פני משה על תלמוד ירושלמי פאה

רבי משה מרגלית

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

פני משה על תלמוד ירושלמי פאה

רבי משה מרגלית

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/פני-משה-על-תלמוד-ירושלמי-פאה/
הקובץ נוצר ב־20 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 5
הלכה א 5
הלכה ב 22
הלכה ג 23
הלכה ד 25
הלכה ה 30
פרק ב 34
הלכה א 34
הלכה ב 41
הלכה ג 43
הלכה ד 45
הלכה ה 49
פרק ג 53
הלכה א 53
הלכה ב 58
הלכה ג 61
הלכה ד 62
הלכה ה 63
הלכה ו 65
הלכה ז 66
הלכה ח 71
פרק ד 72
הלכה א 72
הלכה ב 75
הלכה ג 77
הלכה ד 78
הלכה ה 79
הלכה ו 80
הלכה ז 86
פרק ה 88
הלכה א 88
הלכה ב 91
הלכה ג 97
הלכה ד 99
הלכה ה 101
הלכה ו 102
הלכה ז 103
פרק ו 104
הלכה א 104
הלכה ב 109
הלכה ג 112
הלכה ד 116
הלכה ה 118
הלכה ו 119
הלכה ז 123
הלכה ח 124
פרק ז 125
הלכה א 125
הלכה ב 127
הלכה ג 132
הלכה ד 136
הלכה ה 137
הלכה ו 141
הלכה ז 142
פרק ח 145
הלכה א 145
הלכה ב 147
הלכה ג 148
הלכה ד 149
הלכה ה 151
הלכה ו 153
הלכה ז 155

הלכה ח 157

פרק א

הלכה א

מתני' אלו דברים שאין להם שיעור. מדאורייתא אבל מדרבנן לפאה יש לה שיעור כדתנן במתני' דלקמן אין פוחתין לפאה מששים:

הפאה. שאדם חייב להניח בסוף שדהו לעניים כדכתיב לא תכלה פאת שדך בקצרך:

והבכורים. דכתיב ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלהיך ולא ניתן בהם שיעור:

והראיון. שחייב אדם להראות בעזרה בשלש רגלים דכתיב שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך והראייה הזאת אין לה שיעור דכל אימת דבעי עייל ומתחזי ונפיק. א"נ הראיון עולת ראיה ושלמי חגיגה שחייב להביא כדכתיב ולא יראו פני ריקם אין לה שיעור מדאורייתא דכתיב איש כמתנת ידו אבל החכמים נתנו בה שיעור עולת ראיה מעה כסף וחגיגה שתי כסף:

וגמילות חסדים. שבגופי כגון בקור חולים ולקבור מתים וכיוצא בהן אבל גמילות חסדים מממונו כגון פדיון שבוים ולהלביש ערומים ולהאכיל את הרעבים וכיוצא בהן יש לה שיעור שיתן בכל פעם שתבוא מצוה כזו לידו חמישית מן הריוח שבנכסיו ותו לא מחייב דהכי אמרינן המבזבז אל יבזבז יותר מחומש הלכך מבעי לי' לאינש לאפרושי חמישית בכל עת כדי שיהא מצוי כל זמן שיבא גמילות חסד לידו שיקיים ובהכי נפיק ידי חובתיה:

ותלמוד תורה. אין לה שיעור דכתיב והגית בו יומם ולילה:

כנגד כלם. שקול ת"ת כנגד כולם:

גמ' למה לא תנינן תרומה עמהון. מפני מה לא חשיב במתני' לתרומה נמי עם כל הני דהא לתרומה נמי אין לה שיעור מדאורייתא דאפי' חטה אחת פוטרת הכרי אלא דחכמים הוא דנתנו לה שיעור עין יפה אחת מארבעים והבינונית מחמשים כדתנן בפ"ד מתרומות:

מפני המחלוקת. משום דפליגי תנאי שם המרבה בתרומה ר"א אומר אחד מעשרה רבי ישמעאל אומר מחצה חולין ומחצה תרומה ר"ט ור"ע אומרים עד שישייר שם חולין וכיון דפלוגתא היא עד כמה יכול להרבות בשיעורה בפלוגתא לא מיירי:

א"ר יוסי. עוד טעמא אחרינא איכא דלא דמיא תרומה להנך דחשיב במתני':

שהרי אדם עושה כל שדהו בכורים. אם הוא רוצה כדתנן בפ"ב דבכורים:

אבל אין אדם עושה כל שדהו תרומה. דבעינן שיהא שיריה ניכרין דכתיב ראשית דגנך ולכ"ע עד שישייר שם חולין:

התיבון. על שינויא דר' יוסי:

הרי הוא אומר פאה. במתני':
והרי אין אדם עושה כל שדהו פאה כדתנינן. בתוספתא פ"א ואפ"ה:
ותניתה. במתני':
א"ר יוסי. אכתי לא דמיא פאה לתרומה דקצירת שבולת הראשונה דומה למירוחו כו' כלומר דהא דאמרינן אין אדם עושה כל שדהו פאה דוקא עד שלא התחיל לקצור דכל זמן שלא קצר כלל אין כאן חיוב פאה דבקצרך כתיב ומשקצר אפי' שבולת הראשונה בלבד ה"ז כמירוחו והיינו חיובו לפאה ואז אם בקש לעשות כל שדהו פאה עושה דכבר קרינן ביה בקצרך:
ברם הכא. בתרומה לעולם אינו יכול לעשות הכל תרומה שהרי ודאי עד שלא נתמרח הכרי של התבואה לא נתחייב כריו תרומה כלל דדגנך כתיב ועד שלא נתמרח לא הוי דגנך:
בקש לעשות כל כריו תרומה וכו'. כלומר מהשתא אף לאחר שנתמרח הכרי ונתחייב בתרומה אינו יכול לעשות כל הכרי שלו תרומה דהא מראשית דגנך דרשינן שיהו שיריה ניכרין וא"כ משמע דאחר שנקרא דגנך בעינן שיהא ראשית ושיריה ניכרין:
וכדתנינן תמן. סוף פ"א דחלה:
האומר כל גרני תרומה וכו' עד שישייר מקצת. וא"כ אפי' לאחר שנעשה גורן אין יכול לעשותו כולו תרומה הלכך לא דמיא תרומה לפאה:
שבולת הראשונה. שקצרה ואח"כ עשה כל שדהו פאה.
מהו. שתהא חייבת בפאה אותה שבולת הראשונה ושיהא צריך להפריש מקצת ממנה לפאה:
אפשר לומר וכו' והיא חייבת בפאה. בתמיה ומאי תבעי לך דהא עד שלא קצר הראשונה ליכא חיובי פאה כלל כדלעיל. והיא שגרמה לחיוב פאה ומהיכי תיתי שתתחייב היא בפאה:
ונשרפה מהו. שיהא צריך לקצור פעם שנייה מי נימא הואיל והראשונה נשרפה הוי כאלו עדיין לא קצר כלל וא"כ צריך לקצור עוד פעם שניה לשבולת אחת כדי שתחול על השדה חיוב פאה או דילמא מכיון דקצר מיהת פ"א בקצרך קרינן ביה:
נשמעינה מן הדא קצר חציה ומכר חציה. במתני' דסוף פרק ג' תנן קצר חציה ומכר חציה הלוקח הוא נותן פאה לכל משום דחיוב פאה בסוף השדה הוא ונמצא החיוב על הלוקח הוא שזה לא מכר לו אלא הנשאר בשדה אחר שיוציא את הפאה על כל השדה וכן קצר חציה והקדיש חציה הפודה מיד הגזבר הוא נותן פאה לכל:

ומכר מה שקצר. ותני עלה בתוספתא פ"ק קצר חציה ומכר את הקציר או קצר חציה והקדיש את הקציר נותן מן המשואר על הכל. שהרי חיוב פאה נשאר אצלו והלכך צריך ליתן מן המשואר אף על מה שמכר ועל מה שהקדיש:

והקדש לאו כשרוף הוא. בתמיה דהא אסור להנות ממנו וכמו ששרוף הוא מה שקצר בראשונה ואפ"ה אמרינן דחיוב פאה על המשואר היא דכיון דקצר הוא קרינן ביה בקצרך:

הדא אמרה וכו'. דג"כ א"צ לקצור פעם שניה אלא אפי' עדיין לא קצר עוד יכול הוא להפריש פאה:

כילה את שדהו. לגמרי ולא הפריש פאה מן הקמה:

את אמר חזרה פאה לעומרין. כלומר הרי הדין בזה דחזר חיוב הפאה על העומרין וצריך להפריש פאה מן העומרין על כל השדה. והכי תנינן לה בתוספתא שם לא נתן מן הקמה יתן מן העומרים והשתא קמיבעיא לי' מהו שתחזור פאה לקצירת שבולת הראשונה. כלומר אם אמרינן דהואיל ושבולת הראשונה נתערבה עם הכל ומן העומרים הוא דמפריש חזרה חיוב פאה גם על הראשונה וצריך להפריש אף עליה או דלמא כיון דלעולם אין חיוב פאה אלא אחר קצירת שבולת הראשונה וממנה ואילך הוא דמפריש והיא פטורה. ופשיט לה ר' יוסי דודאי א"צ להפריש על שבולת הראשונה דנילף פאת עומרין מפאת קמה וטעמא משום שלא נתחייב עכשיו להפריש מן העומרין אלא מפני שלא הפריש מן הקמה וא"כ מה פאת קמה לא נתחייב בה אלא לאחר קצירת שבולת הראשונה והיא לעולם פטורה אף בפאת העומרים כן:

הפאה יש לה שיעור מלמטן ואין לה שיעור מלמעלה. תוספתא ריש פ"א דמלמטה נתנו בה חכמים שיעור כדתנן לקמן אין פוחתין לפאה מששים אבל למעלה אין לה שיעור דיכול אדם לעשות את כל שדהו פאה והיינו אחר שקצר שבולת הראשונה כדאמרי' לעיל:

הבכורים והראיון אין להם שיעור. כלל ולקמן מפרש לה באיזה ראיון אמרו:

אית תניי תני. דגם הפאה אין לה שיעור אף למטה:

מה נפיק מן ביניהון והן חד מן ששים. כלומר דהא על כרחך לכ"ע צריך שתהא לה חד מששים דהא בהדיא תנן אין פוחתין לפאה מששים וא"כ במאי פליגי הני תנאי אי נימא דהאי ברייתא בתרייתא פליגא אמתני'. וקאמר דלא פליגא אמתני' אלא דהאי מילתא איכא בינייהו.

מ"ד דפאה יש לה שיעור מלמטן מה שנתן נתן. כלומר ואם נתן פחות מששים אע"פ שצריך הוא להוסיף עד ששים לא אמרינן דמה שנתן תורת פאה עליו לענין שתהא פטורה מן המעשר אלא מה שנתן נתן וזכה העני ואינו יכול להוציא מידו ומ"מ לענין מעשר אין תורת פאה על מה שנתן הואיל ואין בה שיעור פאה וכן נמי על מה שחזר והוסיף חייב במעשר דאין כאן תורת פאה:

עד שעה שישלים. כלומר עד שישלים הפאה בבת אחת כשיעורה:

ומ"ד דגם הפאה אין לה שיעור אף למטן לאו דא"צ להוסיף עליה קאמר דלא פליג אמתני' דצריך ששים אלא דלענין מעשר קאמר דמה שנתן עולה לו בחשבון תורת פאה וכבר נפטר וא"צ לעשר עליה.

ואם חזר והוסיף חייב במעשרות על מה שהוסיף דלענין מעשר אין תורת פאה למה שחזר והוסיף:

ולמה לא תנינן. במתני' עפר סוטה דאין לה שיעור כמה יתן מן העפר אל המים וכן אפר פרה אין לה שיעור לנתינת האפר לתוך המים וכן רוק יבמה אין לה שיעור אלא כל שנראה להדיינים ואפי' כל שהוא וכן דם צפור של מצורע שנותן לתוך המים אין שיעור להדם:

ומשני דלא אמרינן למיתני במתני' אלא דברים שאם מוסיף עליהם יש בהוספה מצוה. כגון הני דחשיב במתני' אבל אלו אין בהוספה שלהן מצוה:

מתני' בראיית פנים אבל בראיית קרבן יש לה שיעור. כצ"ל ובספרי הדפוס נתחלף בטעות:

ואתיא כהאי דאמר ר' יוחנן מעה כסף שתי כסף. דתנן ברישׁ חגיגה בה"א הראיה מעה כסף והחגיגה שתי כסף.

דבר תורה הן. דלקמן יש לה שיעור מן התורה:

תנא ר' ייסא קומי ר' יוחנן ראית. קרבן:

כל שהוא. מן התורה אלא חכמים הן שאמרו מעה כסף ושתי כסף:

אמר ליה ר' יוחנן ויש כן זו. וכי מצינו בכגון זו שיהיה השיעור מדבריהם:

א"ר יונה. ומאי קשיא ליה לר יוחנן וכי כל השעורים לא חכמים הן שנתנו כזית כו' דהא לא כתיבא שיעורא באורייתא וחכמים הן שנתנו שיעוריהן:

לא אתי מישאל. ומשני מה דשאל ר"י ויש כן זו לא בא לשאול אלא אליבא דר' הושעיא דתני בברייתא הכי דשיעור קרבן מדבריהן הוא נקט לראיה דקרבן שלה יש לו סמך מן התורה דכתיב לא יראו פני ריקם:

וקשיא. וזה היה קשה לו לר' יוחנן:

מן דו סמך לדבר תורה חכמים הן שאמרו מעה כסף ושתי כסף. כצ"ל וכן הוא בפ"ק דחגיגה ונדפס כאן בטעות אגב שיטפא דלעיל. כלומר מאחר שהוא סמך לה להכתוב שבתורה והיאך הוא אומר שמן התורה כל שהוא וחכמים הן שנתנו לשיעור זה וכי יש להן כח לעשות קצבה לקרבן שהוא מן התורה בלתי ג"ש או שאר מדות שהתורה נדרשת בהן דלא אמר אלא סתם וחכמים הן שאמרו כן ולא פירש מאין להם זה:

ר' יוחנן כדעתי' וכו'. ואזלו תרוייהו לטעמייהו:

ר"י דהוא אמר דכל השיעורין הלמ"מ הן. ולא שחכמים מעצמן נתנו להן. והלכך הוא דאמר דבר תורה הן. דהל"מ היא ד"ת:

ור' הושעיא דאמר מדבריהן הוא לשיעורא דמתני' ג"כ כדעתי' דאמר כל השיעורין מדבריהן הן:

האוכל איסור בזמן הזה. חלב וכיוצא בו שמתחייב עליו קרבן בזמן הבית צריך היא לרשום עליו את השיעורין מה שהיו בזמן שאכל כדי לידע אם בר קרבן הוא לכשיבנה בית המקדש:

דשמא יעמוד ב"ד אחר וישנה עליו את השיעורין ויהא יודע מאיזה שיעור אכל. כלומר לפיכך הוא צריך לרשום השיעור שהיה בזמן שלו כדי לידע מאיזה שיעור אכל ונתחייב בקרבן. אלמא דס"ל דכל השיעורין מדבריהן הן וביד הב"ד לשנותן כפי ראות עיניהם לפי הזמן:

אמרין חזר ביה ר"י מן הדא. דאמר כל השיעורין הל"מ הן:

לא חזר ביה. ר"י מסברא דליה:

ועוד מן הדין. דלקמן ראיה דלא חזר בו ר"י:

דא"ר אילא וכו' אדם חולק את חובתו לשתי בהמות חובה שמוטלת עליו להביא חגיגה בשתי כסף יכול הוא לחלקן להשתי כסף לשתי בהמות אם ירצה יקח במעה כסף בהמה אחת ובשניה בהמה אחרת ויביא שתיהן לחגיגתו ויוצא ידי חובתו:

אלא צריך שתהא בידו שתי כסף לכל אחת ואחת. אם דעתו להביא שתי בהמות לחגיגת חובתו אי יותר צריך שתהא בידו ליקח כל בהמה ובהמה בעד שתי כסף ואם לאו לא יביא אלא בהמה אחת שתהא ביה שתי כסף אלמא דס"ל לר"י דהא דאמרו שיעור הראיה מעה כסף והחגיגה שתי כסף מדאורייתא הוא והלכך הוא דקפיד שלא יביא בהמה לחגיגה הפחותה משתי כסף דאי שיעורא מדרבנן בעלמא הויא לא היה לן למיקפד אם מביא בהמה אחת או שתי בהמות בשתי כסף דהא מיהת בשתי כסף הוא דאייתי וש"מ דלא חזר בו ר"י מהא דאמר לעיל:

אדם טופל בהמות לבהמה. אם יש לו אוכלין מרובין על שלחנו ואין מספיק לו בהמה אחת לשלמי חגיגתו וצריך להביא עוד בהמות אחרות ואין לו מעות חולין כ"א להביא מהן בהמה אחת יכול הוא לחבר מעות מעשר שני שלו ולהביא מהן שאר בהמות כפי צרכו ואע"ג דחגיגת יו"ט חובה היא וקיי"ל דכל דבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין הכא מכיון דמביא בהמה אחת מן החולין כבר יצא י"ח בזו ויכול להביא האחרות מן המעשר:

ואין אדם טופל מעות למעה. כלומר בלבד שלא יערב מעות מעשר עם מעות חולין ולהביא מהן בהמה אחת לחגיגת חובתו. וחזקיה לטעמיה דס"ל לעיל דאדם חולק חובתו לשתי בהמות וכיון דיכול להביא בהמה אחת אף ממעה אחת כדאמרינן לעיל לחזקיה הלכך כאן שאין לו אלא מעה אחת חולין יביא בהמה מהמעה חולין שיש בידו ולא יטפול מעות מעשר למעה חולין זו וכדי ליקח בהן בהמ' אחרת שהיא גדולה ושוה ביותר משום דבכה"ג טפי עדיף שיביא בהמה אחת ממעה חולין שיש לו כדי לצאת י"ח מן החולין בבהמה זו לבדה ובלי שום עירוב ממעות מעשר דשתי כסף שאמרו אינו אלא מדרבנן בעלמא ואם צריך הוא עוד לכדי ספיק אוכלין מרובין שלו יקח מעות מעשר ויביא מהן עוד בהמות אחרות:

חסר כאן דברי ר' יוחנן וכצ"ל כמו דכתוב בפ"ק דחגיגה בהלכה ב' ר"י אמר אדם טופל מעות למעה ואין אדם טופל בהמות לבהמה. ר"י נמי לטעמיה דקאמר לעיל אין אדם חולק חובתו שיש עליו להביא חגיגה בשתי כסף לשתי בהמות אלא צריך שתהא בהמה אחת בשתי כסף דס"ל שתי כסף מד"ת הן וכדלעיל ואם מביא עוד בהמות אחרות לחגיגתו צריך שתהא כל אחת ואחת בשוה שתי כסף. הלכך הכא שאין לו אלא מעה כסף אחת של חולין ואינו יכול ליקח בה בהמה אחת דלא סגי בבהמה פחות משתי כסף טופל מעות מעשר למעה חולין ומביא בהמה בשתי כסף אבל בהמה לבהמה אינו יכול לטפול כדאמרן שהרי צריך שתהיה כל בהמה ובהמה בשתי כסף וא"כ כולן לחובתו הוו ואין יכול ליקח ממעות מעשר לבדו מה שהוא דבר שברובה עליו.

היך עבידא. לאו כמלתא באנפי נפשה היא אלא דנקיט לה כעין בעיא דמיבעיא לי' להש"ס בכה"ג דמפרש ואזיל איך הוא הדין ומשום דלקמיה קאמר דתליא בפלוגתא דר"י ור"ל:

היו לפניו עשר בהמות. שהפריש לחגיגתו והקריב חמש מהן ביו"ט ראשון והשתא המותר מיבעיא לן.

מהו שידחה ליו"ט האחרון. מי אמרינן דמכיון שהקריב חמש ביו"ט הראשון כבר יצא ידי חובת חגיגתו והוי המותר כנדרים ונדבות דקיי"ל דאין קרבין ביו"ט וא"כ אינם דוחים ליו"ט האחרון אלא יקריבן למחר או דלמא כיון שהפריש בתחלה את כולן לחגיגתו כולן כחובה הויין והרי חובת קרבנו הקבועין זמן דוחין יו"ט ויכול הוא להביא המותר ביו"ט האחרון.

ר' קריספא אמר. דפליגי ר"י ור"ל בזה חד אמר דוחה וחד אמר אינו דוחה ולא מסיימי מאן אמר דוחה ומאן אמר אינו דוחה.

א"ר זעירא נחזי אנן ונפרש מיליהון דרבנן. ר"י ור"ל.

ממיליהון. גופייהו דאמרי לעיל.

דר"י דהוא אמר דטופל מעות למעות אבל לא בהמה לבהמה וטעמא כדאמרינן לעיל שאינו יכול לחלק חובתו לשתי בהמות אלא כל בהמה ובהמה שמביא חובתו היא וצריך שתהא בשתי כסף ולפיכך הוא דקאמר דמעות למעות הוא יכול לטפול אבל לא בהמה לבהמה משום דבכל בהמה צריך שתהיה בה מעות חולין וטופל מעות מעשר ולוקח בהמה ואם אין לו אלא מעה אחת חולין אינו יכול להביא כ"א בעד מעה זו ומעות מעשר שטופל עמה וכן לעולם וכיון שכן הוא ע"כ דס"ל לר' יוחנן דזה שהפריש עשר בהמות לחגיגתו כולן חובה הן והלכך הוא דהוא אמר דוחה המותר ליו"ט אחרון שהרי גם המותר חובתו הוא:

ור"ל דהוא אמר אדם טופל בהמה. ממעות מעשר לבהמה שהיא ממעות חולין אבל לא מעות למעה וא"כ ע"כ דס"ל דאינו חובה עליו כל הבהמות שהפריש אלא לעולם יוצא י"ח בראשונים שהקריב ומש"ה קאמר דבגוונא שכבר יצא י"ח אף בבהמה אחת יכול להביא שאר בהמות ממעות מעשר לבדן והלכך בכה"ג דהפריש עשר לחגיגתו לא הוו כולן חובה עליו אלא מה שהקריב בי"ט הראשון לחובה הקריב והמותר כנדרים ונדבות חשיבי ולפיכך הוא דהוא אמר אינו דוחה יו"ט האחרון:

אתא שמעון בר ווא. וקאמר בהדיא בשם ר' יוחנן דאמר לעולם הוא מוסיף והולך בחגיגתו ודוחה את יו"ט דכולן בסתמא חובה הן עד שיאמר אין בדעתי להוסיף עוד לחגיגתי ואז אם הוא רוצה להביא אח"כ לאו חובה מיקרו אלא כנדרים ונדבות ואין דוחין יו"ט:

וגמילות חסדים הדא דתימר בנופו. דוקא הוא דאין לגמילות חסדים שיעור.

אבל בממונו וכו'. כדפרישית במתני'.

נמנו באושא. כשהיו סנהדרין שם שהיא אחת מעשר גליות כדאמרי' פ"ד דר"ה:

חומש נכסיו למצות. ולא יותר:
עד היכן. הוא החיוב בלא התקנה.
כדי תרומה. בבינונית א' מחמשים או בתרומת מעשר א' ממאה וכפי ערך זה יתן לצדקה:
כמראשית כל תבואתך. כתרומה גדולה בלבד:
מה. ומתמה הש"ס מה היא זה שהתקינו חומש אם בכל שנה א"כ לחמש שנים מפסיד הוא כולו ממון שלו:
וקאמר דלא היא אלא בתחלה לחומש מהקרן ואח"כ חומש מהשכר. ממה שהרויח:
למצוה עד שליש. כדמפרש ואזיל:
מהו. האי דקאמר. אם לכל המצות עד שליש קאמר והיינו שמי הריוח שלו יפריש השליש לקיים בו כל המצות שיזדמנו לו או אפי' למצוה אחת שנזדמנה לו בראשונה יתן בעדה עד שליש מהריוח:
סברין. בני הישיבה. מימר דמסתבר הוא דלכל המצות דוקא קאמר ולא למצוה אחת:
ר' אבין אמר אפי' למצוה אחת. שבאת לידו בתחלה יתן עד שליש:
רב חביבא בשם רבנן דתמן. קאמר דלאו עד שליש מן הריוח שלו אמר רב הונא אלא מהו שליש לדמים של אותה המצוה שבאתה לידו יוסיף עד שליש כדמפרש היך עבידא אם אדם לקח איזה מצוה כגון אתרוג וכיוצא בו וראה אחרת נאה הימנה עד כמה מטריחין עליו להוסיף בשביל אותה נאה הימנה עד שליש מהדמים של הראשונה:
ואנוהו. וכי אפשר לאדם לנוות וליפות את בוראו אלא אנוה עצמי לפניו במצות נאות:
אדמה לו. דריש אנוהי מל' אוה למושב לו כלומר אתאוה לדמות לפניו במדותיו מה הוא חנון ורחום אף אתה כמו כן להתנהג עם הבריות כדדרשי' מולדבקה בו.
ור"ג לא קודם לאושא הוה. שהרי ביבנה היה קודם שגלתה סנהדרין משם לאושא וחומש באושא הוא דהתקינו ומאין היה זה לו לר"ג.
כך היתה הלכה. זו מסורה בידם ושכחוה:
ועמדו השניים. דור של סנהדרין שבאושא והסכימו על דעת הראשונים.
נותנים את נפשה עליו. יגעים בו לחקור אחר הדבר להעמידו על בוריו:
סוף שהוא מתקיים בידם. ומסכימים להדבר כמו שנאמר למשה מסיני:
ואתיא כהאי דא"ר מנא. על הכתוב כי לא דבר רק הוא מכם כי הוא חייכם אין זה דבר והפוכו ועוד מאי מכם דקאמר הלכך דריש לה דה"ק כי לא דבר רק הוא ואם רק הוא מכם כך נראה לכם לפי שאין אתם יגעים בו.

כי הוא חייכם. זה נוסף הוא אדלעיל כלומר שבשעה שאתם יגעים בו לא מיבעיא שלא יהא רק מכם אלא גם הוא חייכם ומתקיימת בידכם. וגרסי להא לקמן בפ"ק דשבת ובכמה מקומות.

תורת אמת היתה בפיהו וכו'. אם אמת בפיהו פשיטא הוא דאין עולה בשפתיו אלא אמת אלו דברים ששמע וכו'.

אפי' דברים שאתה כסיל בהן. מלת כסלך דריש שהיה לו לומר מבטחך אלא בא ללמד גם על הדברים שלא ידעת. ה' יהיה עמך ללמדך אם את יגע בתורה:

מלכד מן הורייה. שלא תכשל בהוראה ותלכד:

מן הפיסין כו'. מיני מסים הן:

כל שכן. גניזת אוצרותי יותר טובים משלהם ואם הם גנזו בארץ וכו':

ולא מיתה. ממש בלבד אלא שלא ימות לע"ל בתחיית המתים:

צדקה. זה נאמר בצדקה וג"ח גדולה הימנה ושוקלת כנגד כל מצותיה של תורה שהצדקה וכו':

כשהוא אומר וחסד ה' מעולם וגו'. ובצדקה לא נאמר אלא לבני בנים הדא אמרה שגמ"ח חביבה יותר מן הצדקה:

ותלמוד תורה. תנינן דאין לה שיעור:

לא יום ולא לילה. דהא כתיב והגית בו יומם ולילה ואימתי ילמדנו יונית. במנחות (דף נט):

מעתה יהא אסור ללמד את בנו אומנות בגין דכתיב כו' בתמיה.

והתני רבי ישמעאל ובחרת בחיים זו אומנות שחייב אדם ללמד את בנו כדדריש לה בפ"ק דקידושין:

מפני שהוא תכשיט לה. שבח ותפארת לה ואין לחוש באשה למסורות:

בגין דהוא בעי מלפי בנתיה יונית תלי ליה בשם ר' יוחנן יבוא עלי כך וכך אם אני שמעתיה מר' יוחנן. ובפ' עגלה ערופה הלכה ט"ו הגי' אם לא שמעתיה מר' יוחנן ודברי ר' אבהו הן שהשיב לו כן שבודאי אני שמעתי כך מר' יוחנן שמותר הוא לאשה.

ראש פטר בולי. ובפ"ק דקדושין בהלכה ז' גריס פטר כולי. כולי היא ל' חשיבות כלומר שר העיר וראש החיילות והחשוב שבהן היה:

מסטרתו בפני כל בולי שלו. היתה מכה אותו על. הלחי בפני אנשיו וצבאיו שלו:

ונפל קרדקון. הבית יד שלה מידה והושיט לה שלא תצטער ותשוח עצמה להגביהנה:

עשה אותה. האבן ליראה ולע"ז שלו מפני כבוד אביו:

אבדה ישפה של בנימין. אבן הישפה מאבני החשן שבנימין חקוק עליה ושאלו אחרי דוגמתה ואמרו שיש לדמה בן נתינה:
לא יכילת מיתותיה לכון. איני יכול להביאה אותה לכם וחשבו שמא חזר בו ומבקש הוא מעות הרבה והעלוה לפסוק לו במאתים דנרין ועד אלף ולא רצה:
בעו מייתין ליה בפסיקילייא אחרייא. רצו להביא לו מעות כפי פיסוק האחרון באלף דנרין ואמר להן מה וכי אני מוכר לכם כיבוד אבי במעות איני רוצה ליהנות ממצוה זו כלום כי אם תתנו לי כסף פיסוק הראשון:
לא יענה. מל' עינוי הדין לא מאחר להם ולא משהא מתן שכרן של עכו"ם ופורע להן מיד:
לטייל לתוך חצירה בשבת. חסר כאן וה"ג בקידושין נפסק קירדייקין שלה. הסנדל ובית הרגל ולא יכלה לקשרה בשבת. והניח שתי ידיו וכו'.
ותניית. וספרה להן המעשה שעשה:
אמרו מה עבד ליך ואמרה זה הדבר הוא עושה לי כשהוא יוצא מביהמ"ד ובא לבית ורוצה אני לרחוץ רגליו ולשתות המים מחמת חשק אהבתו ולא מניח אותי לעשות כן ואמרו לו החכמים הואיל והוא רצונה יניחנה לעשות זאת ובזה מקיים כיבודה:
יאות אלין טחונייא אמרין. יפה הם אומרים אלו הטוחנים קמח כל אדם זכותו בתוך קופתו הוא ולפי זכותו ומזל שלו יוציא הקמח אם מעט ואם הרבה ודרך משל הוא שהכל תלוי במזל וכן הכא אמו של ר' טרפון אמרה לחכמים כן שהוא נוהג בכבודה יותר מדאי והשיבו לה שעדיין לא הגיע לחצי מצות כבוד ואמו של ר' ישמעאל אמרה לחכמים כן והשיבו לה למעט בכבודה כל כך ואמרו זהו כבודה:
כד שמע אלין תרתין אולפניא. אלו שתי הברייתות ומה שנלמד מהמעשים של ר' טרפון ושל ר' ישמעאל:
פטור אני מכיבוד אב ואם. דרך הודייה אמר זה וכר' זעירא שלא היה לו לא אב ולא אם לפי שכשעיברתו אמו מת אביו וכשילדתו מתה היא:
כודנו. קושרו לרחיים ומטחינו ויורש ג"ע שלכבודו הוא עושה כדלקמן ויש שמאכילו פטומות ויורש גיהנם לפי שמבזה אותו בדבריו ומראה שעינו צרה ורעה בו.
אכול ואדיש. ושתיק וזהו כמו שהכלבים אוכלים ושותקין:
אתת מצות לטחונייא. כך הוא בקדושין ולפי מה שכתוב כאן צמות. מל' צומת הגידין כלומר קיבוץ שמקבצין בעלי המלאכה לאנגריא וכן הוא לקמן חנותא דכיתנאי הוה לון צומות ובא ציוי המלך אל הטוחנים שהיה דרכם ליתן מכל בית איש אחד לטחון לעבודת המלך וא"ל לאביו בא אתה וטחון בבית במקומי ואני אלך במקומך לעבודת המלך:

אין מטת. שאם יגיעו ויבאו לבזות או להכות כדרך הנוגשים והרודים בעושי המלאכה טוב שיבזו או יכו אותי ולא אותך:

אבל א"א לומר מכה כלפי מעלה. כלומר אבל בהכאה שלא מצינו היקש לפי שאי אפשר לומר כן כלפי מעלה:

וכן בדין. שיוקשו בכל דבר למקום מפני ששלשתן שותפין בו הקב"ה ואביו ואמו:

ולא מדבר במקומו. בעמדו בסוד זקנים עם חביריו אל ידבר בפניו:

מן דמאן. משל מי הוא מאכילו ומשקהו:

משל זקן. משל האב והוא מטפל בהן לעשותן ולהכין לו כל צרכיו:

לא כן א"ר אבהו. אפי' א"ל השלך את הארנקי מלא מעות לים חייב לשמוע לו וקשיא למ"ד משל אב:

בההיא דאית ליה חורנין. הכא במאי עסקינן כגון שיש להאב ארנקי אחרת מלא מעות כזו ורוצה ליתן לו מחיר זה אלא שעכשיו רוצה שיעשה לו נחת רוח ולהשליך ארנקי זו לים:

אחד האיש ואחד האשה. שוין במורא ובכיבוד וא"כ למה נאמר איש אמו ואביו תיראו אלא לפי שהאיש סיפק בידו לעשות והאשה אין סיפוק בידה שרשות בעלה עליה:

נתארמלה או נתגרשה וכו'. כלומר עכשיו היא חייבת כמו האיש במצות כיבוד שיש סיפוק בידה:

מילתיה דר' חייא בר ווא. חסר כאן וכצ"ל כמו שהוא בקדושין על הא דקאמר לעיל מן דמאן הונא בר חייא אמר משל זקן עלה קאמר התם מילתיה דר' חייא בר בא פליגא על הונא בר חייא.

דאר"ח בר בא תני ר' יודן בן תורתי וכו' בשם רשב"י דגדול הוא כיבוד אב ואם וכו' שבכבודו נאמר מהונך. דמשמע אם יש לך הון אבל בכיבוד אב ואם נאמר כבד את אביך ואת אמך. סתם ואפי' אין לו צריך לסבב על הפתחים ולכבדם:

טילטל הקב"ה. נטל הקב"ה פירוש מתן שכרן של המצות ולא הודיע אותם כדי שלא יהא שוקל ומפלס המצות ולומר מצוה זו שכרה הרבה ואעשה אותה ומצוה זו אינה כל כך:

כדי שיהו עושין אותן באמונה. כל מצוה ומצוה שתבא לידו יעשנה שאינו יודע מאיזו יהיה לו שכר הרבה:

מכל משמר. מכל מה שאמרתי לך בתורה ונצטוית תשמור מלזלזל ומהתעצל בה לומר זו מצוה קלה היא שאין אתה יודע מאיזו מהן יוצא לך תוצאות חיים לפי שיש מצוה שמתן שכרה בצדה ויש לעתיד ופעמים שהקב"ה ישלם שכר מיד כפי צורך השעה.

ובשתיהן כתיב והארכת ימים. ללמדך שאין קצבה בשכר מצוה ולפעמים אתה רואה מצוה קלה ושכרה מרובה.

ומה אם דבר שהוא כפריעת חוב. כלומר ממצות כיבוד גופה אנו למדין כמה גדול שכר המצות דמה מצוה זו שהיא כפריעת חוב לאדם שכל מה שיעשה לאביו ולאמו אינו אלא כפרעון חוב שגמלוהו הטובה בלידתו וגידולו ולימודו וכתיב בה שכר גדול כזה.

שאר מצות שיש בהן חסרון כיס. כגון תרומות ומעשרות וכיוצא בהן וסכנת נפשות כגון מילה וכיוצא בה לא כל שכן לשכר גדול ביותר:

א"ר לוי והוא דרבה מינה. ובקידושין גריס וההוא דרבנן. חד מרבנן עמו ולא הוזכר מנו:

גדול הוא דבר שהוא כפריעת חוב. כלומר דפליג על ר' אבין ואיפכא ס"ל דיותר גדול הוא מדבר שאינו כפריעת חוב וע"ד שאמרו גדול המצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה. והטעם לפי שהמצווה על הדבר דואג ומצטער תמיד פן יעבור אבל שאינו מצווה אם ירצה יניח ולא יעשנה וכן ה"נ דבר שהוא כפריעת חוב עליו לבו דואג ביותר ומצטער שמחויב הוא בדבר לעשותו גם מפני החוב שעליו אבל שאר המצות איננו מצטער כ"א מפני יראת המקום:

כשם שמתן שכרן שוה. שתי המצות שמתן שכרן שוה כיבוד אב ואם ושילוח הקן שאמרנו כך פורענותן שוה כדדריש מהמקרא:

ותבוז ליקחת אם. כמו לקחת בחילוף האותיות שביזה במצות שלוח האם כ"א לקח אותה:

יבוא עורב שהוא אכזרי על בניו. כדאיתא במדרש תנחומא על פסוק מי יכין לעורב צידו. כשהעורב מוליד ילדיו לבנים הם ואומר הזכר להנקבה עוף אחר בא עליך ומואסים ומניחים אותם והקב"ה מזמין להם ומוציא מצואתם יתושין ופורחין עליהן ואוכלין אותם ומשם הן משחירין:

ויקרנה ואל יהנה ממנה. כמו שהוא לא רצה להנות לאביו ואמו והתנהג באכזריות וכך עונשו מהעורב האכזר:

יבוא נשר שהוא רחמן. כמ"ש חז"ל על פסוק על גוזליו ירחף ועונש הנשר נגד שלא רצה לרחם ולשלח האם יבא הרחמן ויאכלנה להעין ויהנה ממנה:

מה טיבו. מה הטובה שמשלם לך שעשית לו מימיו והוא עושה לך הכבוד הזה:

חד זמן אתא קביל לי על בנו. שיזון אותו ונתתי לו עצה ואמרתי לו:

זיל צור. אסוף עליו אנשים בבהכ"נ ותבזהו להוכיחו על פניו ומתוך כך יתבייש ויתרצה לזון אותך.

א"ל. ר' ינאי ולמה לא כפית את הבן שיזון אותו בעל כרחו:
א"ל וכופין ליה. בתמיה הא כיבוד משל אב הוא:
א"ל ועדיין את לזה. וכי עדיין הדבר נסתפק לך וצריך אתה ללמוד לזה הא פשיטא הוא דכופין:
חזר ביה ר' יונתן וקבעה לשמועה משמיה דר' ינאי שכופין על מצות כיבוד וכך העיד ר' יעקב בשם ר' יונתן דס"ל למעשה דכופין:
וגמילות חסדים. מהדברים שאדם אוכל פירותיהן וכו'. מנלן דכתיב וכו':
הוה נסיב שיבשתיה. היה מנהגו שלוקח הדס שלו והיה מרקד ומקלס לפני הכלה והיה ר' זעירא רואה אותו ומטמין עצמו שהיה מתבייש על שנוהג בזיון בעצמו ואמר ראו לזקן הזה שהוא מבייש אותנו. וכשנפטר ר' שמואל והיה תלת שעין כו' והיו הבריות אומרין חייו דהדין סבא. ראו החיים ומנהגו של אותו הזקן ומה זכות גרם לו שעמדו לו מעשיו שעשה עם שבשי הדס:
בקשהו במקומך. אגב מפרש כפילת הפסוק ושינוי המלות דבמקומך שייך לשון זה שאינו צריך אלא בקשה ואם הוא במקום אחר רדוף אחריו:
רדיפה רדיפה. מגמילות חסדים כדלעיל.
לדבר אחד מן התורה. שלומד אותו והוגה בו.
חפצים משמע כל שאר החפצים שאינם בעצמותי של אדם כגון אבנים טובות וכו':
וחפציך אלו ד"ת. כלומר עשיית המצות שהן מד"ת שהן חפציו של האדם ועמו בעצמו ואפ"ה לא ישוו בה לתלמוד תורה ונמצא ב' הכתובים קיימים וכפי דרשת ר' ברכיה ור' חייא דשניהם נלמדו מפסוקים אלו.
ארטבן. שם יהודי חשוב אחד:
אטימיטון. חשובה מאד וממש לא היה לה אומד.
חד פולר. מטבע קטנה:
שמע כולהון. דחשיב במתני' מן הדין קרא:
זה תלמוד תורה. כדדריש לעיל שאם רק הוא. מכם הוא. שאין אתם יגיעין בו.
זה הבאת שלום בין אדם לחבירו. לפי שבשלום כולן הן מתישבין ומתקיימין על האדמה: שהן נפרעין וכו' תוספתא פ"ק:
גדולות. שהוא כנגד אלו ג' עבירות וכוללן לפיכך נאמר לשון רבים:
הא דובא. הריני משלח עליך את הדוב ומתגריא לך:
בינו נא זאת שוכחי אליה. וכתיב לעיל תשב באחיך תדבר וגו' והרי הוא ככופר בעיקר ושוכח אלוה.

מה כתיב תמן ולרשע וגו'. כלומר דריב"ל מוסיף בראיה לדרשה זו דלא תימא מנא לך דשוכח אלוה אלשון הרע לחוד קאי הלא כתוב לעיל עוד עבירות אחרות אם ראית גנב ותרץ עמו ועם מנאפים חלקך הלכך מסיים מהכתיב תמן לעיל ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חוקי ותשא בריתי עלי פיך ואתה שנאת מוסר וגו' ומדקאמר עלי פיך אלמא דעיקר מה דקפיד על עון דבור פיו הוא וא"כ מה לך לספר חקי ותשא בריתי עלי פיך שהוא מטונף מעון לה"ר:

זו רכילות לשון הרע. מנין:

תני ר' נחמיה. דשתיהן נכללו באזהרה זו שלא תהא כרוכל הזה שהילך מבית לבית ותהא מטעין דבריו ושל זה לזה וזהו רכילות אלא דכשהוא מטעין דבריו של זה לזה אומר ג"כ לשון הרע על זה לזה ועל זה לזה:

כמה הוא קשה אבק לה"ר וכו'. לפי שאין זה לה"ר ממש אפי' אם אמרה ואדני זקן דמה גנאי דברה עליו אלא כאבק לה"ר הוא ואפ"ה דברו הכתובים דברי בדאי:

ולא אשכחן דפקד. יעקב כלום ע"ז אלא שהיו מתייראין שמא קיבל יוסף איזה אבק לה"ר ויזכור את הראשונות ע"י כך ודברו הכתובים דברי בדאי:

מה טעם ואני אבוא אחריך וגו'. ולא הול"ל אלא ואדבר כדבריך ומאי ומלאתי וגו' ללמדך מכאן שמותר לומר לה"ר על בעלי מחלוקת וזהו ומלאתי את דבריך שאמלא בפי לדבר עליו ויתקיימו דבריך:

מפני מה נהרג אדניה בן חגית. וכי מפני שתבע את אבישג השונמית לאשה ואף שלא היתה ראויה לו שאין הדיוט משתמש בכלי של מלך מ"מ מה עשה בתביעה בעלמא:

א"ל עילה היו מבקשין וכו'. ואף שבשביל תביעה זו לא היה חייב מיתה בשביל מחלוקת שבראשונה התירו את דמו:

האומרו והיודעו. כלומר אם אומר איזה דבר ברמיזה על חבירו ואף שאינו בפירוש אלא שיודעו ומכוין עליו גם זה הוא לה"ר וכהאי עובדא דלקמיה:

חנותא דכיתנא. חבורה של חנות המוכרין פשתן:

הוה לון צומת. היה להן היום לילך לקיבוץ האנגריא של מלך כדלעיל אתת צומת לטחונייא ומל' צומת הגידין והיה שם אחד נקרא בר חובץ וזה נשתמט ולא עלה עמהם לאנגריא ואמרו זה לזה מה נאכל היום והשיב אחד חובצין נאכל. מין ממין עדשים וקטניות ומתוך כך נזכרו הנוגשים בו ואמרו ייתי בר חובץ גם הוא לעבודת המלך וא"ר יוחנן זה אמר לה"ר בהצנע כדאמרן.

בולווטים. חבורת אנשים חשובים:

זה אמר לה"ר בצדק. כלומר שעשה עצמו כצדיק ואמר נלך ונבקר לר' יוחנן ומתוך כך נזכרו ביוחנן הזה:

אלו בעלי קעילה. כאדם היורה חץ ואינו יודע אם יגיע למקום אשר חפץ אף הם שהכיר בהם דוד דעתם ומחשבותם ולפיכך שאל היסגרוני:

אלו הזיפים. שהיה לשונם חרב חדה ממש ובאו ואמרו לשאול:

אם לחם. והסעודה כולה קרויה על שם לחם למה הזכיר עוד מים:

ואם מים. כלומר ואם זה שהזכיר מים הוא לרבותא שאפי' מים שלא היו מנוים בעת ההוא טרח אחריהם לחפש ולהביאם א"כ למה לו להזכיר לחם הלא לחם בלאו הכי בכלל ואכלכלם הוא ולא היה לו להזכיר אח"כ כ"א ומים לרבות':

אלא מלמד וכו'. וכלומר אלא ללמד ששניהן היו קשין לו להביא ועם כל זה המים שלא היו מצוים היו קשין לו ביותר וביותר מן הלחם ואע"פ שהיה צריך לטרוח ולשאול ולחקור אחריהן בכל אשר ימצא ומתוך כך ידעו הרבה מזה ולא גילו הדבר הרי שלא היו באותו הדור בעלי לה"ר:

ולמה היה קורא אותו שלישי. אר' יוחנן קאי דלעיל אמר בעון קומי ר' יוחנן איזהו לה"ר וכו' והוא היה רגיל לקרוא אותו לשון שלישי וכדאמרי' בערכין פ"ג דף ט"ו במערבא אמרי לשון תליתאי קטיל תליתאי:

ואבנר. כדלקמן דנענש על לה"ר וכן על שהיה סיפק בידו למחות בשאול בנוב עיר הכהנים ולא מיחה וזה בא הכל ע"י לה"ר של דואג:

מן אבנר לדוד. וזהו תחתיו:

מה את בעי מן גילגולי דהדין. מגלגל דבריו דלא כך הוא אלא באיזה קוץ הוערת הכנף מעיל ומצא ומתפאר בעצמו על לא דבר:

ואלו גחלי רתמים אע"פ וכו'. וכן הוא לה"ר שאע"פ שנראה שנתפייס זה שמקבל ואם האחר מרצה אותו מ"מ לבי בוער עליו תמיד:

דהוא גרם לי. הלשון הוא שגרם לי ללחוך את העפר לפיכך הוא שותת לעפר:

אני פרצתי גדרו של עולם. לפיכך אני מצוי בין הגדרות לסבול שם העונש שלי וללחוך את העפר.

הזכות יש לה קרן. לעולם הבא ויש לה פירות בעוה"ז וסיפא דהך תוספתא דלעיל היא אלו שהן נפרעין מן האדם בעוה"ז וכו':

אלא כל עבירה שיש לה פרי וכו'. כגון אלו דקחשיב ברישא ע"ז וכו' דהני בשאהנו מעשיו ונראין פרי דרכם ונכרין הן. ע"ז וש"ד נראין הן וג"ע אם הוליד או אפי' לא הוליד בא"א שאסרה על בעלה וכן לה"ר דאהנו מעשיו:

דכתיב אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו. וסיפיה דקרא ולחושבי שמו ודרשינן אפי' תשב לעשות מצוה ונאנס ולא עשה מעלה עליו הכתוב כאלו עשאה:

ולא כתיב לשיזביה. ואע"פ שחשב לשיזביה ממש ולהצלותיה משמע שהשתדל לדבר אליהם הטוב בעדו בלבד:

מקטל מחמס אחיך יעקב. מקטל סיפיה דקרא דלעיל מניה הוא וחתו גבוריך תימן למען יכרת איש מהר עשו מקטל ופשטיה דקרא מחמת קטל הוא אבל מיותר הוא והלכך דריש ליה לקרא דבתריה מקטל מחמס אחיך מפני שהרגת לאחיך מחמס שלך.

ובאחרונה מרד. אע"פ שלא עשה עבירות ממש אלא שמרד במעשה הטוב שעשה והיינו כדר"ל דלקמיה ובתוהא על הראשונות שעשה הטוב ה"ז איבד את כל מה שעשה כל ימיו:

מה טעם דכתיב ובשוב צדיק וגו'. ואם עשה עול פשיטא דשב מצדקתו אלא דה"ק ובשוב צדיק מצדקתו אפי' אם אין בו אלא ששב מצדקתו ותוהא ומתחרט על הצדקות שעשה מעלין עליו כאלו עשה עול:

מה טעם ובשוב רשע מרשעתו. אשר עשה ויעש משפט וצדקה הוא את נפשו יחיה. הכא נמי ככפל הדברים הן דהיל"ל ובשוב רשע ויעש משפט וצדקה ומאי מרשעתו אשר עשה אלא דה"ק ובשוב רשע מרשעתו. בתשובה מרשעתו ומתחרט על אשר עשה אע"פ שלא עשה עדיין מעש"ט מעלין עליו כאלו ויעש משפט וצדקה:

בגדותיך. קרי ביה בגידותיך:

חד אמר בקלות וחד אמר בחמורות. כלומר דפליגי אם אלו מאותן מיעוט עבירות הן דמר ס"ל שנפרעין ממנו בעוה"ז כמו בשאר עבירות קלות ומר ס"ל דאע"פ שמיעוטו עבירות הוא הואיל ואית ביה מאלו החמורות ביותר כאילו רובו עבירות דיינינן ליה:

תמן תנינן. פ' חלק וגרסי' להסוגיא שם וכן מקצתה בפ"ק דקדושין:

הוסיפו עליהן וכו'. תוספתא פי"ב דסנהדרין:

ואיני סובלה. לא איכפת לי הימנה והתם גריס ואינה סופנה ואיני חושבה לכלום:

ולא כבר תניתה. במתני' ומאי הוסיפו עליהן דקתני בברייתא אלא כהאי דתנא רב חנניא ענתוניא לפני ר' מנא זה שהוא עובר וכו' וגילוי פנים בתורה לדבר אחר:

רובו. אמר מר רובו זכיות יורש ג"ע רובו עבירות יורש גיהנם. חסר כאן וה"ג בקדושין ובסנהדרין היה מעויין א"ר יוסי בן חנינא וכו':

מעויין. מחצה על מחצה והמאזנים שוה בשוה:

נושא עונות אין כתיב כאן אלא נושא עון וכו' כצ"ל וכן הוא בסנהדרין:

כמעשהו. מעשהו אין כתיב כאן אלא כמעשהו:

ואין לית ליה וכו'. כלומר לפי שאתה רואה למעשהו ואם לית ליה את יהיב ליה מדידך וזהו ולך ה' החסד בחנם ור"א פליג אדר' יוסי בן חנינא כדמפרשינן לקמן:

היא דעתיה דר' אלעזר. לטעמיה הוא דאזיל דדריש ורב חסד מלמד שהיא מטה כלפי חסד אפי' אין לו מעש"ט מרובים והיינו דפליג אדר' יוסי בן חנינה דלדידיה דקאמר חוטף וכו' והיינו עד שלא שקלו מעשיו הקב"ה עושה כן לפי שגלוי וידוע לפניו שמעשיו של זה שקולים הן ולפיכך חוטף שטר אחד מהעבירות מקודם שישימו לתוך כף המאזנים למען יכריעו הזכיות ור"א סבר דאפי' אחר שכבר שקלו ורואין דמחצה על מחצה הן וא"כ אין לו משלו כלום הוי הקב"ה מטה כלפי חסד הוא:

ר' שמואל בר רב יצחק בעי. הוה קשיא ליה לאלו הפסוקים דכתיב צדקה תצר תם דרך וגו' וכן כל הני קראי דקחשיב להו דמשמע שהקב"ה מזמין ומספיק ביד הצדיק לעשות צדקות וביד הרשע להחזיק בעלילות רשע:

וסייגין סייגה ותרעין תרעה. בתמיה וכי גודרין את הגדר ונועלין את השערים והיתכן שח"ו הקב"ה יסייע את הרשעי' להרשיע:

וה"ג בקדושין ובסנהדרין וכיני סייגין סייגה ותרעין תרעה כלומר דהדר קאמר אין וכן הוא הדבר שגודרין גדר ונועלין את השערים אבל לא על בתחלה הוא נאמר אלא כדר' ירמיה לקמיה בשמיה דר' שמואל גופיה שאם שומר אדם א"ע מן העבירה עד ג"פ מכאן ואילך הקב"ה הוא משמרו וכן הוא להיפך אם הרשעי' כבר מורגלין הן בעצמן בעבירות תרדף רעה אחריהן שיעשו ויעברו עוד וכן אם כבר ללצים הוא יליץ עוד וע"ד שאמרו בא לטהר מסייעין אותו בא לטמא פותחין לו ימצא לו פתחים:

מה טעם הן כל אלה יפעל וגו'. כלומר סרס המקרא ודרשהו דלאחר שפעמים ושלש עם גבר הן כל אלה אח"כ יפעל אל:

ובלחוד דלא יתיב ליה. התם בקדושין על המתני' קאי ומייתי ליה אגב בכל מקום שמדבר בענין זה דתנינן כל שישנו במקרא ובמשנה ובדרך ארץ עליו הכתוב אומר והחוט המשולש לא במהרה ינתק ועלה קאמר ובלבד שלא ישוב מצדקתו אלא ישמור עצמו להחזיק בהן תמיד כדדריש מהמקרא דכתיב לא במהרה ינתק ולא כתיב לא לעולם ינתק אלא כחוט המשולש הזה שאינו ניתק מהרה אבל אם מטריחין עליו הרבה נפסק וניתק הוא וכן אם ח"ו יחזור מצדקתו אז יהא נפסק החוט ותנתק שמירתו:

הקב"ה אין לפניו שכחה הא בשביל ישראל. כביכול נעשה שכחן וכדאמרינן מעביר ראשון ראשון וכך היא המדה שמתחלה מניח עון אחד ואינו מביאו בחשבון ועושה עצמו כאלו שכחו ועי"כ כף הזכיות מכרעת אם היו מחצה על מחצה עם אותו העון:

מה טעם נשא עון כתיב. חסר ומל' נשיתי טובה וע"י כך ועובר על פשע:
וכן דוד הוא אומר נשאת עון עמך. עון ל' יחיד והדר קאמר כסית כל חטאתם ל' רבים אלא דה"פ נשאת שכחת מעון אחד וע"י כך כסית כל חטאתם סלה לפי שכף הזכיות מכריע ומכסה ומעביר כל החטאים שלא יזכרו עוד סלה:

הלכה ב

מתני' אין פוחתין לפאה מששים. מתקנת חכמים היא:
אע"פ שאמרו אין לפאה שיעור. מדאורייתא:
הכל לפי גודל השדה ולפי העניים. כיצד אם שדהו קטנה שאם הניח אחד מששים אינו מועיל לעניים ה"ז מוסיף על השיעור וכן אם היו עניים מרובים מוסיף על השיעור ואם שדהו גדולה אע"פ שעניים מועטים נותן לפי השדה:
ולפי הענוה. כלומר לפי רוב ענותו ירבה לעניים מלשון וענותך תרבני. והרמב"ם פירש מלשון עניה כלומר מה שתענה הארץ שאם זרע מעט ואסף הרבה מוסיף לפי הברכה. ואית דגרסי ענבה בבי"ת כלומר לפי גודל הגרגרים וקטנן שאם היו השבלין של השדה מלאות וטובות במקום א' ובמקום אחר צנומות דקות לא יניח הפאה כולה מן הרעות אלא ישער ששים לרע וליפה:
גמ' תני. בברייתא אין אומרין לו לעני הבא גמלים וטעון וכדמפרש לקמיה:
מתניתא. האי ברייתא מיירי ביתר מכשיעור אם הוסיף יותר על ששים וכגון שנתברך שדהו דאמרינן בזה דמוסיף הוא לפי הברכה והיו כאן עניים מועטין שמגיע לעני אחד הרבה עד שצריך להביא גמלים ולטעון בכה"ג הוא דקתני אין אומרים לו הבא גמלים וטעון וכלומר דאם העניים מועטים אע"פ שלפי הברכה יש לו להוסיף מ"מ הואיל ואין כאן אלא עני א' או שנים וכיוצא בהן א"צ ליתן לפי הברכה דלא אמרו אלא אם העניים מרובין ואם יתן כשיעור יגיע דבר מועט לכל אחד ואחד בזה הוא דאמרו דמוסיף הוא:
אבל בכשיעור אומרין לו הבא גמלים וטעון. כלומר אבל אם אינו נותן אלא כשיעור א' ששים בזה אע"פ שהעניים מועטין ויגיע חלקו של אחד עד שהוא צריך להביא גמלים ולטעון מ"מ לא יפחות הוא מהשיעור שתקנו חכמים:
שדהו מרובה וכו'. לפרושי מתני' הוא למאי דקתני הכל לפי גודל השדה ולפי העניים הא כיצד אם שדהו גדולה ועניים מועטין אפי' כן צריך ליתן לפי שדהו ואם שדהו מעוטה ועניים מרובין ואם יתן כשיעור יגיע דבר מועט לכל אחד אז נותן לפי העניים ומוסיף על השיעור וכדפרישית במתני':

ר"ש דרש שני דברים לקולו של בעל הבית. כלומר דדעתו היה לומר בהיפך ולדרוש לקולו של בעה"ב באלו שני הנושאים שאם שדהו מרובה ועניים מועטין א"צ ליתן אלא כפי העניים שאפי' יפחות מן השיעור יגיע חלק יפה לכאו"א שהרי שדהו גדולה ואם שדהו מעוטה. אע"פ שעניים מרובין מ"מ א"צ להוסיף כ"א יתן כשיעור לפי שדהו. וקאמר הש"ס דמתניתא לא משמע כן לדרוש לקולו של בעה"ב אלא אדרבה לחומרא דרשינן דהא קתני הכל וכו' ולפי הענוה וע"כ דלפי הענוה איך שתפרש לחומרו הוא דצריך להוסיף לפי רוב ענותנותו וצדקתו או לפי רוב הענייה והברכה של השדה וא"א לפרש לקולו של בעה"ב ה"נ לפי גודל השדה ולפי העניים לחומרו של בעה"ב הוא וכדאמרן:

הלכה ג

מתני' נותנין פאה מתחלת השדה ומאמצעה. דלא תימא תיבת פאה משמעותה סוף השדה דוקא להכי איצטרי' לאשמעינן דבתחלה ובאמצעה נמי קדשה משום פאה. ופטורה מן המעשר:

ר"ש אומר ובלבד שיתן בסוף כשיעור. מסיק בגמרא דכשיעור המשתייר קאמר ולא דצריך ליתן בסוף כשיעור על כל השדה אלא על הקמה הנשארת אחר שנתן בתחלה ובאמצע הקציר צריך הוא ליתן בסוף כשיעור על מה שנשתייר וקמ"ל דאע"פ שנתן בתחלה ובאמצע שיעור פאה על כל השדה אין הפאה פוטרת אלא על מה שקצר אבל לא מה שעתיד לקציר:

אם שייר קלח א'. ר"י פליג את"ק ור"ש דלדבריהם לעולם תורת פאה על מה שנתן בתחלה ובאמצע ועלה קאמר ר"י דאם שייר אפי' קלח א' בסוף שדהו שיהא זה לפאה סומך עליו גם על מה שנתן בתחלה ובאמצע משום פאה ודין פאה על הכל מה שנתן ואם לאו שלא שייר אפי' קלח א' בסוף השדה לפאה אין תורת פאה על מה שנתן בתחלה ובאמצע לענין שיהא דוקא לעניים ולא לעשירים אלא אינו נותן אלא משום הפקר ואף לעשירים שיכולין לזכות בה כדין הפקר והלכה כר"ש:

גמ' ר' יוסי בשם ר"ש ב"ל ובקצרכם וכו'. טעמא דמתני' מפרש דדרש מיתורא דלקצור דאפי' יש לו עדיין כמה לקצור נותן בתחלת הקציר או באמצע משום פאה:

ר' יונה בשם ר"ל וכו' אלא אחת בתחלה ואחת בסוף. כלומר דר' יונה פליג אדר' יוסי דלא ארשב"ל אלא כך אחת בתחלה ואחת בסוף ואיכא בינייהו לדינא אליבא דר"ל דאלו ר' יוסי דקאמר דדריש מלקצור אפי' יש לו כמה לקצור איכא למימר דר"ל כת"ק דמתני' ס"ל דנותן הוא פאה בתחלה או באמצע ובזה יוצא י"ח וא"צ עוד ליתן בסוף שדהו ור'

יונה קאמר דכך אמר ר"ל דמדכתיב ובקצרכם וכתיב לקצור יתירה דרשינן אחת בתחלה ואחת בסוף כלומר אם נתן בתחלה צריך שיתן גם בסוף וזהו כר"ש דקסבר ובלבד שיתן בסוף כשיעור וקרא קמ"ל דלשתיהן תורת פאה עליהן:

אחת לגבוה ואחת להדיוט. וקס"ד דלאו בשדה הקדש קאמר דהקדש ודאי פטור מפאה כדתנן בפ"ד הקדיש קמה ופדה עומרין פטור ובהדיא דריש ליה בספרי פ' כי תצא קצירך פרט לשל הקדש אלא דה"ק אם לקח ממעות הקדש קמת שדה שהיא ראויה לקצור חייבת בפאה הואיל וגידולה ביד הדיוט היתה לאו שדה הקדש מיקריא ורבייה קרא דלקצור לחיובא דפאה והיינו דבעי עלה ר' יודן:

כלום מעות הקדש מתחללין לא בתלוש שמא במחובר. בתמיה כלומר הא לא משכחת לה האי גוונא כלל דאם לקח ממעות הקדש קמה במחובר לא חלל כלום דהא קיי"ל דאין הקדש מתחלל ע"ג קרקע כדאמרי' ר"פ ג' שאכלו ודריש ליה מקראי וא"כ אין תורת הקדש על קמה זו ואי דלקח ממעות הקדש לאחר שקצר זה שדהו א"כ כבר נתחייב זה בשעת הקציר דשל הדיוט הויא ולא שייך כאן לרבות את של הקדש:

א"ר חנינא שלא תאמר יעשה קציר הקדש כקציר הדיוט כלומר לא כדקס"ד אלא אדין דהמקדיש קמה קאמר דקי"ל דחייבת בפאה והיינו אם פדאה כשהיא קמה דאם קצרה הגזבר ואח"כ פדאה פטורה כדתנן בפ"ד ושלא תאמר יעשה קציר הקדש כקציר הדיוט כלומר דהוה אמינא דנילף פטורא דהקדש מחיובא דהדיוט דהא בהדיוט קיי"ל דחיובא אדלוקח הויא ואפי' אם המוכר קצר חציה ואחר כך מכר חציה הלוקח הוא שנותן פאה לכל השדה ואפי' על מה שקצר המוכר כדתנן בספ"ב ותנן נמי התם בהקדש כה"ג מכר חציה והקדיש חציה הפודה מיד הגזבר הוא נותן פאה לכל וטעמא משום דעל מי שהוא ברשותו עכשיו חלה עליו חיוב הפאה ואי לאו קרא דלקצור הו"א דגבי הקדש לעולם פטור הוא אפי' פדאה בשעת שהיא קמה דהא כמו דאם מכר השדה החיוב על הלוקח הוא ה"נ נימא בהקדש דאיפכא הוא דהקדש כלוקח הויא וכשבאת ליד הקדש כבר נפטרה מן הפאה דאין פאה להקדש וסד"א דאפי' הפודה אח"כ מיד הגזבר פטור הוא מן הפאה הלכך איצטריך קרא דלקצור לרבות להקדש בכה"ג שאם פדאה בעודה קמה חייבת בפאה דלקצור כתיב ובשעת הקציר לאו דהקדש הויא:

ראשונה מהו. לר"ש קבעי הפאה הראשונה שנתן בתחלה ובאמצע אם תורת פאה עלי' לדידי' או לא ופשיט ליה מן מה דתני בתוספתא פ"ק רש"א אם נתן בין בתחלה בין באמצע הרי זו פאה וצריך שיתן בסוף כשיעור הדא אמרה דלר"ש נמי קדשה הראשונה משום פאה אלא דס"ל דצריך נמי ליתן בסוף כשיעור:

מהו כשיעור. דקאמר ר"ש דצריך שיתן בסוף אם כשיעור כל שדהו או כשיעור המשתייר אחר קצירה שקצר בתחלה והפריש את הראשונה:
אפשר לומר. כלומר מאי תבעי לך וכי אפשר לומר דהראשונה תורת פאה עליה ותימר דצריך שיתן בסוף כשיעור כל שדהו בתמיה ולענין מאי תורת פאה עליה אלא ודאי דהראשונה פוטרת על מה שקצר בתחלה והשתא אינו נותן לבסוף אלא כשיעור המשתייר בלבד.
ר' חייא בשם ר' יוחנן במחובר. אדברי ר' יהודה דמתני' קאי דקאמר אם שייר קלח א' סומך עליו משום פאה ופליגי ר' חייא ור' ייסא אליבא דר' יוחנן בפירושא דמילתיה דר' יהודה דר' חייא קאמר הכי מפרש ר' יוחנן אם שייר במחובר קלח אחד אז סומך עליו את הכל מה שנתן בתחלה משום פאה ור' ייסא קאמר דהכי הוה אמר ר"י דאפי' בתלוש שכבר קצרו להקלח אלא דשיירו מבין שארי הקלחים וכדמסיק ליה למילתיה דר' ייסא:
מה. ושואל הש"ס מאי האי דקאמר ר' ייסא אפי' שייר בתלוש:
אם בשמתכוין לפטור שדהו. כלומר שהוא מתכוין שיהא הקלח הזה ג"כ בחשבון פאה לפטור שדהו או לא:
ופשיט לה נשמעינה מן הדא דקאמר בהדיא ר' ייסא בשם ר' יוחנן דלעולם הוא מוסיף והולך על הקלח ששייר ונותן משום פאה והשתא מה אנן קיימין אם כששייר היה מתכוין לפטור את שדהו גם בקלח הזה משום פאה א"כ כבר נפטרה שדהו דהא אמרינן לר' יהודה דאם שייר קלח א' סומך את כל מה שנתן בתחלה לקלח הזה ופוטר את שדהו ומאי מוסיף והולך דקאמר אלא ודאי כי אנן קיימין הא דר' יוחנן אליבא דר' יהודה בשאינו מתכוין לפטור את שדהו בקלח הזה ולצרף אל אשר נתן בתחלה והיינו דקאמר לעולם הוא מוסיף והולך עליו משאר קלחים שקצר ונותן משום פאה.

הלכה ד

מתני' כלל אמרו בפאה כל דבר שהוא אוכל. למעוטי ספיחי סטיס וקוצה שהן ממיני צבעים כדאמרינן פרק כלל גדול בשבת דף ס"ח ונקט למעוטי הני ולא קאמר למעוטי כל דברים שאינן אוכל משום דהני חזו קצת לאכילה ע"י הדחק וקמ"ל דלא חשיב אכילה דידהו כדדריש לה בת"כ קציר מה ת"ל מה קציר מיוחד שהוא אוכל ומהאי טעמא נמי לא נקט סטיס וקוצה עצמן דהני לא חזו כלל א"נ להכי נקט ספיחין משום דאין דרך ללוקטן לסטיס וקוצה בשנה שנזרעים אלא לבסוף ד' וה' שנים שהשרשים מתפשטין וגדילין והם עיקר הצביעה:

ונשמר. למעוטי הפקר שאינו נשמר ואינו חייב בפאה דכתיב לעני ולגר תעזוב אותם פרט להפקר שכבר הוא נעזב:
וגידוליו מן הארץ. למעוטי כמהין ופטריות שאין להם שורש בארץ וגידוליהם מן האויר ואין חייבין בפאה דכתיב קציר ארצכם:
ולקיטתו כאחת. למעוטי תאנה וכיוצא בה מן האילנות שנלקטים הפירות ראשון ראשון מה שמתבשלים בהם דכתיב קציר וסתם קציר דבר המתבשל הרבה ביחד:
ומכניסו לקיום. למעוטי ירק דסתם קציר מכניסו לקיום יצאו ירקות שאע"פ שלקיטתן כאחת אין מכניסן לקיום שאינו מתקיים אלא מתעפש מיד:
והתבואה והקיטנית בכלל הזה. כלומר כל התנאים האמורים ימצאו בתבואה וקטנית. תבואה נקראו כל חמשת המינין חטה ושעורה וכוסמת ושבולת שועל ושיפון. קטניות. פולין ואפונים ועדשים ודומיהן.
ובאילן האוג. פרי אדום קירנאל"ו בלע"ז ורמב"ם פי' אילן העושה אשכולות אדומות והן ראוין לאכילה ובערבי קורין לו סימוק:
והחרובים וכו' ולאו דוקא אלו שחייבין בפאה אלא קתני אלו ודומיהן:
גמ' ובקצרכם וכו' ברייתא היא בת"כ פ' קדושים:
אין לי אלא קוצר וכו' קוטף מנין כצ"ל וכן הוא שם שקוטף את המלילות ביד ואינו עוקר עם השרשי:
ת"ל בארצכם. כל שגידוליו מן הארץ:
ת"ל שדך. פאת שדך ומיותר הוא דהא כתיב קציר ארצכם אלא לרבות את האילנות:
תני. בתוספתא דכלאים פ"א וה"ג שם זורעין זרע וזרעוני אילן כאחד הזורע חרצנים עם החטים ה"ז לוקה את הארבעים. וחסר כאן עם החטים:
א"ר זעירא. מילתי' דר' זעירא לפרושי טעמא דסיפא דהתוספתא היא והכי איתא נמי לקמן בריש פ"ח דכלאים דפליגי התם ר יונתן ור' יאשיה דר' יאשיה סבר אינו חייב משום כלאי הכרם עד שיזרע שני מינים בכרם חטה ושעורה וחרצן דדריש לא תזרע כרמך כלאים משמע דשני מינין בלא החרצן קאמר קרא דאי לאו הכי לא מקרי כרמך ור' יונתן ס"ל אפי' מין אחד וקאמר התם על דעתיה דר' יונתן כתיב לא תזרע שדך כלאים לאיזה דבר נאמר לא תזרע כרמך כלאים כלומר כיון דאפי' במין א' מתחייב א"כ הרי הוא בכלל לא תזרע שדך כלאים דכרם נמי אקרי שדה והרי הוא חייב משום חטה וחרצן כמו בשאר כלאי זרעים ומתרץ ר' זעירא שם דלא תזרע כרמך כלאים עיקר כרמך כלאים לא תזרע כלומר דקרא בא ללמדנו דאפי' יש כאן עיקר הכרם שכבר נטוע הוא לא תזרע

כלאים ואי לאו קרא יתירא ה"א עד שיזרע במפולת היד להכלאים דהכי משמע לא תזרע בשעת זריעה לא יהיה כלאים קמ"ל דאפי' מין אחד כבר יש לו עיקר ונטוע הוא לא תזרע מין השני שהוא כלאים עמו:

הכי אמרינן שם לתרץ דברי ר' יונתן ודברי ר' יאשיה מתרץ לה התם ומייתי לה הכא לדר' זעירא על האי תוספתא משום דסיפא כר' יונתן היא דאתיא דאפילו במין אחד מתחייב וכדמפרש ר' זעירא לטעמיה דר' יונתן והשתא פשיטא דמתחייב הוא אם זרע החטה והחרצן כדמיירי התוספתא דבשעת זריעה הוי כלאים. והא דמייתי לה להתוספתא הכא משום האי בעיא דר' יודן דבעי עלה כדלקמן:

תמן אמרין זרעי אילן אין קרויין זרעים וכה את אמר זרעי אילן קרויין זרעים. כצ"ל וכן הוא בפ"ח דכלאים אחר דברי ר זעירא כלומר דבעי על התוספתא מדין הכשר זרעים דאמרינן בעלמא ועל הא דקתני דזורעין זרע א' מן המינין עם זרע אילן ולא חיישינן משום כלאים ואע"ג דאמרינן לעיל דאילן חייב בפאה מדכתיב שדך לרבות לאילנות אלמא אילן קרוי שדה ואמאי לא מחייב משום לא תזרע שדך כלאים אלא ע"כ דטעמא דזרע אילן לאו בכלל זרע הוא וקרא כתיב לא תזרע דלא קפיד אלא על שני מינין הקרויין זרע שמעינן דזרעי אילן אין קרויין זרעים והכא את אמר גבי הכשר זרעים דזרעי אילן ג"כ קרויין זרעים כדתנן פ"ק דמכשירין ובכמה מקומות שם דפירות אילן נמי הן בכי יותן ואמאי והא כתיב וכי יותן מים על זרע וזרע אילן הא קאמרת דלאו בכלל זרעים הוא:

תמן. גבי כלאים מיעט הכתוב לזרע האילן דלא דברה התורה אלא בסתם זרע שדרך בני אדם להיות קורין זרעים אבל זרע אילן שכן אין דרך בנ"א להיות קורין אותן זרעים אלא נטיעות קורין אותן דלא מצינו בשום מקום דקאמר הזורע אילן אלא הנוטע:

ברם הכא. גבי הכשר משקה מרבויא דקרא הוא דילפינן גם לזרע אילן דכתיב לעיל מניה וכי יפול מנבלתם על כל זרע זרוע אשר יזרע טהור הוא וכי יתן מים על זרע וגו' דהאי קרא בתרא על קרא דלעיל קאי דריבה הכתוב על כל זרע וגו' דכי יותן מים על אותו זרע מוכשר הוא ואפי' על זרע האילן:

ואית דבעי נישמעינה מן הדא. אדלעיל מהדר נילף אילנות לחיוב פאה מרבויא דשדך ואית דבעי למילף לאילנות מן הדא דלקמן.

כי תבצור כרמך לא תעולל אחריך מכאן לחיוב פאה בכרם. כדמפרש לה:

מה את שמע מינה. מכאן לפאה:

א"ר יונה דלא תעולל. לא תדקדק לבצור הכל הוא ולכלות המעשה בו:

כד"א אשר עולל למו ולשון מעשה הוא:

כי תחבוט זיתך לא תפאר אחריך מה את שמע מינה. לחיוב פאה א"ר יונה לא תפאר. לא תקח הפאר והפאה ממנו. כד"א לא תקיפו פאת ראשיכם:

זית. אין לי אלא זית וכרם שאר אילנות מנין וקאמר דילפינן במה מצינו מה זית וכרם שהן מיוחדין וכו' אף כל דבר שהוא חייב בביכורים כגון תאנה ורמון ותמרים שאר אילנות מנין:

ת"ל קצירך. כל מה שאתה קוצר בכלל ואפי' קציר אורז ודוחן שהן כמיני קטנית ויש בהן דרכים השנויים במשנתינו חייבין הן בפאה:

יאמר זית ואל יאמר כרם. ונילף כרם מזית בבנין אב:

זית שהוא פטור מן הפרט. דאין פרט אלא בכרם שהוא תחת לקט בתבואה כדכתיב ופרט כרמך לא תלקט אבל זית וכן שאר אילנות אין בהן פרט וא"כ בדין הוא שיתחייב בפאה אבל כרם שהוא חייב בפרט שוב לא יהא בו חיוב פאה הלכך צריך שיאמר חיוב פאה בכרם:

או אלו נאמר כרם. וכ"ת יאמר כרם ואל יאמר זית ונילף זית מכרם הדר קאמר דהא נמי לא מצית אמרת דאילו כן הייתי אומר דאיפכא מסתברא כרם שמצינו בו חיובא חדא והוא פרט שדי ביה נמי חיובא דפאה אבל זית שהוא פטור מן הפרט יהא פטור נמי מן הפאה הוי אומר דתרוייהו איצטריכו לפי שאין למדין זה מזה:

יצא זית וכו' קושיא הוא כדמסיק דנימא השתא דכשם שיצא זית ולימד על כל האילנות לחיוב פאה כך יצא כרם ללמד על כל האילנות לחיוב פרט:

א"ר אבין. דלא היא שהרי אין אנו למדין חיובא דפאה לשאר אילנות אלא בבנין אב משניהן כדאמרינן לעיל מה זית וכרם מיוחדין וכו' וא"כ דבר שהוא שוה לשניהן והיינו פאה שנוהגת בשניהן זהו שהוא מלמד הבנין אב לשאר אילנות משא"כ בפרט שאינו נוהג אלא בכרם לבדו אינו מלמד לשאר אילנות:

על דעתיה של ר' ישמעאל ניחא. שנינו בברייתא דר' ישמעאל בי"ג מדות שהתורה נדרשת בהן כל דבר שהוא בכלל ויצא לידון בדבר החדש כגון אשם מצורע שהוא בכלל כל האשמות ויצא לידון בדבר החדש במתן דמים על בוהן יד ובוהן רגל ואזן ימנית אי אתה יכול להחזירו לכללו עד שיחזירנו הכתוב לכללו בפירוש הלכך כתיב בו כי כחטאת האשם הוא לפי שיכול לא יהא טעון מתן דמים ואמורין לגבי מזבח הואיל ויצא מכללו וצריך שיחזירנו הכתוב לכללו בפירוש שיהא טעון מתן דמים ואמורים לגבי מזבח כחטאת ופליגי בה במדה זו בפ' עגלה ערופה בהלכה ה' והכי שקיל וטרי נמי בפ'

איזהו מקומן (דף מ"ט) אי אמרינן דכשיצא לידון בדבר החדש נעקר לגמרי מן הכלל דלא כללא גמיר מניה ולא הוא גמיר מכללא או לא:

על דעתיה של ר' ישמעאל. והשתא פריך הניחא לר' ישמעאל דשמעינן ליה דסבר שנעקר לגמרי מן הכלל והרי הוא בחידושו שאין לך בו אלא חידושו שפיר הוא דאיצטריך שיאמר פאה בכרם דאי לאו הכי ה"א הואיל ויצא כרם לידון בדבר החדש לחיובא דפרט אין לך בו אלא חידושו ולא יתחייב בפאה קמ"ל:

על דעתיה. אלא על דעתייהו דרבנין דאינון אמרין הרי הוא בכללו והרי הוא בחידושו דסברי שלא נעקר לגמרי מכלל אלא כללא הוא דלא גמיר מניה אבל איהו גמיר מכללא והרי הוא בכללו וגם בחידושו וא"כ קשיא לאיזה דבר נאמר פאה בכרם הא גמרינן לכרם בחיובא דפאה מן הכלל והרי הוא בכללו ובחידושו:

א"ר אבין. שאני הכא. דאילו לא יצא מן הכלל אלא כרם בלחוד ולא היה כתוב בפירוש שום אילן אחר:

יאות הוית מקשי. דלמה לי לכתוב פאה בכרם ילמדנו מן הכלל שלא נעקר לגמרי מניה אבל עכשיו שיצא כרם וזית מן הכלל ובשניהן פרט הכתוב בפירוש לחיובא דפאה תו לא קשיא דלמה לי חיובא דפאה בכרם הרי הוא למד מן הכלל דהא ליתא דאי ס"ד דרצה בו הכתוב שנלמדנו מן הכלל אף שיצא לידון בדבר החדש א"כ למה לי פרטא דזית הא זית לא יצא לידון בשום דבר חדש דאין בו אלא חיובא דשאר אילנות פאה וכן שכחה ופשיטא דהיינו למדין לזית מכלל דשאר אילנות אלא ודאי ה"א דמדכתב רחמנא בפירוש לזית. לחיובא דפאה לגלות על כרם הוא דאיצטריך ולומר זית שהוא פטור מן הפרט הוא שחייב בפאה אבל כרם שהוא חייב בפרט צ"ל יפטור מן הפאה כך הייתי אומר ולפיכך איצטריך למכתב חיובא דפאה גם בכרם:

כמה דתימר גבי קציר דבר שלקיטתו כאחת. דוקא הוא דחייב בפאה וכן צריך שיהא מכניסו לקיום כדתנן במתני' ואומר אף בפועל כך בהא דקי"ל דפועל אוכל בדבר שהוא עוסק בו כדתנן בפ' השוכר את הפועלים ואלו אוכלין מן התורה העושה במחובר לקרקע בשעת גמר מלאכה וכו' והשתא פריך דנילף פועל במה מצינו מפאה דאינו אוכל אלא בדבר שלקיטתו כאחת ובמכניסו לקיום ואנן תנן התם היה עושה בתאנים וכו' אוכל פועל קישות וכו' אלמא דאוכל אפי' בתאנה שאין לקיטתו כאחת וכן בירק שאין מכניסו לקיום:

שנייא היא. בפועל דכתיב ביה וקטפת מלילות בידך כדדרשינן התם דהני קראי כי תבא בכרם רעך וגו' כי תבא בקמת רעך וגו' בפועל הכתוב מדבר וכתיב וקטפת מלילות

משמע אפי' אינו לוקטן כולן כאחת אלא כדרך שקוטפין מלילות מעט מעט ומכניסן לבית ומדכתיב בידך משמע אפי' מדבר שאינו מכניסו לקיום כ"א בידך הוא לוקט ואיכל:
תני. בתוספתא פ"ק:
רוטבי תמרים. תמרים שהן רטובין ולחין הרבה מחמת רוב דבש שזב מהן ואלו נלקטין מיד שלא יתקלקלו לפיכך פטורין הן מן הפאה לפי שאין הראשון שבהן ממתין לאחרון שאין ממתינין להן ללקטן כאחת כדאמרן:
ופריך יאית א"ר יוסי בי ר' יהודה. והשתא מאי טעמא דרבנן במתני' דקתני סתמא שהתמרים חייבין בפאה ולא מחלק בין רוטבי תמרה לשארי תמרים:
מפני שכולן צריכין שאור בת אחת. כלומר דאעפ"כ נגמרין הן ומתבשלין בבת אחת ושאור הוא הסימן של גמר התמרים כדתנן בפ"ק דמעשרות התמרים משיטילו שאור משיפתחו כשאור. שיש בו סדקים הוי גמר חיובן למעשרות אבל תאנה יש שמתבשל היום ויש שמתבשל למחר ואינן ראויין ללקוט כאחת:
קילקס. פי' הערוך מין שרש נטע שגדל במצרים ואוכלין אותו:
לירק למעשרות וכו'. שוה לירק לענין מעשרות ולשביעית וכן לענין פאה שפטור כירק וכן לבכורים שאין מביאין בכורים. אלא מז' המינין.
ולנדרים צריכה. הנודר מן הירק צריכה ומבעיא לן אם בכלל ירק הוא או לא וגרסינן להא בפ"ז דנדרים בהנ"א:

הלכה ה

מתני' לעולם הוא נותן משום פאה. שאם לא הניח פאה מן השדה במחובר חייב להפריש מן התלוש מן העמרים וכן מן הערימה עד המירוח נותן פאה ופטור מן המעשרות:
עד שימרח. שיעשה הכרי של תבואה וישוה פני הכרי ברחת זהו נקרא מירוח ואם בא להפריש פאה אחר המירוח שכבר נגמרה מלאכתו למעשר צריך שיפריש תרומה ומעשרות תחלה ואח"כ יתן הפאה לעני:
ונותן משום הפקר ופטור מן המעשרות. אם הפקיר תבואתו ובא אחד וזכה בה פטור הזוכה מלעשר דהפקר פטור מן המעשר דכתיב ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך יצא הפקר שידו וידך שוין בו:
עד שימרח. ואם בא להפקיר אחר המירוח צריך שיפריש המעשרות תחלה ואח"כ יפקיר ואם לא הפריש הזוכה בו חייב לעשר שכבר נגמר מלאכתו קודם שהפקיר:
ומאכיל לבהמה וכו'. לפי שכל אכילת בהמה חשובה עראי ואפי' הוא בעצמו יכול לאכול אכילת עראי קודם מירוח:

עד שימרח. ואז אסור אף באכילת עראי קודם שיעשר:
ונוטל מן הגורן וזורע. מן התורה הזורע פטור מן המעשר אפי' לאחר מירוח דכתיב עשר תעשר ואכלת ואין כאן ואכלת ומדרבנן אסור לזרוע טבל ואפי' קודם מירוח עד שיעשר ורבי עקיבא ס"ל דאף מדרבנן פטור הזורע מן המעשר עד שימרח ואין הלכה כר"ע:
כהן ולוי שלקחו את הגורן. שקנו התבואה מן הגורן המעשרות שלהן עד שימרח ואינם צריכים לתת התרומה והמעשר לכהן וללוי אחרים אבל אם קנו אחר מירוח צריכין להפריש התרומה והמעשר וליתן אותם לכהן וללוי אחרים ומפרש בגמרא דקנס קנסו להם חכמים כדי שלא יהו קופצים לגיתות ולגרנות לקנות תבואה או יין ונמצאו אחיהם מפסידים וקודם מירוח שעדיין לא נגמר מלאכתן למעשרות לא חשו חכמים ואין מוציאין מידם.
המקדיש ופודה. המקדיש גרנו והוא גדיש או הקמה ופודה מיד הגזבר והרי עדיין לא הוקבע למעשר כשהיה ביד ההקדש חייב הפודה להוציא ממנו המעשרות:
עד שימרח הגזבר. שאם נתמרח ביד הגזבר הואיל ובשעה שהיה ראוי לקבוע המעשר והיינו המירוח היה ביד ההקדש אין הפודה חייב להוציא ממנו מעשרות שההקדש פטור מן המעשרות:
גמ' הפריש בכורים מכרי ממורח פטור מתרומה גדולה. מן אותן הבכורים לפי שמצות הבכורים להפריש מן המחובר כדתנן ריש פ"ג דבכורים יורד אדם לתוך שדהו ורואה תאנה שבכרה אשכול שביכר קושרו בגמי ואומר הרי אלו בכורים ואם לא הפריש מן המחובר יפריש אותן מן התלוש והשתא קאמר דאם לא הפרישן עד שעשה את הכרי ומירחו וס"ד אמינא דמכיון שהמירוח מחייב את התבואה לתרומה ולמעשרות צריך שיפריש גם מאותן הבכורים כדי שיעור התרומה מהן הלכך קאמר דאפ"ה פטור מתרומה גדולה מאותן הבכורים וא"צ להפריש כ"א משאר הכרי כדין תרומה ומעשרות:
מתניתא אמרה כן. מדיוקא דמתני' שמעינן נמי האי דינא דקאמרת דהא קתני לעולם הוא נותן וכו' אם לא נתן פאה במחובר יתן מהתלוש ותורת פאה עליה לפוטרה מן המעשר עד שימרח:
הא אם מירח חייב במעשר. וצריך הבעה"ב לעשר קודם שיתן הפאה לעני משא"כ בתרומה שאינו חייב לתרום תרומה גדולה מאותה הפאה דהא לא קתני אלא מעשר וכי היכי דבפטורא עד שלא מירח לא קאמר אלא מן המעשר ה"נ דווקא דדייקינן הא אם מירח חייב אין החיוב אלא במעשר אלמא דכל היכא דאין לבעה"ב חלק בזה שהרי הוא

נותנה לעניים פטור הוא לתרום ממנה תרומה גדולה ה"נ בבכורים כן דהואיל והבכורים לכהן הן אינו צריך להפריש מהן תרומה גדולה:

ולימא וכו'. תשובת ר' יוסי הוא שהשיב לר' חגיי דלא היא דמהאי מתניתין לא שמעינן מידי והך דיוקא דדייקת מינה נמי לאו דווקא הוא דהא לדידך דדייקת הואיל ולא קתני אלא מעשר ש"מ דלא איירי אלא במעשר לחוד וכי מירח אינו מתחייב נמי אלא במעשר א"כ קשיא ולימא אף בכורים במתני' דיהא חייב אף ע"פ שלא מירח וכלומר דודאי דדינא הכי הויא דצריך להפריש בכורים ואפי' עד שלא נגמרה מלאכת התבואה למעשר שהרי עיקר מצות בכורים להפרישן מן המחובר וא"כ כשנותן מן התלוש חיוב הוא אע"פ שלא מירח וא"כ תקשי נמי ולימא חיובא דבכורים במתני' בתמיה. אטו תנא כי רוכלא הוא ליחשב וליזל אלא ודאי דהך דיוקא דדייקת דלא קתני תרומה נמי ליתא דתרומה בכלל הוא וכשמירח לא יתן הפאה לעני עד שיתקן אותה כדינה תרומה גדולה ומעשר ולא היה צריך התנא לאשמעינן בהדיא לחיובא דתרומה כמו דלא בעי לאשמעינן חיובא דבכורים הכא והאי דינא דקא אמינא בבכורים לאו מהאי מתני' שמענא אלא ממתני' אחריתא וכדמסיק ואזיל:

והיידא אמר דא. ומהאי מתניתא שמעינן דאמרה כן.

דא. הך מתני' דתנינן לקמן בפ"ג דתרומות ומנין שיהו בכורים קודם לתרומה זה קרוי תרומה וראשית וזה קרוי תרומה וראשית אלא יקדמו בכורים לכל שהן בכורים לכל כדמפרש ולמה נקראו שמן בכורים כו' ומשמעות שמן מלמד עליהן שהן קודמין לכל:

וכל הקודם את חבירו חבירו מתחייב בו. כלומר והשתא ממילא שמעינן להאי דינא דקא אמינא לעיל דכיון שהבכורים הן קודמין לתרומה וכל הקודם את חבירו חבירו הוא דמתחייב בו אבל הוא לא מתחייב בחבירו וכמו דהתרומה היא קודמת למעשר ראשון. דאחר שהפריש תרומה מתחייב במעשר מן התבואה ולא קודם אבל מה שהפריש לתרומה ודאי אינו מתחייב במעשר ה"נ בכורים הן שמחייבין את התרומה מן הגורן דאחר שמפרישין הבכורים בא חיוב התרומה אבל אין הבכורים עצמן מתחייבין בחיוב תרומה וה"ט לדינא דקאמינא כבכורים:

מתני' דב"ש היא. האי ש"ס מפרש להמתני' דאו או קתני לעולם הוא נותן משום פאה לעני ופטור מן המעשר או שנותן משום הפקר לעני ופטור ממעשר וכב"ש אתיא דאמר לקמן בריש פ"ו דהפקר לעניים בלבד נמי הוי הפקר ופטור מן המעשר:

ואתיא דר"ע כחניות בני חנון. דרשת ר"ע דדריש ואכלת דוקא כדפרישית במתני' אתיא כהך דרשא דשמעינן מברייתא דתנינן גבי בית חנון ולא דר"ע ס"ל לדינא כותייהו אלא כדאמרן:

דהוויין דרשין עשר תעשר. את תבואת זרעך פרט ללוקח ואכלת פרט למוכר שאינו נהנה מהן באכילה ונמצא שהיו מפקיעין עצמן כשמכרו פירותיהן מחיובא דמעשר וכן הלוקח מהן לא עישר ובטלו מצות מעשר:

קנס קנסו להן. לפרושי טעמא דמתני כהן ולוי שלקחו את הגורן קאי וכדפרישית במתני'.

טבח כהן. שמוכר הבהמה שלו:

פטר לו. מן המתנות שבת אחת מיכן ואילך חייב ליתן וכן א"ר יוסי כשהלכתי לדרום שמעתי אומרים בשם ר"ש בן לוי דשבת אחת הוא פטור.

מדמי לה. לטעמא דהאי דינא דאין פוטרין אותו אלא שבת אחת בלבד להדא דר' יוחנן דהכא דקאמר טעמא משום דקנס קנסו בהן ה"נ משום קנס דמפסיד המתנות מאחיו הכהנים הלכך אחר שבת הראשונה חייב ליתן המתנות:

ואי משום קנס. על שנעשה זה הכהן טבח ומונע מתנות מאחיו הכהנים א"כ אפי' שבת אחת לא יפטרו לו:

חנווני כהן. שעשה לו חנות למכור הבשר פליגי ביה ר' יודן ור' יוסי:

חנווני יכול להערים. וליקח גם מבהמת ישראל אצלו ולמוכרן ומפקיעין מן המתנות אבל טבח אין יכול להערים כל כך שאין דרך טבח א' ליתן הבשר לטבח אחר למוכרו:

ועל ישראל שנכנס תחתיו. כלומר החיוב הוא ע"ז שלקחן מן הגוי וכן על ישראל השני שנכנס תחתיו ולקחן ממנו דהואיל שלקחן מן הגוי במחובר נמצא בשעת גמר מלאכתן למעשר ברשות ישראל היו ונתחייבו במעשרות:

ועל הלוקח פירות תלושין מן הגוי. וכגון שנגמר מלאכתן ביד הגוי דלכ"ע פטורין מן המעשרות:

על מה נחלקו על הלוקח פירות תלושין מחבירו. והן כבר נגמר מלאכתן ביד חבירו ובשנת מעשר עני שהיא שנה השלישית והששית מן השמיטה ונחלקו בלוקח עני אם מוציאין מידו לעני אחר או אם הוא יכול לזכות במה שבידו:

עשיר מוציאין מידו. פשיטא הוא אלא משום סיפא נקט לה:

כשם שאין אדם זוכה בלקט שכחה ופאה שלו. דהרי עני שלקח קציר שדה מהבעה"ב אינו יכול לזכות בלקט שכחה ופאה של שדה זו אלא צריך ליתנם לעניים אחרים כדתנן לקמן (בפ"ה) המוכר את שדהו המוכר מותר בלקט שכחה ופאה והלוקח אסור וכך

אין יכול לזכות במעשר עני שלו ואפי' בשלקח פירות תלושין שכבר נגמר מלאכתן ביד המוכר:

אינן טובלין כמעשר עני שהוא טובל. שאני לקט שכחה ופאה שאינן עושין את הפירות טבל כ"ז שאין מפרישן והרי הבעה"ב יכול ליהנות מפירותיו ואח"כ מפריש אותן אם לא נתנם בתחלה ונמצא שאפי' היו עדיין ביד הראשון יכול הוא לדחות את העניים ולומר הריני נותן אותם אח"כ מן העמרים או מן הגדיש ואפי' מן העיסה ומן הפת והלכך כשלקח העני הזה את פירות הקציר החיוב בידו הוא וברשותו הוא דחל עליהן וצריך הוא ליתן לעניים אחרים אבל מעשר עני עושה טבל להפירות שכל זמן שלא הופרש מעשר עני אסור הוא בהנאה מהפירות והרי הוא כבר נטבל עד שהוא ברשותו של ראשון שנגמרה מלאכתו למעשר וחל החיוב על הראשון להפרישן ולא היה יכול לדחות את העניים לאח"כ וכיון שלקח העני הזה אחר שכבר חל החיוב עליהן בתחלה הרי זכה במעשר עני שלהן ואין מוציאין מידו:

מ"ט דר"י הנשיא. השתא דמפריך טעמיה דמעיקרא א"כ ומהו טעמיה וקאמר משום קנס ולאו מדינא הוא אלא קנס שקנסו חכמים שלא יהא עני אחד לוקח הפירות ומחזיק לכל מעשר העני ונמצא מפסיד את העניים אחרים שהבעה"ב היה יכול לחלקו לכולן:

עשיר וכו'. כלומר לא שייך קנס אלא במי שיש בידו ליקח שלא יהא רגיל לעשות כן אבל כיון שהעני אין בידו ליקח בכל זמן ואינו מצוי הוא הלכך משום פ"א שלקח לא קנסוהו חכמים וכדמסיים ואזיל שר"י נשיאה אומר דאף שאין לעני מעות מצוי הוא ללות מעות וקנסו חכמים שלא יהא רגיל לעשות כן ולדברי רבי אינו מצוי הוא ללות דלא שכיחי המלוים לעניים והואיל ואין בידו ליקח בכל עת שירצה משום זימנא חדא לא קנסוהו חכמים:

הדרן עלך אלו דברים

פרק ב

הלכה א

מתני' ואלו מפסיקין לפאה. שדין הפאה אם יש לו שתי שדות צריך להניח מכל שדה ושדה כדדריש בת"כ ומייתי לי' בגמרא שנאמר שדך שלא יוציא משדה לחברתה ואילו מפסיקין שתהא השדה נחשבת כשתי שדות וצריך להניח פאה מכל אחת בפ"ע:

הנחל. נהר מלשון נחלי מים:

והשלולית. אמת המים המחלקת שלל לאגפיה שהאמות אחרות של מים שותין הימנה:

ודרך היחיד. ארבע אמות.
ודרך הרבים. ט"ז אמה ולא נקט לה אלא משום הסיפא דקתני שכל אלו אין מפסיקין באילן וקמ"ל דאפי' דרך הרבים שהיא רחבה [ט"ז] אמה אינה מפסקת באילן:
ושביל היחיד. ושביל הרבים. שביל זוטר טובא דשקל כרעא ומנח כרעא ואשמעינן דאפי' שביל דרבים אם הוא קבוע בימות החמה ובימות הגשמים. כלומר שמהלכין בו אפי' בזמן שהשדות זרועות בימות הגשמים אז הוא מפסיק בין השדות ואם לאו לא מפסיק:
והבור. שדה בורה שלא נעבדה ונשארה שממה. והאדמה לא תשם. מתרגמינן וארעא לא תבור:
והניר. חרישה כמו נירו לכם ניר:
וזרע אחר. כגון ששתי שדות זרועות חטים וההפסק שמפסיק ביניהם שורה אחת זרוע מין אחר ומפרש רבי יוחנן בגמ' שיעור רוחב הבור והניר והזרע אחר כדי שלשה תלמים של פתיח שעושים בתחלת המחרישה:
והקוצר לשחת. תבואה שלא הביאה שליש וקוצרין אותה ממקצת השדה להאכיל השחת לבהמתו מפסיק אם הוא מעבר אל עבר דקסבר רבי מאיר כל לשחת לאו קצירה היא:
וחכמים אומרים אינו מפסיק. דקסברי אתחלתא דקצירה היא הלכך אינו מפסיק אא"כ חרש את המקום שקצרו לשחת והו"ל שדה ניר והלכה כחכמים:
גמ' שנאמר שדך. והכי דריש לה בת"כ פרשה קדושים שדך לחייב על כל שדה ושדה מכאן אמרו אלו מפסיקין לפאה הנחל וכו':
ואינו מחובר. אנחל קאי. כלומר שא"צ שיהא מושך ומפסיק על כל פני השדה כולה מקצתה אל קצתה הכל בחיבור אחד בהמשכה אלא אפי' אינו מחובר כולו ופיסקי פסקי מושך הוא בכל השדה לארכה מפסיק הוא לפאה וה"ק בהדיא לקמן נחל אע"פ שאינו מושך נתכוין וכאן מכריח הש"ס להאי דינא כדמפרש ואזיל והדר קאמר לה לקמן לאשמעינן ההפרש שבין נחל לשלולית:
ואין תאמר מחובר הוא. דאת"ל שצריך שיהא מחובר המשכתו מבלתי הפסק בו ועל כל השדה בארכה א"כ הוה קשה אפי' בשדה האילן יהא מפסיק:
דתנינן תמן. בהלכה ג' הכל מפסיק לזרעים כל אילו שאמרנו הנחל והשלולית וכו' לזרעים הוא דמפסיק אבל לשדה האילן אינו מפסיק אלא גדר.

האי גדר מחובר ואינו מחובר. כעין בעיא היא וסיומא דמלתא דהאי הוכחה היא דמכאן אתה למד שא"צ שיהא הנחל מחובר דהרי האי גדר דשדה האילן מאי אמרת לפרושי ביה אי במחובר דוקא שהוא מושך על פני כל השדה מבלי הפסק או דלמא אפי' אין הגדר מחובר על פני כל השדה אלא במקומות מקומות הוא ובין הכל נראה דכמחלק את השדה הוא:

אין תימר מחובר וכו'. כלומר ע"כ אתה אומר דבגדר אפי' הוא אינו מחובר בהמשך על כל השדה מפסיק הוא דאם תאמר במחובר מיירי א"כ וכי אפי' שער כותש בדין הוא שלא יפסיק בתמיה וכלומר דהוה קשה אהא דתנינן שם אם היה שער כותש שענפי האילן מעורבין זה עם זה כשער כותש אינו מפסיק ואמאי לא מפסיק הרי אם הגדר נמשך על פני כל השדה מבלי הפסק בדין הוא שאפי' בשער כותש יהא מפסיק אלא ודאי הדא אמרה דמיירי שאינו מחובר כ"א במקומות מקומות הוא והלכך מהני השער הכותש שלא יהא מפסיק:

אין תאמר מחובר הוא אפי' מצד אחד מפסיק. זו הוכחה אחרת הוא וכלומר ועוד דאם תאמר במחובר אייריר א"כ נהי דמאי דקשיא לן מהאי דשער כותש מצית לשנויי דמכיון שהענפים מהאילן מעורבים למעלה אינו מפסיק אפי' הגדר מחובר מיהו השתא הוה קשיא לן לאידך גיסא אפי' מצד אחד מפסיק בתמיה דתני אם היה שער כותש מכאן ומכאן אינו מפסיק כלומר דהא תני עלה דוקא אם יש שער כותש מכאן ומכאן הוא דאינו מפסיק ומשמע הא אם מצד אחד בלבד הוא מפסיק ואמאי דהא קאמרת שאע"פ שהגדר מחובר הוא ונמשך על פני כל השדה מבלי הפסקה בו אפ"ה הואיל ויש שם שער כותש אינו מפסיק א"כ אמאי אם הוא מצד אחד מפסיק הא מיהת איכא שער כותש ולדידך דלא מהני הגדר להיות נחשב כשתי שדות היכא דאיכא שער כותש אף בשהגדר מחובר א"כ בדין הוא דאף שער כותש שבצד אחד יבטל הגדר אלא ע"כ דבגדר שאינו מחובר ונמשך על כל פני השדה מיירי והשתא טעמא רבה איכא שאם אין כאן שער כותש מפסיק הגדר ומשום דאיכא הכירא בהגדר דלאו שדה אחת היא ואם יש כאן שער כותש מכאן ומכאן אינו מפסיק ומשום דמכיון שאין הגדר נמשך על כל השדה מבטלו השער כותש שמן שני הצדדין ולא מיחזי הכירא דהגדר ואם מצד אחד הוא מפסיק משום דאכתי מיחזי היכירא דהגדר מצד השני והדרינן השתא דכל שהוא נמשך על פני כל השדה ונראה וניכר הרבה כמו הגדר בדין הוא שלעולם יהא מפסיק וא"כ גם בנחל שהוא רחב הרבה אם הוא נמשך על פני כל השדה בדין הוא שיהא מפסיק אפי' בשדה אילן ומדקתני שאין מפסיק בשדה האילן אלא גדר דוקא ש"מ דמתני' דידן

בנחל שאינו מחובר ונמשך על כל פני השדה מיירי ובכה"ג הוא דאמרינן דלזרעים דוקא הוא דמפסיק:

הפריש פאה משדה לחברתה. שאמר הריני מפריש עוד כשיעור פאה משדה זו לפטור שדה שאצלה:

לא קדשה. שתהא לה דין פאה להיות פטורה מן המעשרות כדין פאה דעלמא לפי שצריך להפריש מכל שדה ושדה בפ"ע:

נתכוין לזכות מן המיצר ושרע מינה. מהו מי אמרינן הא דאין נותנין פאה משדה לחברתה היינו אפילו שאין כאן הפסק אחר אלא המיצר שבין שתי השדות שנתכוין לזכות פאה לעניים משדה זו על מן המצר ולמטה הימנה ובפ"ק דקדושין (בהלכה ה) גריס נמי כעין האי גוונא לענין הקנין בנכסי הגר דבעי התם נתכוון לקנות מן המיצר ושרע מינה משום דקאמר התם לעיל המצר מפסיק בנכסי הגר שאם החזיק בשדה זו לא קנה האחרת ועלה בעי ר"ז שם אם החזיק במצר ונתכוין לקנות המצר ולמטה הימנה אם קונה הוא השדה בחזקה של המצר או לא והיינו כעין הא דהכא לפי שכל המפסיק בנכסי הגר מפסיק בפאה. וקס"ד הכא דהבעיא היא אם המצר חשיב כהפסק בין השדות או לא והיינו דפריך מחלפא שיטתיה דר' יסא דמדלא השיב ליה לר' זעירה כלום ש"מ דקיבל הבעיא מניה ולדידיה נמי ספוקי מספקא ליה והא לקמן משמע דפשיטא ליה דהוי הפסק:

דתנינן תמן. לקמן (בפ"ג בהלכה ב) מודים חכמים לר"ע דפליגי התם ברישא המנמר את שדהו וכו' ומודים חכמים לר"ע בזורע שדהו שבת הוא אניט"ו בלע"ז או חרדל בשלשה מקומות שכאו"א כמקום בפ"ע היא ונותן פאה מכאו"א וכדמסיק לטעמא:

כיני מתני'. כלומר ואמרינן עלה לקמן דכן צריך לפרש להמתני' דהאי בשלשה דקתני לאו אחרדל בלחוד דסמיך ליה קאי אלא ה"ק שבת בשלשה מקומות או חרדל בג' מקומות. ופליגי התם בטעמא דמודים חכמים לר"ע באלו דשמואל אמר מפני שאין הראשון שבהן ממתין לאחרון שבהן כלומר שאין הכל מתבשל בפ"א אלא לפעמים הראשון שנזרע כאן מתבשל הוא מקודם להאחרון שנזרע אח"כ במקום אחר בשדה זו ולפיכך אין מצטרפין לפאה ונותן מכל אחת ואחת:

ר' יסא בשם ר' יוחנן אמר. דבלאו הכי איכא טעמא אחרינא מפני שכן דרכן של מינין הללו לזרוע אותן ערוגות ערוגות וכל ערוגה וערוגה כשדה אחת בפ"ע נחשבת היא אלמא דס"ל לר' יסא שאפי' ערוגות ערוגות שהן בשדה אחת נחשבות כאו"א כשדה בפ"ע לענין פאה:

וכה הוא אומר הכן. בתמיה והכא גבי מיצר שבין שתי השדות ספוקי מספקא ליה אי הוי הפסק או לא:

פשיטא ליה שהוא מפסיק. הא ודאי פשיטא ליה דהמיצר הוי כהפסק בין שדה לשדה והיינו דלכתחלה צריך שיתן פאה מכאו"א כדשמעינן מהאי מתני' דפ"ג והתם לכתחלה הוא דקאמר נותן פאה מכל אחת ואחת:

לא צורכה דלא קדשה משום פאה אי לא קדשה. כי קא מספקא ליה לא צורכה אלא בדיעבד אם נתן משדה זו על חברתה אם קדשה משום פאה או לא קדשה דאע"ג דמיצר חשיב כהפסק מ"מ לא דמי להנך דמתני' הנחל והשלולית כו' דנהי דאמרי' לעיל דאף בדיעבד לא קדשה משום פאה שמא דוקא להני דמני במתני' הוא דקאמר דהפסק גדול הוו אבל המיצר מיבעיא ליה אם בדיעבד נמי אין כאן תורת פאה לפוטרה מן המעשר או לא:

ושמע מימר אפי' מצר. ושמע מינה מדתני סתם לא קידשה ולא מחלק מידי דאמרינן אפי' בהפסק מצר מחשבינן לענין דיעבד נמי כשתי שדות:

חצובות. הוא חצובא והוא מין עשב שיורד ויונק כנגדו ואינו יונק מן הצדדין:

רב חסדא בעי. למימר בהן חלק יהושע את הארץ לשבטים:

אתא ר' חנינא בשם רב חסדא ואמר דבלשון הזה אמר בהן תיחם יהושע את הארץ לגבולותיה סביב:

שלולית. דקתני במתני' דוקא כל שהיא מושכת וקבועה אבל נחל כיון שהוא רחב ביותר אע"פ שאינו מושך נתכוון על כל פני השדה הוי הפסק.

מכיון דתנינן דרך היחיד. א"כ ודרך הרבים מה צורכה למיתני הלא כ"ש הוא:

אלא מימר לך אפי' דרך הרבים וכו'. משום הסיפא אצטריך דצריך לאשמעינן דאפי' דרך הרבים אינו מפסיק בשדה אילן אלא גדר:

מכיון דתנינן שביל היחיד. א"כ שביל הרבים מה צורכה למיתני:

להוציא את הקבוע וכו'. וקמ"ל דאפי' שביל הרבים צריך שיהא קבוע אף בימות הגשמים:

רב אמר בור וניר. דקתני במתני' דהוה הפסק שיעורן בית רובע אם יש בהן רחב כשיעור בית רובע הקב שהוא עשר אמות ומעט יותר על עשר אמות ומעט יותר:

וזרע אחר. בתוך שדהו הוה הפסק אפי' בכ"ש:

ר' יוחנן אמר. שיעור כולן כרחב שלשה תלמים של פתיח שעושין בתחלת המחרישה:

מה ופליג. ושואל הש"ס אם דברי ר' יוחנן נמי אהפסק קאי דבהכי הוי הפסק בין השדות ופליג על רב בכולא מניחא ואף בבור וניר או לא וקאמר דלא פליגי בבור וניר:

מה דאמר רב בחיוב פאה. לאו שהן עצמן חייבי' בפאה דהא בבור וניר לא שייכא בהו חיוב פאה אלא דה"ק מה דאמר רב בית רובע לענין חיוב פאה כלומר לענין הפסק בין השדות דכשיעור כזה הוי הפסק וחייב ליתן פאה מכל שדה ושדה בפ"ע:

ומה דא"ר יוחנן בפטור פאה. וה"ק הבור והניר כל זמן שאינם רחבים אלא כשלשה תלמים של פתיח לא הוו הפסק ופאה אחת פוטרת את כל השדה כולה והשתא איכא למימר דבבור וניר לא פליגי בשיעור הפסק אלא בזרע אחר הוא דפליגי:

והא תני בור וניר חייבין בפאה. כלומר דהן הוו הפסק בין השדות ומחמת זה חייבין שתי השדות בפאה ומדקתני סתמא ולא קתני שיעורא ש"מ דהכי קאמר הבור והניר הוו הפסק כמו אם היו נזרעין והיו חייבין בפאה והיינו בית רובע דהאי ברייתא כר"א אתיא דאמר לקמן בפ"ג קרקע בית רובע חייבת בפאה והשתא דייקינן מדלא קתני נמי זרע אחר בהדי בור וניר ולא שמעינן שיעור הפסק דידיה בכמה על כרחך דלית ליה שיעורא דאפי' בכל שהוא הוה הפסק וקשיא לר' יוחנן:

מן מה דאמר רב וכו'. כלומר דהשתא הדר ביה הש"ס מדקבעי למימר מעיקרא דהא דקאמר ר"י לענין פטור פאה הוא דלא היא אלא דר' יוחנן נמי בשיעור הפסק לענין חיוב פאה לשתי השדות מיירי ואפ"ה לא פליגי אלא מן האי מה דאמר רב משדה בינונית הוא דמיירי ושיעור בור וניר כדקתני בברייתא דשיעורן בבית רובע כמו שאם היו נזרעין היו חייבין בפאה וזרע אחר שיעורו בכ"ש דכיון שיש בו מין אחר זרוע לא אזלינן בתר שיעור חיוב פאה אלא בכ"ש הוי הפסק:

מן. האי מה דאמר ר' יוחנן בשדה קטנה מיירי בחמשים אורך על שתים רוחב דזהו שיעור בית רובע בקירוב והלכך ליכא למימר בה דהבור והניר הוו הפסק בה כשיעור בית רובע דהא כל השדה עצמה אינה אלא בית רובע והלכך משער ר' יוחנן כג' תלמים של פתיח דהוו פחות משיעור בית רובע וכיון דשדה קטנה היא מן הסברא היא דבזרע אחר בעי הפסק ביותר דאי משום כל שהו לא הוי בה הפסק דכשדה אחת נראית הואיל וקטנה היא אלא דבבור וניר אי אפשר לומר בה בית רובע דכל עצמה לא הויא אלא בית רובע כדאמרן והלכך משערינן בג' תלמים של פתיח לכולן דמיהת שיעור דמתחזי הויא והשתא רב ורבי יוחנן לא פליגי כלל ובריית דבור וניר בשדה בינונית מיתוקמא וממילא שמעינן דבזרע אחר דלא קתני משום דבשדה בינונית אין לו שיעור אלא בכל שהו הוי הפסק וכולי עלמא מודים בה:

ר"מ ור' יהודה שניהם אמרו דבר אחד. ר"מ דמתני' ור"י דמנחות כדמייתי ליה לקמן תרוייהו בשיטה חדא קיימי כדמפרש ואזיל:

כמה דר"מ אמר הקוצר לשחת מפסיק וכו'. כלומר דר"א מפרש להא דר"מ דקאמר הקוצר לשחת לאו קצירה היא היינו לאחר שהביאה שליש וטעמיה דר"מ משום דס"ל דכל קצירה לשחת שיש בה חיוב פאה לאותה קצירה הוא דמפסיק לפאה שצריך ליתן עוד פאה אחרת ממה שיקצור אח"כ והכי מפרש ליה ר' אלעזר נמי לדר' יהודה דמנחות דלקמן דלענין שיהא הפסק לפאה תרתי בעינן שיהא הקצירה לשחת דכיון שהוא להאכיל לבהמתו לאו קצירה הויא ובעינן נמי שתהא בה חיוב פאה באותה קצירה אם היה קוצר כדרכו לאדם ואז חשיב' הפסק לפאה. זהו שיטתא דר' אלעזר אליבא דר"מ ודר' יהודה כדמוכיח מהאי תוספתא דלקמן לר"מ וכדמפרש ליה להא דר' יהודה במנחות והלכך קאמר דתרוייהו ס"ל דהקוצר לשחת מפסיק ושיש בה חיוב פאה דוקא כדלקמן:

והא אשכחן דר"מ אמר חיוב בפאה מפסיק. סיומא דמילתי' דר"א היא דמפרש ברישא לדעתיה דר"מ והדר מפרש לדעתיה דר' יהודה כלומר דהא לר"מ אשכחן דס"ל הכי דבעינן חיוב פאה לאותה קצירה שתהא מפסקת לפאה כהאי ברייתא דלקמיה:

כהדא דתני. בתוספתא פ"ק:

אכלה גוביי. חגב שאכל באמצע שדהו או שקרסמוה נמלים. ומפני שדרך החגב לאכול מלמעלה ודרך הנמלה לקרסם ולחתוך קנה השבולת מלמטה נקט להו בהאי לישנא:

שברתו הרוח או בהמה פטורה. ל"ג לה בתוספתא ואגב שיטפא דמתני' דלקמן בפרקין היא דהתם מיתני לענין פטור פאה והכא בדין דהפסק איירינן והכי הוא בתוספתא שברתו הרוח או בהמה הכל מודים אם חרש מפסיק אם לא חרש אינו מפסיק:

מני הכל מודים לא ר"מ אמר מפני שהוא פוטר פאה. מאן הכל מודים דקתני לאו ר"מ הוא דס"ל במתני' דהקוצר לשחת מפסיק אפילו לא חרש למקום שנקצר מודה הוא הכא דדוקא אם חרש היא דמפסיק וטעמא מאי על כרחך הוא דר"מ אמר כאן דאינו מפסיק אא"כ חרש מפני שהוא פטור פאה דהך שאכלה חגב ליכא כלל והך דנמלים ושברתו הרוח או בהמה אע"ג דאיכא פטור הוא מן הפאה כדתנן לקמן בפרקין וכיון שאין בקצירת מקום הזה חיוב פאה ס"ל לר"מ דלא הוי הפסק אא"כ חרש:

אבל אם היה חייב. בפאה אפי' לא חרש מפסיק כדקאמר ר"מ במתני' דלעולם מפסיק והשתא ע"כ דהקוצר לשחת דר"מ דקאמר מפסיק היינו בשקצר לאחר שהביאה שליש דאז חיוב פאה איכא להך קצירה אם היה קוצרו לאדם אלא משום דקצירה לשחת הוא והלכך הוי הפסק:

כהאי דתנינן תמן. השתא מפרש ליה לדר' יהודה והי רבי יהודה כהאי דתנינן תמן בפ"ו דמנחות קוצר לשחת ומאכיל לבהמ' מותר לקצור קודם לקצירת העומר כדי להאכיל

לבהמתו א"ר יהודה אימתי בזמן שהתחיל לקצור לצורך בהמה עד שלא הביאה התבואה שליש אבל אם הביאה שליש אסור לקצור אף לבהמה:

יקצור חייב בפאה. כלומר והשתא לר' יהודה אם יקצור חייב בפאה דלאחר שהביאה שליש הוי קצירה לחיוב פאה והלכך ס"ל דאף לשחת אסור לקצור קודם למימר כיון דהך קצירה באותה שעה קצירה מעלייתא היא בעלמא לענין חיוב פאה:

ודבר שהוא חיוב פאה מפסיק. מסקנת מילתיה דר' אלעזר היא וכלומר דהשתא ר' יהודה ור"מ בחדא שיטתא קיימי דקצירה כה"ג שיש בה חיוב פאה אם היה קוצר כדרכו חשיבא הפסק לפאה אם קוצר לשחת הוא וכדאמרן.

ר' זעירא בעי. עלה על הא דאמר בשם ר' אלעזר לפרושי מילתייהו דר"מ ור"י דבקצירה שיש בה חיוב פאה תליא מלתא ומוקי לה להא דר"מ במתני' דלאחר שהביאה שליש איירי וכן להא דמדייק לר' יהודה דמתיר לקצור עד שלא הביאה שליש אבל אם הביאה שליש אסור ומטעמא דקצירה דכה"ג מקרי קצירה לענין חיוב פאה וכדלעיל ור' זעירא משמיה דנפשיה הקשה ע"ז דמנ"ל לר"א הא אימא דלא תלינן כלל דינא דהקוצר לשחת בדינא דחיוב פאה לא לר"מ ולא לר' יהודה אלא כמה דר' יהודה אמר התחיל עד שלא הביאה שליש דמתיר הוא לקצור קודם לעומר משום דקצירה לשחת לאו קצירה היא ואפילו הביאה שליש פטור וכו' וכלומר דאם קוצר לשחת הוא אפי' היה קוצר משהביא שליש היה פטור מכל אילו דאין פאה למה שקוצר לבהמה וכיון שכן הוא לא שייך למיתלי דין דמתני' בקצירה דחיוב פאה אלא דר"י ס"ל התם דלא התירו לקצור אף לבהמה אלא בזמן דהך קצירה אינה ראויה אלא לבהמה והיינו עד שלא הביאה שליש וכן נמי לר"מ אמרינן התחיל עד שלא הביא שליש וכו' כלומר לענין פאה וכל הני לעולם פטור הוא כל זמן שקוצר לשחת בין קודם שלא הביא שליש בין לאחר מיכן אלא דר"מ במתני' לא איירי אלא בקוצר לשחת עד שלא הביא שליש והשתא לא תקשי נמי לר"מ דברייתא דקתני הכל מודים וכו' דהתם בלאחר שהביאה שליש איירי והלכך לענין הפסק לא הוי הפסק אא"כ חרש ומתני' בשלא הביאה שליש:

הלכה ב

מתני' אמת המים שאינה יכולה להקצר כאחת. שאם עומד בצד הזה אינו יכול לקצור בצד השני עד שיעמוד באמצע וקוצר מכאן ומכאן:

ר"י אומר מפסקת. הואיל והיא רחבה כל כך שצריך לעמוד באמצע ולקצור מב' צדדיה אבל אם עומד בצד הזה וקוצר בצד השני אינה מפסקת והלכה כר' יהודה:

וכל ההרים אשר במעדר יעדרון. כלומר שההר זקוף וצריך לחפור ולחרוש בו בכלי ברזל שחופרים בו את הקרקע מפני שאין הבקר וכליו יכולין לעבור שם ואם הוא עומד בין שתי השדות אינו מפסיק אע"פ שאין הבקר יכול לעבור בו בכליו הואיל ויכול לעדור אותו במעדר ונותן פאה אחת לכל:

גמ' הוון בעי מימר ולא פליגין. היו בני הישיבה רוצין לומר דלא פליגי תנאי עליה דר' יהודה דודאי עם הת"ק דמתני' דלעיל דקתני השלולית דמפסקת לא פליג אלא דעלה מפרש ר' יהודה דהשלולית והיינו אמת המים שאינה יכולה להקצר כאחת היא שמפסקת:

אשכח תני. חדא ברייתא אמת המים הקבועה ה"ז מפסקת ומדלא קפידא לא שתהא קבועה ונמשכת ש"מ דהאי תנא דברייתא פליג עליה דר' יהודה וס"ל דכל שהיא קבועה אע"פ שיכולה להקצר כאחת מפסקת:

הוון בעיי מימר. השתא מפרש לה להא דר' יהודה דהוי ס"ד דבני הישיבה לפרש מן מה דאמר ר' יהודה שאינה יכולה להקצר כאחת סתם ולא מחלק במידי:

בעומד מצד אחד ואינו יכול לקצור מצד השני אבל אם היה עומד באמצע וקוצר מיכן ומיכן אינו מפסיק. כלומר דלא תידוק מינה הא אם עומד באמצע ויכול לקצור מכאן ומכאן דמפסיק אלא אפי' בכה"ג שאם היה עומד באמצע יכול הוא לקצור מיכן ומיכן אעפ"כ אינו מפסיק משום דבעינן שתהא רחבה ביותר שאף אם הוא עומד באמצע אינו יכול לקצור מכאן ומכאן ואז אינה יכולה להקצר כאחת מיקריא ומפסקת דהא ר' יהודה סתמא קאמר. כך היה ס"ד דבני הישיבה:

אשכח תני ופליג. אשכחן ברייתא בתוספתא דמפרש לה בהדיא למילתיה דר' יהודה ופליגא על הא דהוון בעון מימר:

היה עומד באמצע. דברו ר' יהודה בתוספתא דפ"ק הן דקתני התם גבי דברים המפסיקין אמת המים שאינה יכולה להקצר כאחת א"ר יהודה אם עומד באמצע וקוצר מכאן ומכאן מפסיק ואם לאו אינו מפסיק. אלמא דאם צריך הוא לעמוד באמצע ולקצור מכאן ומכאן אינה יכולה להקצר כאחת קרינן לה ולא אתא אלא לאפוקי שאם עומד מצד אחד ויכול הוא לקצור מצד השני שאז מקרי יכולה להקצר כאחת ואינה מפסקת:

אם עוקר הוא את המחרישה. אם הוא צריך לעקור את המחרישה כשחורש מצד זה ואינו יכול לחרוש לצדה האחר עד שמגביה את המחרישה ונותנה מצד זה מפסיק אבל מצד אחד כלומר שאינו צריך לעקור ולהגביה המחרישה שהסלע אינו גבוה כל כך ויכול הוא לחרוש בתכיפה אחת לצד השני אינו מפסיק:

והתני. בתוספתא שם:
מדרגות. מקומות זקופין בארץ כמדריגות שהן גבוהות עשרה טפחים מפסיקין ונותן פאה מכאו"א:
פחות מכאן. ומשמע הא פחות מכאן אינו מפסיק ונותן פאה אחת על הכל ואמאי:
ופחות מיכן אינו עוקר את המחרישה וכו'. בתמיה וכי אע"פ שאינם גבוהות עשרה טפחים א"צ הוא לעקור את המחרישה מצד זה לצד זה ואפ"ה אינו מפסיק וקשיא לר"ל:
אפי' מפחות מיכן עוקר הוא. כלומר דמשני לעולם בעוקר תליא מילתא כדר"ל ואפי' בפחות מיכן מפסיק והא דקתני גבוהות עשרה טפחים לא אתינן מיתני עשרה אלא בגין הסיפא דקתני התם שאם היו ראשי שורות שבמדריגות מעורבין שהוא נותן פאה מאחת על הכל וקמ"ל דאפי' הן גבוהות עשרה מ"מ בראשי שורות מעורבין כאחת הן חשובין:

הלכה ג

מתני' הכל מפסיק לזרעים. הכל לאתויי הא דריש לקיש דלעיל:
אלא גדר. גבוה עשרה טפחים ובשאר אילנות מיירי ולאפוקי חרובין וזתים כדתנן במתני' דלקמן:
ואם היה שער כותש. שענפי האילן מעורבין זה עם זה וכשער ונוגעין בגדר על גבו כדמפרש בגמ':
מתני' ולחרובין כל הרואין זא"ז. כל זמן שהעומד אצל א' מן האילנות יכול לראות האילן האחר אע"פ שיש ביניהן גדר אינו מפסיק ונותן פאה אחת מאילן זה על חבירו:
לזתים שהיו להם בכל רוח. על כל הזתים שהיו להם לצד מזרחה של עיר היו ניתנים פאה אחת ופאה אחת לזתים שהיו להם בצד מערבה וכן לד' רוחות.
אף לחרובין שהיו להם בכל העיר. אע"פ שלא היו רואין זא"ז לא היו נותנים כ"א פאה אחת לכולן והלכה כר"ג ולא כר"א בר' צדוק שאמר משמו:
גמ' מה כותש. בעיא היא מהו כותש ובאיזה ענין הוא כותש לפי שלשון כותש משמע זה ע"ג זה על דרך בתוך העלי במכתש ומספקא ליה אהייא קאי:
ועולה במכתש. אם הוא על שעולה במכתש שמלמעלה עולין ענפי האילן ומסתבכין זה ע"ג זה ואע"פ שאינן נוגעין ע"ג גדר ממש מ"מ כאחת נחשבין ואין הגדר שלמטה מהן מפסיק אותן:
או כותש על גבי גדר. או שצריך שיהיו ענפי אילן כותשין ונוגעין ע"ג גדר ממש דאז הוא דנחשבין כאחת:

מן מה סער כותש. כלומר דפשיט לה מן מה דקאמר אם היה שער כותש משמע דאם הגדר היה שער כותש קאמר דאי למעלה ואינן נוגעין בגדר א"כ אין הגדר כותש ומאי אם היה דקאמר הכי הול"ל ואם יש שער כותש אלא הדא אמרה כותש ע"ג גדר שצריך שיהו נוגעין על גבו ממש דאז לא חשיב הגדר להפסיק אותן. א"נ דפירוש הבעיא כך הוא דבעי מה כותש ועולה במכתש כלומר אם צריך שהגדר המפסיק יהא גבוה כ"כ עד שעולה במכתש והוא השער מן ענפי האילנות המסתבכין זה בזה:

או כותש ע"ג גדר. כלומר או דלא בעינן שיהא הגדר עולה עד השער אלא אפי' אם השער הכותש היא שנוגע בענפים המתפשטים ותלוים למטה ע"ג גדר סגי בהכי ופשיט לה מן מה דקתני אם היה שער כותש משמע דאם יש שם שער כותש סגי:

ואין הגדר כותש. וכלומר שא"צ להיות הנדר עצמו עולה בכותש. הדא אמרה כותש ע"ג גדר הוא דבעינן שיהא נוגע בו בלבד ולא שיהא עולה במכתש ועיקר:

זמנין דהוה בה בתוך ד"א. כלומר לפעמים אמרינן בדין הזה שצריך שיהיו נטועין האילנות בתוך ד"א להגדר דהואיל דאין רחוקין ד"א מן הגדר מחשבינן לענפי האילן המעורבין על גבו מכאן ומכאן לעשות אותן כשדה אינן אחת שאין כאן הפסק ולאפוקי אם היו אילנות רחוקין יותר מיכן להגדר לא מהני השער כותש למחשבינהו כאחת. וזמנין וכו' כדמפרש ואזיל:

מה את ש"מ. מאי קאמר וד' אמות מאי נינהו:

ומפרש לה והוא וכו'. כלומר הא דקאמר זמנין דהוי בה בתוך ד"א היינו והוא שיהו בתוך ד"א לגדר וכדפרישית.

והן שיהו בתוך י"ט בין נוף לנוף. והא דקאמר דזמנין אמרינן בה שבלבד שיהו בתוך י"ט בין נוף האילן שבצד זה לנוף האילן שבצד זה היינו בנטועין מטע י' לבית סאה וזהו בנטיעות ילדות שדרכן ליטע אותן רצופין במטע י' לבית סאה כדאמרינן בפ"ק דשביעית ואילנות זקנות אמרינן שם דרכן להיות שלשה אילנות לבית סאה והלכך כיון דנטיעות הללו דרכן שיהו רצופין אם היה בין נוף שבאילן מצד זה לנוף שבצד (זה) תוך עשרה טפחים סגי בהו להיות שער הכותש מחשיב להו כאחת ולאפוקי יותר מי"ט דאז לא הוו רצופין ואין נחשבין כאחת אבל ברישא באילנות זקנות מיירי דדרכן להיות מפוזרין בשלשה לבית סאה הלכך עד ד"א מאילן שבצד הגדר הזה לאילן שבצד גדר השני מחשבינן להו כאחת ע"י שער הכותש טפי לא.

גמ' מי מכוין להן את הרוחות. כלומר לאיזה רוחות הוא דקאמר אם לרוחות העולם הא לפעמים אין העיר מכוונת לנגד ד' רוחות העולם ומי מכוין להם בכל פעם לראות לפי רוחות העולם וליתן פאה אחת לרוח.

העיר. וקאמר דבאמת מה"ט אמרינן דלרוחות העיר הוא השיעור והעיר היא שמכוונת להם את הרוחות ואף שאינן מכוונות לרוחות העולם.

ארבעה בדים. שורות של אילני זתים.

לד' רוחות העיר וכו'. וכלומר דר' יוסי בר בון העיד שהיו נוהגין של בית רבי כן ולד' רוחות העיר הוא וכדאמרן:

שלשה. או שלשים אילנות:

הראשונים וכו'. כשעומד אצל הראשונים רואה הוא את האמצעיים וכן להיפך אבל אין נראין הראשונים שבקצה זה להראשונים שבקצה האחר אם אמרינן דהואיל ומהאמצעים רואין לכאן ולכאן האמצעיים מצרפן גם לשני הראשי' שבהצדדים לפאה אחת או לא וקאמר דאין האמצעיים מצרפן אלא מן הראשים על האמצעיים או מן האמצעיים על הראשים מפריש פאה אחת מאלו על אלו אבל מן הראשים על הראשים אינו מפריש ונותן פאה לאלו לעצמן ולאלו לעצמן:

הלכה ד

מתני הזורע את שדהו מין א'. מאיזה מין שהוא:

שני מיני חטים. כגון שחמתית או לבנה.

מתני נחום הליבלר. הסופר.

מן הזוגות. הם כל אותם הזוגות הנזכרים בפ"ק דאבות שקבלו שנים שנים עד מפי שמעון הצדיק והוא קיבל מהנביאים עד הלכה למ"מ.

גמ' קצר חצי איגדו וחצי איגדו וחצי שמותית. בזורע שני מינין חטים איירי. איגדו ובר"ש פ"ד ממע"ש גריס אגרו והכל א' ומלשון גורדלי הוא בפ' במה אשה (דף ס"ב) ביין גורדלי. לבן. או ביין חרדלי. שחור:

שמותית. כמו שחמתית כלומר שהיתה שדהו זרועה שני מיני חטין לבנה ואדומה וקצר החציה על מנת לעשות גורן א' ונמלך ועשאן שני גרנות אינו מפריש וכו':

לא בתחלה ולא בסוף. כלומר אפי' בתחלה לא כמו שאינו מפריש פאה אחת לבסוף וקמ"ל דלא אזלינן בתר מחשבתו שבתחלה לעשות גורן א' אלא אחר המעשה אזלינן והיינו אם נמלך קודם שיכלה את כל הקציר כדלקמן ואפי' אם הפריש מזה על זה בתחלה אינו כלום וצריך שיפריש בסוף מכל גורן וגורן בפ"ע:

קצר חצי האגדו וכו'. וכן איפכא דאפי' לקולא בתר מעשה אזלינן.
מפריש מן האגדו שבסוף וכו'. כלומר בין ממה שקצר בתחלה בין ממה שבסוף שהכל כמין א' הוא הואיל ועשה גורן א':
מפריש מן האגדו על האגדו. כלומר ואצ"ל שמפריש מן האגדו שבסוף על האגדו שקצר בתחלה ומשום דלקמיה נקט לה.
בשכילה את שדהו. ודוקא בשכילה לקצור כל שדהו בהא הוא דאמרינן דהולכין אחר מעשיו שעשה גורן אחד ומפריש ממין א' על חבירו:
אבל אם לא כילה את שדהו אפי' מן האגדו על האגדו אינו מפריש. כלומר שכילה לקצור את האגדו בלבד ולא כילה השמותית אינו מפריש ממנו כל זמן שלא כלה גם השמותית וטעמא דאי אמרת שיפריש ממין זה שכלה לקצרו על אותו המין בעצמו גזירה שמא יבוא להפריש ממנו גם על המין אחר שיאמר הרי דעתי לעשות אח"כ גורן א' משניהם ודי בפאה אחת על הכל ושמא אחר שיקצור כל השמותית יהא נמלך לעשות ממנו גורן אחר ונמצא שצריך ליתן פאה אחרת מהשמותית והוא יסמוך על פאה שהפריש מן האגדו על הכל ולפיכך אמרו שאפי' מן אותו המין לא יפריש עליו בעצמו עד שיכלה לקצור גם המין האחר ואז אם יעשה גורן א' נותן פאה אחת ואם ב' גרנות שתי פאות:
קצר חצי אגדו וכל השמותית וכו' וכל השמותית ששם נפטרה. ואע"ג שלא כלה כל השדה ועכשיו עושה שתי גרנות וא"כ היה צריך להפריש מכל מין ומין בפ"ע שאני הכא דכיון שכלה לקצור כל השמותית וגם החצי האגדו בשעה שהיה בדעתו לעשות גורן אחד הו"ל כמו שכלה את שדהו דהא מיהת מהשמותית כלה הכל וממין האחר החצי דכל מה דאמרינן דלא אזלינן בתר מחשבתו דוקא בשלא כלה שדהו משום מין מהמינין כדאיירי ברישא אבל אם כבר כלה מין אחד לגמרי וממין השני חציו כמו שכלה את שדהו מחשבינן ליה ובמה שהפריש מן האגדו פוטר הוא את כל השמותית:
גמ' אם באת הלכה תחת ידיך ואין את יודע מה טיבה. מה טעם של אותה הלכה:
אל תפליגנה לדבר אחר. לומר בה שבודאי יש להלכה זו איזה ענין אחר ולא כך אמרו חכמים ומחמת כן תזלזל בה:
שהרי כמה הלכות נאמרו למשה בסיני. ואין אנו יודעין הטעם וכולן משוקעות הן במשנה ולפיכך לא תפליג למשנה שאין אתה יודע טעמה דכך נמסרה למשה בסיני:

ויאות. ודאי כך הוא שהרי הלכה זו שני מיני חטין אלולי שבא נחום ופירש לנו שכך היא הלמ"מ כלום יודעין היינו שכך נמסרה למשה ואע"פ שאין אנו יודעין הטעם דתלינן בעשיית גורן אחד או שנים אין להרהר מעתה אחריה:

אכתוב לו רובי תורתי. ודריש על הדברים שנדרשין מן הכתב ע"י י"ג מדות שהתורה נדרשת בהן:

וכיני. בתמיה. וכי כן הוא הלא רוב דברים שבע"פ אינם נדרשים ע"י המדות אלא כך קיבלו איש מפי איש עד הלמ"מ:

אלא כיני. כך תדרוש את הפסוק אכתוב הדברים שבכתב לו רובי תורתי כלומר לו מסרתי בע"פ רובי תורתי והיינו דכתיב לו דקאי למטה ומדקרי אותם תורתי מלמד שחביבין הן הנדרשים מן הפה שדבר אחד נלמד מן חבירו ע"י דרשת חכמים שמדמין מלתא למלתא יותר מן הדברים הנדרשים מן הכתב לפי שרוב הנדרשים מן הכתב אין להוסיף בהם כמו דאמרינן אין אדם דן ג"ש מעצמי וכיוצא בו והנדרשים מן הפה למדין דבר מדבר הן:

אלו התוכחות שבתורה. ודריש רובי כמו הרבית המשא ואפי' כן כמו לא זר נחשבו בעיניהם שמקבלים עליהם באהבה:

רבי אבין. דריש לה דהכתוב אומר הטעם שלא נכתבו הדברים שבע"פ שאלולי כתבתי לך רובי תורתי שהן שבע"פ לא כמו זר היו נחשבין ישראל שאף להעכו"ם יש להן ספרים ואף התורה שלנו העתיקו אותה ומה יהיה ביני לבין האומות:

דפתריהן. הכתובין על הקלף ודפתרא אבל עכשיו יש לנו דברים שנמסרו בע"פ ואין להם מזה כלום:

כי על פי הדברים האלה. על אלו דברים הנאמרים בפה כרתי אתך ברית ואת ישראל:

חד אמר אם שמרת מה שבפה וכו'. כלומר דמר דריש להמקרא הזה דכתיבי ביה תרוייהו כתב לך את הדברים האלה כי על פי הדברים האלה וגו' ומשמע דעל שתי התורות כרת ברית אתם על שבכתב ועל שבע"פ ודלא כרבי שמואל בר נחמן ואידך סבירא ליה דהואיל וכריתות ברית כתוב אצל הדברים שבעל פה משמע דעיקר כריתות הברית בשבילם היא וכהאי דרבי שמואל בר נחמן דלעיל. והלכך דריש מה דכתיב בהאי קרא גם לדברים שבכתב משום קיבול שכר היא דכתיב והיינו דקאמר כרתי אתך ברית ואת ישראל ולא קאמר אתכם אלא ללמדנו דכמו שאתה משמר ומקיים לשתיהם כך אם יהיו ישראל מקיימין את שתיהם יקבלו שכר כמוך:

עליהם. מבעיא ליה וכתיב ועליהם וכן כל מבעיא ליה וכתיב ככל וכן דברים וכתיב הדברים אלא ללמד למקרא ומשנה תלמוד ואגדה וכו' הכל נאמרו למשה בסיני:

וחבירו. משה כבר היה לעולמים. בקבלת משה מסיני שזכה לשני עולמים ועכשיו זכה זה שנתגלה על ידו ונראה כדבר חדש והשתא נמי לא קשיא סיפיה דקרא לרישיה דאם כבר היה לעולמים אין זה דבר חדש אלא שהאחד אומר זה וחבירו משיבו זה:

אין למדין. הלכה למעשה דבר מן דבר ולא מן ההלכות שהוזכר בהן הלכה למ"מ אין למדין מהלכה זו לדמות לדבר אחר כמוה ולא ממה שהוזכר באגדות ולא מן התוספתות אלא מן התלמוד לפי שהאמוראים שבתלמוד הן הן שבירורו הלכה למעשה מתוך פלפולם ומתוך סברא שלהם ולפיכך אע"פ שלפעמים הוזכר במשנה ובברייתא הלכה כר' פלוני אין סומכין על זה כ"א דוקא על הלכה שבגמרא:

תני ר' חלפתא וכו'. ובסוף פ"ק דחגיגה גריס והתני ר' חלפתא. וכצ"ל דקושיא היא והתני ר' חלפתא בן שאול היא שני מיני חטין היא שני מיני שעורין דין אחד לשתיהן והא במתני' לא הוזכר הלמ"מ אלא בשני מיני חטין אלמא דלמדין מן הלכה ולדמות מלתא למלתא הימנה:

כך היתה הלכה בידם ושכחוה היא שני מיני חטין וכו'. כלומר לא שלמדו שעורין מחטין אלא כך היתה הלמ"מ דשתיהן שוין לדין זה אלא ששכחוה ולפיכך לא הזכירו במשנה כ"א שני מיני חטין וחזרו והוזכרו ושנו בברייתא לשתיהן:

והתנינן. לקמן בפ"ג:

המחליק בצלים לחים לשוק. המחלק שנוטל חלק אחד מהן למוכרן בשוק ומניח חלק אחר היבשים לגורן נותן פאה לאלו לעצמן ולאלו לעצמן דכשני מינין של חטין דמו:

אית לך מימר שוק וגורן כך היתה בידם הלכה ושכחוה. בתמיה וכי יש לך לומר שכך היתה הל"מ לשנותן לדין דשוק וגורן בבצלים עם זורע שדהו שני מיני חטין הא ודאי דלא נשנו אלו שני הדינים כאחת אלא שחכמים למדו דין דבצלים מדין שני מיני חטין אלמא דלמדין מהלמ"מ לדבר אחר ולא משני מידי:

אין למדין מן הורייה. אם ראה לרבו שהורה כך וכך אין למדין מזה דאפשר היה לו איזה טעם בדבר לפי שלפעמים מורין לפי שעה הצריכה לכך ולפעמים לכך:

הכל מודין שאין למדין מן המעשה. אם ראה לרבו שעושה מעשה בעצמו כך אין למדין לקבוע הלכה כן לפי שאפשר שהיה לו איזה טעם באותו פסק דין וכן אין למדין מזה לדמות מילתא למילתא עד שיאמר לו הלכה למעשה כן:

הדא דתימר בההיא דלא סבר. מל' גמיר וסביר כלומר דוקא אם זה התלמיד אין לו סברא בעצמו אלא שראה שרבו עשה כן ואפשר שהוא טועה בדבר וכן אין לו לדמות וללמוד דבר מדבר הואיל והוא עצמו אינו בעל סברא ויבא לטעות:

ברם בההוא סבר עבד. אבל אם הוא בעל סברא עושה הוא ע"פ הסברא שנראה לו לדמות מילתא למילתא שראה מעשה מרבו. ודרך שאלה א"ל ר' מנא כן:

א"**ל**. ר' חנניא דלא היא אלא בין סבר בין לא סבר בהוא דפליגא. כלומר לא אמרתי אלא בדבר שיש בו מחלוקת חכמים ובזה אין חילוק בין שהתלמיד הזה הוא בעל סברא או לא אל יעשה כמו שראה מעשה מרבו או ללמד ממנו לדבר אחר וטעמא דהרבה פעמים שנינו הא דר' פלוני לאו בפירוש איתמר אלא מכללא איתמר ואפשר שרבו בעצמו שהכריע לעשות מעשה כאחד מתנאי דפליגי בדין הזה לא שמע בפירוש אלא דלמד מכללא ואינו כן:

ברם בהוא דלא פליגי. אבל בדבר שאין בו מחלוקת חכמים כלל ואין לספק בדבר שמא טעה רבו בהך דאמרן:

בין סבר בין לא סבר. יכול לעשות מעשה כזו בעצמה כמו שראה מעשה מרבו:

הלכה ה

מתני' שדה שקצרוה גוים. לעצמן כדמפרש בגמ':

קרסמוה נמלים. כמו כרסמוה מלשון יכרסמנה חזיר מיער שדרך הנמלה לחתוך קנה השבולת מלמטה:

פטורה. דכתיב ובקצרכם עד שתהיו אתם הקוצרים:

שחובת הקציר בקמה. כלומר חובת הפאה של הקציר הניח זה בקמה שקצרוה הלסטים ונהי דאם כלה השדה חזר פאה לעומרים וחייב להפריש מן העומרים הנ"מ היכא דכלה הוא אבל הכא הוא לא כילה:

נותן פאה ממה שקצר. כפי השיעור ממה שקצר הוא:

הלוקח הוא נותן פאה לכל. לפי שחובת הפאה ממה שקצר נשאר בזה החצי שקנה הלוקח והוי כאילו לא מכר לו אלא מה שישתייר בשדה אחר שיוציא ממנה הפאה שראוי להוציא מאותה שדה. וכן הפודה מיד הגזבר מוציא מחצי השדה שפדה כל הפאה הראויה לשדה כולה:

גמ' מתניתא בשקצרוה הנכרים לעצמן. אבל אם קצרוה בשביל הישראל הוי כאלו הוא הקוצר וחייבת בפאה.

ותני כן. בתוספתא פ"ג:

אין שוכרין פועלים גוים מפני שאין בקיאים בלקט. ולא יניחו את העניים ללקוט ש"מ דפועלים גוים שקוצרים בשביל הבעה"ב חייב בלקט וה"ה בשכחה ופאה.

מתניתא. הא דקתני קצרוה לסטים חציה פטורה:

בשקצרוה לאבדה. שאיבדו וקלקלו מה שקצרו אבל אם קצרוה שלא לאבדה הוה קציר וחייבת בפאה. ונותן הבעה"ב מהחצי שקצר הוא:

א"ר הושעיא בר שמי. דלא היא דאפילו תימא בשקצרוה שלא לאבדה נמי פטורה שמאחר שהפאה ניתנית במחובר לקרקע ואין הקרקע נגזל וכל היכא דאיתא ברשותה דמרה קיימא וא"כ הויא כמו דהוא ברשות הבעלים ובאותה החציה היא חיוב הפאה של השדה ולפיכך פטור מליתן מהחצי שקצר הוא:

מפני שהוא מפריש מן הקציר על הקמה ומן הקמה על הקציר. כלומר דאף דלפעמים מצינו שהוא מפריש פאה מן מה שקצר על הקמה שעתיד עדיין לקצרה וכן להיפך והיינו בשכילה הוא לקצור כל השדה כדלקמן ואז מפריש הוא מכל אשר ירצה:

ואינו מפריש מן הקציר לא על הקציר ולא על הקמה. אבל זה שקצר החצייה בלבד ולא כילה השדה כולה כ"א לסטים שקצרוה חציה הנשאר א"צ להפריש מהחצי שקצר הוא לא על הקציר ולא על הקמה וכלומר דאף אותו החצי שקצר בעצמו פטור הוא לפי שהניח חובת הקציר בהקמה ואותה קצרוה הלסטים:

פעמים וכו'. השתא מפרש לה להא דאמר מפני שהוא מפריש מן הקציר על הקמה היינו לפעמים שהוא מפריש כדמפרש ואזיל היך עבידא וכו'.

ושייר בה. מן הקמה כדי פאה של אותה השדה:

כיון שקצר שבולת הראשונה. כלומר ואם אח"כ נמלך הוא לקוצרה ולא נתן הפאה מן הקמה שהשאיר הדין הוא שחזרה הפאה לעומרין ומפריש אף מן הקציר שבתחלה על הכל והרי מפריש הוא מן הקציר על הקמה שהרי מן הנשאר לא קצר אלא שבולת אחת בלבד אלא כיון שקצר ממנה אפי' שבולת אחת כבר חזרה פאה לעומרין:

ולא סוף דבר שכילה את שדהו. והניח כדי פאה בלבד דאמרינן דמשכחת לה שמפריש מן הקציר על הקמה אלא אפי' בשלא כילה את שדהו נמי משכחת לה והיינו בשקצר איזה חלק מן שדהו ואמר מכאן ואילך אני מפריש פאה וכלומר עכשיו אני מפריש פאה כשיעור של השדה ואח"כ אקצור את הנשאר:

כיון שקצר שבולת הראשונה. כלומר ואם אח"כ נמלך והתחיל לקצור כיון שקצר אף שבולת אחת חזרה פאה לעומרין והרי הוא מפריש מן הקציר שבתחלה על הקמה.

המוכר מהו שיזכה בפאה שהיא מתרת את העומרין. על הא דתנן קצר חציה ומכר חציה הלוקח הוא נותן פאה לכל שהחיוב הוא אצלו ומבעיא ליה השתא אם המוכר הוא עני אם יכול הוא לזכות לעצמו באותה הפאה שצריך הלוקח להפריש גם על העומרין שקצר המוכר וכגון שמכר לו גם כל השדה עם חצי הקמה הנשארת וכהאי דתנינן לקמן בפ"ה המוכר את שדהו המוכר מותר בלקט ובשכחה ופאה והלוקח אסור ומוקי לה הש"ס התם במכר לו שדהו וקמתה אבל אם שייר השדה לעצמו שניהם אסורין דאצל זה אני קורא שדך ואצל זה אני קורא קצירך ולפיכך הכא בשמכר לו השדה עם חצי הקמה מספקא ליה אם המוכר יכול הוא שיזכה גם בחלק הפאה שמפריש הלוקח על אותו הקציר שקצר כשעדיין היתה השדה ברשותו או לא:

נישמעינה מן הדא. דתנינן התם לעיל המקבל שדה באריסות לקצור אסור בלקט שכחה ופאה ומעשר עני א"ר יהודה אימתי בזמן שקבל ממנו מחצה לשליש ולרביע דכיון שיש לו חלק במחובר אסור הוא בכל אבל אם אמר לו שליש מה שאתה קוצר שלך מותר בלקט ובשכחה ובפאה וכדמפרש לה טעמא:

מה בינה לקדמיתא. מ"ש רישא ומ"ש סיפא:

אלא. כלומר דהיינו טעמא דבסיפא לא אמר לו שיהא שלו אלא כשתקצור שליש תהא שלך וכיון דלא זכה המקבל בחלקו אלא בתלוש וחיוב לקט שכחה ופאה הכל על בעל השדה הוא הלכך מותר הוא בלקט ושכחה ופאה:

א"ר בון. השתא נוכל לפשוט מינה להבעיא דהדא אמרה דבדין משנתינו נמי כן הוא שהמוכר שאין לו חלק עכשיו לא בשדה ולא במחובר שיכול לזכות הוא גם באותו חלק הפאה שמתרת את העומרין שקצר הוא דקס"ד דמה"ט דמיא ממש לדין המקבל דסיפא דהתם:

א"ר יוסי. לא היא דלא דמי דתמן לא נתחייבה שדהו פאה ברשותו של המקבל שהרי לא זכה בחלק הקציר אלא אחר שיקצור אבל הכא שקצר זה החצי קודם שמכר שדהו ונתחייב הקציר כשהיתה שדהו ברשותו ודאי דאינו יכול לזכות בחלק הפאה של אותו הקציר דבשעה שקצר היתה שלו:

אילו קצר חצי שדהו ומכר מה שקצר. כלומר הא לא דמיא אלא להא דאילו קצר חצי השדה ומכר גם מה שקצר והשדה עם חצי הקמה והיה הלוקח מותר בלקט שכחה ופאה של אותו חלק הקציר שלו:

יאות. אתה אומר דגם המוכר בדין דקיימינן בה השתא מותר הוא בהן אלא דודאי הא ליתא דהאיך יהיה הלוקח מותר בהן הרי הוא עכשיו השדה שלו עם הקציר ואע"פ

שהחצי הראשון קצר המוכר וא"כ הכא נמי לענין המוכר דבאותו חלק שקצר אינו יכול לזכות בהפאה שעל חלק זה:

הלוקח וכו'. השתא בעי איפכא אם הלוקח יכול לזכות לעצמו באותו חלק הפאה שמתרת את העומרין שקצר המוכר הואיל ונקצר כשלא היה ברשותו וקאמר דתליא בפלוגתא דרבי ורבי יהודה נשיאה. דפליגי בסוף פרק דלעיל אם העני זוכה במה שיש ת"י או לא:

קצירת ח"ל מהו שתהא חייבת בפאה. אם העלה אותו הקציר לארץ אם עכשיו תתחייב בפאה אף על פי שהוא מחו"ל כדמפרש ואזיל להבעיא:

שלא תאמר וכו'. כלומר ומאי הוא דמספקא לן ומהיכי תיתי תתחייב וקאמר דמשום דאיכא למימר דדמיא לדין דהקדש דמתני'.

שלא תאמר. אם יש סברא לומר דהואיל ומצינו דקציר הקדש פטור דאימעוט מקצירך פרט להקדש וכן קציר ח"ל פטור דאימעוט מקציר ארצכם והשתא אי מה הקדש מצינו דלפעמים חייב הוא בפאה כגון שפדה מיד הגזבר דאע"ג דמתחלתו היה הקדש השתא מתחייב הוא כשיצא מיד הקדש וא"כ ה"נ נימא אף חו"ל חייב כשהעלה הקציר לארץ או לא:

אשכח תני. דקצירת חוץ לארץ לעולם פטור הוא ואפילו העלהו לארץ דכתיב קציר ארצכם תרי זימני חד בפרשה קדושים וחד בפרשה אמור ללמד על קצירת חוץ לארץ דלעולם פטור הוא. אי נמי מקציר דמיותר הוא דריש דהוי ליה למיכתב ובקצרכם את ארצכם וקציר ללמד הוא בא דלאפוקי מה שנקצר בחוץ לארץ ואפילו העלהו אחר כך לארץ:

קצר הגזבר חצי חציה. דבמתני' תנן והקדיש חציה הפודה הוא נותן לכל דאילו קצר הגזבר כשהיא הקדש פטור מפאה והשתא קא מבעיא ליה אם קצר הגזבר החצי של אותה חצי השדה שהקדיש זה ולא הספיק לקצור את השאר עד שפדה אחד את הכל מן ההקדש הקציר שקצר הגזבר והקמה הנשארת מהו אם צריך להפריש עכשיו מן הקציר של הקמה הנשארת גם על חלק הקציר שקצר הגזבר משום שפדה גם לאותו חלק הקציר:

וכל מה שנקצר ברשות הקדש כבר נפטר. או דלמא דאמרינן דכל מה שנקצר ברשות הקדש כבר נפטר הוא ואינו מפריש אלא על הקמה הנשארת בלבד ולא איפשיטא:

הדרן עלך ואלו מפסיקין

פרק ג

הלכה א

מתני' מלבנות התבואה שבין הזתים. ערוגות מרובעות של תבואה ומפני שהן עשויין כדפוסי הלבנים קרויין מלבנות:

שבין הזתים. בגמ' מפרש מ"ש דבין הזיתים דנקט:

בש"א פאה מכל אחד ואחד. מכל מלבן ומלבן דהואיל והערוגות עומדות פסקי פסקי ואין מתערבות זו עם זו קסברי ב"ש דמפסקי זתים אבל היכא דראשי שורות מעורבין זה עם זה מודו דלא מפסקי ובזמן שהאילנות רחוקים זה מזה עד שבקרקע בית סאה שהוא מקום נ' אמה על נ' אמה אין בו עשרה אילנות מודים ב"ה שנותן פאה לכל מלבן ומלבן דהואיל והאילנות מרוחקים נראין הדברים שלא בשביל האילנות נעשו המלבנות ובזמן שהאילנות רצופין ויש עשר אילנות בפחות מבית סאה מודים ב"ש שנותן פאה אחת על הכל לא נחלקו אלא כשיש עשר אילנות בתוך בית סאה:

מתני' המנמר את שדהו. מלקט שדהו מקומות מקומות דמחזי כמנומר מל' ונמר חברברותיו שקצר את התבוא' שנתבשלה ראשון ראשון ושייר קלחים שלא נתבשלו:

שבת. אניט"ו בלע"ז:

בשלשה מקומות. וכך היא הנוסחא הישנה במשנה:

שהוא נותן פאה לכל או"א. לפי שאין דרך לזרוע מהן שדה אחת אלא ערוגות ערוגות וכל אחת מהן כשדה חשיבא. ושבת וחרדל חייבים בפאה ואע"פ שאין פאה לירק משום דהני לזרע עבידי וכמיני זרעים חשיבי והלכה כחכמים:

גמ' אנן תנינן. במתני' מלבנות התבואה שבין הזתים ובברייתא דתני בבית רבי שבין האילנות וקאמר הש"ס דלא פליגי אלא דתרווייהו צריכי ומה דלא שמעינן מחדא שמעינן מחבירתה:

אילו תנן אנן. אי ממתני' לחוד הוה אמרינן דבין הזתים דוקא קתני משום דב"ש דהואיל והוא דבר שהוא חייב בפאה שמפורש בכתוב כי תחבוט זיתיך לא תפאר אחריך הלכך הזית מפסיק בין מלבן למלבן לפאה אבל דבר שהוא פטור פאה כגון שאר אילנות שאינם מפורשים בתורה לחיוב פאה אלא שלמדין מן הזית כדאמרינן בפ"ק בהלכה ד' יצא זית ולימד על כל האילנות פאה ואי לאו דשמעינן להאי ברייתא דבית רבי ה"א למטעי גם בהא ולומר דזית דוקא כתבה התורה אבל שאר אילנות הן פטורין מפאה ואף ב"ש מודו בהו שאין מפסיקין בין מלבן למלבן ונותן פאה אחת על הכל הלכך אצטריך לדבית רבי וקמ"ל דשאר אילנות שוין הן לדין דזתים:

או אלו תניי דבית רבי. וכן אי מדבית רבי לחוד הו"א למטעי אליבא דב"ה דהייתי אומר שאר האילנות הן פטורין מפאה ובהא קאמרי דאין מפסיקין אבל בזתים שהוא מפורש בתורה לחיוב פאה אף ב"ה מודו דמפסיקין הן ונותן פאה מכל מלבן ומלבן הוי דצורכה לתרוייהו ולאשמעינן דבין בזתים ובין בשאר אילנות פליגי ב"ש וב"ה:

שאין דרך בנ"א. אם רוצין לזרוע שדה אחת אין מכניסין הזרעים במקום שיש אילנות ולזרוע ביניהן וכיון שזה זרע בין האילנות דעתו היה לעשות כשדה שדה בפני עצמה ולפיכך זרע מלבנות מלבנות:

אתיא דב"ש כר' יוסי. דלקמן בפרקין דס"ל מלבנות הבצלים שבין הירק נותן פאה מכאו"א וכמו דטעמיה דר' יוסי לפי שאין דרך להיות מכניסין הבצלים בין הירק והלכך הירק כזרע אחר דמי ומפסיק בין מלבן למלבן כך ס"ל לב"ש הכא לפי שאין מדרך להכניס זרעים בין האילנות ומש"ה מפסיקין הן בין המלבנות:

מסתברא וכו'. כלומר אע"פ שאמרנו דאתיא דב"ש כר' יוסי מסתברא היא דב"ש ודאי הן שמודים להא דר' יוסי דאם אמרינן שאין מדרך להכניס זרעים לבין האילנות מכ"ש דאמרינן שאין מדרך להכניס הבצלים בין הירק דהבצלים מכניסן לקיום וירק אין דרכו להכניסו לקיום ומסתמא זורעין דבר שמכניסו לקיום בפ"ע אבל ר' יוסי לא יודי לב"ש דאע"פ שאין מדרך להכניס בצלים בין הירק מ"מ בזרעים אנו רואין שכן דרך בנ"א להיות זורעין בין האילנות:

אם ברצופין. הרבה וקרובין זה אצל זה א"כ הדבר ניכר שמפני האילנות שהן תכופין היה צריך לעשות התבואה מלבנות מלבנות ובהא אף ב"ש מודו שהוא נותן פאה מאחד על הכל דכולהו כשדה אחת חשיבא וע"כ היה צריך לזרוע מלבנות בשביל האילנות:

אלא כי אנן קיימין. פלוגתייהו בנטועין האילנות מטע עשר לבית סאה דב"ש עבדין להון כמרווחין דהא מיהת אינם תכופים כל כך זה לזה ומפני מה זרע התבואה מלבנות מלבנות אם לא לעשות לכאו"א כשדה בפני עצמה.

וב"ה עבדין להון כרצופין דהרחק של עשר אילנות לבית סאה לאו הרחק חשיבא ומפני האילנות זרע את התבואה מלבנות מלבנות והלכך כשדה אחת היא.

היה שם גדר. בין המלבנות:

כמאן דהוא אילן היה שנים. כלומר כמו בשדה אילן דהגדר מפסיק ועושה אותן כמו שהיו שנים כדתנן בפ' דלעיל ולאילן אינו מפסיק אלא גדר וה"נ במלבנות כן:

עד כדון במעורבין מכאן ומכאן. אסיפא דמתני' קאי. דקתני ומודים שאם היו ראשי השורות מעורבות שהוא נותן פאה מא' על הכל והשתא בעי דעד כאן לא שמענו ממתני' אלא אם היו מעורבין מב' הצדדין דהכי משמע אם היו ראשי השורות מעורבות זו עם זו. **הרי שהיו מעורבין מצד אחד מהו**. שראש מלבן אחד הגיע לחבירו ואינם מעורבים הראשים כאחד זע"ז. א"נ ע"כ לא שמענו אלא שהיו מעורבין מכאן ומכאן בין כל אילן ואילן אבל הרי שהיו מעורבין מצד אחד להאילנות ומצד השני והיינו בצד שהוא בין אילן לאילן לא היו מעורבין ומהו הדין וקאמר דבזה הרי הוא כהך דשנינו בפרק דלעיל בהלכה א' גבי בור וניר וזרע אחר דבשדה בינונית שיעורן בג' תלמים של פתיח לענין הפסק בשדה וזרע אחר הוי הפסק אפי' בכל שהו ובשדה קטנה שיעור כולן בג' תלמים של פתיח וה"ה הכא נמי כן או דשיעור להפסק הוא בג' תלמים של פתיח או אפי' כל שהוא דאילן כזרע אחר דמי:

גמ' כהדין נימרה. ל' המנמר הוא דמפרש כנמר הזה שהוא נראה חברבורות חברבורות אף השדה זו שקוצר אותה מקומות מקומות ומפני שמקום הזבלין עולין תחלה מקום שהוא מזדבל יפה עולה ומתבשל בתחלה ולכן נימרדה קרי לשדה כזו לפי שקוצרין את המתבשל מתבשל מקודם ומניחין מקום הלח עד שיתבשל:

עד כדין. בעיא היא ע"כ לא שמענו דפליגי רבנן עליה דר"ע במתני' אלא כשהיה יבש מכאן ומכאן ולח באמצע וטעמא דמסתברא הוא לומר דל"פ אלא בכה"ג משום דכשהמקום שנתבשל שנעשה יבש הוא מן הצדדין וקוצרו בתחלה ומניח את המקום הלח שהוא באמצע אינו נראה כשתי שדות אלא דקוצר את היבש יבש קודם וכאתחלתא דקצירה היא והלכך קסברי רבנן דנותן פאה אחת על הכל:

היה לח מכאן ומכאן ויבש באמצע. מאי מי נימא דבכה"ג מודו רבנן לר"ע דכיון שהוא קוצר בתחלה את היבש שהוא באמצע ומניח את מקום הלח שמכאן ומכאן מחזי כשתי שדות נחלקות והרואה יאמר דערוגות ערוגות נזרעה אותה השדה ואפי' לרבנן נותן פאה מן היבש בפ"ע ומן הלח בפ"ע או דילמא כיון דמין אחד הוא לא חיישינן להכי ואפי' בכה"ג פליגי רבנן עליה דר"ע:

ר' בא וכו'. ומייתי הש"ס להאי מלתא דר' בא בשם ר' יוחנן דקא מפרש למילתיה דר"ע ובעו למיפשט בעיין מהאי שקלא וטריא דלקמן ודחי לה עד לבסוף דפשיט לה ממתני' גופה וכדלקמן:

אתיא דר"מ בשיטת ר"ע רבו. דר"מ מה דאמר בריש פרק דלעיל הקוצר לשחת מפסיק ומוקמינן ליה לעיל שם דבשלא הביא שליש איירי והיינו לח שלא נתבשל כל צרכו

וקסבר דלאו כאתחלתא דקצירה היא מחשבינן לה וקס"ד דמשום דזה שקוצר לשחת לח הוא ומה שמניח להנשאר עד שתתבשל ותעשה יבש הוי ליה כמין אחר. והלכך קאמר נמי דמפסיק לפאה והיינו כשיטת ר"ע רבו דקאמר במתני' דלח ויבש שני מינין הן ונותן לזה פאה לעצמו ולזה פאה לעצמו וכן טעמיה דר"מ נמי משום דקסבר לח ויבש שני מינין הן וכדאמרן דמשו"ה קאמר נמי דקצירה לשחת מפסיק דלאי כאתחלתא דקצירה הויא דזה לח וזה יבש:

אמרי חברייא. ואמרו חברייא לפני ר' יוסי והקשו על הא דרבי יוחנן דאי ס"ד דטעמיה דר"מ משום דקסבר דלח ויבש שני מינין הוו והקוצר לשחת דקאמר בשלא הביא שליש אייריי א"כ ולמה לי למימר דכר"ע היא דאתיא הא אפי' כרבנן דפליגי עליה דר"ע במתני' נמי אתיא דהא שמעינן להו דסברי דלח ויבש ב' מינין היו כדתנינן בסתם מתני' לקמן המחליק בצלים לחים למכרן בשוק ומקיים יבישים לגורן נותן פאה לאלו לעצמן ולאלו לעצמן אלמא דקסברי דשני מינין הן אלא דלאו היינו טעמיה דר"מ משום דכשני מינין משוי להו דלא היא אלא משום דס"ל דכל לשחת לאו קצירה הויא ואפי' בשהביא שליש והלכך הוא דקאמר דמפסיק לפאה והשתא מדקאמרי חברייא דרבנן נמי ס"ל דלח ויבש ב' מינין הן וא"כ קשיא במאי פליגי ר"ע ורבנן במתני' אלא ודאי דלא פליגי כ"א ביבש מכאן ומכאן והלח באמצע דרבנן ס"ל דמה שהוא קיצר היבש יבש קודם כאתחלתא דקצירה היא ומה שהניח הלח שבאמצע לאו כשדה אחרת חשיבא ור"ע ס"ל דהואיל וכשני מינין הן נותן פאה מכל אחת ואחת אבל בלח מכאן ומכאן והיבש באמצע דכשהוא קוצר בתחלה היבש שבאמצע ונשאר הלח שמכאן ושמכאן מחזי כשתי שדות והואיל וכשני מינין הן מודו לר"ע דנותן פאה מכל א' וא' ואיפשטא הבעיא:

א"ר יוסי. דלא היא דהא דקאמרי חברייא וכן הא דא"ר בא בשם ר' יוחנן מעיקרא הוא דליתא דהא מהאי מתני' דהמחליק בצלים שמעינן דשוק וגורן כשני מינין הן לח ויבש שני מינין בתמיה וכי שמעינן מהתם דגם בעלמא מחשבינן לח ויבש כשני מינין והתם שאני דכיון דמתחלה כשזרעה היה בדעתו לחלק אותן ולמכור הלחין מהן לשוק ולקיים היבשים לגורן הלכך הוו כזורע ב' מיני חטין דקיי"ל דבעשיית גורן תליא מילתא וכדתנן בפ' דלעיל וה"נ כעושה ב' גרנות הוי דזה הוא לשוק וזהו מקיימו לגורן אבל במתני' לאו טעמא משום דמחשבינן לח ויבש כב' מינין וכדמסיק ואזיל:

חציו לח וחציו יבש אף ר"ע מודה. כלומר תדע דהא מדלא קאמר ר"ע אלא המנמר שדהו ולא קאמר סתם הקוצר את היבש ומניח את הלח נותן פאה מכל א' וא' ואפי' חציו לח וחציו יבש הוה במשמע אלא ע"כ דבהא אף ר"ע מודה דנותן פאה אחת דלח ויבש לאו

כב' מינין הן וכי פליג במנמר שדהו מקומות מקומות הוא דפליג דמכיון דמחזי כמנומר במקומות הרבה נראה כזה בפ"ע וזה בפ"ע ורבנן לא ס"ל האי סברא משום דהואיל ומין אחד הן אינו נותן אלא פאה אחת לכל והשתא הא דקאמר ר' בא בשם ר' יוחנן נמי ליתא דטעמי' דר"ע לאו משום דס"ל דהוו כב' מינין אלא דלכ"ע לח ויבש מין אחד הוא וטעמיה דר"ע כדאמרן ובעיין נמי לא איפשטא דלרבנן איכא למימר דלעולם אינו נותן אלא פאה אחת הואיל ומין אחד הוא וכדפרישית לעיל בהאי בעיא:

והתנינן. כעין ת"ש הוא כלומר דמהדר הש"ס למיפשט הבעיא דבעי אליבא דרבנן ממתני' דידן גופה דהא תנינן בסיפא מודין חכמים לר"ע וכו' ומעיקרא מפרש לה והדר קאמר טעמא:

כיני. כן צריך לפרש דבג' מקומות אתרוייהו קאי אשבת וחרדל וכדקאמר נמי להא בריש פרק דלעיל:

שמואל אמר. ובטעמא דמודו רבנן בהא פליגי אמוראי דשמואל אמר מפני שאינן מתבשלין כאחד ואין הראשון שבהן ממתין לאחרון דלפעמים הראשון שנזרע במקום זה מתבשל מקודם להאחרון שבמקום הזה ולפיכך אין מצטרפין לפאה ונותן מכל א' וא':

ר' יסא בשם ר' יוחנן. קאמר טעמא אחרינא מפני שדרכן של מינין האלו לזרוע אותן ערוגות ערוגות וכל ערוגה וערוגה נחשבת כשדה בפ"ע:

על דעתיה דשמואל. ומפרש דאיכא בינייהו בהני טעמי דלשמואל מפריש מכל קלח וקלח כלומר מכל מה שמתבשל בתחלה ואפי' באותה ערוגה הבשל בשל קודם וקוצרו מפריש ממנו פאה ולר' יוחנן מכל ערוגה וערוג' הוא דמפריש והשתא איפשטא נמי הבעיא דלעיל דהא חזינן דלר' יוחנן היינו טעמא דמודו חכמים בשבת וחרדל מפני שדרכן לזרען ערוגות ערוגות ומשמע דאף שזרען עכשיו שדה אחת מהן כולה שבת או כולה חרדל וקצר את היבש ומתבשל בתחלה במקומות מקומות צריך להפריש מכאו"א משום שהרואה יאמר ערוגות ערוגות נזרעו וה"ה נמי ברישא במנמר שדהו לאפליגי רבנן אלא ביבש מכאן ומכאן והלח הוא באמצע דבזה כיון דקצר היבש שמכאן ושמכאן לא נשאר אלא הלח במקום אחד לא חיישינן שיאמרו ערוגות ערוגות זרע את שדהו דהכל יודעין שהתחיל זה לקצור מן הצדדין כדרך הקצירה מה שיבש מכרן ומכאן והניח את הלח באמצע עד שיתייבש ויגמור את קצירו אבל כשהיבש הוא באמצע כשקוצרו בתחלה ומניח מקומות הלח שמכאן ומכאן הרואין ששדהו חלוקה היא לשתי מקומות יאמרו שבודאי ערוגות ערוגות זרע זה את שדהו ולפיכך מודים חכמים גם ברישא דבכה"ג נותן מן היבש בפ"ע ולהלח שיקצור אח"כ בפני עצמו:

הלכה ב

מתני' המחליק בצלים. מל' ואנכי איש חלק על שם שכשנתלשו נשאר המקום חלק. א"נ המחליק כמו המחלק שנוטל חלק מן הבצלים לחים למכרם בשוק וחלק א' מניח יבשים לגורן לקיום:

וכן באפונים. אפונים השופין והן הקטנים החלקים שהן מיני זרעים וחייבין בפאה אבל אפונים הגמלונים. והן הגסים מין ירק הן כדתנן בפ"ג דכלאים:

וכן בכרם. דינן כמו המחליק בבצלים:

המדל. מל' דלדול כשהבצלים זרועין רצופין הרבה נוטל אחד או שנים מהן כדי שהנשארים יתגדלו בריוח ויעשו גסים וזהו נקרא מדל וכדתנן פ"ד דשביעית איזהו מדל א' או שנים:

נותן מן המשואר על מה ששייר. מן הנשאר לבד הוא שנותן פאה אבל אותן שעקר ליתן ריוח להנשארים אינן חייבין בפאה לפי שתקנת הנשארים היא ולא חשיבא קצירה:

והמחליק מאחת יד. כלומר כולו מענין אחד או כולו לגורן או כולו לשוק. והרמב"ם פירש מאחת יד ממקום אחד שקצר או בצר הכרם מצד אחד ומכר לשוק ולא מעט מעט מכאן ומכאן יתן הפאה מן הנשאר על הכל:

גמ' תני. בתוספתא פ"ק והתם גריס המארג:

המירוג. מלשון הנה שמתיך למורג חרוץ והוא כלי מלא נקבים ודשין בו התבואה ומחתך את הקליפה מן הבר וכאן הוא ג"כ מענין מחתך ומחלק לשני דברים כדמפרש לקמן:

חייב בתחלתו וחייב בסופו. כלומר מכל חלק וחלק שבתחלה ושבסוף חייב ליתן פאה מכל אחד ואחד בפני עצמו:

והאיידינו מירוג. ואיזהו מירוג שאמרו ובאיזה ענין הוא מחלק:

א"ר ירמיה כהדא דתנינן. כלומר זהו הענין בעצמו ששנינו במתני' תני נמי בברייתא המחליק בצלים לחים לשוק וכו' וזהו המירוג דקתני שמחלק הלחים בפ"ע למכרן ומקיים היבישין בפ"ע:

א"ר יוסי הדין קיצחה וכו'. קצח וכמון בפסוק הם מיני זרעים דקים וכאן מכנה הוא לזרע בצל בקצח ור' יוסי פליג על ר' ירמיה בפירושא דהמירוג בברייתא ומפרש לה דכולה מיירי בבצלים לחים והמירוג והוא החילוק בענין אחר מתפרש:

הדין קיצחה. הזרע בצל הזה כשאתה זורעו בתחלה הוא מגדל בצל דק דק וכשאתה שותל ונוטע להבצל הדק נעשה גדול ומתעבה בראשו ובו נעשה הזרע ג"כ והיינו המירוג דברייתא שמחלק הבצלים הדקים מקצתן לאכילה ומקצתן לשתלן ולעשות זרע וקמ"ל

דחייב בתחילתו כשעוקרן בפעם ראשון ומתחייב בסופו כששתלן לזרע וצריך ליתן פאה מכאו"א:

די לא כן מה אנן אמרין. כלומר דפריך ומאי קמ"ל בזה פשיטא שחייבין הן בפאה גם כששתלן פעם אחרת וכי אי לא דאשמעינן לזה הו"א הואיל והוא לזריעה יהיה פטור מן הפאה בתמיה וכי חטין לא לזריעה הן והרי ג"כ מחטין שקוצר ומפריש פאה עליהן לוקחין מהן לזריעה ומתחייב בפאה אח"כ. ומשני דלא דמי דחטין רובן לאכילה הן והמועט הוא מה שלוקחין מהן לזריעה אבל זה רובו של מין הבצל שותלין אותי שיתעבה ויעשה זרע וה"א דבפאה אחת שנתן בתחלה פוטר את הכל קמ"ל דמתחייב ג"כ בסופו:

על דעתיה דר' ירמיה. כלומר דודאי לר' ירמיה ניחא דלא תקשי ירק חייב בפאה בתמיה והא הבצלים הלחין כירק הן דאין מכניסן לקיום ופטור מפאה דר' ירמיה אמר לך מינו מכניסו לקיום הואיל וממין זה מקיים יבישין לגורן ומכניסן לקיום מתחייב ג"כ חלק הלחין בפאה דהמין מיהת מכניסו לקיום:

אלא מה עבד לה ר' יוסי. דלדידיה דמפרש הברייתא בענין אחר שלוקח חלק אחד והן הבצלים הדקין ולחים וחלק אחד מהן לשותלן קשיא ואמאי מתחייב כלל בפאה הא אין מכניסו לקיום:

גמור הוא. אמר לך ר' יוסי דאפ"ה מתחייב דהרי גמור הוא חלק הלח ואינו מחוסר אלא ליבש ויכול הוא להכניסו לקיום ואף החלק השני ששיתלו מ"מ הרי מצינו דמין בצל מכניסין אותו לקיום והואיל ובמינו מתקיים הוא מתחייב בפאה:

תני וכו'. ברייתא היא בספרי פ' כי תצא וכן תני לה בתוספתא פ"ק והבאתי לעיל פ"ק בהלכה ד' היה מקטף ומכניס לתוך ביתו אפי' כל שדהו פטור מן הלקט שכחה ופאה וחייב במעשרות:

המלקט שבלין לעיסתו. המלקט מעט מעט וזהו דרך קיטוף שקוטף שבלים שבלים לעיסתו וכלומר אפי' לעשות מהן עיסה ולא נאכלן מלילות מלילות:

אפי' כל שהוא. כלומר אפי' מה שהוא מלקט מהן ואף אם הן מצטרפין להרבה אלא שבתחלה היה דרך קיטוף להשבלים מעט מעט פטור מן הפאה דאין דרך קצירה בכך כ"א לקצור הרבה שבלים ביחד ולעשות מהן עמרים:

אפי' במגל. אפי' לא קטפן ביד אלא שקצרן במגל אבל בדרך הקיטוף שהוא שבלים שבלים.

והוא ששייר. בשדהו ולא לקט את כל השדה בדרך הזה כ"א שייר שבלים לקצרן בדרך קצירה ולהפריש מהן פאה לפי השיעור ששייר דאז פטור מן הפאה מאותן שלקטן שבלים שבלים:

והתני. בתוספתא שם לעיל מינה:

היו לו ד' וה' גפנים והוא בוצרן ומכניסן לתוך ביתו. כלומר מעט מעט ולא כדרך הבוצרים לגת:

פטור מן הפרט ומן הערלה ומן הרבעי. ובתוספתא גריס פטור מן הפרט ומן השכחה ומן הפאה וחייב בעוללות. אלמא דאפי' בצרן כולם ולא שייר כלום פטור מן הפאה והכי משמע נמי מהסיפא דקתני התם ואם שייר נותן מן המשוייר על מה ששייר וא"כ רישא אפי' בדלא שייר איירי וקשיא לר' יוסי דקאמר והוא ששייר:

כאן בגמורות. הא דאמר ר' יוחנן המלקט שבלים לעיסתו פטור וקאמר עלה ר' יוסי והוא ששייר בגמורות ועומדות לקצור אלא שהוא לקטן דרך קיטוף ובורייתא בשאינן גמורות ופטור אפי' קטף את הכל:

א"ר יוסי. דלא היא אלא דאפי' תימא כאן וכאן בגמורות או בשאינן גמורות ולא קשיא:

תמן. בברייתא כשבקש לאוכלן ענבים ולא לעשות מהן יין ואין זה גמר מלאכתן ולפיכך פטור הוא אפי' בצר כך את כולן:

ברם הכא. הא דר' יוחנן כשבקש לעשות יין עושה. כלומר ר' יוחנן קמ"ל דכשביקש לעשות יין מהן עושה דקאמר בשבלים לעיסתו וה"ה בגפנים ליין דחד דינא אית להו וכדמסיים לקמיה ובהא קאמרי והוא ששייר:

הדא ילפא מן ההוא וכו'. כלומר וחד דינא אית להו וכל א' נלמד מחבירו דהדא דר' יוחנן ילפא מן ההיא דברייתא דכמו דהתם דמיירי בשאוכלן ענבים והלכך פטור הוא ואפי' לא שייר וה"ה הכא שאם בקש לאוכלן מלילות ולא לעשות מהן עיסה פטור הוא ואפי' לא שייר והואיל דר' יוחנן לעיסתו קאמר ולפיכך אמרינן בה והוא ששייר:

וההיא ברייתא דגפנים ילפא נמי מן הדא שאם בקש לעשות מהן יין לשתות בעינן ג"כ והוא ששייר כמו בשבלים לעיסתו.

המידל וכו'. דקתני במתני' דמה שהוא מדל פטור מן הפאה ואינו נותן מן המשואר אלא על מה ששייר:

תני. בתוספתא שם עלה אר"י בד"א במדל לשוק ע"מ למכרם בשוק אבל במדל ע"מ להכניסן לבית דהשתא מה שהוא מדל ג"כ להכניסו לקיום הוא צריך להפריש מן המשואר על הכל:

הדא דתימא. הא דמחלקינן במדל בין לשוק ובין לבית דוקא בשעיבה על מנת להדל. כלומר אם התחיל להדל ולעקור מצד אחד והשאר שעדיין לא הידל לא היה דעתו להניח כך מעובה ומרוצף אלא מה שעיבה והניח עכשיו כן דעתו הוא על מנת להדל אח"כ גם מאותו הצד שהניח מעובה אז הוא פטור מה שהוא מדל לשוק:

אבל אם עיבה על מנת שלא להדל. אם מה שהידל רק מצד אחד וצד השני עיבה. כלומר שהניחו מעובה על מנת שלא להדל ממנו.

לא סוף דבר לביתו וכו'. לאו דוקא בשהוא מדל לצורך להכניס לבית אלא אם למכרן בשוק צריך שיפריש פאה מן המשואר על הכל ואף על מה שהידל דאין דין המדל לפוטרו מן הפאה אלא בשהידל מקומות מקומות מעט מכאן ומעט (מכאן) דאז נראה שאינו עושה כך אלא לתקנת המשואר שלא יהא מעובה ורצוף ויגדל בריוח אבל אם אינו מדל אלא מצד אחד והשאר מניחו מעובה אין זה לתקנת הנשאר אלא כהתחלת הקצירה הויא ולפיכך לעולם הוא ניתן מן המשואר על הכל.

הלכה ג

מתני' האמהות של בצלים. הן הבצלים גדולים שמניחין אותן לגדל זרע וטעמ' דת"ק דמחייב דמ"מ מכניסן לקיום הוא ואע"פ שאינן אלא המועט מהבצלים כדמפרש בגמ' ואין הלכה כר' יוסי:

מלבנות הבצלים שבין הירק וכו'. קסבר ר' יוסי דירק בין הבצלים מפסיק הוא כזרע אחר לפי שאין דרך בנ"א להיות מכניס בצלים בין הירק כדקאמר טעמא בריש פרקין ואין הלכה כר' יוסי:

גמ' פורגרה. מל' תמורה ולא ימיר אותו תרגום ירושלמי ולא יפרג יתיה. כלומר שמניחין אותן בקרקע והן מביאין תמורתן.

ושמואל אמר צומחתה. והיינו הך ולא פליגי אלא בלישנא בעלמא שכשמניחין אותן בקרקע הן מתי דלין וצומחין הזרע:

לא א"ר יוסי. לפוטרן אלא משום הפקר דהואיל ועושין כן במיעוט מהבצלים אינו מקפיד עליהן ומפקירן והפקר הוא פטור מן הפאה כדתנן בפ"ק:

והבקר חייב בפאה. בתמיה ולטעמיה דר' יעקב אליבא דר' יוסי פריך דא"ה מ"ט דת"ק דמחייב וכי הפקר חייב בפאה.

אמר להן הכא במאי עסקינן בזכה בהן אחת אחת אחר ששתלן וגלי דעתיה דלא הפקירן:

והתני. בברייתא אע"פ וכו' דברי חכמים הן שהשיבו לר' יוסי דאע"פ שאינן מתקיימות לו במרובה כלומר שהרוב מהבצלים לאכיל' הן ומכניסן לקיום והמועט מהן שותלן לזריעה

כדאמרינן בהלכה דלעיל ואף שאלו אין מתקיימות לו ברוב מן הבצלים מ"מ מתקיימות לו במועט ומכניסן לקיום קרינן להו:

הוי לית טעמא דלא משום מכניסו לקיום. אלמא דאין הטעם לת"ק אלא משום דמכניסו לקיום ואף שהן החלק המועט ולר' יוסי כיון דרובא דבצלים לאכילה הוא שמכניסן לקיום לא חייש לחלק המועט לחייבן גם אותן בפאה ואין הטעם משום הפקר:

בספרי הדפוס כתוב כאן קצר חצי שדה כו' וטעות הוא ולהלכה דלקמן הוא דשייכא:

הלכה ד

מתני' האחין שחלקו נותנין שתי פאות. אע"ג דהתבואה גדלה בתחלה ונעשית קמה כשהיו בשותפות מ"מ הואיל ועכשיו חלוקין הן אחר שעת קצירה אזלינן וכאו"א נותן פאה לחלקו:

חזרו ונשתתפו. קודם הקצירה נותנין פאה אחת:

לקח זה צפונו וזה דרומו. אע"ג דאילן אחד הוא כיון שמתחל' לקח כל א' במקום מסוים לעצמו ולא היו שותפין מעולם צריך כל א' ליתן פאה לעצמו:

גמ' קצרו חצי שדה בשותפות וחלקו. ונטל אחד את הקציר ואחד נטל את הקמה:

אינו מפריש משלו. זה שנטל את הקציר אינו צריך להפריש פאה מחלק שלו לא בתחלה כשנטל חלקו ולא בסוף בשכילה חבירו חלק הקמה שלו מפני שבשעה שחלקו הניח זה חובת הפאה של השדה בקמה ואף כשקצר זה אח"כ חלק הקמה חיוב הפאה עליו ולא על זה שנטל בתחלה את חלק הקציר:

חזרו וחלקו ונשתתפו. כלומר שחזרו וחלקו ביניהם לחלק הקציר בשותפות וחזרו ונשתתפו גם על חצי הקמה:

וקצרו. חצי השדה בשותפות וחלקו וקצרו אותה הקמה של חצי השדה בשותפות וחלקו ביניהם.

אינו מפריש אלא שבסוף על חבירו שבסוף. כצ"ל ובספרי הדפוס חסר תי' אלא כלומר אינו צריך להפריש אלא מחצי השדה הנשאר בקמה וכשחזרו ונשתתפו בה מפריש פאה אחת מחלק אחד על חלק חבירו מאותה חצי השדה שנקצרה בסוף בלבד:

אבל לא משלו שבתחלה על חבירו שבתחלה. אבל לא מחלק חצי השדה שנקצרה בתחלה ואע"פ שיש עכשיו גם לחבירו חלק בה שהרי חזרו ונשתתפו בכל ע"מ מכיון שכבר נפטר אותו חלק הקציר שבתחלה שהניח חובת הפאה בקמה שוב א"צ להפריש על החלק הזה ואין חיוב פאה אלא על חלק הקמה שנקצרה בסוף:

א"ר יוחנן קצר חצי שדה וכו'. כלומר דר' יוחנן בא להשמיענו ג"כ שדין הצירוף כעין הא דריב"ל לקמן אלא דר' יוחנן מיירי בשנגמרה התבואה לגמרי במה שקצר ודריב"ל בשהביאה שליש וה"פ להא דר' יוחנן:

קצר חצי שדה. לאותה התבואה שנתבשלה ונגמרה וכגון שלא נגמר בתחלה אלא חצי השדה ואח"כ כשהתחיל לקצור וקצר חצי חציה מהחצי שהיה נגמר ולא הספיק לקצור את השאר עד שקצר כולה. כלומר מה שאמרנו קצר חצי השדה לא שכבר קצר לאותו חצי אלא שקצר חצי החצייה בלבד ולא הספיק לקצור את השאר והיינו חצי חצייה השני עד שקצר כולה כלומר עד שנתבשלה התבואה מכל השדה וקצר כולה:

מפריש מן הראשון על האמצעיים ומן האמצעיים על הראשון. אותה חצי חציה שקצר בראשון עם חצי חצייה השני מצטרפין לפאה אחת וקורא אותה אמצעיים מפני שלא הספיק לקוצרה עד שנגמרה כל השדה וקמ"ל דאע"פ שלא גמר לקצור כל אותה חצי השדה כאחת אפ"ה אלו החצי חצייה מצטרפין הן שהרי היו עומדות לקצרן כאחת אלא שלא הספיק לקצור עד שנתבשלה כל התבואה של השדה כולה.

ואינו מפריש מן הראשון על הראשון. מן חצי חצייה שקצר בתחלה על חצייה האחרון שקצר לבסוף אינו מפריש וקורא אותן ראשון כמו מן הקצה אל הקצה דהנקצר בתחלה והנקצר בסוף שניהם ראשי השדה הן ואותן אין מצטרפין לפאה להיות מפריש מזה על זה משום דבשעה שקצר חצי חצייה שבתחלה עדיין לא נגמרה התבואה שבחצי האחרון ולפיכך אין מצטרפין:

א"ר יהושע בן לוי היתה לו שדה אחת וכו'. דברי ריב"ל הן מתפרשין כעין הא דר' יוחנן ומוסיף הוא לענין דינא דאלו ר' יוחנן לא קאמר אלא בשנגמרה התבואה של חצי השדה ועומדת להקצר וריב"ל קאמר דאפי' בשהביאה שליש בלבד נמי דינא הכי שאם לא הספיק לקצור חצי חצייה של חצי השדה שהביאה שליש עד שהביאה כל השדה כולה שליש מפריש מן חצי חצייה הראשון על השני שנקרא אמצעיים וכן להיפך דאותן הן שמצטרפין לפאה אחת אבל לא מן הראשון על הראשון שבשעה שהביא שליש אותה חצי חצייה הראשון עדיין חצי האחרון לא הביא שליש ואינן מצטרפין:

הלכה ה

מתני' המוכר קלחי אילן בתוך שדהו. קלחי האילן הם שרשי הצמחים ומחוייבין בפאה ואינם אילן והקרקע לא מכר לו נותן הלוקח פאה מכאו"א:

א"ר יהודה אימתי בזמן שלא שייר בעל השדה. מן אותה השדה לעצמו:

אבל אם שייר בעל השדה. והיינו לאחר שהתחיל לקצור את שדהו מכר המקצת ושייר מקצת השדה לעצמו:
הוא נותן פאה לכל. דמכיון שהתחיל לקצור חל חיובא דפאה עליו ואם לא היה משייר לעצמו כלום היה החיוב ביד הלוקח כדתנן לעיל סוף פ"ב קצר חציה ומכר חצייה הלוקח הוא נותן פאה לכל אבל הכא שהתחיל לקצור ושייר המקצת לעצמו חיוביה בידיה דהמוכר הוא והוא נותן פאה לכל ורבי יהודה לפרש הוא בא וכן הלכה:
גמ' עד כדון כשהתחיל לקצור. עד כאן לא שמענו דבששייר בעל השדה מקצת לעצמו דהמוכר הוא שצריך ליתן פאה לכל אלא בשהתחיל הוא לקצור דאז מסתברא דחיובא עליה רמיא דכתיב ובקצרכם מכיון שהתחיל לקצור מתחייב בפאה והואיל ושייר לעצמו חיובא גבי דידיה הוא:
ואפי' לא התחיל לקצור. בעיא היא אי נימא דמחייב ר' יהודה להמוכר בששייר לעצמו ואפי' לא התחיל הוא לקצור אלא הלוקח הוא שקצר בתחלה לחלקו אשר לקח:
נשמעינה מן הדא. דתנן בפ' ראשית הגז הלוקח גז צאנו של חבירו שמכר לו כשהוא מחובר לצאן כדי לגוזזו אם שייר המוכר מקצת מן הגיזה לעצמו המוכר חייב הוא בראשית הגז גם על חלקו של הלוקח ואם לא שייר הלוקח הוא שחייב:
ר' ירמיה. וקאמר עלה ר' ירמיה בשם ר' יוחנן דר' יהודה דמתני' הוא דס"ל דכל היכא דשייר המוכר מקצת לעצמו חיובא עליה דידיה הוא דרמי:
שנייא היא תמן וכו'. והשתא וכי שניא היא תמן בין שהתחיל המוכר לגזוז או לא בתמיה דמהיכי תיתי לחלק כן התם שהרי אף שהתחיל לגזוז מקצת מן הצאן לא רמי חיובא עליה בכוליה עדריה עד שיגזוז אותן אלא ודאי דאין חילוק בין התחיל לגזוז ובין לא התחיל כששייר הוא חיובא גבי דידיה הויא:
וכא. וא"כ הכא נמי לא שניא בין שהתחיל לקצור או לא דהא ר"י מוקי להההיא מתני' דראשית הגז כר"י אלמא חד דינא אית להו:
מאי טעמא דר' יודה השתא בעי הואיל ולר' יודה לעולם בשיורא ביד הבעל השדה תלינן ומ"ט אי דטעמיה משום דחובת הקציר בקמה הנשארת בידו היא כדכתיב לא תכלה פאת שדך או דטעמי' הוי משום דכמוכר להלוקח חוץ מחובתו דפאה והיא נשארת עליו וקאמר דנשמעינה להדא ג"כ מהאי מתניתין לקח גז צאנו וכו' דמוקי לה ר"י כר' יהודה דהכא וכי אית לך למימר דתמן שחובת קציר בקמה כלומר וכי בראשית הגז חיובא תלי בהגיזה הנשארת לבסוף ודאי לא וע"כ דלאו טעמיה אלא משום דמכר לו חוץ מחובתו

והכא נמי מהאי טעמא הוא דבטל השדה מיחייב בששייר מקצת לעצמו דהוי כמכר לו חוץ מחובתו:

מה נפק מביניהון. ומאי נפקא בין הני טעמי:

עבר הלוקח והפריש. איכא בינייהו בדיעבד שהלוקח הפריש את הפאה לכל דאין תימר דטעמא דחיובא על המוכר מפני שחובת הקציר בקמה א"כ אם הפריש הלוקח הפריש ותורת פאה עליה ואין המוכר חייב ליתן לו דמים בשביל הפאה דהוי כאילו הפריש הפאה בתחילה או באמצע הקציר דהוה פאה אלא שלכתחילה חובת הפאה בקמה שבסוף הקציר ואם הפריש בתחילה הפריש אבל דאין תימר משום דכמוכר לו חוץ מחובתו וא"כ לעולם חובת הפאה על המוכר הוא דחליא:

הפריש. כלומר ודאי פאה הויא מה שהפריש הלוקח ונוטל מן המוכר דמים בעדה שהחובה חל על גוף המוכר:

נשרף. וכן אם אחר שמכר לו ושייר מקצת לעצמו נשרף חלקו של מוכר נמי איכא בינייהו דאין תימר משום שחובת הקציר נשארת בהקמה אם נשרף נשרף ואזדא לה חובתה אבל אין תימר דטעמא משום דכמוכר לו חוץ מחובתו וא"כ החובה על המוכר לעולם ואם נשרף נוטל הלוקח ממנו דמים ומפריש הפאה משלו:

הלכה ו

מתני' קרקע בית רובע. מקום שהוא ראוי לזרוע בו רובע הקב והוא עשר אמות ושני טפחים ומחצה על עשר אמות:

העושה סאתים. ר' יהושע לא אזיל בתר זריעה אלא קרקע המוציאה סאתים תבואה שהן י"ב קבין:

ששה טפחים על ששה טפחים. מפרש בגמ' כדין ערוגה:

כדי לקצור ולשנות. כדמסיק בגמ' כדרך הקוצרים שאוחז מלא כפו מן הקמה וקוצר ואם יש בקמה כדי לעשות כך ולשנו' שהוא שני פעמים מלא כפו חייבת בפאה:

גמ' מה שדך שנאמר להלן בית רובע. כדתנן פ"ב דכלאים כל סאה שיש בה רובע ממין אחר ימעט:

מה שדה שנאמר להלן שתים. כדתנן לקמן בפ"ו שני עומרים שכחה ותנינן שם שני עומרים ובהם סאתים ושכחו דחכמים ס"ל דהוי שכחה:

כערוגה. דשיעורה לה' זרעונים בו' על ו' כדתנן בפ"ג דכלאים:

מה קצירה. דקאמר כדי לקצור אם כדרך הקוצרים בכל מקום או אפי' כל שהוא קוצר נקרא כדי לקצור:

מן מה דכתיב אשר לא מלא כפו קוצר. משמע דאין נקרא קצירה אלא במלא כפו הדא אמרה דקצירה דקאמר כדרך הקוצרים שהוא מלא כפו ולכך קאמר נמי כדי לקצור ולשנות כדמשמע מסיפי' דקרא וחצנו מעמר דבשני פעמים מלא כפו ראוי לעשות מהן עומר:

הלכה ז

מתני' קרקע כ"ש חייבת בפאה דס"ל פאת שדך כ"ש משמע:

ובבכורים. דכתיב אדמתך כל שהו והנ"מ בבכורי חטה ושעורה אבל בכורים של אילן אינו חייב אא"כ יש לו קרקע ט"ז אמות סביב להאילן שהוא שיעור יניקתו:

ולכתוב עליה פרוזבול. כדתנן בפ"י דשביעית הלל התקין פרוזבול שלא תהא השמיטה משמטת החוב כדי שלא ימנעו מלהלוות זה לזה ואין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע דאז חשיב כאילו החוב גבוי כבר ביד הב"ד ולא קרינן ביה לא יגוש וכשיש להלוה קרקע כ"ש ראוי לכתוב עליו פרוזבול דהוי כאילו שוה כל החוב דאין אונאה לקרקעות ועוד דיכול לגבות ולחזור ולגבות עד דמי החוב:

ולקנות עמה נכסים שאין להם אחריות. כדתנן בפ"ק דקדושין דמטלטלין נקנין אגב קרקע בכסף ובשטר ובחזקה:

מתני' הכותב נכסיו. והוא שכיב מרע השוכב על מטתו מחמת חולי:

שייר קרקע כל שהוא. כל הני שייר קרקע כ"ש דתנן במתני' עד סוף פרקין לאו דוקא קרקע דה"ה מטלטלין כ"ש אלא איידי דתנא רישא גבי פאה ובכורים ופרוזבול וכו' קרקע תני בכל הנך נמי קרקע כל שהוא:

מתנתו קיימת. אם קנו מידו על המתנה אע"פ שעמד מחליו אינו יכול לחזור בו דהואיל ושייר לעצמו כל שהוא גלי אדעתיה דלאו מחמת מיתה כתב המתנה:

לא שייר קרקע כל שהוא. לעצמו אמרינן מסתמא לא שביק אינש נפשיה ערטילאי ואם לא שהיה חושב ודאי שימות לא היה כותב כל נכסיו לאחר הלכך אם עמד חוזר ואפי' קנו מידו:

אבדה כתיבתה. בשכיב מרע מיירי שמחלק נכסיו לבניו וכתב לאשתו חלק בין הבנים ושמעה איהי ושתקה ולא אמרה כתובתי אני גובה או כיוצא בזה אבדה כתובתה:

ר' יוסי אומר אם קיבלה עליה שתהא שותפת בין הבנים אפי' לא קני מידה והיא לא צוה בפניה שיכתבו כך אבדה כתובתה ושוב אינה יכולה לחזור בה. ואין הלכה כר' יוסי:

גמ' הגע עצמך שהיה שם שבולת אחת. על דברי ר"ע דמתני' פריך דקאמר קרקע כ"ש חייבת בפאה ואם אין שם אלא שבולת אחת מאי חיובא דפאה שייך בה:

עד שלא קצר וכו'. כלומר אין כאן חיובא לא בקצירה דלא קרינן בה שדך ואין כאן לא שיור ואנן שיור בשדה בעינן כדאמרי' בריש מכילתין דעושה אדם כל שדהו פאה ובלבד שישייר בה מקצת:

תיפתר בשהיה שם קלח א'. שורש קנה אחד ובו חמש שבלים כלומר כמה שבלים יוצאים ממנו והרי יש כאן קצירה לשבולת אחת או לב' ויש כאן שיור מקצת וכלומר דכ"ש דקאמר לאו כ"ש ממש אלא עד שיהא כאן קצירה לחיוב פאה ושיור למקצתה:

ולית אנן אמר קמה כל שהוא. לדידך קמה כל שהו מבעי ליה ומאי קרקע כל שהוא אלא דאיכא למימר בגין דתני נמי בכורים ולא שייך בהו אלא לשון קרקע תני נמי בפאה קרקע. תני בברייתא דקחשיב נמי והראיון בהדי דמתני' וכדמפרש ר' יוחנן דכל מי שאין לו קרקע פטור מן הראיון שאין חובה עליו לעלות לרגל כדלקמן דכתיב שם ולא יחמוד איש את ארצך להוציא מי שאין לו ארץ:

ולמה לית אנן אמרין נמי דמי שאין לו קרקע פטור מוידוי מעשר. ואע"ג דאשכחן ביה חיובא דמעשר כגון שלקח פירות המחוברין ונגמרו ברשותו למעשר ואפ"ה יהא פטור מן הוידוי דכתיב גביה מן האדמה וגו':

אמר שמועתה כן. אע"ג דלא תנינן לה בברייתא אמר בשם שמעתתא דאמוראי כן דפטור מן הוידוי.

את כריו. של תבואה בשדה ואגב דדריש להאי קרא ולא יחמוד מייתי להני עובדי והנסים שארעו להן בעלותם לרגל:

חכינה. נחש כרוך על המנעול של הפתח לשמירה:

הוו להו מגורין. שכנים נכרים והוי אומרים זה לזה עכשיו כשאילו היהודים יעלו לירושלים לרגל אנן נקח את כל אשר להם מביתם ואחר שעלו לרגל זימן להם הקב"ה מלאכים בדמותן והיו נכנסין ויוצאין שם וכשירדו מירושלים לבא לביתם שלחו להם מקודם לומר להן שיבאו ושאלו אותם היכן הייתם ואמרו בירושלם:

מאן שבקתון. ולמי הנחתם בתוך הבית והשיבו לא לשום אדם ומיד הכירו הנכרים ואמרו בריך הוא אלההון דיהודאי שלא עזב אותם ולא יעזוב להם לעולם:

מנין לנכסים בשאין להם אחריות וכו'. שנויה היא בפ"ק דקידושין בהלכה ה' אמתני' דהתם:

עד כדון. שמענו בשהיו במקום אחד. כדמשתעי קרא. שהיו המתנות עם ערים בצורות ובתוכן:

היו הקרקעות במקום א' ומטלטלין במקום אחר. מהו אם בעינן צבורין המטלטלין בתוך הקרקע או לא:

נשמעינה מן הדא. דתנן בפ' מי שמת. גבי המחלק נכסיו על פיו דר"א סבר בין בריא בין ש"מ נכסין שיש להן אחריות נקנין בכסף ובשטר ובחזקה ושאין להן אחריות אינן נקנין אלא במשיכה וחכמים פליגי בשכיב מרע דקסברי לא בעי קנין דדברי ש"מ ככתובין וכמסורין הן ואמר להן ר"א לחכמים ראיה לדבריו:

מעשה במדוני אחד. על שם מקומו.

וביקש לחלקן. ולא היה לו קרקע להקנות המטלטלין אגבה:

וקיימו את דבריו. וס"ל לר"א דשכיב מרע היה אלמא דבעי קנין שמעינן מיהת מדקאמר סלע אחד משמע קרקע גבוה וחדוד שא"א להעמיד עליה כל אלו ואפ"ה קנו ש"מ לא בעינן צבורין:

ולא שכיב מרע היה. בתמיה הא לדברי ר"א שמביא ראיה מכאן על כרחך שמעינן דשכ"מ היה וא"כ לא שמעינן מהא מידי לענין צבורין דאיכא למימר שאני שכ"מ הואיל ומצינו שהקילו בי חכמים כדמסיק ואזיל לפי שבכל מקום אין אדם מזכה אלא בכתב ובשכ"מ אפי' בדברים וה"ה נימא נמי לענין צבורין לפי שבכל מקום בעינן שיהו הקרקעות והמטלטלין במקום אחד וכאן בשכ"מ לא בעינן ומה ראיה מכאן למתנת בריא:

א"ל ר' מנא לא ר' אליעזר היא. בתמיה והלא לר"א קיימינן וכי שנייא אליבא דר"א בין בריא לשכ"מ שהרי שכ"מ דר"א כבריא דרבנן דכמו דבריא לרבנן בעי קנין ה"נ לר"א בשכ"מ ומדלא הצריך צבורין בשכ"מ היא הדין דבבריא נמי לא בעינן צבורין:

תמן תנינן וכו'. אגב דבסוגיא דקידושין קאמר תמן תנינן קאמר נמי הכא כן כדרך הש"ס הזה דמה שנשנה בבית המדרש במקום אחד בו בלשון הזה נשנה בכל מקום:

קרקע כל שהו מהו טב. למאי חזיא הא אי אפשר להעמיד בה מטלטלין ונשמע נמי מהכא דלא בעינן צבורין.

א"ר מתניה. מהכא לא שמעינן מידי דתיפתר שהיה שם מקום שבולת אחת ומרגלית טמונה בו והקנה אותה אגב קרקע כ"ש הלזו והלכך איצטריך להא דלעיל דהתם שפיר נפשטה הבעיא דלא בעינן צבורין:

גמ' איזהו שכיב מרע כל שלא קפץ עליו החולי. שנויה היא בפ"ו דגיטין סוף הלכה ה' דקאמר התם אף המסוכן שאמר כתבו גט לאשתי הרי אלו יכתבו ויתנו מה בין חולה למסוכן חולה כדרך הארץ ומסוכן כל שקפץ עליו החולי:

דרך הארץ. של ביקור חולים:

דלמא. מעשה היה שנכנסו ר' הונא ור"פ ור"ח לבקר את ר' יוסי לאחר שלשה ימים:
א"ל בי בעיתין מקיימה מתניתא. בתמיה בי אתם רוצים לקיים האי ברייתא שלא לבקר מקודם ג' ימים והלא חביריי אתם. ודין החברים כדין הקרובין שנכנסין לבקרו מיד ואיידי דאיירי הכא בהאי ענינא מייתי נמי להא:
שייר וכו'. השתא מהדר הש"ס לפרושי מתני' הא דתנן בשייר כל שהוא מתנתו קיימת ואפי' לא הבריא ומת מתנתו קיימת והוא דיש בה קנין דמתנת שכיב מרע במקצת בעי קנין בין עמד בין לא עמד ואם לא שייר כלום אין מתנתו קיימת והוא שהבריא דיכול לחזור בו:
והיא שמת מאותו חולי. הא דאמרינן דברי שכ"מ ככתובין וכמסורין דמי דוקא שמת מאותו חולי שצוה אבל אם הבריא ואח"כ מת לא כדאמרי בפ' מי שמת.
ובמסיים. ודוקא באומר דבר מסויים תנו שדה פלונית לפלוני:
אמר תנו חצי שדה פלונית לפלוני וכו'. בעיא היא אם כמי שמסויים הוא או דבעינן עד שיאמר חציה בצפון לפלוני וחציה בדרום לפ' ולא איפשיטא וכך הוא בכתובות פי"א בהלכה א':
שייר מטלטלין. לעצמו לא עשה כלום דלא הוה שיור:
ומתמה הש"ס על הא דר' ירמיה:
אתא חמי. בא וראה:
שייר קרקע כל שהוא יש לו מחיה ושייר אבנים טובות ומרגליות אין לו מחיה. בתמיה והא אנן דקפדינן אשיור משום דלא שביק אינש נפשיה ערטילאי ואם שייר לעצמו במה שיכול להתפרנס ממנו אמאי לא להוי שיור אלא ודאי דאף מטלטלין הוי שיור ומתנתו קיימת:
א"ר יוסי יודע הוא וכו'. האי דר' יוסי אמתנת ש"מ שכתוב בה קנין קאי וכדאמרי' הכא בפ"ק דקידושין וכן בפ' מי שמת דארכביה אתרי ריכשי והמסקנא דאם במיפה את כחו שכתב וקנינא מניה מוסיף על מתנתא דא קנה המקבל כדמפרש טעמא לפי שיודע הוא האיש הזה שש"מ מזכה אפי' בדברים וא"צ קנין ולאיזה דבר כתב בהן קנין כדי לעשות מתנת בריא שאפי' אם עמד לא יחזור בו. ומייתי לה הכא דהיינו נמי טעמא דמתני' במתנת ש"מ במקצת ויש בה קנין:
שייר עבדים. לעצמו אי הוי שיור או לא וקאמר דתנא עלה דהאי דינא ר' יודן בן פזי דברדליא אבל לא ידעין מה תנא עלה.

כתב לזה וחזר וכתב לזה. במתנת ש"מ בלא קנין איירי אלא שזיכה בכתיבה לזה וחזר וזיכה לאחר:

רב אמר אינו יכול לחזור בו. והראשון קנה:

ור' יוחנן אמר יכול לחזור בו. והשני קנה:

היך עבידא היה רבו הראשון וכו'. כלומר ואם כתב עבדו לזה וחזר וכתב לזה ורבו הראשון זהו השכ"מ היה כהן וכן השני שכתב לו בתחלה היה כהן והשלישי שכתב לו בשנייה היה ישראל והאיך הוא הדין לעבד הזה באכילת תרומה:

על דעתיה דרב יכול הוא לאכול בתרומה ועל דעתיה דרב אבא א"ר יוחנן אין יכול לאכול בתרומה. כצ"ל ובספרי הדפוס נהפך בטעות. דלרב דהראשון קנה וא"כ יכול הוא לאכול בתרומה לעולם דאם לא יבריא הרי הוא של הראשון ואם יבריא ויכול הנותן לחזור בו שהרי אין בו קנין הרי גם הוא כהן ואין כאן חשש שמא יבריא כדלקמן ואוכל העבד בתרומה ממ"נ:

ועל דעתיה דר' יוחנן אין יכול לאכול בתרומה שמא לא יבריא והרי הוא של השני הישראל:

הכל מודין שאם היה רבו הראשון. זה השכ"מ הנותן הי' ישראל אינו אוכל העבד בתרומה ואפי' לרב דאמר הראשון והוא כהן קנה דחיישינן שמא יבריא הישראל והרי הוא יכול לחזור בו:

מתנית'. האי ברייתא דלקמיה מסייעא לרבי יוחנן דשכיב מרע לעולם הוא יכול לחזור בו ואפי' כתב וזיכה בל' מתנה:

בריא שכתב דייתיקי. שכתב בשטר ל' צוואה ולא כתוב בה מהיום ולאחר מותי ושכ"מ שכתב בלשון מתנת בריא חוזר בו וכדמפרש טעמא:

בריא שכתב דייתיקי חוזר בו. שהרי ולא עוד הוא בריא ולא שייכא ביה לשון דייתיקי ודכוותה שכ"מ שכתב בלשון מתנת בריא חוזר בו שהרי ולא עודהו ש"מ ולא תקנו בו ל' מתנת בריא:

תהא לי להיות ולעמוד. דייתיקי ל' נוטריקון דא תהא קאי שאם מתי ינתנו נכסי לפ':

איזהו מתנה של הבריא הרי וכו'. ושתהא כתוב בשטר המתנה כך מהיום אני נותן לו.

וסלק אחוי רבא. ועלה אצלה האח הגדול ופייסה וכתבת ליה ופסק ר' אימי בתחלה דיכולה היא שתחזור כר"י דאמר לעיל חוזר בו וא"ל ר"ז מי לא מודה ר"י שאם כתב להראשון מהיום אני נותן לך ולאחר מיתה שאינו יכול לחזור בו וכאן היה כתוב ג"כ

כלשון הזה במתנה שכתבה לר' גוריון וכן כי אתא ר' אבהו ור' אולא אמרו כן בשם ר' יוחנן דאם כתוב בה מהיום אינו יכול לחזור בו:

ואנהר. ונזכר ר' אמי במתנה שכתבה כך בשם ר' יוחנן והחזיר המעשה וזיכה לר' גוריון:

רב אמר במזכה על ידיה. הא דתנינן במתני' הכותב לאשתו קרקע כ"ש בין הבנים אבדה כתובתה דוקא במזכה להבנים על ידיה דכיון דאיכא תרתי שהוא מקנה בקנין סודר על ידיה לחלקי הבנים וגם כתב לה קרקע כל שהוא נתרצית היא בכך ואבדה כתובתה:

ושמואל אמר במחלק לפניה אפי' אינו מזכה על ידיה להבנים אלא שמחלק להן לפניה והיא שותקת שתיקה כהודאה דמיא ונתרצית היא בהך קרקע כ"ש שכתב לה ואבדה כתובתה:

מקולי כתובה שנו כאן. אטעמא דתרוייהו קאי דבשאר ב"ח לא אמרינן שאיבדו אלא דבכתובה הקילו לומר כך:

טעמא לטעמא דר' יוסי בר' חנינא דאמר הקילו בכתובה א"כ לא סוף דבר בכתובה מנה או מאתים אמרו כן אלא אפי' היתה כתובה של אלף דינר שהוסיף לה התוספת ג"כ בכלל מקולי כתובה ואיבדה הכל:

הלכה ח

מתני' הכותב נכסיו לעבדו. שכתב לו כל נכסיי נתונין לך יצא בן חורין שאף הוא בכלל נכסים:

שייר קרקע כ"ש לא יצא בן חורין. דכיון דנחת לשיורא אמרינן לדידיה נמי שייר וכי אמר כל נכסיי לך אשאר כל נכסים קאמר ולתכופי ליה קאתי ולא שחרריה כיון דלא אמר ליה עצמך ונכסיי:

רש"א לעולם הוא בן חורין. דמאי דגלי גלי ומאי דלא גלי לא גלי:

עד שיאמר הרי כל נכסי נתונין לאיש פ' עבדי חוץ מאחד מרבוא שבהן. דהואיל וקאמר חוץ מדבר מועט ולא פירש מהו משייר דבהא אמרינן דאחד מרבוא דקאמר היינו העבד ואיהו לא חשיב ליה אלא כאחד מרבוא בנכסים אע"ג דשוי טפי ואין הלכה כר"ש:

גמ' שייר מטלטלין לא עשה כלום. כלומר הא דקתני שייר קרקע כל שהוא אינו בן חורין לאו דוקא קרקע אלא אפי' שייר מטלטלין ג"כ לא עשה כלום לשחרר העבד דאינו יוצא בן חורין לפי שאני אומר גופו של עבד שייר לעצמו והיינו מטלטלין דקאמר:

וכשבא מעשה לפני ר' יוסי. סיפא דהתוספתא מייתי לה הכא דתנינן בתוספת' ספ"ק הכותב נכסיו לעבדו יצא ב"ח שייר קרקע כל שהוא לא יצא ב"ח ר"ש אומר האומר כל נכסי נתונין לפ' עבדו חוץ מאחד מרבוא שבהן לא אמר כלום חוץ מעיר פלונית חוץ

משדה פלונית אע"פ שאין שם אלא אותה שדה ואותה העיר זכה העבד זה בנכסים וקנה עצמו בן חורין וכשנאמרו דברים לפני ר' יוסי אמר שפתים ישק משיב דברים נכוחים: הדרן עלך מלבנות

פרק ד

הלכה א

מתני' הפאה ניתנת במחובר לקרקע. דכתיב לעני ולגר תעזוב אותם הנח לפניהם והם יבוזו:

בדלית. גפן המודלית ע"ג עצים או ע"ג אילנות ובדקל שהוא גבוה הרבה בעה"ב מוריד ומחלק לעניים דכתיב תעזוב אותם אותה שאין בהם סכנה אתה עוזב לפניהם ואין אתה עוזב אותם שיש סכנה בעלייתם אלא מוריד הוא מן האילן ומחלק להם:

ר"ש אומר אף בחלוקי אגוזים. אילן של אגוזים וקרי ליה חלוקי לפי שהוא חלק שאין לו קשרים ולא ענפים ואין הלכה כר"ש:

אפי' תשעים ותשעה עניים אומרים לחלק. בפאה הנותנת במחובר לקרקע וכו' לזה שומעין שאומר כהלכה ואפי' התנו ביניהן שילכו אחר הרוב אינו כלום כדאמר בגמ':

בדלית ובדקל שמצותן בתלוש אינו וכו'. דלעולם שומעין לזה שאומר כהלכה:

גמ' כתיב לא תכלה פאת שדך בקצרך. והאי בקצרך מיותר הוא דהא כתיב בריש' דקרא ובקצרכם את קציר ארצכם לא תכלה וגו' אלא דבא הכתוב לומר דעודך בקצרך לא תכלה פאת שדך מכאן שהפאה ניתנת במחובר לקרקע והעניים יקצרו בעצמם את חלקם:

מה קציר מיוחד שהקטן מושל בו כגדול. שיכול הקטן להגיע אליו כמו הגדול יצאו הדלית והדקל שהן גבוהין ואין הקטן יכול להגיע אליו ובהם הבעה"ב הוא שמחלק להעניים בשוה כקטן כגדול.

אית דבעי נישמענה. לדינא דמתני' מן הדא כדתני בת"כ פ' קדושים:

תעזוב. לעני ולגר תעזב ודריש הנח לפניהם והם יבזבזו:

תבואה בקשיה תלתן בעמיר. הקש של תלתן נק' עמיר כדתנן עמיר כמלא פי טלה:

תמרים במכבדות. אם לקח הבעה"ב התמרים מן הדקל במכבדות שלהן לא ילקט תמרים של חלק הפאה מן המכבדות אלא יניח לפניהם התמרים במכבדות דמכיון שאין התמרים בראשו של דקל ואין סכנה טפי עדיף שיתלשו העניים בעצמן להתמרים מהמכבדות:

יכול אף בדלית ובדקל כן. מיעט הכתוב אותם:

שהן של סכנה. בעלייתן ולפיכך הבעה"ב מורידן ומחלק אותן להעניים.

ואינו מחובר. בעיא היא וכלומר מאי דאמרינן בדלית ובדקל שאינם ניתנים במחובר אם הוא בין בנתינה ובין בהפרשה שהבעה"ב מפריש וקורא שם זה יהיה לפאה וצריך שיהא גם קריאת השם בשאינו מחובר או דילמא לא קפיד קרא אלא על הנתינה בלבד שיתן להם באינו מחובר שלא יבואו לידי סכנה אבל קריאת שם פאה במחובר הוא וכדמסיק ואזיל בפירוש הבעיא:

אין תימר מחובר הוא. דאם תימר קריאת השם במחובר הוא א"כ קורא שם פאה כשהן למעלן ואי אמרינן דקריאת שם נמי בשאינו מחובר הוא צריך שיוריד הפירות למטן ואז קורא להן שם פאה:

אין תימר קורא שם פאה למעלן. השתא מפרש לה ומאי נ"מ אם קורא השם למעלה או אחר שיוריד הפירות למטה וקאמר דההוצאה איכא בינייהו דאי תימר דקריאת שם פאה קורא הוא במחובר למעלה א"כ ההוצאה כדי להוריד הפירות למטה על העניים היא דכבר היא שלהם אחר שקרא הבעה"ב שם פאה ומנכה ההוצאה מן הפאה והשאר מחלק להם אבל אי תימר דקריאת השם ג"כ צריך שיקרא לחלק הפאה אחר שמוריד הפירות למטה ההוצאה על הבעה"ב ומאי:

ואפי' תימר. וקאמר הש"ס דלאו מילתא היא דאפי' תימר שהוא קורא שם פאה כשהפירות למעלן אפ"ה ההוצאה לעולם על הבעה"ב:

הטריחו על הבעה"ב שתהא הוצאה שלו מפני הסכנה. כלומר דאי אמרת דתהא הוצאה על העניים חיישינן דלפעמים לא יתרצו העניים להוציא איזה הוצאה וגם שלא ינכה הבעה"ב מן הפאה בשביל ההוצאה ויאמרו אנחנו בעצמנו עלה נעלה להוריד הפירות למטה ויבאו לידי סכנה ולפיכך הטריחו חכמים על הבעה"ב שתהא לעולם ההוצאה משלו:

תני בשם ר"מ כל האילנות סכנה. וקס"ד דבדרשא דקרא פליג דר"מ לא דריש קציר כדדרשי לעיל מה קציר מיוחד שהקטן מושל בו כגדול והלכך ס"ל דלאו דוקא בדלית ובדקל שהן גבוהין אמרו בעה"ב מוריד ומחלק אלא אף בכל האילנות כן ואפי' הקטן מושל בהם כגדול דלא אמרה תורה אלא בקצרך והיינו התבואה שתהא ניתנת במחובר לקרקע והקישא דקציר לית ליה ורבנן דרשי קציר:

כל עמא דרשי קציר. והדר הש"ס וקאמר דלא היא דכ"ע אית להו דרשא דקציר דהא מיותר הוא ולהקיש' איצטריך כי פליגי במיעוטא משום סכנה הוא דפליגי דר"מ חייש אפי' לסכנה מועטת והלכך קאמר כל האילנות סכנה ואפי' אינם גבוהין הרבה כדלית ודקל דילפינן מקציר מה קציר מיוחד שאין לו סכנה כלל יצאו אילנות דסכנה קצת

מיהת איכא ורבנן לא חיישי לסכנה מועטת והלכך דלית ודקל דוקא שיש בהן סכנה מרובה ומה קציר מיוחד שהקטן וכו' יצאו אלו שהן גבוהין הרבה:

מעשה שמתו חמשה אחים בחמשה חלוקי אגוזים. טעמא דר"ש דמתני' קמפרש דבשביל מעשה שאירע שבאו לידי סכנה בחלוקי אגוזין שהיו עולין בעצמן ליטול הפאה ונפלו ומתו והלכך גזר ר"ש אף בחלוקי אגוזים שיהא הבעה"ב מוריד ומחלקן:

בעה"ב שקרא שם פאה וכילה וכו'. כלומר דלא תימא דאם קרא שם פאה במחובר לקרקע כבר יצא ידי חובתו בזה וקיים אזהרת לא תכלה ואפי' כילה הוא אחר כך כל שדהו ונתן הפאה לעניים מן התלוש הלכך קמ"ל דבין קרא שם פאה במחובר ובין לא קרא שם במחובר וכילה לעולם קורא אני עליו לא תכלה פאת שדך ועובר בלאו ואפי' קרא שם במחובר דאנתינה במחובר לקרקע קפדה התורה:

התנו ביניהן. אהא דקתני אפי' תשעים ותשעה אומרים לחלק וכו' קאי דאם היה התנאי ביניהם שילכו אחר רוב האומרים כך או כך מהו וקאמר דאפי' כן אין שומעין לו כלומר אפי' יש כאן רוב נגד האומר כהלכה והתנו שילכו אחר הרוב אין שומעין להרוב:

בעה"ב יחלק בידו. שלא יראה לעני מודעתו קרובו מל' ולנעמי מודע לאישה. וכלומר שאם אתה אומר בעה"ב יחלק בידו. חוששין אנו שלא יראה לעני קרובו וישליך לפניו חלק יפה ויאמר אח"כ אין לי יותר לחלק והעניים שלא יגיע להם שום חלק מחמת זה יפסידו והלכך לעולם אין שומעין אלא לזה שאומר כהלכה דכשיבוזו בעצמן במחובר אין כאן חששא זו דכאו"א בוזז לעצמו מה שיכול:

ר' שמואל בר אבדומא בעי כילה את שדהו וכו'. כלומר משום דמהאי דקאמר אמתני' לא שמענו אלא אם הפאה נותנת במחובר לקרקע כדין הפאה לכתחילה ועלה קאמרינן דאפי' התנו ביניהם שילכו אחר הרוב האומרים שהבעה"ב יקצור הפאה ויחלק בידו דאין שומעין להרוב ומטעמא דכשהבעה"ב מחלק איכא חששא כדאמרן וכשהן בוזזין במחובר ליכא חששא זו והשתא בעי ר' שמואל דאם כילה בעה"ב את כל השדה לקצור ולא הניח פאה במחובר לקרקע דאת אמר בזה שחזרה פאה לעומרין דכך הוא הדין כדאמרי' לעיל פ"ק לא הפריש פאה מן הקמה יפריש מן העמרים ובכה"ג דאין הפאה אלא בתלוש הכל שוה דבין בביזה ובין בחלוקה אין תקנה לחששא דאמרן דבשלמא במחובר לקרקע יש תקנה בביזה ולא בחלוק' אבל השתא מכיון דאינה כ"א בתלוש איכא למימר דאם התנו ביניהם שילכו אחר הרוב הכל לפי תנאם ואם הרוב אומרים שהבעה"ב יחלק העמרים לפניהם שומעין להרב ומאי:

אפי' כן וכו'. כלומר דמהדר הש"ס דאפי' כן אמרינן בכך לעיל שאם הבעה"ב מחלק בידו חוששין אנן שלא יראה קרובו עני וישליך לפניו חלק יפה משא"כ אם מניח כל העמרים לפני כל העניים והן יבוזזו לעצמן ליכא למיחש כולי האי שכאו"א בוזז לעצמו ואין הבעה"ב יכול לעשות ערמה כזו כמו שאם היה מחלק בידו:

הלכה ב

מתני' נטל אחד מן העניים. מקצת הפאה שלקט וזרקה על השאר כדי לקנות:

אין לו בה כלום. ואפי' במה שלקט דקונסין אותו ומוציאין ממנו התלוש והמחובר:

נפל לו עליה וכו'. לפי שאין ד"א של אדם קונות לו אלא בסימטא ובצידי רה"ר אבל לא בשדה חבירו ולא ברה"ר:

גמ' תני בשם ר"מ. בתוספתא ריש פ"ב דאין לו בה כלום אפי' מה שלקט דקונסין אותו ומוציאין ממנו הכל:

עד כדון מזיד ואפי' שוגג. בעיא היא עד כאן לא שמענו דקונסין אותו אלא אם זרק במזיד ואי נימא דאפי' שוגג כדאמרי' בעלמא לר"מ דקניס שוגג אטו מזיד ולא איפשטא:

ואפי' כריכות. כלומר אפי' עשה העני מן הפאה שלקט או מן הלקט כריכות עומרים וסד"א דכיון דטרח כולי האי אין מוציאין ממנו קמ"ל דאפי' בכה"ג קונסין אותו ומוציאין ממנו וינתן לעני אחר:

ריש לקיש וכו' גרסינן להא בגיטין פ' הזורק הלכה ג' ובשנים אוחזין הלכה ד' והנוסחא נשתנית ונשתבשה כאן במקצת:

אדם זוכה במציאה בתוך ד"א שלו. כצ"ל וכן הוא שם דפליגי ר"ל ור"י אם ד"א של אדם קונות לו בכ"מ או לא:

מה טעם. מהיכן למד ר"ל דד"א קונות לו וקאמר דמצינו שאמר דוד לשלמה והנה בענייי הכינותי לבית ה' וגו'.

והקשה רב הושעיא מה אנן קיימין המקרא הזה שקורא עוני לכל עושר הגדול הזה. וה"ג כמו שהוא בשנים אוחזין אם בנתונין בתוך ידו עשיר הוא אי בשאינן נתונין לתוך ידו יש אדם מקדיש דבר שאינו שלו הוי אומר בנתונין בתוך ד"א שלו כלומר אם הם תחת רשותו וכבידו ממש א"כ עשיר הוא ומאי בענייי ואי בשאינן תחת רשותו כלל וכי היה יכול להקדיש דבר שאינו ברשותו הוי אומר דאין לנו לפרש מקרא הזה אלא שהיו נתונין תוך ד"א שלו כשהקדיש וברשותו היה והא דאמר בענייי משום שאינן נתונין תחת ידו ממש והא קמ"ל האי קרא דד"א של אדם קונות לו:

וקיימנוה במקדיש ראשון ראשון. כלומר דדחי לה הש"ס דאיכא למימר דבהכי עסקינן שהקדיש ראשון ראשון שבא לידו והיינו בעניי וא"כ מהכא לאשמעינן מידי:

א"ר אבין. כלומר א"נ כדר' אבין דלהכי קאמר בעניי לפי שאין להתפאר בעשירות לפני מי שאמר והיה העולם שהכל שלו הוא:

בעינוי שהיה מתענה. שהיה מצמצם בסעודתו שלא כדרך המלכים בשביל להקדיש לשמים.

השיב ר' יעקב בר אידי קומי ר"ל. כצ"ל וכן הוא בגיטין ובפ' שנים אוחזין דמקשי לר"ל מהא דתני התם ראה את המציאה וכי' זה שהחזיק בה זכה בה ואמאי וליקנו לי' ד' אמות שלו:

תיפתר בשלא אמר יזכו לי ד' אמות שלי. כלומר אע"ג דממילא קונות לו מ"מ הכא כיון דנפל גלי אדעתיה דבנפילה ניחא ליה דליקני בד"א לא ניחא ליה דהא לא אמר מידי:

והתני הכא נפל לו עליה וכו'. וקס"ד דבפאה הואיל והתורה זכתה לו גילוי דעתו לאו מידי הוא ואם ד"א קונין לו אמאי לא קנה:

א"ל עוד היא. ה"נ טעמא דשלא אמרי וכו' דאף בפאה אמרינן כיון דגלי אדעתיה דבנפילה הוא דניחא ליה דליקני לאו כלום הוא:

והתני ר' חייא. בתוספתא שם:

שנים שהיו מתכתשין. היו כותשין א' לחבירו ומריבין זה עם זה על עומר אחד ובא עני אחר וחטפו מלפניהן זכה בו והא הכא דלא נפילה ולא גילוי דעת איכא ואמאי זכה האחר:

עוד היא בשלא אמרו. ה"נ משום האי טעמא הוא דכיון שהיו מרובין יחד ולא אמרו כל הקודם בד"א יזכה גלו אדעתייהו דלא ניחא להו למיקני בד' אמות:

זו בגיטין. התם בהזורק קאי ואגב הא דלעיל מייתי לה נמי הכא דתנינן התם היתה עומדת ברה"ר וזרקו לה קרוב לה מגורשת והיינו בד"א שלה כדמפרש לה שם ועלה קאמר ר' יסא בשם ר' יוחנן זו בגיטין דד"א קונין לה משא"כ במתנה אין ד"א קונין לו:

רובה דר' יוחנן ורובה דרשב"ל. כלומר רבותא וחידוש יש בדבריהם מה שיש לתמוה ולהקשות על שניהם:

רובה דר"י זהו החידוש ומה שיש להקשות על דברי ר' יוחנן דקאמר ר' יסא משמיה דהא מדקאמר משא"כ במתנה ולא קאמר נמי ובמציאה דהא שמעינן לר' יוחנן בפ' שנים אוחזין והבאתי לעיל דפליג אר"ל וס"ל דאין ד"א קונין במציאה בכ"מ עד שתפול לתוך

ידו וע"כ לומר דאמוראי נינהו ואליבא דר"י דר' יסא משמיה ס"ל דלא פליג ר' יוחנן אר"ל במציאה כ"א במתנה ס"ל דאין ד"א קונין לו והשתא קשיא ולאו ק"ו הוא:

מה אם מציאה. שאין דעת אחרת זוכה לו ד"א שלו קונין לו מתנה דדעת אחרת מקנה וזוכה לו לא כ"ש דד"א יהו קונין לו:

רובה דר"ש בן לקיש. וכן קשיא על דר"ל בהא דאמר לקמן בהלכה ו' אין אדם זוכה לחבירו במציאה דס"ל המגביה מציאה לחבירו לא קנה חבירו ואמאי והא ק"ו הוא:

מה אם מתנה שאינו זוכה בה בתוך ד"א. דהא לא אשכחן דפליג על ר' יוחנן במתנה הרי הוא זוכה בה מדעת חבירו מציאה שד"א קונין לו כדאמר ר"ל לעיל לא כ"ש יזכה לו חבירו:

והא תנינן. שם בפ' הזורק.

וכן לענין הקידושין דד"א קונין וקס"ד דקידושין כמתנה הם וקשיא על ר' יסא בשם ר' יוחנן:

היא גיטין היא קידושין. דין אחד להן דרחמנא אקשינהו דכתיב ויצאה והיתה מקיש הויה ליציאה:

והתנינן. שם.

וכן לענין החוב. ומ"ש מתנה מן החוב:

א"ל שאני חוב שכן אם א"ל זרקהו לים. כלומר דס"ד דבהכי מיירי התם שא"ל המלוה זרקהו לים ובזה יהא מחול לך והלכך קרוב למלוה בד"א שלו פטור הלוה:

מעתה אפי' קרוב ללוה. ואי דמיירי דא"ל זרוק קרוב לים ותיפטר א"כ אפי' קרוב ללוה ונאבד יזכה הלוה ויפטר ואנן תנינן שם קרוב ללוה הלוה חייב:

שכן אם אמר וכו'. כלומר דמשני דהכי קאמינא דמיירי שאמר לו זרוק חובי ובתחלה שיכנס לרשותי והלכך בעינן שיכנס בתחילה לרשות המלוה ואם אח"כ נאבד פטור הלוה אבל אם קרוב ללוה הוא עדיין לא נכנס לרשות המלוה והלכך חייב הלוה.

כל אלין תתובתה. כל אלו הקושיות ממתני'.

דהוה מותיב ר' זעירא לפני ר' יסא כן היה ג"כ מקשה ר"ל לר"י בעצמו על הא דאמר במתנה אין ד"א קונין וקיבל ר"ל מן ר"י כל הני פתרי ושינויי דשני ליה ר' ייסא לר' זעירא:

הלכה ג

מתני' פאה אין קוצרין אותה במגלות. שקוצרין בהם חטין ושעורין:

בקרדומות. הן הברזלים גדולות עקומים שקוצרין בהן שיפון ושבולת שועל:

כדי שלא יכו איש את רעהו. כשיבואו לידי קטטה:

שלש אבעיות ביום. אבעיות מל' נבעו מצפוניו הוא כדקאמר בגמ' ובג' זמנים אלו הב"ה נגלה ונראה בתוך שדהו שיבאו עניים ויקחו:
בשחר וכו'. מפר שיש שבאין בשחר וכו' כדמפרש בגמ':
אלא כדי שלא יפחתו. מג' זמנים הללו ור"ע ס"ל שלא יוסיפו והלכה שלא יפחתו ושלא יוסיפו כ"א בג' זמנים אלו נותנין הפאה וצריך שיהא הבעה"ב נגלה בכל ג' זמנים הללו לפי שאין לעניים ליטול פאה שלא מדעת בעה"ב כדתני בתוספתא פ"ב:
של בית נמרה. שם מקום כדכתיב את בית נמרה:
היו מלקיטין על החבל. שהיו קושרים חבל בצד הקמה וקוצרים והולכים עד שיכלה החבל ומניחין פאה להחבל וחוזרין וקושרים וקוצרים ומניחין פאה והיינו מכל אומן ואומן כלומר מכל שורה ושורה דבר זה היו מזכירין אותם לשבח כדקאמר בגמ':
גמ' נבעו. נתגלו מצפיניו:
בשחר מפני המניקות. שצריכות לאכול בתחילת היום:
מפני התינוקות. קטנים שאינם נעורים בבקר ואינם מגיעים להשדה עד חצי היום:
מפני הנמושות. הזקנים ההולכים על משענתם ואינם מגיעים להשדה עד זמן מנחה:
מזכירין אותן לגנאי על דבר אחד שהיו נוהגין ליתן פאה אחד ממאה כתרומת מעשר ולא אחד מששים כדתנן פ"ק:
ומזכירין אותן לשבח וכו'. על דבר זה הוא לשבח לפי שהעניים לא היו צריכין להמתין עד שיכלו כל השדה:
תני וכו'. בתוספתא פ"ק ושם גריס מפני ד' דברים:
את השעה קנוייה. כלומר פנויה וקנויה לו לעשות כן:

הלכה ד

מתני' נכרי שקצר את שדהו ואח"כ נתגייר פטור. ובת"כ פ' קדושים דריש לה דכתיב ובקצרכם גבי פאה ולקט פרט לשקצרוה נכרים וכן גבי שכחה כתיב כי תקצור קצירך ושכחת וגו' מכאן אמרו נכרי שקצר שדהו ואח"כ נתגייר פטור דבשעת קצירה לאו בר חיובא היה:
שאין שכחה אלא בשעת העמור. כדכתי' ושכחת עומר בשדה ובשעת העמור כבר נתגייר וחייב הוא בכל המצות וטעמייהו דרבנן מפרש בגמ' ואין הלכה כר"י:
גמ' יאות א"ר יודה ומ"ט דרבנן. דפטרי אף משכחה וקאמר ר' יוסי וכו' ושכחת קמה כלומר ודרשינן בשדה לרבות שכחת קמה:
את שאין לו שכחת קמה. כגון זה שבשעת שקצר נכרי היה ולא היה בשכחת קמה אינו ג"כ בשכחת העומרין:

ישראל וגוי וכו'. תוספתא היא בפ"ב:
במחלוקת. לאו ד"ה היא אלא במחלוקת היא שנויה כדגריס שם ר' ישמעאל אומר ישראל ועכו"ם שהיו שותפין בקמה פטור מן הפאה אימתי בזמן שהעכו"ם ממחא אבל אין העכו"ם ממחא חייב בפאה דכל זמן שהישראל רוצה לקצור חלקו והעכו"ם מוחה בידו עד שיקצור הוא חלקו או שיקצור ואח"כ יחלקו ביניהן בתלוש לאו קצירך מקרי ואפי' חלק ישראל פטור מן הפאה אבל אם אין העכו"ם מוחה בידו לקצור חלקו חייב חלקו של ישראל בפאה:

הלכה ה

מתני' עומרין ופדה עומרין חייב. בשכחה:
קמה ופדה עומרין פטורה. דמקרא דממעטינן קציר עכו"ם ממעטינן נמי קציר הקדש כדדריש בספרי מקצירך ופטור גם משכחה כרבנן דלעיל דילפי שכחת עומר משכחת קמה גבי נכרי. וה"ה נמי גבי הקדש:
עד שלא באו לעונת המעשרות. כמו ששנוי הוא בפ"ק דמעשרות ואם משהגיעו לעונת המעשרות עדיין ביד הגזבר היו פטורין ואם לאו אין ההקדש פוטרן.
וגמרן הגזבר. שנגמרו בעודן ביד הגזבר:
גמ' ולמה תניתתה תרין זמנין. הך כיוצא בו המקדיש פירותיו וכו' תנינן הכא ותנינן לה נמי בפ"ג דחלה ותרי זימני למה לי:
אחת למירוח ואחת לשליש כלומר חדא מתני' איירי בהקדיש פירות תלושין דבהן הולכין אחר גמר מלאכתן למעשרות והיינו מירוח שאם נתמרחו ביד הגזבר ואח"כ פדאן פטורין ואם פדאן קודם מירוח חייבין במעשרות וחדא מתני' איירי במקדיש פירות מחוברין לקרקע דבהן הולכין אחר הגעה לעונת המעשרות והיינו שליש כדתנן בפ"ק דמעשרות דעונת המעשרות בתבואה וזתים משהביאו שליש ואם פדאן עד שלא הביאו שליש ביד הגזבר חייבין ואם אחר שהביאו שליש ביד הגזבר פדאן פטורין:
ר' יוסי אמר ר' בא וחברייא. בהא דחבריא אמרי סתם אחת למירוח ואחת לשליש ור' בא מפרש לה הי מתני' איירי בהכי והי מתני' איירי באידך:
בחלה. במתני' דחלה איירי בתלושין ובהן הולכין אחר המירוח ובמתני' דפאה דהכא איירי במחוברין ובהן בשליש תליא מילתא וטעמא דהתם תני ברישא דהך כיוצא בו וכו' הקדישה עיסתה עד שלא גלגלה ופדאתה חייבת וכו' וכמו ברישא דאיירי בתלוש ובגמר מלאכה תליא מילתא דגלגול הוי גמר מלאכה לחלה ה"נ בסיפא במקדיש פירות תלושין איירי ובגמר מלאכתן והיינו מירוח תליא מילתא אבל הכא במתני' דפאה דאשכחן

דבשליש תליא מילתא כדלקמן מוקמינן הסיפא דכיוצא בו וכו' במקדיש פירות מחוברין והולכין אחר שליש:

ומתני' דר"ע. וכן הוא בפ"ג דחלה וסיומא דמילתא היא כלומר ומוקמינן לרישא דמתני' הקדיש קמה כר"ע דשמעינן ליה דאמר אחר שליש הראשון אתה מהלך כדאמר לקמן בשדה עכו"ם וה"ה נמי לענין הקדש והלכך הך סיפא דהכא נמי במחוברין איירי ואחר שליש כדאמרן:

דאתפלגון. דאשכחן דפליגי בהא ר"ע ורבנן:

שדה שהביאה שליש לפני עכו"ם. כשהיתה ביד העכו"ם הביאה שליש ואח"כ לקחה ממנו ישראל:

ר"ע אומר פטור. אף התוספת שניתובף ביד ישראל פטור מן הפאה ומן המעשרות וחכמים מחייבין בתוספת שהוסיפה ביד הישראל:

מאי כדון. מסקנא דמילתא היא כלומר והשתא היכי מוקמינן להמתני' אם בשהביאה שליש ביד הקדש או לא. וה"ג כמו שגורס בפ"ג דחלה בהלכה ג'. תפתר או כר"ע במחלוקת או כדברי הכל בקוצר מיד. כלומר או דמוקמינן להמתני' במחלוקת ובשהביאה שליש ביד הגזבר או לא תליא מילתא וכר"ע דאמר אחר השליש אתה מהלך והיינו לר' בא דמפרש דסיפא דמתני' דהכא במחוברין איירי והולכין אחר שליש וא"כ מוקי לרישא דמתני' ג"כ בגוונא דהולכין אחר שליש ואתייא כר"ע:

או כדברי הכל בקוצר מיד. כלומר או דמפרשינן. להרישא דמתני' דלאו בהבאת שליש ביד הקדש עסקינן אלא בקמה גמורה ועומדת ליקצר מיד עסקינן. ולד"ה בקצירה תליא מילתא שאם הקדיש קמה העומדת ליקצר וקצרה הגזבר אפי' מיד ואח"כ פדאה פטורה מן הפאה דבשעת הקצירה של הקדש היתה ואם פדאה כשהיא קמה חייבת ובהא כ"ע מודו והשתא סיפא דמתני' כיוצא בו וכו' נמי לאו מוכרחא היא לאוקמי בפירות מחוברין ובהו בהבאת שליש תליא מילתא לענין מעשר לכ"ע אלא דאיכא למימר דבפירות תלושין מיירי הכא ובגמר מלאכה והיינו מירוח תליא מילתא וזהו כחברייא דקאמרי סתם אחת למירוח ואחת לשליש ולדידהו איכא לאוקמי דמתני' דהכא בלמירוח איירי ורישא וסיפא כדברי הכל אתיא:

הלכה ו

מתני' ר' אליעזר אומר זכה לו. פלוגתא דר"א ורבנן בעשיר שלקט את הפאה כדי לזכות בה לעני דר"א סבר אמרינן תרי מיגו חדא מיגו דאי בעי מפקיר לנכסיה והוי עני וחזי

ליה השתא נמי חזי ליה ומיגו דאי בעי זכי לנפשיה זכי נמי לחבריה ורבנן סברי חד מיגו אמרינן תרי מיגו לא אמרינן אבל מעני לעני ד"ה זכה לו והלכה כחכמים:

הלקט והשכחה והפאה של נכרי. שהפריש והואיל ואין הנכרי חייב בלקט ושכחה ופיאה הוו להו כשאר תבואה של נכרי וחייב במעשרות וקסבר האי תנא דאין קנין לנכרי בא"י להפקיע מן המעשרות ובגמ' מפרשינן לה:

אא"כ הפקיר. לעניים ולעשירים כדין הפקר והפקר פטור מן המעשר:

גמ' בבעל הבית עשיר נחלקו וכו' כדפרישית במתני':

מאחר שהוא ראוי ליטול. לעצמו זכה נמי לחבריה:

ר' לעזר לחבירו. כלומר מה דס"ל לר' אלעזר בדין זיכה במציאה לחבירו כדאמר לקמן ור' יוחנן וכו' כולהו אמרי דבר אחד.

דתנינן תמן. בפ"ק דב"מ הלכה ה' מציאת בנו ובתו הגדולים הרי אלו שלהן וא"ר יוחנן התם עלה דדוקא בשאינן טפולין לאביהם שאינם סמוכים על שלתנו אבל אם היו סמוכים על שלחנו מציאתן שלו ואע"פ שגדולים הן אלמא דמזכה הוא לאביו בהגבהה שלו:

ר' יהושע בן לוי. כדאמרן:

ר' שמעון בן לקיש בעי. על האי ברייתא הלא הפועל אם רצה לחזור בו חוזר דקיי"ל פועל חוזר אפי' בחצי היום ואת אמר מציאתו של בעה"ב בתמיה הא כאחר דמי וס"ל לר"ל דהמגביה מציאה לחבירו לא קנה חבירו:

ר' יעקב בשם ר' יסא מקשי. על זה דמייתי להא דבעי ר"ל על הברייתא ולהשמיענו מכלל דבריו דס"ל דלא קנה חבירו ומה צורכה להיא דר"ל הא בפירוש אמר כן דולא כן שמיע לן מהאי פלוגתא דפליגי ר"י ור"ל בהדיא כדמסיק ר' יעקב למילתי':

רבי רדיפא אמר איתפלגון וכו'. האי פלוגתא בעלמא קאי דפליגי במזכה לאדם אחד איזה דבר ע"י אחר והכי פירושא:

חד אמר הראוי ליטול זכה. כלומר שצריך זה הזוכה שיהא גם הוא ראוי ליטול אותו הזכות בעצמו אם היו מזכין לו ואז יכול הוא לקבל כדי לזכות לאדם זה שמזכין עכשיו על ידו:

וחרנה. ואידך אמר הראוי ליתן זכה ומפרש ואזיל למילתיהו:

מ"ד הראוי ליטול כ"ש ליתן. כלומר דהא ודאי פשיטא היא דאם שיהא הוא ראוי ליטול בעינן מכ"ש שצריך שיהא הוא ראוי ליתן ולזכות אותו דבר למי שמזכין על ידו והאי מילתא דממילא שמעינן לה לא היה צריך להשמיענו אלא משום דהאי מ"ד לא הוי הכי

דלא קפיד אלא אחדא והיינו שיהא ראוי ליתן הלכך נקט להא אליבא דמ"ד קמא ואע"ג דפשיטותא היא:

מ"ד הראוי ליתן הא ליטול לא. כלומר אבל להאי מ"ד לא בעינן אלא שיהא ראוי ליתן על ידו ולזכות לזה שמזכין על ידו הא ליטול לא בעינן אלא אע"פ שהוא אינו ראוי ליטול אותו הזכות בעצמו אם היו מזכין לו אפ"ה יכול הוא לקבל כדי לזכות לאותו אדם שמזכין על ידו:

מתני' פליגא על מ"ד הראוי ליטול זכה. לדידיה שצריך שיהא ג"כ ראוי ליטול אותו הזכות קשיא עליה האי מתני' דפ"ק דגיטין דתנינן האומר תן גט זה לאשתי ושטר שחרור זה לעבדי אם רצה לחזור בשניהם יחזור דברי ר"מ וחכ"א בגיטי נשים אבל לא בשחרורי עבדים לפי שזכין לו לאדם שלא בפניו וכו' ומפרש לה התם דפלוגתייהו בענין החזרה אם זכות הוא לעבד או חובה היא לו במה שיצא לחירות ומיהת שמעינן דכל זמן דאינו חוזר בו יכול הוא לזכות לגט אשה ולשטר שחרור לעבד ע"י אחר לכ"ע והשתא מקשינן מינה להאי מ"ד:

תן גט זה לאשתי שכן ראוי לקבל גט בתו. כלומר הניחא להא דאמרינן שמזכה ע"י אדם אחר גט לאשתו ואע"ג דבעינן שהזוכה הזה ראוי הוא ליטול אותו הזכות אם היו מזכין לו לעצמו ומה שייך ראוי ליטול לגביה בגט אפ"ה הא לא קשיא שכן מצינו דשייך בו ג"כ ראוי ליטול שהרי אדם מקבל גט בתו וע"י כך היא מגורשת כדתנן בפ"ו דגיטין נערה מאורסה היא ואביה מקבלין את גיטה וכיון דשייך הוא מיהת בקבלת הגט ראוי הוא ליטול קרינן ביה ויכול הוא להיות שליח ולקבל גט לאשה מיד בעלה.

ושטר שחרור זה לעבדי שכן הוא ראוי לקבל שטר שחרורו. וכן בשטר שחרור אע"ג דאינו בר קבלה לשטר שחרור לעצמו דלא שייך בבן חורין מ"מ הואיל ומצינו לזה בעבד שהרי העבד ראוי הוא לקבל שטר שחרור מיד רבו דקי"ל דגטו וידו באין כאחד וא"כ מכיון דבר קבלה הוא בשטר שחרור יכול הוא להיות ג"כ שליח לעבד אחר ולקבל מיד רבו של חבירו גט שחרור לחבירו כדאמרינן פ"ב דגיטין הלכהו' וכן בפ"ק דקידושין נראין הדברים שיקבל גט שחרור מיד רבו של חבירו לחבירו ואל יקבל גט אשה והשתא אי משום בבא דרישא לחוד תן גט זה לאשתי לא הוה קשיא להאי מ"ד דראוי לטול בעינן דשפיר ראוי הוא ליטול כדאמרן דראוי הוא לקבל גט בתו ובבן חורין מיירי כפשטה דהאי מתני' וכן אי משום בבא דסיפא לחוד שטר שחרור זה לעבדי נמי לא הוה קשיא דהוה מצינן לאוקמי בעבד וראוי הוא ליטול כדאמרן שהרי מקבל הוא גט שחרורו מיד רבו ולפיכך יכול להיות ג"כ שליח לעבד אחר מיד רבו של האחר אלא דהא קשיא לן

דכיון דרשא דהאי מתני' לא מצינן לאוקמי בעבד דהרי לא שייך הוא בשליחות גט לאשה אלא ודאי בבן חורין מיירי וא"כ ק"ל הסיפא וכדמסיק להקושיא:

ותנינן התקבל גט זה לאשתי וכו' אם רצה לחזור יחזור כצ"ל. כדתנן ריש פ"ו דגיטין:

והעבד ראוי הוא להוליך את הגט. בתמיה מסקנת הקושיא היא ולא מייתי להאי מתני' דהתקבל וכו' אלא כדי לחזק הקושיא וכלומר דהא ודאי האי מתני' דהתקבל ע"כ לא מיירי אלא בבן חורין דהא עבד אין ראוי להולכה הוא דאינו בתורת שליחות וכיון שכן רישא דהתם התקבל גט זה לאשתי נמי לאו בעבד מיירי דאין ראוי ג"כ לקבל גט אשה וממילא נמי מתני' דתן גט זה לאשתי דמוקי האי ש"ס התם דזכה קאמר לו ודאי בבן חורין מיירי כמו מתני' דהתקבל וקשיא לן הסיפא שטר שחרור זה לעבדי להאי מ"ד דראוי ליטול בעינן והא בן חורין אינו ראוי ליטול שטר שחרור והיכי מזכה הוא שטר שחרור לעבד:

פתר לה לצדדין. כלומר דמשני דהאי מ"ד פתר לה להאי מתני' דפ"ב דגיטין לצדדין. רישא תן גט זה לאשתי בבן חורין מיירי וסיפא שטר שחרור זה לעבדי בעבד מיירי וכדאמרן דהואיל וראוי ליטול הוא אם רבו שלו נותן לו גט שחרור מקבל הוא וזוכה לעצמו להיות בן חורין יכול הוא ג"כ לקבל מיד רבו של זה העבד ולזכות לו להיות בן חורין:

הא מתניתא פליגא על מ"ד הראוי ליטול זכה. כצ"ל וטעות דמוכח הוא:

דתנינן תמן. בפ"ה דמע"ש וגרסינן נמי לכולה דהאי מילתא שם. מעשה בר"ג והזקנים שהיו באים בספינה אר"ג עישור שאני עתיד למוד נתון ליהושע ומקומו מושכר לו. זה מעשר ראשון ור' יהושע היה לוי. עישור אחר שאני עתיד למוד. וזהו מעשר עני. נתון לעקיבא בן יוסף שיזכה בו לעניים וכו'.

ור"ע ראוי הוא ליטול. בתמיה וכי ר"ע שהיה עשיר ראוי הוא ליטול מעשר עני ואפ"ה זיכה על ידו לעניים וקשיא למ"ד ראוי ליטול בעינן:

פתר לה. האי מ"ד דעד שלא העשיר ר"ע היה המעשה שהרי בתחילתו עני היה:

ואפי' תימא. והדר קאמר דלא היא דאפ"ת לאחר שהעשיר:

בשהיה פרנס. ר"ע גבאי עניים היה וכיון שכן ידו כיד העניים הוא. ויכול הוא לקבל בשביל העניים:

מילתיה דריב"ל. דלעיל דמוקי לפלוגתא דמתני' בעשיר דוקא אבל בעני אפי' חכמים מודים דיכול הוא לזכות הפאה לאותו פלוני עני אתיא כמ"ד הראוי ליטול הוא שזוכה לאחרים וכדלעיל:

כמ"ד יש קנין וכו'. על סיפא דמתני' קאי דקתני הלקט והשכחה והפאה של עכו"ם חייב במעשרות אלא אם כן הפקיר וקאמר דאתיא כמאן דאמר יש קנין לעכו"ם אם קנה קרקע בארץ ישראל יש לו קנין להפקיע מן המעשרות וישראל הלוקח ממנו פטור מן המעשרות ופלוגתא היא לקמן בפ"ה דדמאי דר"מ סבר אין קנין לעכו"ם בארץ ישראל להפקיע מן המעשרות ור"י ור"ש סברי יש קנין והשתא מפרש לה ר' ירמיה בשם ר' יוחנן להמתני' דבשדה של עכו"ם מיירי והניח לקט שכחה ופאה ולקטינהו עניי ישראל וקתני דאם הפקיר הנכרי דאז פטורין הן ממעשרות ומוקי לה כמאן דאמר יש קנין לעכו"ם בא"י להפקיע קדושתה מן המעשרות והלכך מהני הפקרו שהפקיר לפוטרה מן המעשרות כדין הפקר ואם לא הפקיר ממש לא הוי לקט שכחה ופאה דידיה כדין לקט שכחה ופאה דישראל שהן פטורין מן המעשרות דהואיל ואין הנכרי מוזהר על כך לא חייל שם לקט שכחה ופאה עליהן וכיון דהן עכשיו בידי ישראל שלקטוה חייבין במעשרות ברם כמ"ד אין קנין לעכו"ם וכו' אפי' הפקירו חייב דכיון דאין קנין לעכו"ם להפקיע מקדושתה לא הוי הפקרו הפקר דאין לו רשות להפקיר מה שאינו שלו והואיל ועכשיו בידי ישראל הן מתחייבין במעשרות לעולם:

ר' יוסי בשם ר' יוחנן. קאמר דאדרבה איפכא הוא דמסתברא דלא מיתוקמא מתני' אלא כמ"ד אין קנין לעכו"ם בא"י לפוטרו מן המעשרות והלכך ברישא דלא הפקיר חייבין במעשרות דשדה עכו"ם לעולם חייבת במעשר ומה שקרא שם ללקט שכחה ופאה לאו כלום הוא לפי שאינו מוזהר עליהן אא"כ הניחן לשם הפקר ממש דאז פטורין מן המעשרות דמיהת הפקר הן:

ברם כמ"ד יש קנין וכו' קל הקילו חכמים בליקוטין. כלומר דאילו למ"ד יש קנין לעכו"ם בא"י להפקיע קדושתה וא"כ מדינא שדה דנכרי הויא. ופטורה מן המעשרות והשתא אפי' לא הפקיר פטורין מן המעשרות דהא קל הקילו חכמים בלקט ושכחה ופאה לפוטרן מן המעשרות ואפי' משדה ישראל ומהיכי תיתי לחייב לקט שכחה ופאה של נכרי במעשרות דנהי דלא חייל עליהן שם של לקט שכחה ופאה הא מיהת בלאו הכי שדה נכרי פטורה מן המעשרות ולא מצינו שהחמירו בלקט שכחה ופאה הואיל והנכרי קרא עליהן שם הזה אלא אדרבה הקילו חכמים בהן בעלמא וה"נ לעולם ליהוו פטורין דלא יהא אלא כפירות של שדה נכרי ואע"פ שלקחן ממנו ישראל פטורין להאי מ"ד אלא ודאי דלא אתייא אלא כמ"ד אין קנין לעכו"ם בא"י להפקיע מקדושתה ועד שיפקיר לשם הפקר בהדי':

ר' לעזר שאל ואין לו קנין נכסים. בתמיה ודברי ר"א מפורשין הן לקמן בפ"ה דדמאי דגרסינן שם בהלכה ט' בתרה דהאי פלוגתא דר"מ ור"י ור"ש שהבאתי לעיל ר' זעירא אמר קומי ר' אבהו בשם ר' לעזר אע"ג דר"מ אמר אין קנין לעכו"ם בא"י לפוטרו מן המעשרות מודה הוא דיש לו קנין נכסים ומפרש ר' בא אכילת פירות. כלומר אע"ג דקנין קרקע אין לו בא"י והקרקע בקדושת' קיימא מיהת קנין הפירות יש לו בה שאם הפירות נגמרו ביד העכו"ם והיינו שנגמר מלאכתן למעשרות בעודן בידו כגון שמרחן העכו"ם אז פטורין הן ממעשרות ואפי' חזר ולקחן הישראל ממנו אח"כ וכן גרסינן להא בהאי ש"ס בגיטין ס"פ השולח. והשתא מקשי ר' אלעזר הכא על הני אוקימתי דמתני' כדמפרש ואזיל.

לא על הדא איתאמרת אלא על הדא ר' חזקיה וכו'. כלומר דמפרש הש"ס דהאי קושיא דר"א לא קאי על אוקימתא דר יוסי בשם ר יוחנן דסליק מינה דאוקי להמ"ד כמ"ד אין קנין לעכו"ם דעל האי אוקימתא לא קשיא מידי דלא אמרינן דיש קנין נכסים לעכו"ם בהפירות לפוטרן מהמעשרות אלא דוקא שנגמר מלאכתן למעשרות בעודן בידו וכדאמרן שמרחן העכו"ם והלכך הכא בלקט שכחה ופאה שלקטו עניי ישראל קודם גמר מלאכתן למעשרות עדיין אין לו קנין בה להפקיע קדושתן והוי כמו שלקחן הישראל ממנו אחר שנתלשו וקודם שנגמר מלאכתן למעשרות דדינא הוא דחייבין במעשרות דהוי גמרן ביד הישראל ושם לקט שכחה ופאה לא חיילא עלייהו כדלעיל והלכך חייבין במעשרות אא"כ הפקיר דכיון דהניחן לשם הפקר לכל דין דהפקר עליהן ופטורין מן המעשרות.

אלא על הדא דר' חזקיה ור' ירמיה בשם ר' יוחנן. דלעיל דמוקי להמתני' כמ"ד יש קנין לעכו"ם אבל להמ"ד אין קנין לעכו"ם הא קאמרי דלא מצינן לאוקמי דא"כ אפי' אם הפקיר חייב במעשרות ומשום דאין להעכו"ם להפקיר דבר שאינו שלו על זה הוא דהקשה ר"א דהא מיהת יש לו קנין נכסים בהפירות וכיון שהפירות שלו אמאי לא מצי להפקירן והרי הן הפקר ופטורין מן המעשרות אלא ודאי דשפיר מיתוקמא כמ"ד אין קנין לעכו"ם ורישא וסיפא ניחא וכדאמרן:

ר' חנינא בשם ר' פנחס אף קדמייתא וכו'. כלומר דר"פ קאמר דנוכל לפרש להקושיא דר"א בענין הרישא דהאי דינא דמתני' ועל אוקימתא דר' יוסי בשם ר' יוחנן הוא דמקשי דאיהו אוקי כמ"ד אין קנין לעכו"ם אבל כמ"ד יש קנין לעכו"ם לא בעי לאוקמי וכדאמר לעיל דאם יש קנין קל הקילו וכו' ואמאי חייב במעשרות וכדפרישית:

עליה ר"א שאל אין לו קנין נכסים. כלומר דהא א"נ מוקמת לה כמ"ד דאין קנין לעכו"ם ג"כ קשה אמאי חייב במעשרות דנהי דאין קנין לעכו"ם בקרקע להפקיע קדושתה בקנין נכסים הא מיהת יש לו דהרי הפירות שלו הן ור' פנחס לא ס"ל כסתמא דהש"ס דלא

מיקרי קנין נכסים להעכו"ם להפקיע המעשר מהפירות עד שיוגמר מלאכתן לגמרי ושימרחו בידו כדפרישית לעיל אלא דס"ל דכיון שהפירות מיהת שלו הן א"כ כשנגמרו עד שהם ראוים ליתלש מן הקרקע ברשותו הן ומפקיען מן המעשרות ולפיכך קאמר דקושית ר' אלעזר גם להאי אוקימתא דר' יוסי בשם ר' יוחנן היא דשייכא:

הלכה ז

מתני' איזהו לקט שחייבתו התורה:

הנושר בשעת הקצירה. שבלים הנופלים בשעת הקצירה.

היה קוצר וקצר מלא ידו. מה שדרכו לקצור או שתלש מלא קומצו מה שדרכו ליתלש והכהו קוץ ונפל מידו לארץ. ה"ז מחמת אונס ואינו לקט כדדריש בגמ' דכתיב ולקט קצירך אין לקט אלא מחמת הקציר:

תוך היד ותוך המגל. אנושר קאי כלומר מה שנושר מתוך היד או מתוך המגל זהו לקט ולעניים אבל הנושר מאחר היד מחמת נדנוד ידו נופל לאחר היד וכן מתנועת המגל לאחר המגל:

לבעה"ב. דאין זה דרך קצירה:

ראש היד. כשידו מלאה שבלים ויש בין ראשי אצבעותיו המונחים על פס ידו לפס ידו שבלים והנושר מהן וכן הנושר מראש המגל:

ר' ישמעאל אומר לעניים. דמדמי ליה לתוך היד ולתוך המגל ור"ע מדמי ליה לאחר היד ולאחר המגל והלכך לבעה"ב והלכה כר"ע:

מתני' חורי הנמלים. דרך הנמלים להכניס תבואה בחוריהן:

שבתוך הקמה. אם היו החורין בתוך הקמה מה שנמצא בהן הרי הן של בעה"ב שאין לעניים בקמה כלום:

שלאחר הקוצרים לאחר שהתחילו לקצור ונמצא בחורין במקום שנקצר חיישינן שמא הביאו הנמלים שם מן הלקט הלכך החטים או השבלים העליונים לעניים דיש שם מן הלקט אבל התחתונים של בעה"ב ומפרש בגמרא אלו הן העליונים בלבנים שניכר שהם מתבואה חדשה שנקצרה והתחתונים הן הירוקין שנוטין להשחיר וניכר שהן ישנים ומשנה שעברה:

רמ"א הכל לעניים. ואע"פ שנמצאו ירוקין אין אומרים זה משנה שעברה לפי שא"א לגורן בלא ירקון ושמא אלו הירוקין מן התבואה חדשה שנקצרה הן ויש בה חלק לעניים:

שספק לקט לקט. כדדריש בגמ' דכתיב לעני ולגר תעזוב הנח לפניהן משלך ועוד דריש מקראי:

גמ' תני לקט קצירך לא כל הקוצר בידו. כלומר לא כל מה שיש מן הקציר בידו ואפי' נפל מידו מחמת אונס אלא דוקא מחמת קצירה והכי דריש לה בת"כ פ' קדושים קצירך אין לקט אלא מחמת הקציר מכאן אמרו היה קוצר קצר מלא ידו תלש מלא קומצו הכהו קוץ עקצתו עקרב נבעת נפל מידו לארץ הרי הוא של בעה"ב:

ודכוותה פרט כרמך לא הפורט בידו. לא כל הפרט שבידו. ונפל מחמת האונס אלא בשעת הבצירה דווקא כדתנן לקמן בפ"ז איזהו פרט הנושר בשעת בצירה וכו':

חד אמר תוך היד ותוך המגל. כלומר דחדא קתני שצריך שיהא נושר מתוך היד ושיהא נושר מתוך המגל ולאפוקי אם נפל מתוך היד להלן לאחורי המגל:

וחרנה. ואידך אמר דאו או קתני מתוך היד ואפי' נפל לאחר המגל הוי לקט:

גמ' העליונים לעניים בלבנים וכו'. כדפרישית במתני':

א"ר יוחנן דר' יהודה בן חגרא היא כצ"ל. והכי מוכח מדלקמן. הא דמחמיר ר"מ במתני' בספק לקט אתייא כר' יהודה בן חגרא בברייתא דלקמיה:

ר' יהודה בן חגרא מחייב. אע"ג דספק הוא שמא נקצרת בעודו בגיותו ולאו בר חיובא הוא אלמא דמחמיר בספק לקט:

ר"ל אמר ד"ה היא. ואפי' חכמים דפליגי התם מודין הן בספיקא דמתני' דהכא דבישראל הוא והספק אם התבואה מחיובא היא או לא והלכך אמרינן הואיל והישראל עיקרו בר חיובא הוא מחמרינן גם בספק תבואה שלו אבל התם הספק הוא אם הבעה"ב היה בר חיובא בשעה שנקצרה או לא ושמא עכו"ם היה ועיקרו פטור ספיקו שלו ג"כ פטור:

כך היה ר"מ משיב את ר' יהודה בן חגרא. כך כתיב בספרים. וטעות הוא דהא ר"י בן חגרא אית ליה נמי ספיקא לחומרא כר"מ וכצ"ל כך היה משיב ר' יהודה בן חגרא את חכמי'. כלומר דר' יוחנן מביא ראיה למאי דאוקי הא דר"מ דמתני' כר"י בן חגרא דחד דינא אית להו ספיקא דמתני' עם ספיקא דברייתא שהרי כך היה משיב ר' יהודה בן חגרא לחכמים דפליגי עליה וס"ל דספק פטור וכי אין אתם מודים לי שספק לקט לקט כדילפינן לקמן מקראי וא"כ ספיקא דדינא דברייתא ג"כ משום ספק לקט מחמיר בה כר"מ דמתני':

ר"ל אמר כך היה משיב ר"מ וכו'. ר"ל דמדחי לעיל להא דר' יוחנן דלא דמי ספיקא דמתני' לספיקא דברייתא ואפי' חכמים דברייתא מודים לר"מ זה לכך קאמר דלא כך שנינו דר' יהודה בן חגרא היה משיב לחכמים דידיה כן אלא כך שנינו כך היה משיב ר"מ לחכמים דידיה במתני' אין אתם מודין לי שספק לקט לקט:

עני ורש הצדיקו כצ"ל. ומאי הצדיקו דקאמר וכי בדין יש להצדיק לעני ורש הכתיב ודל לא תהדר בריבו אלא ה"ק הצדיקהו במתנותיו שאף שנראה לך דאינו של עני צדק משלך ותן לו.

בריבו. ומיותר הוא דהא כתיב לא תטה משפט אביונך אלא ללמד בריבו אין אתה מטהו לזכותו בדין אם חייב הוא אבל מטהו את במתנותיו ולזכות אותו אף במה שנראה שהוא שלך:

א"ר יוחנן וכה זכה הוא מה ששנה לנו רבי. כלומר והכא זכה רבי במה ששנה לנו להאי טעמא דעדיפא טפי כדרשיה דדריש תעזוב דכתיב שני פעמים חד בפ' קדושים וחד בפ' אמור ודרשינן לחד תעזוב הנח לפניה' ויבוזו כדמייתי בריש פרקין ותעזוב יתירה דרשינן להכא הנח לפניהן משלך:

א"ר לא כתיב וכו' ר' לא הוא דריש מיהיה יתירא דכתיבי גבי לקט שכחה ופאה בפ' כי תצא דה"ק לעולם יהיה להן ואפי' נראה שהן שלך בין מדידך בין מדידיה הב ליה:

הדרן עלך הפאה ניתנת

פרק ה

הלכה א

מתני' גדיש שלא לוקט תחתיו. מי שאסף את העומרים והגדיש אותן במקום אחד בתוך השדה שעדיין לא לקטו שם העניים את הלקט.

כל הנוגעות בארץ הרי הוא של עניים. מפרש בגמרא דקנס קנסו אותו חכמים לפי שהגדיש על גבי הלקט ולפיכך כל השבלים הנוגעות בארץ כלקט דייניינן ליה ואפי' הגדיש חטים ע"ג שעורים כל החטים הנוגעים בארץ לעניים:

הרוח שפיזרה את העומרין. ע"ג הלקט:

אומדין אותה. להמקום שבשדה שהיה שם מהלקט כמה לקט וכו' ונותן לעניים:

בכדי נפילה. רשב"ג מפרש לה דכמה הוא האומד בכדי נפילה בכדי שיעור שדרך ליפיל בשעת הקצירה והוא ארבעה קבין לכל בית כור זרע והכור ל' סאין וכשיעור הזה יתן לעניים:

גמ' הכא את אמר. מ"ש בסיפא הרוח שפיזר את העמרים דאת אמר אומדין אותה כמה לקט וכו':

והכא את אמר וכו'. ומ"ש ברישא דכל הנוגעות בארץ הרי הוא של עניים ואמאי ויתן להם ג"כ כאן לפי האומד:

קנם קנסו בו. רישא משום קנס הוא לפי שהגדיש ע"ג הלקט:
עד כדון. דאמרינן קנסו אותו אם הגדיש מזיד אם אפי' שוגג וקאמר דאין ה"נ ואפי' כריכות הנוגעות בארץ קנסו אותו ואפי' הגדיש חטים ע"ג שעורים קנסו החטים הנוגעות בארץ ואפי' גדשו אחרים חוץ מדעת בעל הגדיש ואפי' קרא בתחלה להעניים ליטול הלקט שלהן ולא באו אפי' הכי קנסו אותו דסוף סוף הגדיש שלו על גבי לקט של עניים הוא:
דבית שמאי היא. הא דאמרינן דמשום קנס נותן את כל הנוגעות בארץ לעניים ואע"ג דאין הכל לקט מ"מ ב"ד הפקירו את שלו לעניים וכב"ש אתיא דאמרי' לקמן בריש פ"ו דהפקר לעניים הוי הפקר:
א"ל ר' יסא שמענו שהוא פטור ממעשרות. בתמיה וכי שמענו שיהא פטור ממעשרות אלא לד"ה הוא משום קנס כדאמר לקמן דלב"ה אה"נ דעניים מעשרין ואוכלין ואיידי דבעי לאתויי להא דלקמן וכמו שהוא שנוי בפ"ק דשקלים לא אסיק למילתיה עד לבסוף וה"ג בשקלים. מנין שהפקר ב"ד הפקר דכתיב וכו':
מנין שהוא פטור ממעשרות כשאר הפקר.
שמע לה מן הדא. דהפקר ב"ד ג"כ פטור ממעשרות דתנינן אין מעברין את השנה בשביעית כדאמרינן בפ"ו דנדרים ובפ"ק דסנהדרין ובכמה מקומו' לפי שמאריכין עליהן איסור עבודת קרקע ולא במוצאי שביעי' כדמפרש טעמא לקמן.
ואם עברוה הרי זו מעוברת. והשתא מדקאמר דבדיעבד ה"ז מעוברת וכי בחודש אחד שהב"ד מוסיף על השנה לא מפרישין המעשרות שהרי שנת שביעית פטורה מן המעשרות אלמא דהפקר ב"ד הוי הפקר ופטור ממעשרות.
עד כדון שביעית. דאיכא נמי טעמא דאין מעברין לכתחילה שלא להפקיע חודש אחד יותר מן המעשרות:
מוצאי שביעית מנין. כלומר מ"ט ובשקלים גריס מוצאי שביעית מאי דהא שמינית חייבת במעשרות ואמאי אין מעברין לכתחילה:
שלא לרבות באיסור חדש. לפי שהישן כלה וכשמעברין בשמינית מאריכין עליהן איסור חדש:
הדא דתימר. דאין מעברין בשביעית:
אבל משהתיר רבי להביא ירק בשביעית מח"ל לארץ כדאמרינן לקמן פ"ו דשביעית הלכה ד':

היא שביעית היא שאר שני שבוע. הואיל ושכיחי מח"ל בארץ אין חילוק בין שביעית לשאר שני שבוע ומעברין:

הדא דתימר בראשונה. שהיו השנים כסדרן:

שהיו כתיקנן. בבישול התבוא' והפירו' בזמנן ואז היו מקפידין בעיבור השנה בשביעית ובמוצאי שביעי' מטעמא דאמרינן אבל עכשיו שאין השנים כתיקנן ופעמים מתאחרין להתבשל התבואה והפירות אין חילוק בין שביעית לבין שאר שני שבוע ומעברין לפי צורך הזמן וכן תנינן בברייתא דשל בית ר"ג עברוה במוצ"ש מיד:

א"ר אבין וכו'. וכן הוא בשקלים שם. כלומר דר' אבין מדחי לה להא דמייתי ראיה דהפקר ב"ד פטור מן המעשרות מעיבור השנה בשביעית וקאמר דאין מן הדא לית את ש"מ כלום דשאני התם דיש לעיבור השנה רמז מן התוד' דכתיב שמור את חודש אביב שמרהו עד שיהא בחידושו שיהא החודש הזה בזמן אביב ולפיכך אף בשביעית אם עברוה לצורך מעוברת ולעול' בעלמא אין הפקר ב"ד פוטר ממעשרות:

והיידא אמר דא. ומהיכן שמענו זה דהפקר ב"ד פוטר ממעשר:

דא. מהאי מתני' שמענו גדיש וכו' וקאמר ר' מנא דב"ש היא אלמא דמשום הפקר ב"ד נגעו בה והוי כשאר הפקר ופטור ממעשרות.

א"ל ר' יסא שמענו שהוא פטור ממעשרו'. בתמיה והשתא מסיק לה למילתיה דר' יסא דלעיל. כלומר וכי שמענו ממתני' דפטור הוא ממעשר מה שנותן להעניים:

ד"ה היא משום קנס וכב"ה וכו'. כלומר הא דנותן הכל לעניים לד"ה הוא ומשום קנס שהגדיש על הלקט של עניים ולב"ה דסברי דהפקר כי האי שאינו אלא לעניים לאו הפקר הוא לפוטרו מן המעשר אה"נ דעניים מעשרין ואוכלין דאותן שאינם לקט ממש מתחייבין במעשר וכיון שנתערבו מעשרין את הכל ואכתי לא שמעינן מידי נמי ממתני' דהפקר ב"ד פוטר מן המעשרות:

ארבעת קבין לכור. לפרש דברי רשב"ג במתני' קאמר דכדי נפילה הוא ד' קבין לכור.

לכור או לבית כור. אם השיעור ד' קבין לכור תבואה שלכל כור תבואה שלוקט מן השדה נותן ד' קבין לעניים או לבית כור זרע קאמר דלשדה שזרעו בה כור נותן ד' קבין:

תמן תנינן. פ"ט דב"מ המקבל שדה מחבירו ולא עשתה אם יש בה כדי להעמיד כרי חייב ליטפל בה א"ר יהודה מה קצבה בכרי אלא אם יש בה כדי נפילה ומפרש התם ר' אבהו בנופל בה כדי לזורעה כלומר אם עשתה כל כך שיכול לזרוע בה לשנה הבאה חייב להיטפל בה אלמא דבכדי נפיל' אתבואה קאי שזורעין בה והכא הוא אומר הכן

בתמיה דמפרש לכור על מקום בית כור זרע וא"כ בכדי נפילה מה שראוי ליפול בדרך קצירה הוא ולא משני מידי:

הלכה ב

מתני' שבולת שבקציר. כלומר שהיה קוצר ונשארה שבולת אחת שלא נקצרה וכל שסביבותי' נקצר וראש אותה שבולת מגיע לקמה שבצדה.

אם נקצרת עם הקמה. אם כשקוצר את הקמה שבצדה יכול הוא לקצור אותה השבולת הרי היא של בעה"ב לפי שהקמה מצילתה.

שבולת של לקט שנתערבה בגדיש. והשתא איכא ספיקא בכל שבולת ושבולת שבגדיש שמא של לקט היא ושמא של טבל היא ואינו יכול ליתן אחת מהן לעני תחת שבולת של לקט דשמא זו של טבל וצריך ליתן להעני דבר שהוא מתוקן ולפיכך מעשר שבולת אחת ונותן לו ובגמ' מפרש כיצד הוא עושה.

אר"א וכי האיך העני הזה מחליף דבר שלא ברשותו. בגמרא מפרש לה דר"א לדבריהם דרבנן קאמר להו לדבריכם דאתם פליגי עלי בדין עשיר שנקט את הפאה לעני שלא זכה להעני כדאמרי' בפ' דלעיל והשתא לדידכו האיך העני הזה מחליף דבר שעדיין לא בא ברשותו שהרי אין הבעה"ב יכול לזכות לו לאותה שבולת של לקט לשנאמר שמחליף עם הבעה"ב ונותן לו אחרת תחת זו אלא לדידכו היה צריך שיהא מזכה את העני בכל הגדיש במתנה על מנת להחזיר דשמה מתנה ונמצאת אותה שבולת של לקט באה ליד העני ויכול להחליפה באחרת וטעמייהו דרבנן מפרש בגמ' דקסברי עשו את שאינו זוכה כזוכה לענין זה דאע"ג דלא זכה בה אפ"ה חשבינן להאי שבולת של לקט כאילו באה ליד העני ויכול להחליפה באחרת והלכה כחכמים:

גמ' איזו היא קמה שהיא מצלת את הקמה. כדתנן בפ' דלקמן גבי שכחה הקמה מצלת את העומר ואת הקמה שאם שכח את העומר או את הקמה והיתה קמה אחרת אצליהם שלא שכח אותה מצלת היא על העומר ועל הקמה השכוחים דלא הוו שכחה:

כהדא דתנינן שבולת של קציר וכו'. כלומר כדתנן גבי לקט וה"ה לענין שכחה שאם אותה הקמה היו ראשי השבלים שלה מגיעים להקמה שאינה שכוחה אז מצלת היא אותה:

והוא שיהא הקציר סובבה וכו'. אשבולת דמתני' קאי וכלומר דאם הקציר סובבה שקצר כל סביבות אותה השבולת והיא לבדה לא נקצרה בכה"ג הוא דבעינן והוא שיהא ראשה מגיע לקמה וכן שתהא יכולה להקצר עמה דאז היא של בעה"ב ואם לאו הרי היא של

עניים הואיל וקצר סביבותיה והיא נשארת לבדה אבל אם אין הקציר סובבה לעולם היא של בעה"ב דהרי יש כאן עוד שבלים אחרות בצדה ויקצור אותן אח"כ כאחת:

היתה יכולה להקצר עם הקמה. אם כשקוצר את הקמה יכולה השבולת ג"כ להקצר עמה אבל אם הוא קוצר השבולת מצדה השני אין הקמה יכולה להקצר עמה אפ"ה היא נצולת דמכיון שהיא יכולה להקצר עם הקמה כמחוברת לקמה היא והרי היא של בעה"ב:

היו שתים הפנימית יכולה להקצר עם הקמה החיצונה. כלומר הפנימית שהיא סמוכה להקמה יכולה להקצר עם הקמה וכן עם השבולת החיצונה:

ואין החיצונה יכולה להקצר עם הקמה. אבל השבולת החיצונה אינה יכולה להקצר עם הקמה:

הפנימית ניצולת ומצלת. דכיון דמיהת יכולה החיצונה להקצר עם הפנימית שבצדה הלכך הפנימית שהיא יכולה להקצר עם הקמה וגם עם החיצונה ניצולת היא עם הקמה ומצית ג"כ להחיצונה עמה:

רומס הייתי זתים. כשהייתי עוסק ברמיסת ודריסת הזתים עם ר' חייא הגדול אמר לי דין הזה של שכחת הזתים:

כל זית שאת יכול ליפשט ידו וליטלו. אם מסק את זיתו ושכח לאיזה זיתים על האילן ולאחר שעבר הימנו נזכר אם הוא במקום שיכול לפשוט את ידו וליטול אותו זית אינו שכחה כדתנן לקמן בסוף פ"ז גבי עריס והכי מייתי ליה נמי התם:

ר' יוחנן. פליג דמכיון שעבר עליו ושכחו ה"ז שכחה אע"פ שנזכר במקום שיכול לפשוט את ידו וליטלו:

מתני' דידן פליגא על ר' הושעיא. דקתני שבולת של קציר שראשה מגיע לקמה אם נקצרת עם הקמה הרי היא של בעה"ב ואם לאו הרי היא של עניים:

שבולת שבקציר אינו יכול לפשוט את ידה וליטלה. בתמיה הא אף שאין ראשה מגיע להקמה ואינה נקצרת עמה אעפ"כ יכול הוא לפשוט את ידו וליטלה ואפ"ה קאמר דהיא של עניים וקשיא לר' הושעיא דמ"ש לקט משכחה:

ומשני ר' לא בשם ר' הושעיא דבאומן השני שנו שקצר את אומן ושורה הראשונה וכן השניה ובאומן השני' היתה השבולת שנשארה מלקצור והיא רחוקה מהקמה שבצדה ואין יכול להגיע אף בפשיטות ידו:

דבר שהוא ראוי להציל. כלומר בשעת העימור ראוי הוא להציל ולומר בו שלא מחמת שכחה הניחו וכגוונא דלקמן ואם אח"כ שכחו מהו שיעשה שכחה מי נימא דהואיל וכתיב כי תקצור קצירך ושכחת עומר וגו' משמע דבשעת עימור תליא מילתא אם שכחת

כשעשית העומרין לא תשוב לקחתו אבל אם בשעת העימור איכא למיתלי דלא שכחו שוב אין שכחה שלאחר כן שכחה ונ"מ שאם חזר ונזכר אחר זה יכול הוא ליקחו או דילמא מכיון ששכחו ואפי' אחר העימור תורת שכחה עליו ואפי' חזר ונזכר אח"כ קרינן ביה לא תשוב לקחתו.

נשמעינה מן הדא. ברייתא דתנינן אם עימר את עומר הראשון וכן את השני ואת השלישי ונטלו וכשבא לעמור מהם ולהלן שכח את הרביעי והלך הימנו:

אית תניי תני אם נטל את החמישי. כלומר אם אחר שעמר את החמישי ונטלו אז אמרינן דהרביעי ה"ז שכחה דהא חזינן דנטל את החמישי שהוא להלן וא"כ שוב לא יכול ליטול את הרביעי דקרינן ביה לא תשוב לקחתו:

ואית תניי תני. דאע"פ שלא נטל עדיין להחמישי אלא ששהא בכדי ליטול החמישי כבר מחשבינן הרביעי שהיא שכחה:

א"ר בון וכו' כלומר וא"ר בון עלה דלא פליגי הני תנאי אלא מ"ד נטל את החמישי בשיש שם ששי. שעימר עוד לעומר ששי והלכך דוקא אם נטל החמישי אז מחשבינן עומר הרביעי לשכחה שהרי הניחו ולא נטלו ונטל את החמישי אבל אם עדיין לא נטלו להחמישי אין כאן תורת שכחה להרביעי משום דאיכא למימר מה שלא נטלו לאו משום ששכחו אלא דבתחלה נטל הראשון והשני והשלישי ועכשיו רוצה להתחיל השורה מן הששי וליטלו ואח"כ להחמישי ולהרביעי דשורות שורות של ג' ג' הוא נוטל ופעם מתחיל מצד הזה ליטול כסדרן ופעם מצד השני:

ומ"ד אם שהה ליטול את החמישי. ולא בעינן עד שיטלו ממש:

בשאין שם ששי. מיירי דכיון דליכא אלא חמשה עמרים והוא הניח הרביעי ולא נטלו והלך לו לעומר החמישי אע"פ שעדיין לא נטל להחמישי אלא ששהה כדי ליטלו קרינן בהרביעי לא תשוב לקחתו דהכא ליכא למימר שרוצה לעשות שורה אחרת ולהתחיל מצד השני שהרי אין כאן שורה של שלשה כמו בשורה הראשונה והלכך לא תלינן בכה"ג דדעתו לעשות שורה אחרת אלא משששהא כדי ליטלו והיינו משעבר מהרביעי והלך לו להחמישי דזהו השהות כדי ליטלו כבר יש תורת שכחה על הרביעי:

אם עד שלא נטל את החמישי לא כבר נראה לו הרביעית לידון בשורה. בתמיה. השתא פשיט לה להבעיא וכלומר דאי ס"ד דבר שהוא ראוי להציל בשעת העימור מציל הוא דלא ליהוי שכחה ואפי' שכחו אח"כ דעיקר מה שהקפידה התורה על שעת העימור והנחתן הוא א"כ קשיא אמאי דא"ר בון דבישׁ כאן ששי אז אם נטל החמישי הוי שכחה לכ"ע וכטעמא דאמרן הא הכא כשהניח את הרביעי מיהת ראוי להציל היה שהרי יש

כאן ששה ואיכא למיתלי דמה שהניח הרביעי לא משום שכחה הואי. אלא דעתיד לעשות שורה אחרת ולהתחיל מהששי ונראה היה הרביעי לידון בשורה זו וא"כ אפי' נטל החמישי אח"כ לא ליהוי שכחה דהא בשעת העימור ראוי היה הרביעי להחשב בשורה השניה ואת אמרת דבשעת העימור תליא מילתא הואיל וראוי להציל היה אלא ע"כ הדה אמרה דאף שהוא דבר ראוי להציל בשעת העימור אפי' אם שכח אח"כ הרי הוא שכחה:

דבר שאינו ראוי להציל ושכחו מהו שיעשה שכחה. ולקמן מסיים הדא אמרה דבר שהוא ראוי להציל וכו' וא"כ אחד מהם ט"ס והנכון לגרוס גם כאן דבר שהוא ראוי להציל ואף דבעיא ראשונה בדבר הראוי להציל הויא מ"מ השתא מיבעיא לי' בענין אחר וכגון האי דתנינן בפ' דלקמן הקמה מצלת את העומר ואת הקמה קמה שאינה שכוחה מצלת העומר או הקמה השכוחה והעומר אינו מציל לא את העומר ולא את הקמה אם יש כאן עומר שאינה שכוח בצד העומר השכוח או קמה השכוחה אין העומר שאינו שכוח מציל לא את העומר השכוח ולא את הקמה השכוחה נמצינו למדין שאין העומר ראוי להציל את הקמה אבל הקמה ראוי הוא להציל את העומר ובעי השתא אם בכח העומר שאצל הקמה וא"כ הקמה שלא היתה שכוחה היה ראוי להציל את העומר ואח"כ שכח גם את הקמה מהו שיעשה שכחה מי נימא הואיל ובתחלה הצילה הקמה את העומר כהאי דתנינן א"כ תו לא הוי העומר כשכוח והשתא אע"ג דבעלמא אין העומר מציל את הקמה מ"מ כאן כל אחד מציל את חבירו והקמה שהיא הצילתה את העומר תהא עכשיו ניצולת מן העומר ומשום טעמא נמי דדבר הראוי להציל והיא הקמה אינה נעשית שכחה אי דילמא דמכיון דהשתא שכח את הקמה אין העומר מציל אותה ותעשה שכחה:

נשמעינה מן הדא. מתני' דפ' דלקמן בתר האי מתני' דלעיל סאה תבואה עקורה וסאה שאינה עקורה ושכח את שתיהן. קתני התם דאין מצטרפין לסאתים דנימא דלא הוי שכחה כהאי דאמרינן שם קמה שיש בה סאתים ושכחה אינה שכחה וכאן דאינה אלא סאה בכל א' מהן אינן מצטרפין לסאתים והוי שכחה וקס"ד דלפי הסדר שנשנו כך היתה השכחה דבתחילה שכח את העקורה והיינו עומרים ואח"כ שכח את הקמה שאינה עקורה:

ותציל עקורה את שאינה עקורה. כלומר והשתא אי ס"ד דדבר הראוי להציל והיינו הקמה אינה עושה שכחה אם שכח אותה אחר שהיא ראויה להציל את העומר ומשום דחזר העומר אח"כ ומציל את הקמה א"כ הכא נמי נהי דאין מצטרפין לסאתים מיהו בלאו הכי תהא גם הקמה ניצולת עכשיו דסאה עקורה והוא העומר תציל את הקמה

שאינה עקורה אלא ודאי הדא אמרה דאף שהוא דבר הראוי להציל אם שכת אח"כ הרי הוא שכחה:

א"ר יונה. דלא היא דמהכא ליכא למישמע מינה דאין הדבר כדקס"ד ששכח מתחלה העומר והיה ראוי להיות ניצל מן הקמה אלא תיפתר בקוצר שורה ומעמר אותה השורה ושכח מה בהניח מלקצור ואח"כ חזר ושכח מה שעימר דהשתא כבר שכח את הקמה עד שלא ישכח את העומרין ולא היה כאן שעה שהיה הקמה ראויה להציל את העומר לפיכך שתיהן שכחה ולעולם אימא לך בעלמא דבר הראוי להציל והיה שעה שחל ההצלה ואח"כ שכח זה הדבר בעצמו וכדאמרן אפשר דלא הוי שכחה:

כיצד הוא עושה. אמתני' קאי דקתני מעשר שבולת אחת וכיצד היא עושה דהא יש כאן טבל שחייב במעשר ולקט שהוא פטור ממעשר מעורבין זה בזה:

מביא שתי שבלים. מן הגדיש ואומר על אחת מהן אם לקט הוא יפה ופטור ממעשר ואם לאו והוא טבל הרי מעשר של זו קבועים בשבולת שניה ונותן לעני את הראשונה שכבר היא מתוקנת.

וחש לומר. ופריך וניחוש שמא אותה השניה שרבע בה מעשרות של הראשונה היא הלקט ואין המעשר חל בה דהוי מן הפטור על החיוב וא"כ הראשונה שנתן לעני טבל היא:

א"ר יונה מביא וכו'. כלומר לא כדקאמרת שנותן הראשונה להעני אחר שקבע המעשר בשנייה בלבד דבהא ודאי איכא חששא שמא השניה היא הלקט אלא כך צ"ל שמביא שתי שבלים ואומר וכו' וכלומר שעל כאו"א משתי השבלים הוא מתנה כך אם לקט הוא הרי יפה ואם לאו מעשרותי' קבועין בזו ואח"כ אומר ג"כ על השניה כן והשתא ממ"נ אחת היא מתוקנת ואחת היא מעשר ונותן להעני אחת מהן לאיזה שירצה והשניה היא מעשר:

דר' יוסי היא. האי דינא דמתני' אתיא כר' יוסי דתנינן תמן בפ"ב דבכורות גבי ספיקא דבכור. ושצריך ליתן א' לכהן כגון רחל שלא ביכרה וילדה שני זכרי' דא' לו וא' לכהן ופליגי התם ר"מ ור' יוסי בזה השני הנשאר אצלו דדינו שירעה עד שיסתאב ואח"כ יאכל דספק בכור הוא ולר"מ חייב היא במתנות משום דהכהן בא עליו משני צדדין דאי בכור הוא כוליה דידי הוא והאי דשקילנא הוא חולין ומהדרינא לך ושקלי מתנות מיניה ור' יוסי פוטר מן המתנות משום דעשו שאינו זוכה כזוכה דאע"ג שלא זכה הכהן בהאיך דהא לא מטא לידיה מעולם עשאוהו כאלו זכה בו הואיל ומעיקרא שייכא ביה יד הכהן דשמא הוא הבכור ושויוהו רבנן כמאן דמטא לידיה וזבניה לישראל במומיה והדר

שקליה לאידך חילופיה ובכור שמכרו כהן לישראל פטור מן המתנות דאיתקש לצבי ואיל וקס"ד השתא דהא דאמר ר"ל הכא דר' יוסי היא אדברי ר"א דמתני' קאי דאמר אלא מזכה את העני בכל הגדיש וכו' והא לא מטא הגדיש ליד העני אלא דעשו את שאינו זוכה כזוכה וכדר' יוסי דהתם:

א"ר בא דברי ר' יוסי צריך לזכותו לכהן. ר' בא מפרש דברי ר' יוסי דהאי מתני' דבכורות דצריך שיזכה לזה הספק ליד הכהן בזכיה גמורה וכלומר דבשיש חליפיו ביד הכהן תליא מלתא וכגוונא דאמרן דאחד לו וא' לכהן ובהא הוא דפוטר ר' יוסי ממתנות דהוי כאילו מטי אידך ליד הכהן שהרי חליפיו בידו אבל בספק בכור בעלמא שלא בא חליפין ליד הכהן בהא לא קאמר ר' יוסי עשו שאינו זוכה כזוכה:

א"ר יוסי. אמורה הוא:

הדא דר' בא פליגא על דר"ל דתנינן תמן וכו'. כלומר להא דמוקי ר"ל דמאי דאמר במתני' מזכה את העני בכל הגדיש דכר' יוסי אתיא והשתא למאי דא"ר בא דלדברי ר' יוסי צריך שיזכה לכהן בזכיה גמורה והיינו שיהו החליפין ביד הכהן וא"כ פליגא על ר"ל דתו לא מצינן לאוקמא מתני' כר' יוסי דהא אין חליפין של הגדיש ביד העני והאיך יכול לזכות אותו בכל הגדיש ולא דמיא להיא דר' יוסי דבכורות:

א"ר מנא. דלא היא כל גרמה אמר דהיא דר' יוסי כל עצמו של דבר הוא דאמרינן כדר' יוסי היא דאף לר' בא כר"ל ס"ל ות"ק דמתני' שפיר היא דאתיא כותיה ובהאי דינא דזכיה גופה פליגי ת"ק ור"א במתני' וכדמפ' ואזיל.

תנייא קומייא סברי מימר אינו מזכה את העני בכל הגדיש. ת"ק ס"ל שאינו צריך לזכות את העני בכל הגדיש אלא בשבולת אחת שנותן לידו סגי דהוי ממש כההיא דר' יוסי דבכורות דהכא נמי כיון שמיהת שבולת אחת היא ביד העני אע"פ שהוא ספק שמא זה שנתן לו אינו לקט הואיל וחליפיו בידו מזכהו בשבולת השניה ויכול להתנות כדלעיל ולהיות מעשר של זו בזו:

והתנא אחרייא. דהוא ר"א ס"ל דלא מהני מה שזיכה לו בשבולת אחת דמכיון דיש כאן ספק בכל שבולת ושבולת של כל הגדיש שמא זו היא הלקט הלכך קאמר שצריך לזכות את העני בכל הגדיש ואז הוא יכול להתנות על אחת ומעשר ונותן לו.

והתנא קדמייא סבר מימר בזכה מימינו לשמאלו ואינה זכייה. אסוקי דמילתא היא דלא תקשי ולמה באמת לא קאמר הת"ק שמזכה אותו בכל הגדיש דהא טפי עדיף הכי הלכך קאמר דהא ליתא אלא אדרבה אם יזכה אותו בכל הגדיש לאו כלום היא דהוי כמזכה מימינו לשמאלו ואינה זכיה דהא אנן בעינן שיהא החליפין בידו ובהא הוא דאמרינן

על האידך דלא מטא לידיה עשו שאינו זוכה כזוכה והרי לא בא לידו חליפי כל הגדיש ולפיכך האי תקנתא עדיפא שנותן לו שבולת אחת ויש לו זכות בהשנים שכנגדה ומתנה על שתיהן והתנא אחרייא ס"ל אינו מזכה וכו' כלומר דלא הוי כמזכה מימינו לשמאלו וזכיה הויא ולדידיה עדיף טפי כשמזכה אותו בכל הגדיש:

ותני ר' זעירא. בניחותא היא:

וכלומר דמהא דר' זעירא שמעינן נמי הכי לטעמי' דר' אליעזר דקאמר אליבא דרבנן דפליגי עליה בעלמא וכדמסיק:

מיחלפא שיטתיה דר"א. כלומר דכך היה מקשי ר' זעירא ור' אבהו בשם ר' יוחנן דברי ר"א אהדדי דתמן בפרק דלעיל גבי מי שליקט את הפאה ואמר הרי זה לאיש פלוני דס"ל לר"א דזכה הוא לו והכא הוא אמר הכין דאין העני הזה זוכה בדבר שלא ברשותו אלמא דאין הבעה"ב יכול לזכות לו:

בשיטתך השיבהו. כלומר ומשני ר' יוחנן דר"א לשיטתיה דת"ק השיבו לשיטתך והיינו רבנן דפליגי עליה לעיל דאין בעה"ב מזכה לעני מתנות העניים כ"א ע"י חליפין שמחליף עמו בשלו א"כ האיך העני מחליף דבר שלא ברשותו אלא לדידך צריך שיהא מזכה את העני בכל הגדיש וכו' שמעינן מיהת דר"א הוא דקאמר הכי אליבא דרבנן דפליגי עליה התם ומיהו הא דקאמר מזכה לעני בכל הגדיש סברא דנפשיה הוא דאיהו הוא דס"ל דלמאי דקאמרי רבנן שאינו יכול לזכות להעני כ"א ע"י שמחליף עמו בשלו א"כ צריך הוא לזכותו בכל הגדיש ומטעמא דהספק לקט ישני בכל הגדיש אבל רבנן לא ס"ל הכי גם בהאי דינא אלא דס"ל דנהי שצריך שיהא ע"י חליפין מ"מ בשבולת אחת סגי וכדר' יוסי דבכורות דכל מקום שיש חליפיו ביד הזוכה יכול זה לזכותו אף לדבר שאינו ברשותו דהויא כמאן דמטא היאך לידו ובהא שפיר הוא דאמרינן עשו שאינו זוכה כזוכה:

הלכה ג

מתני' אין מגלגלין בטופיח. בגמ' משמע דמלשון משקה טופח היא ואין מגלגלין מים בגלגל מן הבור להרביץ את השדה עד שתהא משקה טופח עליה בשעה שהעניים באים בשביל הלקט מפני שהוא מפסיד לעניים.

וחכמים מתירין מפני שאפשר שישומו ההפסד של העניים בזה ויתן הבעל הבית. כפי השומא שישומו עליו לעניים ולר"מ דס"ל אין מגלגלין ואם הבעה"ב צריך היא לרבץ שדהו שמין ההפסד שלו ומנכה מן העניים:

יטול וכשיחזור לביתו ישלם. לעניי אותה העיר שנטל. כדקאמר בגמרא:

עני היה באותה שעה. ופטור מלשלם והלכה כחכמים.
גמ' תני. בתוספתא סוף פ"ב:
עד שלא ירד עני לתוכה. כלומר שמתוך כך שמרבץ שדהו לא יכול העני לירד לתוכה וליטול את הלקט:
אם הזיקו מרובה על של עני. כשלא ירבץ יהיה ההפסד של בעל השדה יותר מן הלקט של עני דהאבק עולה על התבואה ומפסידה:
מותר הוא לרבץ. ואף שמפסיד הוא לעני ואם הפסד העניים בהלקט הוא מרובה על שלו כגון שיש הרבה לקט ממה שכבר נקצר אסור:
בין כך ובין כך מלקט הבעה"ב את הלקט ומניחו ע"ג הגדר כדי שהעני יבוא ויטול את שלו:
מיחלפא שיטתיה דר' יהודה תמן הוא אומר. לקמן בפ"ז תנינן המדל בגפנים כשהגפנים רצופין הרבה עוקר מהאותן שבנתיים כדי לתקן האחרים וכשם שהיא מדל בשלו כך הוא מדל בשל עניים אם יש שם חלק עניים כגון עוללות וכיוצא בהן דברי ר' יהודה ר"מ אומר בשלו הוא רשאי ואינו רשאי בשל עניים והשתא פריך דר"י אדר"י דהתם ס"ל דעוקר בחלק של עניים כשם שהוא עושה בשלו והכא הוא אומר הכין דלעולם הוא צריך להניח חלק עניים ע"ג הגדר ואע"ג דהכא נמי לתקן שדהו הוא שעושה כמו התם בהמדל ואפ"ה אינו רשאי לרבץ עד שיניח חלק העניים ע"ג הגדר:
תמן הן גרמו לעצמו. ומשני התם מיירי בשיש חלק העניים והן לא באו ליטול את שלהן וא"כ הן גרמו לעצמן שהרי אין כאן דבר המונע איתם מלבוא וליטול חלקם והלכך כשהוא מדל בשלו כך הוא מדל בחלק העניים אבל הכא הרי באו ליטול את הלקט וכלומר אף אם יבואו אינם יכולין להכנס להשדה מחמת שמרבץ אותה במים והלכך צריך שיניח בתחלה חלקן ע"ג הגדר ויטלו.
מחלפא שיטתין דרבנן. השתא קשיא דרבנן אדרבנן והיינו רבנן דברייתא דתוספתא אדרבנן דמתני' דהמדל וזהו ר"מ דפליג התם אדר' יהודה דהא תמן בהאי תוספת' אינון אמרין אם הזיקו של בעל השדה מרובה על של עני מותר לרבץ ואע"פ שיש שם הלקט של עניים והכא בהמתני' דהמדל אינון אמרין הכין דבשלו הוא רשאי ואינו רשאי ליגע בשל עניים ואע"פ שלתקן הוא מתכוין:
ומשני תמן אפשר. כלומר בהאי דינא דברייתא אפשר הוא שישומו לעניים מה שמפסידין עכשיו מהלקט שיש שם מחמת שמרבץ שדהו ואינם יכולין להכנס ויתן להם כפי אותה השומא:

ברם הכא אפשר. בתמיה אבל הכא גבי המדל וכי אפשר לשום מה שהוא מדל ועוקר הרצופין ומשליכן לאיבוד ולפיכך אינו רשאי ליגע בחלק העניים:

והא ר"מ אמר אין מגלגלין. השתא מפרש להא דר"מ במתני' דידן דלהכי קאמר דאין מרבצין השדה ואע"פ שיש הפסד לבעה"ב בזה דאה"נ ושמין לבעל הבית בהפסדו וכפי אותה שומא ינכה להעניים מחלקם והא דרבנן דמתני' דאמרי מגלגלין משום דסברי דשמין לעניים בהפסדן וכפי אותה השומא יתן להם ובהאי סברא הוא דפליגי דהיאיל ויש כאן לשום ההפסד למר ניחא ליה לשום הפסד של בעה"ב ולמר טפי ניחא ליה לשום בהפסד של העניים אבל התם בהמדל כיון דלא שייך שומא בדבר שאינו בעין פליגי ר' יהודה ור"מ בהא דלמר ס"ל הואיל ולא באו העניים ליטול את חלקן מדל אף בחלק העניים כדי שיתוקן ע"י כך כל הכרם שלו ומר ס"ל דאפ"ה אינו רשאי ליגע בחלק העניים הואיל ואי אפשר לשים שם הפבד שלהן:

ולמי הוא משלם. על הא דקתני במתני' בעה"ב שהיה עובר ממקום למקום קאי דקאמר ר"א יעול ולכשיחזור לביתו ישלם ובעי הש"ס ולמי הוא משלם:

א"ר יונה דמסתברא לעניי אותה העיר שנטל שם הוא משלם וכדמסיים ואזיל דאי לא כן מה אנן אמרין וכי לשאר עניים הוא משלם הלא לא הפסיד אלא לעניי אותה העיר ומה שהיה ראוי להן נטל ולהן הוא שישלם:

א"ר חייא בר אדא למדת הדין נצרכה. כלומר אע"ג דמסתברא הכי דלעניי אותה העיר הוא שישלם לר"א מ"מ למדת הדין והיינו אם באו עניי אותה העיר להוציא ממנו בדין נצרכה ומספקא לן אם יכולין להוציא ממנו בדיינין דהא אפ"ה ממון שאין לו תובעין הוא דיכול הוא לומר לעניים אחרים אשלם:

הלכה ד

מתני' המחליף עם העניים. שנותן תבואה או פירות לעני בחילוף מתנות עניים שבידו:

בשלו פטור. מה שנתן לו העני שהוא של לקט ושכחה פטור מן המעשר ובשל עניים מה שנתן לו הבעה"ב מתבואתו חייב במעשר ואע"פ שזה הוא חילוף מתנות העניים הפטורין.

שנים שקבלו את השדה באריסות. והן עניים:

זה נותן לזה חלקו ומעשר עני. כלומר חלק לקט שכחה ופאה וכן מעשר עני נותן כל אחד מהן לחבירו לפי שכשקבלו באריסות למחצה או לשליש ורביע הן נעשין כבעה"ב ובעה"ב עני אסור במתנות עניים משלו דכתיב לא תלקט לעני אזהרה לעני על שלו וה"ה

לכל המתנות ודוקא על חלקו נעשה כבעה"ב ולא על חלק חבירו והלכך מותרין ליתן זה לזה מעשר עני וחלק שאר מתנות העניים:

א"ר יהודה אימתי בזמן שקבל ממנו למחצה לשליש ולרביע. דזכה במחובר אבל אם א"ל שליש מה שאתה קוצר יהיה שלך הואיל ואין לו חלק אלא בתלוש מותר בלקט ושכחה ופאה שחיובן בשעת הקציר והיה עני ואע"פ ששכחת עומרים בתלוש הוא כשעת העימור מ"מ לא קרינן ביה קצירך מכיון שלא זכה אלא בתלוש ואסור במעשר עני לפי שאין מפרישין מעשר עני אלא לאחר הקצירה והרי זכה בחלקו שקצר:

גמ' תני. בברייתא.

אב ובנו וכו' פודין זה לזה מעשר שני. כלומר שאינן צריכין להוסיף חומש כדין הפודה מעשר שני שלו לפי שנחשבים כאחרים זה לזה והפודה מע"ש של חבירו אינו מוסיף חומש וכן נותנין זה לזה מעשר עני שלהן אם עניים הן:

אמרי מנין שאם היו שניהן עניים. כלומר על מה דאמר ר' יהודה תבא מארה וכו' הש"ס מהדר ומנין לו לפרנסו אם שניהן עניים הן ואף אנו לא אמרנו אלא בכה"ג שאין לו לפרנס אביו ממקום אחר:

מה בינה לקדמיתא. טעמא דר' יהודה דמתני' מפרש דמחלק בין קבל ממנו למחצה לשליש וכו' ובין אמר לו שליש מה שאתה קוצר שלך ומ"ש האי סיפא מהרישא:

אלא לכשתקצור שליש הרי הוא שלך. כלומר אלא דהכי אמר לו לאחר שתקצור השליש אז יהיה שלך והרי לא זכה במחובר ולפיכך מותר באלו המתנות שחיובן מן השדה בשעת הקציר כדפרישית במתני':

הדא אמרה שהמוכר זכייה וכו'. לעיל בפ"ב בהלכה ז' גרסי' להאי דבעי התם בדינא דתנן קצר חציה ומכר חציה הלוקח הוא נותן פאה לכל לפי שחיוב הפאה נשאר בקמה ונותן על הכל אף על החציה שקצר המוכר ואם המוכר הוא עני מהו שיכול לזכות לעצמו באותה הפאה שצריך הלוקח להפריש גם על העומרין שקצר המוכר וכגון שמכר לו כל השדה עם חצי הקמה הנשארת וכהאי דתנינן הכא לקמן המוכר את שדהו המוכר מותר ומוקמינן לה בשמכר לו שדהו וקמתה ומבעיא לי' התם בהאי גוונא שמכר לו השדה עם חצי הקמה אם המוכר יכול הוא שיזכה גם בחלק הפאה שמפריש הלוקח על העומרין שקצר כשעדיין היתה השדה ברשותו או לא.

ופשיט לה ר' חייא בר בון מהאי מתני' שהמוכר יכול הוא שיזכה גם באותו חלק הפאה שמתרת את העומרין שקצר הוא בתחלה דקס"ד דהאי דינא דמוכר שאין לו חלק עכשיו

לא בשדה ולא במחובר דמיא ממש להאי דינא דסיפא דאם אמר לו שליש מה שאתה קוצר שלך מותר בלקט שכחה ופאה לפי שאין לו חלק במחובר:

א"ר יוסי בר בון. דלא היא דלא דמי דתמן גבי קצר חציה ומכר חציה נתחייבה שדהו ברשותו שהרי כשקצר החצי היה קודם שמכר שדהו ובשעה שקצר היתה שלו וכבר נתחייב אותו החצי ברשותו ואינו יכול לזכות באותו חלק הפאה שהיה בעל השדה בשעת חיובו אבל הכא שזה המקבל לא זכה במחובר כלל אלא לאחר שיקצור ולא נתחייבה שדהו ברשותו כלומר חלקו לא נתחייב ברשותו שהרי בשעת קצירה אכתי לא זכה כלום ולא זכה אלא בתלוש ולפיכך מותר הוא בלקט שכחה ופאה:

שנייא היא בלקט וכו' שהן בעזיבה. טעמא דאסור במעשר עני במתני' הוא מפרש דשאני לקט שכחה ופאה דכתיב בהו בשעת הקציר תעזוב ואז חיובן הוא והלכך זה שלא היה לו חלק בשעת הקציר מותר בהן אבל מעשר עני אין חיובו בעזיבה בשעת הקציר אלא לאח"כ בשעה שנעשה טבול למעשרות והרי עכשיו זכה הוא בחלקו ואסור לו לזכות במעשר עני ומחלק לעניים אחרים:

הלכה ה

מתני' המוכר שדהו המוכר מותר. הוא בלקט ושכחה ופאה אם הוא עני והלוקח אסור ובגמ' מוקי לה בשמכר לו שדהו וקמתה אבל אם מכר לו קמה בלבד ושייר השדה לעצמו שניהם אסורים בלקט שכחה ופאה שאצל זה אני קורא שדך ואצל זה אני קורא קצירך:

לא ישכור אדם את הפועל על מנת שילקט בנו אחריו. שעי"כ הפועל מנכה לו מן השכירות ונמצא פורע חובו משל עניים:

אל תסיג גבול עולם. מפרש בגמ' ל' עולים אלו עולי מצרים וחד אמר אלו בנ"א שירדו מנכסיהן וקרי להו עולים ל' כבוד כדרך שקורין לסמיא סגי נהור.

גמ' מתניתא בשמכר לו שדהו וקמתה וכו'. כמו שהבאתי במתני':

אם עשה כן. אהא דלא ישכור את הפועל וכו' קאי ואם עשה כן ה"ז גוזל את העניים כדמפרש ואזיל.

בעה"ב שעשה כן. אם התנאי היה מהבעה"ב שהיא אמר לו בתחלה הריני שוכר אותך למלאכתי על מנת שילקט בנך אחריך גוזל הוא את העניים שעי"כ ממעט הפועל מהשכר שלו ונמצא הבעה"ב מרויח משל עניים:

פועל שעשה כן. והיינו לאחר שפסק עמו השכר עשה הפועל מעצמו כן ואמר לבנו שילקט אחריו ה"ז גוזל לבעה"ב ולעניים שאילו ידע הבעה"ב שיעשה כן לא היה פוסק

עמו כ"כ ואע"פ שהלקט של עניים הוא מ"מ קרי ליה גוזל לבעה"ב לפי שלדעתו של הפועל הלקט שמלקט בנו הוא משל בעה"ב ונוטל יותר משכרו:

ועל זה נאמר וכו'. ופליגי רב ירמיה ורב יוסף בפירושו כמו שהבאתי במתני':

א"ר יצחק ועניים מרודים תביא בית. איידי דדריש קרא דאל תסג להגוזל את העניים מייתי האי קרא דהנביא מזהיר על מתנות העניים ואם עשה כן מעלה הכתוב כאילו הביא בכורים למקדש כדמסיים ר' אבון ודריש תביא תביא לגזירה שוה:

הלכה ו

מתני' העומר ששכחוהו פועלי' ולא שכחו בעל הבית. וכגון דבעה"ב קאי בשדה וזכי ביה אבל אם הבעה"ב בעיר הוי שכחת פועלים שכחה אע"ג דלא שכחו בעה"ב:

גמ' העומר ששכחוהו פועלים וכו'. ומ"ט אינו שכחה משום דכתיב קצירך ושכחת משמע מי שהקציר שלו צריך שישכח ואם שכחו בעה"ב ולא שכחוהו פועלים ג"כ אינו שכחה דכתיב שם כי תקצור גבי ושכחת משמע דבקוצר נמי תליא מילתא הלכך עד שישכח הבעה"ב והפועלים:

וראו עומר אחד ששכחוהו פועלים ולא שכחו בעה"ב אינו שכחה עד שישכחוהו כל אדם. הכי איתא בתוספתא בדפוס בפ"ג בדברי ר"ש בן יהודה משום ר"ש אפי' אחרים עוברין בדרך וראו את העומר ששכחוהו פועלין אינה שכחה עד שישכחוהו כל אדם וגי' זו קשה היא דאם שכחוהו הפועלים בלבד בלא"ה אינו שכחה עד שישכח גם הבעה"ב ומאי האי דנקט אחרים וכו' ובתוספתא כתיבת יד אשר לפני כך היא הגי' בדברי ר"ש אפי' אחרים עוברין בדרך וראו את העומר ששכחוהו אינו שכחה וגי' זו נכונה היא דר"ש מוסיף אפי' שכחוהו שניהם הפועל והבעה"ב וראו אחרים אותו אינו שכחה עד שישכחוהו כל אדם:

היה עומד בעיר. ה"ג בתוספתא שם בעה"ב שהיה עומד בעיר ואמר יודע אני שהפועלים שוכחין את העומר במקום פלוני ושכחוהו ה"ז שכחה היה עומד בשדה ואמר יודע אני שהפועלים שוכחין את העומר ושכחוהו אין זה שכחה וזו גי' עקרית ובספרי הדפוס נתחלף כאן ומוכח היא כגי' התוספתא שהרי מסיים בטעמא שנאמר בשדה ושכחת ולא בעיר ושכחת כלומר אם הבעל הבית בשדה אז בעינן שגם הבעל הבית ישכח אבל אם הוא בעיר לא בעינן ושכחת אלא אפי' שכחת פועלים הוי שכחה. ולפי גי' הספר וכן מייתי נמי לקמן בפ"ג דמעשרות בסוף הלכה ז' צ"ל דהש"ס ס"ל לפרש הברייתא כפשטא וגזירת הכתוב היא דאם הבעה"ב בעיר אינה שכחה עד שיהא עומד בשדה כדכתיב בשדה ושכחת:

אף לענין מציאה כן. מציאה שהיא בתוך שדהו. כהאי דתנן בפ' שנים אוחזין ראה אותן רצין אחר מציאה אחר צבי שבור אחר גוזלות שלא פרחו ואמר זכתה לי שדי זכתה לו וקאמר הכא שמואל דאף במציאה צריך שיהא עומד בצד שדהו דהשתא משתמרת על ידו ובהא הוא דאמרינן דקונה לו שדהו וכמו בשכח' דאם עומד בצד שדהו אז קנתה לו השדה ולא הוי שכחת פועלים שכחה:

מה אנן קיימין. ופריך הש"ס על הא דשמואל ובמאי עסקינן האי מתני' דמציאה:

אם ביכול ליגע בהן. כלומר הא ודאי בשאינו יכול ליגע אותן בתוך שדהו אם הוא רץ אחריהן לא מהני ליה מה שהוא אומר זכתה לי שדה שלי שהרי אם ירצה לרוץ אחריהן אינו יכול להגיען והרי הן חוץ משדהו אלא ע"כ בשיכול ליגע בהן בתוך שדהו וא"כ קשיא מה לי אם הבעל השדה הוא בתוך העיר ומה לי אם הוא עומד בתוך שדהו שהרי הוא רץ אחריהן ומגיען בתוך שדהו ואפי' הוא בתוך העיר תקני ליה שדהו:

וקא"ר אבא בשם ר' יוחנן והוא שיכול וכו'. כלומר דתרתי בעינן והוא שיכול ליגע בהן ואפי' הוא עומד בתוך שדהו ובמה שהוא יכול ליגע בהן לחוד לא סגי דכיון שאחרים רצין אחריהם אם אינו עומד בצד שדהו לאו כלום הוא דהא שדה חצר שאינה משתמרת היא וכל הקודם זכה הלכך בעינן נמי שיהא עומד בצד שדהו:

היה כולו מחופה בקש. דבמתני' קתני העומר שחיפוהו בקש ומחמת כן שכחו אינו שכחה ובעי הש"ס אם היה כל עומרי השדה מחיפה בקש מהו:

נשמעינה מן הדא דתנינן. ס"פ דלקמן וכן הסומא יש לו שכחה וכי סומא לא כמי שכולו בקש מחופה הוא לפניו וקתני דיש לו שכחה וה"נ אם כל השדה מחופה בקש ושכח עומר אחד יש כאן תורת שכחה:

בזוכר את הקשים. הא דקתני במתני' בעומר אחד שחיפהו בקש ושכחו אינו שכחה בזוכר את הקש שעליו והלכך מה ששכח העומר שהוא תחת הקש אינו שכחה:

אתיא. הא דר' יונה כר' זעירא כמה דאמר ר"ז בפרק דלקמן בהלכה ג' גבי העומר שנטלו להוליכו לעיר ונתנו ע"ג חבירו דקאמר ר"ש התם שניהן אינן שכחה התחתון מפני שהוא מכוסה והעליון מפני שזכה בו וא"ר זעירא בזוכר את העליון ולפיכך התחתון אינו שכחה וכן ר' יונה אומר בזוכר את הקשים שעל העומר ולפיכך העומר שתחת הקש אינו שכחה:

הלכה ז

מתני' המעמר לכובעות. המנהג הוא לקצור החטין ולעשית אותן אלומות אלומות במקומות הרבה עד שיתאספו כלן אח"כ למקום אחד ומן המקום הזה נושאים אותן למקום הדישה והוא הנקרא גורן ששם דשין התבואה ויש שמשימי' אותם אלומות

אלומות ע"ג קרקע וזה נקרא כובעות שהן למעלה על הארץ כדמות כובע שמשימין בראש ויש שמשימין אותן בחפירה בארץ והן נקראו כומסאות מל' כמוס עמדי ויש שמגדישין אותן בעגולה כדמות אבן הרחים וזה נקרא חררה שהוא גלגול כעגולה כחררה:

ולעמרים. זה שעושה עמרים עמרים קטנים ולעשות מהן עמרים גדולים משנים ומשלש אחד זהו נקרא לעמרים:

אין לו שכחה. מה ששכח בשעה שמוליך לא' מן המקומות הללו אינו שכחה כדדריש בגמרא. דכתיב כי תקצור קצירך ושכחת עומר בשדה מה קציר שאין אחריו קציר אף עומר שאין אחריו עומר יצא אלו שיש אחריהן עמור:

ממנו ולגורן. המוליך מאחת מהמקומות הללו לגורן ושכח עומר באחת מאלו המקומות יש לו שכחה לפי שאין אחר זה עמור:

המעמר לגדיש. הוא המקום ששם מאספין כל העמרים כאחד וכגון שאינו רוצה להוליכן משם לגורן אלא שישארו במקום הזה ושם ידוש אותם והוי מקום גמר מלאכה יש לו שכחה:

ממנו ולגורן. ואם נמלך אח"כ ומוליכן למקום אחר ולדוש אותם אין לו שכחה זה הכלל וכו':

גמ' רבי יונה אמר מן לעיל וכו'. לפרש כובעות קאמר שהוא למעלה על גבי קרקע.

ולכומסאות מפרש ר' אבינא מן לרע למטה בחפירה.

ולחררה הוא גלגל עגול כגלגל וכחררה זו כמו שהובא במתני':

ולעמרים. וכדקאמר ר' יוחנן כי תקצור וגו' ואטעמא דכולהו קאי כדפרישית במתני':

הדרן עלך גדיש

פרק ו

הלכה א

מתני' בית שמאי אומרים הבקר לעניים הבקר. מי שהבקיר לעניים איזה דבר ולא לעשירים דין הפקר יש לו ופטור מתרומה ומעשרות וכדמפרש טעמייהו בגמ' דב"ש דרשי דכתיב בלקט ופאה לעני ולגר תעזוב אותם והו"ל למיכתב עזוב איתם ומה ת"ל תעזוב למד על עזיבה אחרת והיינו הפקר שהיא כזו מה זו לעניים ולא לעשירים אף עזיבה שהיא במקום אחר לעמים ולא לעשירים הוי עזיבה:

ובה"א אינו הבקר עד שיבקיר אף לעשירים כשמיטה. דכתיב והשביעית תשמטנה ונטשתה מה ת"ל ונטשתה למד על נטישה אחרת והיינו הבקר שהיא כשביעית מה שביעית בין לעניים בין לעשירים אף הפקר בין לעניים בין לעשירים.

גמ' טעמייהו דב"ש וכו'. כדפרישית במתני':

מה מקיימין ב"ה טעמייהו דב"ש. ומאי עביד להו בהאי קרא דב"ש וקאמר דב"ה סברי דאותם מיעוטא היא זו דוקא לעניים ולא לעשירים אבל הפקר מה שנאמר במקום אחר דפטור ממעשרות כדדרשינן ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך יצא הפקר שיש לו חלק ונחלה עמך וזהו דוקא שיופקר אף לעשירים:

מה מקיימין ב"ש קרא דב"ה. וקאמר דב"ש סברי דונטשתה מיעוטא היא נטישה זו בין לעניים בין לעשירים אבל הפקר שנאמר במקום אחר אפי' לעניים אבל לא לעשירים הוי הפקר:

לישן דמתני' מסייע לר"ש בן לקיש. אע"ג דר' יוחנן ור"ל לא פליגי אלא מר מפרש טעמייהו דב"ש ומר מפרש טעמייהו דב"ה אפי' כן הואיל דלר' יוחנן לא מבעיא לן למימר דב"ה נפקא להו מקרא אחרינא אלא מהאי קרא דב"ש גופי' דדרשי אותם למעוטא הלכך קאמר לישנא דמתני' מסייע לר"ל דב"ה מקרא דשביעית הוא דנפקא להו כדקתני בהדיא עד שיובקר אף לעשירים כשמיטה ומיהו לקמן משמע דאף לדינא איכא בינייהו:

הבקיר לבהמה. מה שתאכל הבהמה ממנו אבל לא הפקיר לאדם.

לגוים וכו' בזה ד"ה אין הפקרו הפקר. כלומר בין לר"י דלא מפרש טעמייהו דב"ש דדרשי מקרא דשמיטה אלא דממיעוטא מאותם דכתיב גבי לקט ופאה נפקא להו כדלעיל ובין לר"ל דמפרש טעמייהו דב"ה דמקרא דשמיטה נפקא להו מיהת לכ"ע בעינן שיפקיר לכל ישראל בין לעניים בין לעשירים וא"כ הכא לא הוי הפקר לב"ה דקיי"ל כותייהו ומשום הסיפא נקט לה כדלקמיה דאם הפקיר לאדם אבל לא לבהמה וכו' בהא איכא בינייהו דר"י ור"ל אליבא דב"ה ותליא בפלוגתא דידהו בהא דמפרשי טעמייהו:

על דעתיה דר' יוחנן הבקירו הבקר. דלר' יוחנן נפקא להו לב"ה ממיעוטא דאותם דשאר הפקר לא ליהוי כלקט ופאה וא"כ הכא כיון שהפקיר לכל ישראל הוי הפקר ואע"ג דקאמר לעניי אותה העיר אבל לא לעניי עיר אחרת בהא לא איכפת לן דהא לא קאמר בפירוש אבל לא לעשירי' והלכך אמרינן מסתמא כי הפקיר לכל העולם הוא דהפקיר בין לעניים בין לעשירים אלא דבעניים לחוד הוא דמקפיד שלא יזכו בה אלא עניי אותה העיר אבל מעיר אחרת הכל שוין בו ואף לעשירים וכן לעשירים שבאותה העיר ושפיר ילפינן מאותם דאלו לקט ופאה אין בהם אלא לעניים בלבד:

על דעתיה דרשב"ל. דמפרש טעמייהו דב"ה דמקרא דשמטה ילפי שצריך שיהא ההפקר כשמטה ממש א"כ הכא אין הפקירו הפקר שהרי שמיטה הפקר לכל היא ובין לאדם בין לבהמה:

א"ר לא בפירוש פליגין וכו'. כלומר דר' אילא קאמר דלא צריכא לן למידק פלוגתייהו מהא דלעיל אלא דאשכחן דפליגי בהדיא בהאי דינא אי הוי הפקר או לא:

הדא דאמרה הבקר לעניים וזכו בהן עשירין. כלומר הא דאמרינן דלר' יוחנן כל היכא דהפקיר סתם לעניים הוי הפקר גמור ואפי' אם זכו בהן עשירים כדקאמר לעניי אותה העיר הוי הבקר כל זמן שלא אמר בפירוש אבל לא לעשירי' האי מילתא תליא בתפלוגתא דר"מ ור' יוסי היא דפליגי בעלמא בדין הפקר והך פלוגתא דר"מ ור' יוסי בברייתא הובאה לקמן בפ"ג דדמאי בהלכה ב' ועיקרה לקמן בפ"ד דנדרים בהלכה י' דר"מ סבר כיון שאדם מפקיר יצא דבר מרשותו ואינו יכול לחזור בו ואע"ג דעדיין לא אתי ליד הזוכה הוי הפקר ופטור מן המעשרות ואפי' קדם וזכה הוא עצמו בו דין הפקר יש לו ור' יוסי סבר דאין הפקר יוצא מתחת ידי הבעלים אלא בזכייה כדמפרש התם טעמא דר' יוסי דקסבר הפקר כמתנה מה מתנה עד דאתיא מרשות נותן לרשות מקבל אף הפקר עד דאתי לרשות זוכה וכל זמן שלא זכה בה אדם יכול לחזור בו ואין לו דין הפקר:

ע"ד דר"מ דהוא אמר וכו'. השתא מפרש לה. דהא דר' יוחנן דלעיל תליא בהאי פלוגתא דר"מ ור"י דלדעתי' דר"מ דס"ל כיון שהאדם מפקיר יצא הדבר מרשותו וא"כ הכא נמי מכיון שהפקיר לעניי אותה העיר יצא הדבר מרשותו והוי הפקר גמור ואפי' לעשירים הואיל ולא אמר בפירוש אבל לא לעשירים ועל דעתיה דר' יוסי דאמר לעולם יכול לחזור בו עד דאתי ליד הזוכה ה"ה הכא אין הבקרו הפקר דמכיון שהוא יכול לחזור בו מקודם שיבוא ליד הזוכה והוא אמר לעניי אותה העיר א"כ כל זמן שלא זכו בו עניי אותה העיר לא מקרי בא ליד הזוכה ואפי' זכה בו עשיר לאו כלום הוא דבעינן שיבא ליד הזוכה שזיכה לו בפי' דהא מדמי לה למתנה ועד שיבא ליד אותו מקבל שזיכה לו יכול הוא לחזור בו וה"נ כן. וגרסי' להאי סוגיא בנדרים שם עד מה אנן קיימין.

עד כדין בשהבקירה לזמן מרובה. לר"מ הוא דבעי דקאמר אינו יכול לחזור בו עד כאן לא שמענו אלא בשהפקיר לזמן מרובה וטעמא דבזמן מרובה ליכא חשש הערמה דנימא שמא הערים בדבר להפקירו כדי לפוטרו מן המעשרות ואח"כ יזכה בו הוא עצמו ומחשש זה לא ליהוי הפקר כלל וכדלקמן הא לא אמרינן משום דכשמפקיר לזמן מרובה מתיירא הוא שמא בתוך כך יזכה בו אחר והלכך אמרינן דעתיה דמעיקרא. ודאי להפקר

גמור נתכוין ועכשיו הוא רוצה לחזור ולפיכך אינו יכול לחזור בו דמכיון שהפקיר הפקר גמור יצא הדבר מרשותו:

אבל הבקירה לזמן מועט מהו. דבכה"ג מיבעי לן דהואיל דאיכא למיחש דלא נתכוין להפקר גמור אלא להערמה בלבד ולא הוי הפקר לפוטרו ממעשרות ויהיה יכול לחזור בו לגמרי דעדיין לא נגמר הפקירו או דילמא אפי' הפקיר לזמן מועט אינו יכול לחזור בו וקס"ד השתא דבהפקיר לזמן נמי איכא למיחש לרמאין:

נשמעינה. לזה.

מן הדא ברייתא דלקמן דקתני בסיפא דבהפקר לזמן לא חששו חכמים להערמה כדמייתי בתר הכי. ואיידי דנקט האי ברייתא מפרש לה לכולה:

הבקיר את שדהו. סתם ולא פירש לזמן:

שנים ושלשה ימים. הראשונים חוזר בו ואע"ג דמדאורייתא הוי הפקר אפי' לא אתי ליד הזוכה רבנן תקינו לה. מפני הרמאין שרוצין להפקיע שדותיהן מן המעשרות ומפקירין וחוזרין וזוכין בהן ולפיכך אמרו חכמים דלא הוי הפקר עד שלשה ימים ואם יזכו בהן לא יהיו כזוכין מן ההפקר ויתחייבו במעשרות אבל לאחר ג' אינו חוזר בו והכי אמר בהדיא בנדרים שם דתו ליכא למיחש להערמה שכל שמפקיר שדהו מפני הרמאות אינו מתאחר לזכות בו עד אחר ג' ימים אלא ודאי להפקר גמור נתכוין מעיקרא:

תני ר' שמעון דימא קומי ר' זירא אפי' לאחר ג' חוזר בו. כצ"ל וכן היא בנדרים ר"ש פליג וס"ל דלהאי טעמא דתקינו רבנן מפני הרמאין אפי לאחר שלשה חוזר בו:

א"ל. ר' זעירא מכיון דאת אמר אפי' לאחר ג' ימים איכא למיחש להאי חששא א"כ לדידך היא לאחר ג' ימים היא לאחר כמה ימים ויהא חוזר לעולם ומעתה תשתכח תורת הפקר לגמרי בתמיה:

לישנא דמתניתא מסייע לר' זעירא. דלא חששו להערמה לאחר ג' ימים כדמסיים בסיפא דקתני בד"א דיכול לחזור תוך ג' ואפי' זכה בו אמרינן דלאו מהפקירא קא זכי בשהפקיר סתם דבהא חששו חכמים מפני הרמאין:

אבל אם אמר שדי מובקרת יום א' וכו' עד שלא זכה וכו' יכול היא לחזור בו ואפי' לאחר ג' וטעמא דאע"ג דלא בעינן דאתיא ליד זוכה וכר"א מ"מ הואיל דהפקר לזמן מילתא דלא שכיחא היא דלא מפקרי אינשי לזמן וכיון ששינה זה והפקיר כך אמדינן לדעתיה דהואיל ולא רצה להפקירו הפקר עולם אכתי אגיד גביה אף באותו זמן שהפקירו ולא ניחא ליה דליפוק מרשותיה עד דזכי ביה אידך אבל משזכה בו בין הוא בין אחר אינו יכול לחזור בו ודין הפקר יש לו אפי' זכה בו הוא עצמו ומשום דבכה"ג דמפקיר לזמן

ליכא למיחש להערמה שאם היה בדעתו בשעה שהפקירו להערמה ולחזור ולזכות בו למה היה לו להפקירו לזמן ידוע היה לו להפקירו סתם דמאי נפקא ליה מידי בזה שהרי דעתו לחזור ולזכות בו אלא ודאי דלאותו זמן שהפקיר גמר בדעתו להפקירו לגמרי בלא הערמה כלל לפיכך משזכה אין יכול לחזור בו שלא יהא בו תורת הפקר:

הדא אמרה. השתא פשיט לה להבעיא דלעיל דש"מ מהכא דהיכא שהפקירו לזמן אין חילוק בין אם הוא זמן מרובה או מועט כדקתני יום א' וכו' וש"מ דלא חשו על הערמה בכה"ג וכדפרישית וש"מ שאדם מבקיר וחוזר וזוכה בו הוא עצמו ודין הפקר יש לו כדקתני זכה בו בין הוא בין אחר אינו יכול לחזור בו מהפקר:

הדא פשיטא שאילתא דר' זעירא. כלומר השתא נמי ידעינן מה דפשיטא ליה לר"ז וכמו דהקשה לר"ש בפשיטות דאם חוששין לאחר ג' ניחוש נמי אפי' לאחר כמה ימים אלא כל היכא דליכא למיחש להערמה והיינו לאחר ג' בסתם דתו ליכא למיחש כדפרישית לעיל גבי דר"ז אין חוששין ומהאי ברייתא מסייעא ליה דכמו בהפקיר לזמן דליכא חששא דהערמה ואין חילוק בין זמן מרובה לזמן מועט ה"נ במפקיר בסתם כיון דאחר ג' ימים ליכא חשש הערמה אם זכה בו בין הוא בין אחר אינו יכול לחזור בו והוי כזוכה מן ההפקר:

מה אנן קיימין. על טעמא דב"ש בסיפא דמתני' קאי כל עומרי השדה של קב קב וא' של ד' קבין ושכחו דקאמרי אינו שכחה ובמה אנן קיימין טעמייהו.

אם משום שהוא דבר מסוים ויותר משאר עומרי השדה א"כ דיו בשנים שהרי כולן של קב קב ואם יש בו ב' קבין סגי למקרי ליה דבר מסוים.

ואם משום שורה שיכול לעשות ממנו שורה של קב קב כמו שארי העומרי' ולפיכך קאמרי אינו שכחה משום דאמרינן דלא משום שכחה הניחו אלא רוצה לעשות ממנו שורה של קבין ובשנים ליכא שורה א"כ דיו בג' קבין וראוי לעשותו ג' של קב קב:

חד בא רבי. כמו חד מבי רבנן שבא אל בית המדרש ואמר הדא דקאמר ר' יוחנן כדלקמן לפני ר"ל דכל שהוא יכול לחולקו ולעשותו שורה כב"ש כלומר לעולם טעמא דב"ש משום שורה והא דלא סגי בשלשה משום דבעינן שיהא ראוי לחלקו לשנים ולעשות ממנו שורה שכן דרך הרוצה לעשות עמרים קטנים ממקום שיש בו הרבה ביחד חולקו בתחלה לחצאין ואח"כ חולק כ"א מהן לעמרים קטנים כמו שנעשו שאר עומרי השדה הלכך בפחות מד' קבין לא תלינן בשורה:

ר' יונה בעי והוא שיעורה וכו'. כצ"ל ובספרי הדפוס נתחלפו התיבות. כלומר דר' יונה שאל אליבא דב"ש אם זה הוא שיעורה לעולם לפי ערך של שאר עומרי השדה וכמו

דאמרי אם כל עומרי השדה של קב קב וא' של ד' קבין ושכחו אינו שכחה כך אם כל עומרי השדה של ב' קבין הן וא' של שמונת קבין ושכחו דג"כ אינו שכחה מהאי טעמא גופיה וב"ש חושבנא קמייתא הוא דנקטי וה"ה לאינך או לא ולא איפשטא ליה אליבא דב"ש.

הלכה ב

מתני' העומר שהוא סמוך לגפה. גפה הוא גדר אבנים סדורות זו על זו בלא טיט:

ולכלים. כלי המחרישה:

בש"א אינו שכחה. דהואיל והניחו אצל דבר המסוים והיינו גפה וגדיש שהן עומדין במקום קבוע עתיד לזכרו:

ובה"א שכחה. דכל זמן שלא החזיק בו להוליכו לעיר לעולם הוי שכחה אבל אם החזיק בו להוליכו לעיר והניחו בשדה ואפי' אינו סמוך לדבר המסיים ושכחו לא הוי שכחה כדתנן במתני' דלקמן ומודים בהעומר שהחזיק בו להוליכו אל העיר ושכחו שאינה שכחה.

גמ' וקשיא על דב"ש בגפה ובגדיש דבר שהוא מסוים ואינון אמרי אינו שכחה. הכי פירושא דודאי מסתברא היא דכל שהניחו אצל דבר מסוים לא ליהוי שכחה לפי שעתיד לזכרו וכדפרישית במתני' ומאי דקשיא להש"ס הכי קשיא ליה דנקט גפה וגדיש בקר וכלים בחדא בבא משמע דחדא טעמא אית להו אליבא דב"ש והרי גפה וגדיש הוי דבר מסוים אבל בקר וכלים לא מיקרו דבר מסויים דהא ניידי ממקום למקום וכדקאמר לקמיה בקר וכלים דבר שאינו מסוים וא"כ קשיא לב"ש על דקאמרי אינו שכחה בעומר שהוא סמוך לכל אלו דחשיב במתני' ומאי טעמייהו ורהטת הקושיא הכי מתפרשא בגפה ובגדיש דבר שהוא מסיים וכו' כלומר אי דטעמייהו בהני משום שהוא דבר מסוים והרי אינון אמרין אינו שכחה אף בבקר וכלים ואמאי הא הני לא הוו דבר מסוים וקיצר הש"ס משום דסמיך על הא דלקמיה:

וקשיא על דב"ה בבקר וכלים וכו'. כלומר וכה"ג קשיא איפכא על הא דב"ה דאי בבקר וכלים היינו טעמייהו משום דהוי דבר שאינו מסוים א"כ אמאי אינון אמרין דהוא שכחה בכולהו דמני במתני' ואף בגפה וגדיש ואמאי והא אינהו מיחשבו דבר מסוים לגבי בקר וכלים ומ"ט דנקט התנא לכולהו בחדא מחתא אליבא דב"ש ודב"ה. ולא משני מידי על האי קושיא משום דסמיך על הא דלקמן דכל הא דאמרן אליבא דר' יהושע בתוספתא היא דס"ל דפליגי בהא כהך פשטא דמתני' אבל לא קיימא המסקנא הכי אלא כר"א וכראב"ע וכדלקמן:

במקומו הוא עומד בצד הגת וכו'. השתא מדייק הש"ס להך טעמא דבעית למימר דב"ש סברי דכל שהוא אצל דבר מסיים אחד לא הוי שכחה א"כ הא דתנן בריש פרק דלקמן כל זית שיש לו שם בשדה וכו' בד"א בשמו ובמעשיו ובמקומו ומפרש התם במקומו כגון שהוא עומד בצד הגת או בצד הפרצה לימא הך מתני' דב"ש היא דקסברי הכא אינו שכחה משום האי טעמא ודלא כב"ה:

א"ר יוסי. דלא היא דמהתם לא קשיא מידי דדברי הכל היא הך מתני' דלקמן דשאני תמן שהוא דבר מחובר והוא אילן הזית אצל דבר המחובר הגת או הפרצה וא"כ איכא למימר דנתן עיניו בו ועתיד לזכרו ברם הכא דבר התלוש הוא בצד המחובר והלכך קסברי ב"ה דלא מיקרי אצל דבר המסוים דנהי דהמחובר הוא במקום קבוע העומר שהוא תלוש נייד ממקום למקום ע"י מהלך בני אדם שם ומתוך כך אינו סומך עליו שיהא מונח במקום הזה ושוכחו:

א"ר אלעאי וכו'. תוספתא היא בפ"ג:

ואלו. באיזו מאילו עומרים חלוקין הן.

בתורה הזאת. בשבועה:

עומר וכו'. בזה חלוקין הן כדתנינן הכא במתני' בש"א אינו שכחה ובה"א שכחה כצ"ל:

א"ל לא נחלקו וכו' שהוא שכחה. ולא כדתנינן במתני' אלא לא נחלקו ב"ש באם לא נטלן בידו תחילה ואע"פ שהוא סמוך לגפה ולגדיש אפילו הכי הוי שכחה דלא מיקרי דבר מסוים משום שהוא תלוש בצד המחובר וכדאמרינן לעיל אליבא דב"ה וה"נ לר"א אליבא דכ"ע דקסבר דאף ב"ש מודים בזה היכא דליכא עוד חד צד למעליותא כדלקמן.

ועל מה נחלקו ב"ש על העומר שנטלו בידו בתחילה ואח"כ נתנו בצד הגפה וכו'. ובהא הוא דפליגי דלב"ש אינו שכחה מפני שכשנטלו בידו כבר זכה בו ואפי' לא נטלו אלא ממקום למקום ולא להוליכו לעיר אעפ"כ הואיל וזכה בו בתחלה שוב אין שכחה שלאחר מיכן שכחה וב"ה סברי דמכיון שלא נטלו להוליכו לעיר לא חשיבא האי נטילה כלום דלא מיקרי זכיה דלא נטלו אלא לפנות זה המקום שהיה מונח בו ומה שנתנו בצד הגפה ובצד הגדיש זה לא מיחשב בצד דבר המסוים כדלעיל והלכך הוי שכחה לב"ה אבל אם בשעה שנטלו החזיק בו על מנת להוליכו לעיר בזה אף ב"ה מודים דלא הוי שכחה כדתנן במתני' דלקמן ואפי' נתנו באיזה מקום שיהיה אין שכחה שלאח"כ שכחה:

וכשבאתי והרציתי את הדברים לפני ר"א בן עזריה. הודה לדברי ר"א שבזה דוקא הוא דנחלקו ב"ש ואמר לי הברית הזה הן הן הדברים של אמת כמו שנאמרו לו למשה בחורב:

תמן תנינן. בריש פ"ח דכתובות וגרסי' להאי סוגיא שם עד סוף הלכה:

אף שלא תתארס. ונתארסה:
בש"א תמכור. במודה ארוסה אבל משנשאת לא:
ובה"א לא תמכור. משום דאירוסין עושה ספק נשואין שמא תבא לידי נשואין שמא לא תבא הלכך לכתחילה לא תמכור אבל בדיעבד קתני התם דמודין שאם מכרה ונתנה קיים:
ולמה לא תנינתה. להאי פלוגתא בפ"ד דעדיות דחשיב שם מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה:
א"ל לא אתינן מיתנייא. לא שנינושם אלא דברהחמור לשני הצדדים או קל לשני צדדים לאלו ולאלו אבל הכא חומר הוא מצד אחד וקל מצד אחד לב"ש חומר לבעל וקל לאשה ולב"ה איפכא הוא:
והא תנינן. בעדיות בש"א הבקר לעניים הבקר אפי' לא הפקיר לעשירים ופטור מן המעשרות ולב"ה לא הוי הפקר עד שיופקר אף לעשירים כשמיטה ושלו הן וא"כ הרי הוא קל לעניים וחומר לבעה"ב אליבא דב"ש ולב"ה איפכא:
ותניתה. ואפ"ה תתני.
ומשני קל הוא לעניים ואינו חומר לבעה"ב. כלו' דלא חשיבא חומרא שהרי מדעתו הוא מפקיר ולא שייך לומר חומרא אלא במקום שמוטל עליו ולפי מה שחייבוהו חכמים:
והתנינן. עומר וכו' וקחשיב התם ולב"ש אינו שכחה והרי הוא קל לב"ה וחומר הוא לעניים ולבית הלל איפכא ואפ"ה קתני:
קל הוא לבעה"ב ואינו חומר לעניים. לב"ש שעדיין לא זכו בו ולא מקרי חומרא אלא במקום שמפקיעין זכותו ממנו:
ואמור אוף הכא. אי הכי דבכה"ג לא חשיבא חומרא א"כ אמאי קאמרת דחומר הוא לבעל במאי דיכולה היא למכור הרי הבעל עדיין לא זכה בה ובנכסיה קודם שנשאה.
מכיון שקדשה יש לו זכות בה. וכנפלו לזכותו ולזכותה ושפיר הוי חומר לבעל לב"ש.
א"ר יודה וכו'. איידי דאיירי בהאי ענינא מסיק לה למאי ששנינו שם ותוספתא היא בפ"ה דכתובות:
מה זו. בנשואה מכרה בטל כדקתני התם נפלו לה משנשאת אלו ואלו מודים שאם מכרה ונתנה בטל והבעל מוציא מיד הלקוחות ואף בארוסה תהא מכרה בטל:
בחדשים אנו בושין. על שנפלו לה משנשאת אנו בושין בזה מה ראו חכמים לומר שהבעל מוציא מיד הלקוחות.
אלא שאתם מגלגלים עלינו לומר אף בישנים כדמפרש שהן נכסים שנפלו לה בעודה ארוסה שיהא ג"כ מכרה בטל ודי לנו במה שתקנו חכמים.

הלכה ג

מתני' ראשי שורות העומר שכנגדו מוכיח. כלומר אם שכח עומר אחד ואתה יכול לתלותו שרוצה לעשות ממנו אח"כ ראש שורה העומר שכנגדו מוכיח הוא אם כך הוא שראוי לעשות ממנו ראש שורה אינו שכחה כדמפרש לה בסיפא ואלו הן ראשי שורות וכו'.

העומר שהחזיק בו להוליכו אל העיר וכו'. כדאמרי' בהלכה דלעיל דבזה שהחזיקו על מנת להוליכו לעיר הכל מודים בה ואף לב"ה דפליגי התם בנטלו ממקום למקום ואפי' הניחו סמוך לגפה ולגדיש מודים בעל מנת להוליכו לעיר שכבר זכה בו ואם שכחו אחר שהניחו באיזה מקום שיהיה לא הוי שכחה. והא דהפסיק התנא בדין זה בתוך הדין של ראשי שורות ללמדנו דמה דאמר העומר שכנגדו מוכיח קאי על חלוקה שיכול לתלותו בראש שורה דאז אינו שכחה כדקתני בסיפא ואת שלאחריהם אינה שכחה כדמפרשי' לקמן ואשמעינן דדין העומר שכנגדו מוכיח לא הוי שכחה כמו בהעומר שהחזיק בו להוליכו לעיר דהכל מודים בו שאינו שכחה:

אלו הן ראשי שורות. שאמרנו בהן דהעומר שכנגדו מוכיח.

שנים שהתחילו באמצע השורה. האי שהתחילו קאי בין שהתחילו לקצור באמצע שורה של קמה ובין שהתחילו ליקח מהעמרים המונחים שורות שורות על פני השדה והתחילו מהאמצע של השורה כדקאמר בגמ' דדין קצירת הקמה ודין אסיפת העמרים שוין הן לענין שכחה:

זה פנה לצפון וזה פנה לדרום וכו' שלפניהם שכחה. דמכיון שהתחילו מאמצע השורה ושכח כל אחד מהן ממה שלפניו בין לקצור הקמה או באסיפת העמרים אין כאן העומר שכנגדו מוכיח לפי שאי אתה יכול לומר כאן דמה שהניח זה מלקצור או מלעמר ודילג את שלפניו הוא משום שרוצה לעשות שורה ממזרח למערב דזה אינו שהרי אנו רואין שהולך וקוצר באותה שורה עצמה להלן ממקום הזה או מהעומר הזה ולצפון וכן חבירו לדרום וא"כ מה שהניחו זה המקום מלקצור או זה העומר מלאסוף מחמת שכחה הוא שהניחו אבל מה שלאחריהם והיינו במקום שהתחילו הניחו שם ביניהן מלקצור או מלעמר והלכו משם ולהלן בזה הואיל ואין כאן דילוג שהרי לא דלגו כלום לפניהם שפיר אמרינן העומר שכנגדו מוכיח שאם יש כאן לומר ולתלות דמה שהניחו לא משום שכחה הוא אלא שרוצין לעשות אח"כ שורה ממזרח למערב תלינן ולא הוי שכחה:

יחיד שהתחיל מראש השורה. הא דנקט ביחיד בראש השורה משום דבשנים הקוצרין ומתחילין בשורה אחת מסתמא באמצע הן מתחילין זה לכאן וזה לכאן כדי שיגמרו את

השורה כאחת אבל יחיד הקוצר מתחיל הוא מראש השורה והלכך אם הניח אח"כ שורה זו והתחיל בשורה שבצד' הרי מה שלפניו לא הוי שכחה דכל מה שלפניו לית ביה בבל תשוב לקחתו אבל מה שלאחריו בבל תשוב הוא ואין כאן עומר שכנגדו מוכיח הואיל ולא התחיל באמצע השורה:

גמ' מנין לראשי שורות. מנין לנו רמז מן התורה דתלינן לקולא בראשי שורות:

מה שאתה קוצר אתה שוכח. כלומר אם שכחת מלקצור בשעה שאתה קוצר ועברת ממקום אחד ולא קצרת לא תשוב דהוי שכחה לאפוקי במקום דיש לתלות שעדיין עתיד לקצור הוא וכגוונא שאמרנו במתני' בשנים שהתחילו לקצור מאמצע השורה והפך זה פניו אילך וזה פניו אילך ולא קצרו המקום שביניהן ואחריהן דאיכא למיתלי שעדיין עתיד להקצר ואם השורה שהתחילו היתה מצפון לדרום יעשו ממקום הזה שהניחו ראש שורה ויקצרו ממזרח למערב:

עד כדון ראשי שורות קמה. במקום שנוכל לתלות בראשי שורות של הקמה וכגוונא דאמרן שבשעת התחלה לקצור ועשו שורה מצפון לדרום זה לכאן וזה לכאן והניחו מקום ביניהן באמצע דתלינן שעתיד הוא להקצר ויתחילו ממנו ראש שורה כנגד אותה השורה שהתחילו ולא כסדרה וכדפרישית:

סוף שורות קמה. מנין כגון שבאותה שורה שהתחילו לא הניחו כלום וקצרו אותה כסדרה וכן שורה שניה ושלישית ורביעית קצרו אותן כסדר הזה שהתחילו ושוב הניחו מקום א' בשורה החמישי' ולא קצרו כולה אלא הלכו לקצור ממנה ולהלן ומסתפק הש"ס אם תלינן בכה"ג בסוף שורת הקמה וכלומר דנאמ' נמי הכא ובגוונא אחריתא והיינו שעתידין להתחיל ולעשות שורה מצד השני של השדה ויעשו שורה אחת מן המערב למזרח והמקום שהניחו יהי' סוף אותה השורה:

א"ר יונה לא תשוב לקחתו. כתיב ודרשינן ממקומו שבאת לא תשוב לקחתו וכלומר ממקום שכבר באת וקצרת ושכחת מלקצור איזה מקום זה לא תשוב לקחתו לאפוקי בכה"ג שעדיין לא באת שם שפיר נמי תלינן שיעשה זה המקום סוף השורה כמו דתלינן בראש השורה:

עד כדון ראשי שורות עומרין. כלומר אע"ג דהכתוב מדבר כי תקצור קצירך וזה על קצירת הקמה וכדדריש לה למעוטי מקום שנוכל לתלות בראשי שורות קמה מכל מקום ממילא שמעינן דגם בראשי שורות עומרין הדין כן דהא מסיים ושכחת עומר בשדה ועיקר הכתוב בשכחת עומרין מיירי אלא דמבשדה דרשינן לרבות שכחת קמה וא"כ כמו

דדרשינן לעיל מה שאתה קוצר וכו' ולאפוקי מקום דאיכא למיתלי בראשי שורות קמה ה"ה נמי בראשי שורות עומרין:

סוף שורות עומרין. מנין כלומר מנין לנו דנימא גם בעומרין דתלינן אף בסוף השורה כמו דאמרי' בסוף שורות קמה ומשום דהא דדרשינן ממקומו שבאת לא תשוב לקחתו לא שייך כ"א בקצירת הקמה וכדפרישית דלאפוקי לכל שעדיין לא באת תלינן נמי שיעשה אותו לסוף שורות הקמה אבל בעומרין שכבר בא לשם בתחילה כשעשה את העומרין ועכשיו מאסף הוא אותן והניח אחד מהן הו"א דלא תלינן בסוף השורה כמו דתלינן בקמה:

א"ר יונה נילף ראשי שורות עומרין מראשי שירות קמה וסוף שורות עומרין מסוף שורות קמה. כצ"ל. כלומר מכדי איתקש אתקשו להדדי ובחדא קרא כתיבי וא"כ כמו דילפינן ראשי שורות עומרין מראש שורות קמה כך ילפינן נמי סוף שורות עומרין מסוף שורות קמה ודין אחד להם וכל היכא דאיכא למיתלי תלינן בתרוייהו:

העומר שכנגדו מוכיח כיצד וכו' עומר אחד מהן בצפון ובדרום. תוספתא היא בפ"ג. כלומר שעימרו השנים כאחת בשורה אחת מהן זה לצפון וזה לדרום ושכחו עומר אחד ביניהן והוא אחריהן אינו שכחה מפני שהעומר הזה נידון הוא מזרח ומערב כלומר שיכול לעשות ממנו שורה עם העומר שכנגדו שתהא השורה ממזרח למערב וזהו העומר שכנגדו מוכיח עליו שאינו שכחה כדפרישית במתני':

עימר מזרח ומערב ושכחו. ובעי הש"ס אם אחר שעימרו שורה הראשונה מצפון לדרום והניחו עומר אחד ביניהן דאמרינן דלא הוי שכחה מפני שהוא נידון במזרח ומערב והשתא אם אח"כ עימרו השורה מהעומר שכנגדו ממזרח למערב ושכחו עוד הפעם לאותו עומר הראשון שהניחוהו בתחילה מהו שיעשה שכחה מי אמרינן הואיל ובתחילה ראוי היה להיות ניצל מהשכחה שהיה נידון עם העומר שכנגדו להתחיל ממנו השורה ממזרח למערב שוב אין שכחה שלאחר מיכן שכחה ואם נזכר לבסוף יכול הוא ליטלו או דילמא מכיון דעכשיו חזר ושכחו ואינו ראוי להיות נידון עם העומר שכנגדו דכבר עימר ממנו ואילך הוי שכחה:

נשמעינה מן הדא עימר את הראשון וכו'. וגרסי' להא בפרק דלעיל הלכה ב' דבעי התם נמי בכה"ג דבר שהוא ראוי להציל ושכחו מהו שיעשה שכחה וכדפרישית שם דהבעיא היא הואיל וכתיב כי תקצור וגו' ושכחת עומר משמע דבשעת העימור תליא מילתא אם שכחת כשקצרת או כשעשית את העומרין לא תשוב לקחתו אבל אם בשעת העימור איכא למתלי דלא שכחו שוב אין שכחה שלאחר מיכן שכחה ואם חזר ונזכר אח"כ יכול

הוא ליטלו או דילמא מכיון ששכחו ואפי' אחר העימור תורת שכחה עליו ואפי' חזר ונזכר אח"כ קרינן ביה לא תשוב לקחתו. והאי ממש כעין הבעיא דהכא ופשיט לה לעיל מהני ברייתות עימר את הראשון וכו' ומפרש התם ר' בון בר' חייא דל"פ אלא מ"ד דבעינן נטל את החמישי בשיש שם ששי וכו' וכדמפרש שם באר היטב וע"ש וה"נ פשטינן לה כמו דאת אמר דאפ"ה הוי שכחה בדבר שהיה ראוי בתחלה לידון בשורה וה"ה הכא דשכחה שלאחר מכאן הוי שכחה:

היה עומר אחד גדול. זה העומר אחד שהניחו ביניהן אם היה גדול ועימר צד החיצון שבו שהוא כלפי חוץ השדה והצד הפנימי שהוא כלפי העומר שכנגדו לא עימר ונשאר כן:

בצד הפנימי נידון בשורה. כלומר בהא לא קמיבעיא לן דודאי אמרינן שבצד הפנימי של עומר הזה הוא נידון בשורה עם העומר שכנגדו שעדיין ראוי להצטרפו לשורה ממזרח למערב כי קא מיבעיא לן אם עימר צד הפנימי שבו ולא צד החיצון מהו שידון בשורה בצד החיצון שבו שנשאר מי אמרינן דהואיל וצד הפנימי לית ביה הוי כהפסק ואינו נידון בשורה עם העומר שכנגדו או דילמא דמכיון שעדיין צד החיצון שבו קיים ראוי הוא לידון בשורה.

וכן בעי עוד בעימר צד העליון שבו דבזה צד התחתון שנשאר ודאי נידון בשורה ואיפכא מאי אם עימר הצד התחתון שבו ולא העליון כגון שסמכו לצד העליון בעץ ובאילן וכיוצא בו והניחו כך בצד העליון שבו מהו שידון בשורה איפשטו הני בעיות:

רב כד נחת לתמן. לבבל:

היה אומר אנא בן עזאי דהכא. של א"י כלומר הריני מוכן להשיב לשואלו דבר בעומק ובחריפות כבן עזאי בשוקי טבריא: וגרסי' להא בפ' עגלה ערופה בהלכה ב':

שני הרוגין. שנמצאו מונחין זה ע"ג זה מהו.

סבר רב שהן עורפין. סבור היה רב למימר דהדין הוא שעורפין את העגלה עליהן אלא דהספק היא מהיכן מודדין אם מהעליון או מהתחתון והיה רוצה לפשוט לו דין המדידה: א"ל ההוא סבא דאין עורפין כלל בכה"ג:

התחתון משום טמון. דקסבר מין במינו הוי טמון ואין עורפין על הטמון כדתנן התם באדמה ולא טמון.

והעליון משום דצף היא על התחתון ולאו בשדה היא כדדריש התם בשדה ולא צף:

כד סלק להכא. כשחזר רב לא"י ואתא לגבי רבי ואמר זה משמי' דהאי סב:

א"ל רבי יאוש אמר לך. דאין עורפין בשני הרוגין אבל לא מטעמיה אלא מדכתיב כי ימצא חלל ודרשינן אחד ולא שנים וגזירת הכתוב הוא דאין עורפין על שני הרוגים שנמצאו זע"ז:

היה שם אמת המים עוברת על פני כל השדה ומפסקת בין העומר לאחרים. אם היא גדולה כ"כ שצריך לעקור את המחרישה מצד זה וליתנה בצד זה הוי הפסק ואין העומר שבצד האחד נידון בשורה עם העומרים שבצד השני ואם הניחו אין תולין בשורה והוי שכחה ואם לאו לא הוי הפסק ונידון בשורה:

ה"ג קצר חצי שירה ישב לאכול ישב לישן קרא לו חבירו חשיכה ובא למחר נידון בשורה. ובספרי הדפיס נסתרסו התיבות בטעות וקמ"ל דמה שהפסיק מחמת שישב לו לאכול או לישן או קרא לו חבירו לדבר עמו או שחשכה לו לא הוי הפסק ומה שהניחו לחצי שורה הנשארת כשבא למחר לקצור או לעמר נידון בשורה עם מה שיש עוד להצטרף אות' לשורה א"נ אפי' אין כאן עוד כלום לא הוי שכחה מה שהניח מלקצור או מלעמר מחמת זה דחשיב הכא והא דקאמר נידון בשורה כלומר הרי הדין באותה חצי שורה הנשארת כמו שהיתה ראויה להיות נידון בשורה:

עומר שנטלו להוליכו לעיר וכו'. תוספתא שם:

ר' זעירא אמר בזוכר. הא דקאמר התחתון אינו שכחה מפני שהוא מכוסה לאו דס"ל לר"ש דטמון אינו שכחה אלא ה"ט דהכא בזוכר את העליון בתחלה מיירי ואח"כ שכחו והלכך התחתון אין שם שכחה עליו מפני שנתכסה מחמת העליון ובאותה שעה היה זוכר את העליון:

אתיא דר' זעירא. דס"ל דכסוי העליון שזכרו הוא גורם שלא יהא מה שתחתיו שכחה כר' יונה דאמר בפרק דלעיל בהלכה ו' גבי העומר שחיפהו בקש דתנן דאינו שכחה ובזוכר את הקש שעליו וכאן נמי כדאמר ר"ז בזוכר את העליון:

שדה שעומריה מעורבבין זה עם זה ושכח אחד מהן אינו שכחה. דמחמת ערבובן לא היה נראה לו עד שיטול מה שהוא סביבותיו ונראה וניכר הוא ואם אח"כ שכחו הוי שכחה ותוספא היא שם:

הלכה ד

מתני' שני עומרים שכחה. והם אינם מעורבבין כדקאמר בגמ'.

שני צבורי זתים והחרובין. דוקא צבורין שהן גמר מלאכה.

שני הוצני פשתן. כשנעקר הפשתן מן השדה נקרא הוצני שעומד כמו הוצי דקל:

שני גרגרים. של ענבים פרט:

אלו כדברי ב"ה. כדמפרש טעמייהו בגמ' דכתיב לעני ולגר תעזוב אחד לעני ואחד לגר וב"ש דרשי קרא דלגר ליתום ולאלמנה יהיה הרי כאן ג' ובגמ' מפרש לה מאי עבדי ב"ה בקרא דב"ש.

גמ' עשאן כמין גם. כלומר דמפרש להא דתנינן שני עומרים שכחה דוקא שיהא ניכר שהן מובדלין זה מזה והיינו שעשאן כמין גם יונית כזה דאי לאו הכי הא אמרינן לעיל שדה שעומריה מעורבבין ושכח א' מהן אינו שכחה:

לא אמר אלא צבורין. דוקא הא זתים ואינן צבורין לא הוי שכחה כדמפרש ואזיל מה בין וכו' דבעינן גמר מלאכה במסיקת הזתים דומיא דקציר דכל זמן שאינו צוברן לאו גמר מלאכה הוי.

רומס הייתי זתים וכו'. מפורש בפ' דלעיל בהלכה ב'.

ר' אלעזר קאמר. בשם ר' חייא רבה אפי' חצי אשכול הוא פרט ואשכחן בברייתא דתנ' ר' חייא חצי אשכול או אשכול שלם הוי פרט ולעניים.

והתני. במתני' שני גרגרים פרע ולא יותר ומשני ר' אימי בשם ר' חייא בקוצר ומניח תחת הגפן קאמר ומה שנמצא שם אפי' חצי אשכול או אשכול שלם הרי הוא לעניים הוא כפרט ומתני' בהנופל בשעת בצירה מיירי כדתנן בפרק דלקמן איזהו פרט הנושר בשעת בצירה:

היו עשוים כמין סינפון. לפרש הוצני פשתן דמתני' שהן עשוין כמין סניפין לעמוד בשדה ולפיכך קורא אותן הוצני:

והוא שיהא חותכן בשוה. כלומר שיהא החיתוך והיינו העקירה שלהן בשוה ולא בערבוב:

טעמייהו דב"ש וכו' כדפרישית במתני'.

שניהן מקרא אחד דרשי. כלומר דר' מנא בא לתרץ דאי הכי קשיא קרא דב"ש לב"ה הלכך קאמר דשניהן מקרא אחד דרשי והיינו דלב"ש האי קרא לגר ליתום ולאלמנה גלי אקרא דלעני ולגר דמה שאמרתי לך לעני זה יתום ואלמנה ונתרבה לזה אחד ולזה אחד ולגר אחד הרי כאן ג' לעניים וב"ה סברי דקרא דקדים הוא דוקא וליתום ולאלמנה דאידך קרא פירושא דלעני הוא מי הוא היתום והאלמנה וכדומה ומדכללן בחדא אין כאן אלא א' ולגר אחד הרי כאן שנים לעניים ומה שהוא יותר לבעל הבית:

הלכה ה

מתני' העומר שיש בו סאתי' ושכחו אינו שכחה. כדדריש בגמ' דכתיב ושכחת עומר בשדה לא תשוב לקחתו עומר שאתה יכול לפשוט ידך וליטלו יצא שיש בו סאתים שאי את יכול ליטלו בידך כולו כאחת:

וכי מרוב העומרים. ושכחן יפה כחו של בעה"ב או לא.

א"ל יופי כחו. שהרי שנים שכחה ושלשה אינן שכחה אמר להן מעתה נימא ק"ו:

אם אמרת בעומר אחד. ויש בו סאתים דין הוא שלא יהא שכחה מפני שהוא כגדיש ואין שכחה בגדיש:

תאמר בשני עומרין שהן ככריכות. שאע"פ שיש בשניהן סאתים כל א' וא' אין בו כגדיש והן כשאר אגודות קטנות והלכה כחכמים:

מתני' קמה שיש בה סאתים ושכחה אינה שכחה. קמה יש בה ג"כ דין שכחה כדאמרינן בפ' עגלה ערופה בשדה לרבות שכחת קמה וילפינן שכחת קמה משכחת עומר מה עומר שיש בו סאתים אינו שכחה אף קמה שיש בה סאתים אינה שכחה:

אפי' הוא של טופח. טופח הוא מין קטנית דק מאוד ולא של טופח ממש קאמר אלא כלומר אפי' אותו המין שבשדה דק הוא שהשבלים הן דקות ושדופות והן כמין הטופח רואין אותן כאילו הן גסים ומלאות והכי מפרש בגמ' ומשום דבמתני' איירי בשדה של שעורים מסיים רואין אותה כאילו היא ענבה של שעורים. כלומר אפילו הן שדופות רואין אותם כאילו היו מלאות כשאר שעורים ואם היו כשאר שעורים היה בהן סאתים אע"פ שהן עכשיו שדופות אין בהם שכחה ולאו דוקא שעורים אלא ה"ה בכל המינים הדין הוא כך:

גמ' כתיב כי תקצור וכו' לא תשוב לקחתו עומר שאת יכול וכו'. והכי דריש לה בספרי פ' תצא לא תשוב לקחתו כולו כאחד וכמה יהיה בו שיערו חכמים בעושה סאתים מכאן אמרו עומר שיש בו סאתים ושכחו אינו שכחה:

אית תניי תני. דממלת עומר גופא נפקא לן ושכחת עומר ולא גדיש והאי ברייתא איתא נמי התם בספרי בריש הפ' דעומר שיש בו סאתים כגדיש הוא:

היך עבידא. בעיא באנפי נפשה היא וכלומר דודאי לענין שכחת זה העומר גופו הא אמרינן דכגדיש דייינינן ליה ואינו שכחה כי קא מיבעיא לן לענין העומר שבצדו אם שכחו מהו:

אין תעבדינה עומר. כלומר מי אמרינן דלא דיינינן ליה כגדיש אלא לענין שכחת גופו דלית ביה שכחה אבל לענין העומר שבצדו מיחשב הוא כשאר עומרי שדה והשתא אם הוא כעומר ולא כגדיש לענין זה א"כ אם שכח העומר שבצדו לד"ה הוי שכחה:

ואין תעבדינה גדיש. כלומר או דילמא דלענין זה נמי כגדיש מחשבינן ליה והשתא אם שכח העומר שבצדו תליא במחלוקת ב"ש והילל דפליגי לעיל בעומר שהוא סמוך לגפה וגדיש דלב"ש אינו שכחה ולב"ה שכחה:

שכח שני עומרים בצדו. כלומר וכן אם שכח שני עומרים בצד זה העומר שיש בו סאתים ושכח ג"כ אותו דהוא עצמו פשיטא לן שאינו שכחה אלא לענין העומרים שבצדו תליא בהאי בעיא גופא דאם תעבדינה עומר לענין זה וכדאמרן א"כ תליא בפלוגתא במתני' דלעיל דלב"ש ג' לעניים דנהי דהוא עצמו אינו שכחה מ"מ השני עומרים שבצדו לעולם שכחה הן לב"ש דהא אף דאמרינן דלענין העומרים שבצדו כעומר דייניגן ליה הרי לב"ש שלשה הוי שכחה וזה שיש בו סאתים הוא דאינו שכחה ושני עומרים שבצדו ממ"נ הוו שכחה אבל לב"ה אם כעומר דייניגן ליה מצטרף הוא עם העומרים שבצדו וא"כ יש כאן שכחת ג' ולב"ה ג' לבעה"ב ואף אלו שבצדו לא הוו שכחה:

אין תעבדינה גדיש אינו נידון בשורה. אבל אי אמרינן דגם לענין העומרים שבצידו כגדיש דייניגן ליה א"כ אף לב"ה אינו נידון זה העומר עמהם בשורה דליהוי שכחת ג' אלא כשאר שני העומרים הסמוכים אצל הגדיש והוו שכחה ולא איפשטא הבעיא הכא:

גמ' א"ר יונה כתיב וכו'. כלומר דר' יונה מפרש טעמא דמתני' דאף קמה שיש בה סאתים אינה שכחה דהואיל ומחד קרא נפקא לן לשכחת שניהם ילפינן קמה מעומר כמו העומר שיש בו סאתים אינו שכחה כדילפינן בהלכה דלעיל עומר ולא גדיש אף קמה כן:

ובלבד שבלין. כלומר דלא תימא דבשל מין טופח קאמר דרואין אותו כאילו הוא שעורין אלא על שבלין קאמר דאם היו גרועות ודקות כמו מין הטופח כדמסיים ואזיל היו דקות וכו' כדפרישית במתני':

הלכה ו

מתני' קמה מצלת את העומר ואת הקמה. אם יש כאן קמה שלא שכחה בצד העומר ששכחו מצלת הקמה על העומר דלא ליהוי שכחה כדדריש בגמ' דכתיב כי תקצור ושכחת עומר בשדה עומר שסביבותיו קציר ולא עומר שסביבותיו קמה וכן מצלת קמה שאינה שכוחה את הקמה השכוחה שבצדה כדאמרי' לעיל דילפינן שכחת קמה משכחת עומר הלכך כל שמציל את העומר מציל ג"כ את הקמה:

והעומר. אבל העומר שאינו שכוח אינו מציל לא את העומר השכוח ולא את הקמה השכוחה שבצדו:

איזו היא קמה. שאמרנו שהיא מצלת את העומר כל שאינה שכוחה ואפי' קלח אחד שבה וה"ה בהצלת הקמה שצריך שהקמה המצלת לא יהא בה שכחה כלל ואפי' קלח א' ותנא חדא מינייהו נקט וה"ה לאידך:

מתני' סאה תבואה עקורה. תלושה.

וסאה שאינה עקורה ומחוברת לקרקע אינן מצטרפין לסאתים דלא ליהוו שכחה אלא אם שכחן הוי שכחה ודוקא ששכח שתיהן שאם שכח את העקורה ולא שכח את שאינה עקורה היתה מצלת את העקורה שבצדה כדתנן לעיל הקמה מצלת את העומר:

וכן באילן השום והבצלים. אם שכח באילן סאה פירות תלושין אצל סאה פירות מחוברין וכן בשום ששכח מקצתו בתלוש ומקצתו במחובר וכן בבצלי' וכלומר בין בתבואה ובין בפירות האילן ובין בירק בכולן הדין כן שאין התלוש והמחובר מצטרפין לסאתים אלא שניהן שכחה:

ר' יוסי אומר אם באת רשות לעני באמצע אין מצטרפין. כדמפרש לה בתוספתא פ"ג כל שבאת רשות לעני באמצע כגון התבואה והכרם אין מצטרפין וכל שלא באת רשות לעני באמצע כגון פירות האילן הרי אלו מצטרפין כלומר דבתבואה ובכרם מן הסתם באת רשות לעני באמצע שהרי כשקצר המקצת יש כאן לקט הנושר בשעת הקצירה ובכרם פרט הנושר בשעת בצירה והרי הן של עניים וכיון דרשות העני בין התלוש והמחובר אין מצטרפין לסאתים והוו שכחה אבל בפירות האילן אע"ג דמשכחת לה לפעמים שתהא רשות העני באמצע כגון אם יש ביניהן מה ששכח או הניח פאה דהאילן חייב בשכחה ופאה מ"מ הואיל דעל הרוב אין רשות העני באמצע בפירות האילן דאין לקט ופרט באילן וכן לא יתחייב שישכח וכן פאה דינה לכתחלה שנותנין אותה בסוף וא"כ מן הסתם אין כאן רשות העני באמצע ואז מצטרפין התלוש והמחובר לסאתים ואין הלכה כר' יוסי.

גמ' כתיב כי תקצור וכו'. כדפרישית במתני':

ולמה עומר שסביבותיו עומרין ולא שסביבותיו קמה. כלומר דפריך ולמה עומר אינו מציל העומר שבצדו כדתנן במתני' ואמאי ולימא נמי שסביבותיו קציר ולא שסביבותיו עומרין כדאמרי' בקמה ומאי חזית דמרבית עומר שסביבותיו עומרין לשכחה ולא מרבית עומר שסביבותיו קמה:

עומר וכו'. כלומר דלא דמי שהרי עומר שסביבותיו עומרין מה שתחתיו שדה דהעומרין על פני השדה הן וקרינן ביה ושכחת עומר בשדה לפיכך העומרין שאינן שכוחין אינן מצילין את העומר השכוח בצדן אבל עומר שסביבותיו קמה מה שתחתיו קשין דאע"פ שראש השבלים מלאים תבואה מ"מ החלק התחתון הוא קש והראשין עומדין על הקשין

ולא קרינן ביה עומר בשדה ולפיכך קמה שאינה שכוחה מצלת את העומר השכוח שבצדה:

תנא. בתוספתא פ"ג. קמת חבירו שאינה שכוחה מצלת על שלו השכוחה שבצדה וכן של עכו"ם וכו' דלא שייך ביה שכחה וכאינה שכוחה לעולם היא:

אלא שלו. על שלו ומין מל מינו:

תני. בתוספתא שם.

ודין הוא. שיציל דמה אם קמה שיפה בו כח העני שיש לו בה ג' מתנות לקט שכחה ופאה אפ"ה אם שכחה קמה שבצדה מצלת אותה הקמה שאינה שכוחה וכן את העומר השכוח עומר שהורע בו כח העני שאין לו חלק בו אלא שכחה אינו דין שיציל העומר שאינו שכוח את העומר או את הקמה השכוחין:

א"ל רבי מה לקמה וכו'. כצ"ל כלומר מה לקמה שמצלת את העומר שכן אם יפה כח העני בה הורע כחו בעומר לפיכך אם שכח העומר מצלת הקמה שאינה שכוחה את העומר שהרי בו הורע כח העני.

תאמר העומר שהורע כח העני אינו בדין שיציל. כצ"ל כלומר תאמר בעומר שהורע כח העני בו שיציל את הקמה שיפה כחו בה בתמיה ולפיכך אינו בדין שיציל.

מדברי שניהם נלמד מצילין עומר מעומר. כלומר דהש"ס פריך דהשתא מדברי שניהן נלמד על העומר שיהא מציל את העומר חבירו וזה אנחנו למדין מק"ו מעומר מה עומר שניצול הוא מן הקמה ואע"פ שבקמה יפה כח העני אפ"ה הואיל והורע כחו בעומר הקמה מצלת את העומר מכ"ש שהעומר יציל את העומר חבירו שהורע כח העני בשניהן והואיל ושוין בדין הוא שיציל זא"ז:

ואין מצילין קמה מקמה. כלומר הא ודאי ניחא דאין אנו יכולין להיות מצילין את הקמה מהעומר והיינו שנלמד שהעומר יציל את הקמה מכח הקמה שהיא מצלת את הקמה דהא ודאי ליתא דמה לקמה שמצלת את הקמ' שכן שתיהן שוות וכח העני יפה בהן בזו כזו והלכך אמרינן כשם שהקמה מצלת את העומר דילפי' מקרא כך היא מצלת את הקמה כדאמרי' במתני' תאמר בקמה שתהא ניצולת מן העומר שכן העומר הורע כח העני והיאך יציל את הקמה שיפה כח העני בה אלא העומר שיציל את העומר שפיר נוכל ללמוד כדאמרן וזה נלמד מדברי שניהן מהק"ו דר"ג ומהתשובה שהשיב לו רבי וקשיא על מה דתנן העומר אינו מציל את העומר:

גמ' הא אם שכח שכחה. בתמיה כלומר דהש"ס מדייק דקתני סאה שאינה עקורה אינה מצטרפת עם העקורה ומשמע דאותה סאה העקורה לעולם שכחה אפי' שכח אותה

לבדה ואמאי נהי דאין כאן סאתים מ"מ תציל הקמה שאינה עקורה את העקורה שהרי הקמה מצלת את העומר:

ומשני תפתר בששכח את הקמה תחלה. כלומר ששכח את שתיהן ואין כאן קמה מצלת את העומר וקמ"ל דאין מצטרפין לסאתים וכדפרישית במתני':

הא אם היו שתיהן עקורות לבעה"ב. השתא מדייק הש"ס דקתני עקורה ושאינה עקורה אין מצטרפין לסאתים ותיפוק ליה אפי' היו שתיהן עקורות הרי שנינו במתני' דהלכה ה' שני עומרים ובהם סאתים דקסברי חכמים לעניים אלא לאו ש"מ דקסבר האי תנא לבעה"ב וכר"ג דת"ל התם כן:

ותציל עקורה שאינה עקורה. האי מילתא גרסי' לה לעיל בפ"ה בהלכ' ב' דבעי הש"ס שם דבר שהוא ראוי להציל ושכחו מהו שיעשה שכחה וכדפרישית התם כגון הקמה שהיא מצלת את העומר וא"כ הקמה דבר שהוא ראוי להציל מיקריא והבעיא היא בששכח בתחילה העומר שאצל הקמה ונמצא הקמה שלא היתה שכוחה היתה ראויה להציל את העומר ואם אח"כ שכח גם את הקמה מהו שתעשה שכחה מי אמרינן הואיל ובתחלה הצילה קמה את העומר א"כ תו לא הוי העומר כשכוח והשתא אע"ג דבעלמא אין העומר מציל את הקמה כדתנן לעיל מ"מ כאן כל אחד מציל את חבירו הוא והקמה שהיא הצילתה את העומר תהא עכשיו ניצולת מן העומר ומשום טעמא נמי דדבר הראוי להציל והיא הקמה אינה נעשית שכחה או דילמא מכיון דהשתא שכח את הקמה אין העומר מציל אותה ותעשה שכחה. ובעי למיפשט התם ממתני' דהכא וקאמר נשמעינה מן הדא סאה תבואה עקורה וסאה שאינה עקורה אין מצטרפין לסאתים ובששכח את שתיהן מיירי כדלעיל וקס"ד דכסדר שנשנו כך היתה השכחה שבתחלה שכח את העקורה והיינו העומרים ואח"כ שכח את הקמה שאינה עקורה:

ותציל עקורה שאינה עקורה. כלומר אי דאמרינן דדבר הראוי להציל והיינו הקמה אינה עושה שכחה אם שכח אותה אחר שהיתה ראויה להציל את העומר ומשום דחזר העומר אח"כ ומציל את הקמה א"כ ה"נ נהי דאין מצטרפין לסאתים הא בלא"ה תהא גם הקמה ניצולת עכשיו דסאה עקורה והיינו העומר תציל את הקמה שאינה עקורה. אלא ודאי הדא אמרה. דאף דבר שהוא ראוי להציל אם שכחו אח"כ הוי שכחה. והיינו דקאמר לה הכא והש"ס קיצר בדבר שהוא כבר שנוי כדרכו בכל מקום:

א"ר יונתן. ולעיל גרס ר' יונה דלא היא ומהכא ליכא למשמע מידי דהכא לא כדקס"ד ששכח בתחלה העומר והיתה הקמה ראויה להציל אלא תיפתר בקוצר שורה ומעמר אותה השורה ושכח מה שהניח מלקצור ואח"כ שכח את מה שעימר והשתא כבר שכח

את הקמה עד שלא ישכח את העומרים ולא היה כאן שעה שהית' הקמה ראויה להציל את העומ' ולפיכך שתיהן שכחה ולעולם אימא לך בעלמא דבר הראוי להציל והיה שעה שחלה הצלה ואח"כ שכח זה הדבר בעצמו אפשר דלא הוי שכחה:

מה. בעיא היא דקאמר ר' יוסי אם באת רשות העני באמצע אם עד שתבוא ממש כלומר שהיתה השכחה אחר שבידוע הוא שכבר באת רשות העני באמצע שיש ביניהן מה שהוא חלק של עניים:

או אפי' נראית לבוא. רשות עני באמצע כלומר דשכיח הוא שתבוא ביניהן רשות העני ואע"פ שעדיין לא באה:

נשמעינה מן הדא כגון תבואה והכרם. כצ"ל וכמו ששנוי בתוספתא לר' יוסי והבאתיה במתני':

וכרם לא על אתר הוא. בתמיה כלומר מדמחלק התם לר' יוסי בין תבואה והכרם שהן דברים שבאת רשות העני באמצע ובין פירות האילן דלא באת רשות העני באמצע והשתא אי ס"ד עד שתבוא ממש אם כן משכחת לה גם בפירות האילן שכבר באת רשות העני באמצע כגון ששכח מקצת ביניהן או שהניח מקצת לפאה אלא ודאי הדא אמרה אפי' נראית לבוא והשתא שפיר נמי הא דמחלק הכי משום שבתבואה ובכרם שיש בהן לקט ופרט ושכיחי ונראין שם לבוא לרשות העני באמצע משא"כ באילן וכדפרישית במתני'. והיינו נמי דקאמר הכא בלשון תמיה ונקט כרם משום דיותר שכיח פרט לבוא מיד בשעת בצירה שהגרגרים מיד הן נופלין כשמתחילין לבצור ולקט דתבואה אף דשכיח הוא אפ"ה פרט יותר שכיח הוא ונראה לבוא מיד וכלומר הא על כרחך וכי לאו טעמא הוי אלא משום דפרט בכרם על אתר הוא וה"ה לקט בתבואה וכדפרישית וא"כ ש"מ דאפי' בנראית לבוא קאמר ר' יוסי ולא בעי עד שתבוא ממש וכדאמרן:

הלכה ז

מתני' תבואה שניתנה לשחת. לקצור בעוד לחה כדי להאכיל לבהמתו:

או לאלומה. כדי לעשות ממנה אלומות אלומות קטנות ואח"כ עושין מהרבה עומר אחד ואינו גמר מלאכה:

וכן באיגודי השום. הוא השום המחובר שדרכו לצאת משורש אחד שרשים רבים ואח"כ אוגדין הרבה ביחד.

ואגודת השום והבצלים. הן אגודות אגודות קטנות ואח"כ עושים מהרבה אגודה אחת לכל אלו אין להם שכחה משום דהוי כמעמר למקום שאינו גמר מלאכה כדאמרי' לעיל סוף פ"ה:

וכל הטמונים בארץ וכו' ר"י אומר אין להם שכחה. דדריש שדה בגלוי פרט לטמון:
לוף. ממיני הבצלים הוא:
וחכ"א יש להן שכחה. כדמפרש בגמרא לטעמייהו דכתיב שדך משמע גלוי וכתיב קצירך משמע נמי גלוי והוי מיעוט אחר מיעוט ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות והלכה כחכמים:
גמ' לא סוף דבר ניתנה. הא דקתני שניתנה לשחת לא תימא דדוקא שניתנה ונזרעה בתחילה בשביל כך אלא אפי' נוטלה עכשיו וקוצרה על מנת ליתנה למאכל בהמה אין לה שכחה:
תמן תנינן. פ' הכונס וגרסי' נמי להסוגיא שם בהלכה ז':
ר' יהודה אומר משלם כל מה שבתוכו. דמחייב על נזקי טמון באש.
וחכ"א וכו' דפטרי על נזקי טמון באש וס"ל שמשערין מקום הכלי' כאילו הוא גדיש ומשלם שיעור גדיש אם של חטין חטין ואם של שעורין כשיעור גופן של כלים:
מיחלפא שיטתיה דר' יהודה. קשיא דר' יהודה אדר' יהודה דתמן קאמר לרבות את הטמון לחיובא והכא גבי שכחה הוא אומר פרט לטמון:
תמן. כתיב ונאכל הגדיש או הקמה והגדיש מיותר הוא. דממשמע שנאמר קמה וכו' והנכון לגרוס ממשמע שנאמר השדה וכן משמע שם ודריש גדיש לרבות כל מה שבגדיש אפי' הטמון אבל הכא בשדך דמשמע בגלוי פרט לטמון:
מחלפתא שיטתין דרבנן וכו'. ומשני תמן דרשי או הקמה או השדה מה שדך בגלוי אף כל דבר שהוא גלוי אבל הכא היינו טעמייהו דשדך מיעוט הוא וקצירך מעוט הוא ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות אפי' הטמון:

הלכה ח

מתני' הקוצר בלילה. ושכח מהקמה:
והמעמר. בלילה ושכח עומר והסומא בין ביום בין בלילה יש להם שכחה:
ואם היה מתכוין. זה הקוצר או מעמר בלילה או הסומא ליטול את הגס הגס אין לו שכחה ואפי' להדקין כדמפרש בגמ' דמאחר שדרכו לבחון הגסין א"כ מקפיד הוא על הכל ומה שהניח הדקין לאו משום שכחה הוא אלא היה רוצה ליטול בתחלה את הגסין:
אם אמר וכו'. כל האומר הרי אני קוצר וכו'. דמתנה על מה שכתוב בתורה הוא ותנאו בטל כדקאמר בגמ':
גמ' כיני מתניתא. כן מפרשינן המתני' דהקוצר וכן המעמר בלילה מיירי וכו' כדפרישית במתני'.

לא סוף דבר גסין. דאין לו שכחה אם הניח מקצתן אלא אפי' הדקין שהניח כדמסיק בטעמא דכי מאחר שדרכו להבחין בגסין וא"כ מה שהניח הדקין משום שרצה ליטול בתחלה הגסין ולפנותן מן השדה ואין כאן שכחה בכולן:

וכל המתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל. דדוקא בדבר שבממון תנאו קיים והכא מצות עשה עליה רמיא ואינו יכול להתנות עליה:

הדרן עלך בית שמאי

פרק ז

הלכה א

מתני' כל זית שיש לו שם בשדה. שהוא מפורסם כדמפרש לקמיה:

בשמו או במעשיו וכו'. שהוא עושה הרבה שמן ואפי' הוא אינו אלא כמו הזית הנטופה בשעתו כלומר שאינו נוטף בכל שנה ושנה כך אלא אפי' שנה אחת או שתים אינו נוטף מכיון שהוא נוטף ברוב השנים מפורסם הוא או שהוא מפורסם מכח הרבה זתים שהוא עושה או מחמת מקומו אין לו שכחה כדדריש בגמ' עומר שאתה שוכחו לעולם הוא שכחה שאינו יודע בו איזה עומר ששכח יצא זה שאתה זוכרו לאחר זמן וילפינן שכחת כל המינים משכחת העומר:

שפכוני. שזיתיו שופכין שמן הרבה:

או ביישני. שהוא מביש שאר אילנות מחמת רוב השמן היוצא ממנו יותר מהם:

שהוא עושה הרבה. זתים מרובים:

בצד הגת או בצד הפרצה. ומפורסם וניכר מחמת מקומו הוא:

שנים שכחה. כבית הלל דאמרי שנים לעניים:

ר' יוסי אומר אין שכחה לזתים. מפרש בגמ' דלא אמר ר' יוסי אלא בזמן שבא אדריינוס ש"ט והחריב את כל הארץ ולא היו זתים מצוין אבל בזמן שזתים מצוין מודה ר' יוסי דיש שכחה לזתים:

גמ' אמר ר' לא כתיב וכו'. ר' אילא טעמא דמתני' מפרש וכדפרישית.

היה מסיים בדעתו. כלומר הא ודאי פשיטא לי דאף שאינו מסוים הוא אלא בדעתו של בעל הזית כמי שהוא מסוים בעיני כל דבתר דעתו אזלינן דכיון שבעיניו נחשב כדבר מסוים זוכרו לאחר זמן:

היה עומד בצל הדקל. וכן הא נמי פשיטא לי שאם היה עומד אצל הדקל והדקל מיצל עליו הדקל מסיימו עושה לו למסומן כמו שהוא עומד בצד הגת והפרצה ולהכי נקט צל הדקל לפי שהוא גבוה הרבה וצלו נוטה על האילנות שאצלו:

היו שניהן נטופה. שני אילני זתים זה אצל זה ושניהם הן נטופה הא נמי פשיטא לי שאחד מסיים ומסמן את חבירו ואין להם שכחה כי קא מיבעיא לי היתה כל שדהו של זתים נטופה מהו מי אמרינן הואיל וכולם כך הן לא מיחשבו בעיניו א' מחבירו והוי כשאר אילני זיתים דשוין הן או דילמא דאפ"ה נטופה הן ואין להם שכחה:

נשמעינה מן הדא ר' יוסי אומר וכו'. וקאמר כ"ש בן יקים עלה לקמן דלא א"ר יוסי אלא בשעה שבא זה הרשע והחריב את א"י ולא היו זיתים מצוין והיו חשובים לפיכך אמר דאין להם שכחה אבל עכשיו וכו' והכא נמי כן כיון שכולן נטופה הן מצויין הן אצלו ויש להן שכחה.

שפכוני. שהוא נוטף שמן.

ופריך והתנינן נטופה. ברישא דמתני' ועלה קאמר בד"א וכו' בשמו שהיה שפכני וכו' אלמא כולן פירישא דנטופה הוי והיינו דנטיפה נוטף שמן וצריך שיהא או שפכני או ביישני וכו' וא"כ שפכני לאו היינו נוטף שמן לחוד:

והתנינן במעשה שהוא עושה הרבה. וקס"ד שהוא עושה שמן הרבה וא"כ היינו שפכוני דקאמרת ונכלל הוא בחלוקה דבשמו.

אלא כך היא שפכוני וכו' ובמעשיו וכו' היינו שהוא עושה זיתים הרבה וכשהוא עושה הרבה זיתים שייך ג"כ בפירושא דהני חלוקות על נטופה דזהו שהוא נוטף שמן דהא מיהת נוטף הוא שמן אלא דבעינן שיהא מסוים בדבר אחד ביותר:

בישני אית דבעי מימר בישני ממש. אילן זית שהובא ממקום בישן ונטעו בשדהו ולפי שהזיתים שלהן עושין שמן הרבה:

אית דבעי מימר דהיא מבעית לחברי'. ולשון בושה היא שמבייש לאילני זתים אחרים שאינן עושין הרבה:

עד דעביד ארבעה כיפליסין. בעיא היא אי בעינן עד שיעשה ארבעה פעמי' כפל יותר מהאחרים וכי ההוא דתנינן תמן בריש פרק דלעיל כל העומרי שדה של קב קב וא' של ד' קבין ושכחו דקאמרי ב"ש אינו שכחה אלמא דמצינו דד' בכפל דבר חשוב הוא ואי נימא דה"נ כן:

מכיון. ופשיט לה דהכא לא בעינן כל כך אלא מכיון שהוא עושה יותר מחבירו כמי שהוא מסוים ביניהם:

עד דיעביד. אי בעינן עד שיעשה הרבה בכל שנה ושנה וקאמר דמכיון שהוא עושה רובן של שנים כמי שמסוים הוא:

מתני' דב"ש דבש"א אינו שכחה. כצ"ל וכמו דגרסי' בפ' דלעיל ריש הלכה ב' בעומר שהוא סמוך לגפה ולגדיש דקסברי ב"ש אינו שכחה מפני שהוא בצד דבר המסוים ולימא דמתני' דהכא דקתני שהוא עומד בצד הגת והפרצה כב"ש היא ודלא כב"ה:

א"ר יוסי דלא היא אלא מתני' ד"ה היא דתמן דבר תלוש בצד המחובר העומר אצל הגפה וכיון דהעומר תלוש הוא ואין לו קביעת מקום לא מהני מה שהוא בצד המחובר אבל הכא דבר המחובר בצד המחובר ואפי' ב"ה מודו שנותן עיניו בו ועתיד לזכרו וכדפרישית לעיל שם:

לא חייב אדם שכחה לזתים אלא ר"ע דהוא דריש אחריך אחריך. בספרי פ' כי תצא דריש דכתיב כי תחבוט זיתך לא תפאר אחריך מלמד שיש לו שכחה אחריך מלמד שיש לי פאה והכי דריש לה התם נמי אחריך דכתיב גבי כי תבצור כרמך וגו' וקא"ר יוסי אמורא דלא מצינו שמחייב איזה תנא דברייתא לזתים בשכחה אלא ר"ע דאיירי התם ומתני' כר"ע:

מעתה אין שכחה לזתים כר' יוסי. וקאמר הש"ס דמעתה נאמר דר' יוסי דמתני' ס"ל דאין שכחה לזתים כלל דלא דריש אחריך כר"ע ודלא כר"ש בן יקים דקאמר לא א"ר יוסי אלא בראשונה:

התיבון על האי דרשת ר"ע הרי שכחת עומר דלא כתיב ביה אחריך ואפי' כן יש לו שכחה.

ומשני מכיון דכתיב ביה לא תשוב לקחתו הרי הוא כמי שכתוב בו אחריך דלא תשוב אחריך לקחתו:

ההן זית נטופה הואיל והוא מסוים. אם נאמר דעל דעתיה דר' יוסי דפליג במתני' ולקמן במתני' אמרינן על זית נטופה בד"א בזמן שלא התחיל בו אבל אם התחיל בו יש לו שכחה והשתא אי פליג ר' יוסי אפי' בהתחיל בו דקסבר אין שכחה כלל לזתים וכהאי ר' יוסי אמורא או לא:

הלכה ב

מתני' בין שלש שורות של שני מלבנים. שלש שורות של אילני זתים ובין שורה ראשונה לשניה ערוגה מרובעת כדמות מלבנות כהאי דתנינן לעיל ריש פ"ג מלבנות התבואה שבין הזתים וכן יש בין שורה שניה לשלישית ושכח אילן האמצעי שבשורה האמצעית אינו שכחה לפי שהאילנות שסביביו הסתירוהו ודמי לחיפהו בקש או עמדו עניים כנגדו דתנן לעיל בפ"ה דאינו שכחה:

זית שיש בו סאתים. אזית נטופה קאי כדמפרש בגמ' וכלומר דאם יש בו סאתים לעולם אין לו שכחה ואפי' אם התחיל בו דאמרינן בסמוך דגם בזית נטופה יש לו שכחה ואשמעינן הכא דביש בו סאתים הואיל ובלא"ה מסוים הוא ויש בו עוד צד אחד למעליותא דאין לו שכחה כלל:

בד"א. אמתני' דלעיל קמהדר דתנן בזית הנטופה דאין לו שכחה ועלה קאמר בד"א בזמן שלא התחיל בו למסוק הזתים אבל אם התחיל בו אפי' הוא כזית הנטופה בשעתו יש לו שכחה עד שיהא בו סאתים במה שנשאר דאז אין לו שכחה ואפי' התחיל בו וכדאמרן:

כל זמן שיש לו תחתיו. שלא שכחם:

יש לו בראשו. בראש הזית אפי' שכחם אינם שכחה ובלבד שיהא נזכר קודם שיטול התחתונים:

רמ"א משתלך המחבא. כלומר משיהלך בכל מחבואי אילן בין ענף לענף שהזתים נחבאים שם קודם לכן לא הוי שכחה אע"פ שאין זתים תחתיו א"נ אעני קאי כל זמן שיש לעני רשות ליטול השכחה ממה שתחת האילן יש לו כמו כן רשות ליטול ממה שבראש האילן רמ"א וכו' כדמפרשי' בגמ':

גמ' כיני מתניתא של שני מלבנים ושכחו. כלומר דרבי אלעזר מפרש דהא דקתני ג' שורות של שני מלבנים לאו דהמלבנות הן מפסיקין בין שורה לשורה קאמר וכהאי דתנינן בריש פ"ג מלבנות התבואה שבין הזתים כדפרישי' במתני' להכי בא לפרש דל"ת הכי אלא כצ"ל המתני' דהאי מלבנים אאילנות עצמן קאי שבכל שורה ושורה היו שני אילנות ולא יותר והיינו דמדייק כיני מתני' של שני מלבנים כלומר דהשורות הן של שנים שנים אילנות וקרי אותן מלבנים כהאי דתנינן בפ"ג מלבנות הבצלים ולאו דוקא ערוגות מתפרשא וה"נ על אילנות שבהשורות קאי והא קמ"ל ר"א דלא בעינן שתהא כל שורה ושורה של ג' אילנות אלא אפי' בשנים שנים סגי וכדמפרש טעמא לקמן:

מה אנן קיימין. השתא מסיק ומפרש טעמא דמתני' דלא הוי שכחה וקאמר דמה אנן קיימין לטעמא דהאי דינא:

אם משום דבר מסוים. דאי תימא דזה הזית שהשורות מקיפות אותו הוי כדבר מסוים ביניהן והלכך לא הוי שכחה:

אין כאן זתים. בתמיה כלומר דהאי לא מצית אמרת דכי אין כאן זתים אחרים כמו זה הזית ששכחו ומהיכי תיתי למימר ביה שהוא דבר מסיים ואנן לא אמרינן הכי אלא גבי זית הנטופה דריש פרקין דהתם מסיים הוא בין הזתים בשמו וכו' כדתנינן אבל הכא

שוה הוא לשאר הזתים שהן בהשורות סביביו וכיון דליקט את כולן ושכחו לזה אמאי נימא דלא הוי שכחה:

אי משום שורה. ואי משום דתלינן בשורה. כהאי דאמרינן בפרק דלעיל דכל היכא דאיכא למימר שלא שכחו אלא שהוא רוצה לעשות שורה אחרת ועתיד לקוצרו או ללקטו תלינן בשורה:

הוא עצמו נידון בשורה. בתמיה כלומר דהא נמי לא מצית אמרת דכי הוא עצמו שנשאר לבדו ולא לקטו יהא נידון בשורה והלא כל האילנות שבסביביו ליקטן ואותו לבדו שכחו ביניהם והיאך יהיה נידון בשורה:

אלא ע"י שורה ע"י שורות. אלא ודאי היינו טעמא על ידי שורה ושורות. כלומר מכיון שהרבה שורות מקיפות אותו לא ראהו לזה ודמיא ממש לחפהו בקש או עמדו עניים בפניו דה"נ השורות הסתירוהו לאותו אילן זית והלכך לא הוי שכחה:

א"ר יוחנן בזית נודיין היא מתניתא. כצ"ל כדמוכח מלקמן דר' יוחנן קאמר לה:

נודיין. שנד ונעקר ממקומו ולפיכך לא הוי שכחה לפי שעתיד למכרו או להשתמש בו לעצים כמו ששנינו בפ' השואל המוכר זתיו לעצים שעציו חשובין הן ולא חש ללקטו עכשיו והניחו כך:

לא סוף דבר נודיין. לאו דוקא שנעקר ונקצץ ממש אלא אפי' שאר כל הזתים מכיון שדרכן ליבחן כהאי דתנן בסוף פ"ד דשביעית כמה יהא בזית ולא יקוצצו משום דאסור לקצוץ אילנות טובים רובע הקב ובפחות מרובע מותר לקצצו והלכך כל הזתים דרכן לבודקן אם עושין בכדי רובע או לא וזה שאינו עושה אע"פ שלא קצצו עומד לקצוץ הוא ולפיכך אמרינן שהניחו כך מפני שדעתו שזה יהיה לעצים ויטלנו כולו ולא משום שכחה הניחו:

אית תניי תני שנמצא. זית שנמצא בין ג' שורות ולא גריס עומד ואית תנא תני שנמצא עומד כמו הנוסחא במשנה שלפנינו:

מ"ד שנמצא מסייע לר' יוחנן. דקאמר בנודיין שנעקר ונמצא שם וזתיו שעליו לא הוו שכחה מטעמא דאמרן:

מ"ד שנמצא עומד מסייע לר' אלעזר. דטעמא הוא מפני שהאילנות שבשורות הסתירוהו:

מתניתא. תוספתא.

מסייע לר' יוחנן דתני התם בפ"ג וה"ג שם הזית שהוא נגד ג' שורות של שני מלבנין ושכחו אינו שכחה בד"א בזמן שאינו מכירו אבל בזמן שמכירו רץ אחריו ונוטלו אפי' מאה אמה וגירסא זו עיקרית היא וכן צריך לגרוס כאן וה"פ בד"א דבעינן שיהא נגד ג' שורות בזמן שאינו מכירו והלכך עד שיהו השורות מוכיחות עליו שהוא ג"כ מהם

ואם לאו אמרינן שמא אדם אחר הביאו לכאן ושכחו אבל בזמן שהוא מכירו שהוא משלו רץ אחריו ונוטלו אפי' עד מאה אמה והיינו דמסייעא לר' יוחנן דע"כ בזית שנעקר ממקומו מיירי:

הא אם יש בו סאתים וכו' לא על הדא איתאמרת. האי דקתני במתני' זית שיש בו סאתים לא על הזית דמיירי במתני' קאי שהוא על סתם זתים לפי שבהן אין הפרש בין יש בו סאתים בין אין בו כל היכא דשייכא שכחה הוו שכחה:

אלא על הדא קדמייתא איתאמרת. על משנה הראשונה דאיירי בזית שיש לו שם בשדה וכו':

עליה הא אם יש בו סאתים ושכחו אינו שכחה. וכלומר דלעולם לא הוי שכחה ואפילו התחיל בו כדמחלק במתני' אח"כ בד"א וכו' דג"כ אזית נטופה דמתני' דלעיל קאי וכדפרישית במתני' ורהטא דמתני' הכי מתפרשא זית שיש בו סאתים וכו' והיינו זית הנטופה ששנינו בו לחלק דבד"א שאמרנו לעיל דאינו שכחה בזמן שלא התחיל בו אבל אם התחיל בו הוי שכחה אפי' הוא נטופה ודוקא שאין בו עוד סאתים אבל אם יש בו סאתים בשעה ששכחו אפי' התחיל בו אינו שכחה דכיון דאיכא בי' תרתי למעליותא שהוא בעצמו יש לו שם בשדה ויש בו בהנשאר דבר חשוב לא הוי שכחה וכך שנינו בהדיא בתוספתא שם כל הזית שיש לו שם בשדה אפי' כזית הנטופה בשעתו ושכחו אינו שכחה בד"א בזמן שלא התחיל בו אבל אם התחיל בו ושכחו ה"ז שכחה עד שיהא בו סאתים.

כל זמן וכו' פתר לה תרין פתרין. יכול אתה לפותרו בתרין פירושים להך בבא דמתני' ולדיוקה מה דשמעינן מינה.

כל זמן שיש לו תחתיו יש לו בראשו. אעני קאי וה"פ דהאי מילתא דלמאי דתנן בריש פ' דלקמן מאימתי כל אדם מותרין בלקט משילכו הנמושות וכו' ובזתים משתרד רביעה שניה ותנינן בברייתא ומייתי הש"ס שם תני מתנות עניים שבשדה שאין עניים מקפידין עליהן הרי הן של בעה"ב אלמא דיש חילוק בין זתים שבראש האילן ובין זתים שהן תחת האילן ומונחין בשדה ושכחן דאלו שבראש האילן יש לו רשות להעני בהן עד רביעה שניה ואין רשות לכל האדם עליהן ואלו שמונחין בשדה מצינו דלפעמים יש רשות לכל האדם עליהן ואף קודם רביעה שניה והיינו משיפסקו העניים מלחזר אחריהן וטעמא דהואיל והן מונחים מוכנים לפניהם ואינם צריכין להטריח עצמן ולעלות לראש האילן ואף על פי כן אינם נוטלים אותם מוכחא מילתא דאין מקפידין עליהם והלכך יש רשות לבעה"ב וה"ה לכל אדם בהן זהו טעמא דברייתא. והשתא קאמר הש"ס להאי פתרא

קמא דהכי מפרשינן להאי בבא דמתני' כל זמן שיש לו תחתיו יש לו בראשו כלומר דכל זמו שיש רשות להעני במה שתחת האילן והיינו שעדיין לא פסקו העניים מלחזר אחר מתנותיהן יש לו בראשו כלומר דאז ודאי יש לו רשות גם למה שבראש האילן דמסתמא עדיין לא הגיע זמן רביעה שניה וכמו שאמרנו שהרי אין העניים מאחרין מליטול את מה שמונח לפניהן תחת האילן עד שיעבור זמן רביעה שניה ואם אינם נוטלין אין מקפידין עליהן והרי הן לכל האדם וא"כ כל זמן שיש רשות להעני במה שתחת האילן ואין רשות לכל האדם ודאי יש לו להעני רשות ג"כ על מה שבראש האילן:

קודם לכן. אע"פ שאין לו תחתיו יש לו בראשו. כלומר דלא תקשי ומאי קמ"ל הכא הא מתני' בפרק דלקמן היא דבזתים יש רשות להעני עד זמן רביעה שניה ואם כן להאי דקאמר שיש לו ג"כ בראשו לא אצטריך דהא אמרת דבזמן שיש לו תחתיו הוא קודם לרביעה שניה לפיכך מסיק דלדיוקא אצטריך דקודם לכן והיינו קודם שיפסקו העניים מלחזר אחר מתנותיהן דבודאי הוא קודם רביעה שניה ואז יש לו בראשו אע"פ שאין לו תחתיו והיינו בשאין שם שכחה כלל והא קמ"ל דלא תלינן מה שבראש האילן במה שהוא תחתיו דלא תימא הואיל ודרך ללקט וליטול מה שתחתיו באילן בתחלה ואח"כ עולין לראש האילן וא"כ הבעה"ב הזה ליקט כסדר ואח"כ יטול גם מה שבראש האילן ואין כאן שכחה קמ"ל דאפ"ה אם יש דין שכחה במה שבראש האילן וכהאי דתנינן בפרק דלעיל שנים שכחה יש לו רשות להעני בראשו אע"פ שאין כאן שכחה בתחתיו השתא רהטא דהאי בבא דמתני' לפי האי פתרא כך הוא כ"ז שיש להעני תחתיו אז מסתמא יש לו ג"כ בראשו ויש שיש לו בראשו ואע"פ שאין לו תחתיו וכדאמרן:

פתר חורן כ"ז שיש לו תחתיו יש לו בראשו אע"פ שאין לו בראשו יש לו תחתיו. כצ"ל ומ"ש בדפוס ווינצאיה כאן כל זמן שיש לו תחתיו אין לו בראשו טעות דמוכח היא דהא לפרש המתני' קאמר ומ"ש בספרים כאן הילכא המחבא נראה דג"כ טעות הדפוס הוא דבשיטה שתחתיה שייכא נפרש דברי ר"מ ולא שייכא כלל בדברי ת"ק וננתקו התיבות האילו משיטה השניה לשיטה שעלי' וזה מצוי הרבה בדפוס. וה"פ להאי פתרא אחרינא דמתני' דקתני כל זמן שיש לו תחתיו מסתמא יש לו בראשו וכדפרישית בפי' הא' האי דיוקא הוא דקמ"ל דיש לפעמים שאע"פ שאין לו בראשו כגון שעבר זמן רביעה שניה דשוב אין רשות להעני לבדו במה שבראש האילן אפ"ה יש לו תחתיו דלא תימא דמכיון שעבר הזמן ויש רשות לכל האדם ליטול מה שבראשו שוב יש רשות לכל האדם בכל מה שיש בו ואף במה שהוא תחתיו להכי אשמעינן דלא היא אלא מתני' אורתא דמילתא קתני דברוב השני' אין העניים מאחרין כל כך מליטול בתחלה מה שהוא יותר

מוכן לפניהם ויש דאף שעבר הזמן ממה שבראשו אעפ"כ אם עדיין העניים מחזרין אחר מתנותיהן יש רשות להעני במה שתחת האילן. זהו עיקרא דפירושא דהדין מילתא:

הילכא המחבא תני משום ב"ש וכו'. השתא הוא דמפרש להא דקאמר ר"מ משתלך המחבא ומהו הילוך המחבא כדתני משום ב"ש משיניח בעה"ב את הכרכר והוא הכלי שחובטים בו הזתים מראש האילן וכשגומר מלחבוט ומניחו אז הרי זה יש לעני בראשו דמה שנשתייר הוי שכחה:

ר' אבהו בשם רשב"ל וכו'. ר' אבהו אמר לה בשם ר"ל ובר כדא אמר לה בשם ר' אבהו לפרש ל' מחבא על הכלי הזה והרי אין בו כלום אלא על שם שהוא משיר את המחבויין מקום שנחבאי זתים שמה משיר ומפיל איתן לארץ ומביא ראיה מן הכתוב ודעו וראו מכל המחבואי' וגו' ולקחתי אותו משם וה"נ כן שהוא משיר מן המחבויין:

הלכה ג

מתני' איזהו פרט. האמור בתורה ופרט כרמך לא תעולל:

הנושר. גרגר או שני גרגרים שנופלין מהאשכול בשעת הבצירה:

עקר את האשכול. ובנוסחת המשניות עקץ שכרתו.

הוסבך בעלים. שנאחז בעלים וע"י כך נפל בארץ ונפרט:

ה"ז של בעה"ב. שלא נפרט דרך בצירה:

המניח כלכלה. בשעה שהוא בוצר מניח הסל תחת הגפן שיפול הפרט לתוכו:

ה"ז גוזל את העניים וכו'. כדתנן בפ"ט הל"ה:

גמ' הדא אמרה פרט בנשירתו קדש. מדאסרו להניח את הכלכלה תחת הגפן לקבל הפרט ש"מ שמיד בנשירתו מן האשכול קודם שיגיע לארץ הרי היא קדש לעניים:

לית הדא פשיטא שאילתיה דחלפי. בפ"ו דתרומות בהלכה ה' על מתני' אין משלמין מן הלקט ומן השכחה ומן הפאה וכו' שאין הקדש פודה את ההקדש ומייתי לה התם שאילתיה דחלפי דשאל חלפי והוא אילפא בש"ס הבבלי לקט בנשירתו מהו שיקדש אם מיד שנושר מתוך היד או מתוך המגל חל עליו הקדש לעניים קודם שיפול לארץ ונ"מ שאם נפל על איזה דבר ולא הגיע לארץ אם לא חל עליו שם לקט יכול לשלם ממנו ולא פשיט התם הבעיא דחלפי והשתא קאמר הש"ס וכי לית אנן יכולין למפשט הבעיא ממתני' דהכא דהא שמעינן דפרט בנשירתו קודש וה"ה בלקט ומאי קא מבעיא ליה:

שנייא היא הכא. שהרי בתחילה היה הפרט עומד ליפול בארץ אלא שהוא גרם לו שלא ירד לארץ על ידי שהניח את הכלכלה תחתיו ומכיון שהיה ראוי לירד לארץ חל עליו

שם פרט מיד בנשירתו וכי קא מיבעיא ליה לחלפי כשנפל על הדבר שהיה שם מקודם ולא היה עומד לירד לארץ וליכא למיפשט מהכא מידי:

מתני' איזהו עוללות. האמורו' בתור' וכרמך לא תעולל:

כל שאין לא כתף ולא נטף. מפרש בגמרא איזהו כתף פסיגין זו על גב זו שדרך האשכול לצאת מן השדרה שלו כמה אשכולות קטנים והן נקראו פסיגין מל' נתחים וחתיכות המתחלקים ויבתר אותם בתוך תרגום ירושלמי ויפסג. וכשהן שיכבות זו ע"ג זו נקרא כתף כמשאוי שעל כתפו של אדם וכשהן מפוזרות אחד לכאן וא' לכאן אין כאן כתף:

ואיזהו נטף תלויות בשזרה ויורדות. הן הגרגרים של ענבים המחוברים בסוף השרביט ודרך להיות תלוים שם ענבים הרבה וע"ש שענפיו נוטפות למטה נקרא נטף. וכל אשכול שאין לו לא כתף ולא נטף נקרא עולל לפי שהוא לפני שאר האשכולות כעולל לפני האיש:

אם ספק. שנראים האשכולות קטנים כאילו שוכבות זו על זו ואינן שוכבות יפה דהוי ספק אם יש לו כתף או לא הרי הוא של עניים כדתנן לעיל סוף פ"ד ספק לקט לקט:

עוללות שבארכובה. יחור של זמורה שתלוין בו אשכלות הרבה ולפעמים יוצא כעין קשר בזמורה ונק' ארכובה ויש בה עוללות:

אם נקרצת. בנוסחת המשניות כשנקצצת ונחתכת עם האשכול הרי הוא של בטה"ב:

גרגר יחידי. אשכול שאין לו אשכולות קטנות שוכבות זע"ז כ"א הגרגרים הן מחוברים בשרביט עצמו:

רי"א אשכול. טעמיה דר' יהודה מפרש בגמרא דכתיב ונשאר בו עוללות כנוקף זית שנים שלשה גרגרים משמע שנים ושלשה גרגרים עוללות יתר מיכן אשכול:

וחכ"א עוללות. דלא חשיבי הגרגרים השוכבים זע"ז להקרא כתף והלכה כחכמים:

גמ' איזהו כתף. תוספתא פ"ג ומפורש במתני':

והן שיהו כולן נוגעות בפס ידו. וקס"ד דה"ק דלא נקראו עוללות עד שיהו כולן יכולין להכנס בפס יד והיינו דפריך לא כן א"ר חייא וכו' וכי אפשר שיהו נכנסין בפס יד ויהו שוקלין שבע ליטרות של ציפורי שהן גדולות מאוד:

א"ר חנינה. לא כדקס"ד שיהו נכנסין בפס ידו אלא שיהו מפוזרין כל כך שיהו כולן נוגעות בפס יד כלומר שיכול ליגע בכולן שאם הן שוכבות תכופו' זו על זו א"א ליגע בכולן ומפוזרין בעינן שכן אם נתנה ע"ג טבלא גדולה בעינן נמי והן שיהו כולן נוגעות בטבלא והיינו שיהו מפוזרין ואפי' הן הרבה יכולין ליגע כילן בטבלא ולאפוקי שוכבות תכופות זע"ז:

בן לוי. תוספתא שם:
מעשר טבל. כלומר שעדיין לא הופרש ממנו תרומת מעשר:
הרי זה עושה אותן תרומת מעשר על מקום אחר. ואינו חושש להעוללות שנמצאו בתוכו כדמסיק טעמא:
ועוללות לאו של עני הוא. בתמיה והיאך יכול לעשות מהן תרומת מעשר:
אני אומר עם הנקרצות עם האשכולות. כלומר לאו בסתם עוללות מיירי ושנמצאו בתוכי דאיתן ודאי של עניים הן אלא דהכא מיירי בגוונא דיכולין לתלות ולומר שהן נקרצות עם האשכול כגון אותן שבארכובה שבזמורה שיש בזמורה אשכולות ועוללות וכדתנן שאם נקרצת עם האשכול הרי זה של בעה"ב:
דלמא. מעשה בר' אבהו וכו' שעברו לפני כרם במקום דורון והוציא להם האריס אפרסק אחד ואכלו הן והחמרין שלהם והותירו ממנו ושיערו איתו שהיה גדול כהאילפס הזה של כפר חנניה שהוא מחזיק סאה של עדשים ולאחר ימים חזרו ועברו שם והוציא להם קטנים שהיו שנים או שלשה בתוך ידו ואמרו לו אנו רוצה שתתן לנו מאותו האילן אפרסק בעצמו שנתת לנו אז והשיב שהן מאותו אילן עצמו וקרו עליו המקרא ארץ פרי וגו' שבשביל עונותיכם הפירות מתמעטין:
א"ר חנינא וכו'. גרסינן להא בפ"ק דסוטה הל"ת:
כד סלקת להכא. לא"י לקחתי אזור שלי ואזור בני ואיזור חמר שלי וקשרתי אותם יחד להקיף גזע חרוב אחד ואעפ"כ לא מטו מרוב עביו:
קצתי. וקצצתי חרוב א' ונמשך מלא ידי דבש. וכל אלו המעשים של אגדה זו להודיע כי מרוב עונות הן מתמעטין בכל שנה ממה שהיו בימי קדם:
יפה סיפסיף. הוא הפרי הגרוע שנשאר באילן בסוף:
מפרסקין. ובסוטה גריס מפנקריסין והן פירות החשובין לפי שבימיו נשתנה העולם:
סאה ארבלית. חטים ממקום ארבל:
גנינין. יותר עב מן המורסן והן הקליפות על שם שהם מגינין על האוכל ובסוטה ל"ג להא:
וכדון. ועכשיו אפי' בין הכל אינן עולין לסאה אחת:
קנמון וכו'. כל כך היה מצוי להם שהיו מגדלין אותו למאכל עזים:
על גבי גמל. מרוב גובהן ואפי' כן היו רגליהן נוגעות בארץ:
דבש וחלב מעורבין. מרוב חלב יצא מעצמו מן העז ונתערב עם דבש הנוטף מהתאנה:
לית את חמי לה ההוא סגולה. וכי אין אתה מראה לי אשכול הזה שבכרמך שאומרים לי מרוב גדלו. נחל אשכול תרגום ירוש' נחל סגולה והשיב לו ר' פרידא אם רצונו של רבי לצאת אראנו לו ויצא ועד שהיה עדיין רחוק מהכרם צפה וראה בו כעין שור א' וא"ל וכי

אין השור הזה מחבל הכרם שלך א"ל השור הזה שאתה סבור הוא האשכול וקרא רבי עליו עד שהמלך במסיבו וגו' כלומר שהמלך הסיב את פניו וביהמ"ק חרב הוא. נרדי נתן ריחו עוד הכרם הוא נותן ריח ושומן כל כך בתמיה ואת עומד בקשיותך להוציא פירות חשובים וגדולים כאלו ומיד כשאמר כך היו מבקשין אחריו ולא נמצא האשכול שנבלע בארץ:

אייתון קומוי. עובדא אחריתא היא שפעם אחת הביאו לפני רבי שני קלחי צנון שנצמחו ונתגדלו בין ר"ה ליו"כ ומוצאי שמטה היה והיה בהן משאוי שני גמלים והיה סבור שספיחי שביעית הן אמר להן וכי אין אלו אסורין ולאו ספיחין הן והשיבו לו שבמוצאי שביעית אחר ר"ה של שמינית נזרעו ואעפ"כ נתגדלו כ"כ:

באותה שעה התיר רבי ליקח ירק במוצאי שביעית מיד. שיש לתלות שאתחר ר"ה נזרעו:

בעון קומי. רבי מהו הדין דכתיב עבשו פרודות תחת מגרפותיהם. וכי פרודות הפירות תחת המגריפות הן.

א"ל. האי תחת במקום מתפרש. תחת שהיינו גורפין דבש מפרודות התאנים הרי אנו גורפין רקבובית עכשיו שעפשו ונרקבו וגבי קללה כתובה ביואל א':

מעשה בא' וכו'. ומביא ראיות שבזמן ברכה הי' כך וכן כל הני דמייתי לקמן:

ונפשח. נבקע ונחלק לשנים ועשאו לסכך סוכת היוצרים ממנו ואעפ"כ נמצא בו ג' קבין של חרדל:

והייתי עולה בו. שנעשה עב וחזק כאילן התאנה:

אזלון לכון. תלכו לדרככם ואל תאמרו לי כלום. שמיום שנתתם עיניכם בו וירד טל שאינו של ברכה עליה ואם לא היה כך היתה עושה בכפל מאשר עשתה:

הוה מעשה וכו'. כל זה ללמדנו שבזמן שהיו עושים רצונו של מקום היתה הברכה משתלחת בבתיהם ובאוצרותיהם:

והו"ל דבש דצליין. של צרעין כהאי דתנינן בפ"ו דמכשירין דבש צרעים טהור ומותר באכילה וצרעין פירש"י בבכורות דף ז' מין ארבה וצליין מלשון מקרא היא יירש הצלצל והוא מין ארבה:

בתר יומין עברין תמן. אלו שלקחו ממנו וא"ל בשביל שלא להטעות אתכם תדעו דאות' הדבש שמכרתי לכם לא היה של דבורים אלא של צרעים ואמרו לו מזה הדבש אנחנו רוצים שהוא טוב ויפה למלאכתנו ולא הונית אותנו:

ואפריש טימיתיה. ר' חנניה אחר שראה שהצליח בדבש צרעים כמו בדבש דבורים הפריש סך שוויין ובנה בו בית המדרש של ציפורי:

כרוב מצמק. מבושל ומצטמק ויפה לאכול וא"ל הרבה דבש נתתם בי והשיבו לא הטלנו כלום אלא מיניה וביה הוא מתוק כדבש:

הלכה ד

מתני' המידל בגפנים. כשהן תכופות הרבה זה אצל זה מדלדל ועוקר ואותן שבינתים והאחרים מתתקנים בכך:

כך היא מידל בשל עניים. אם כבר נודעו בו עוללות שהם של עניים או שכבר הפריש פאה עושה בשל עניים כמו שהוא עושה בשלו ומפרש בגמ' דר"י סבר עני דין שותף יש לו בחלקו עם הבעה"ב וכשם שהשותף מדל בשל חבירו כמו שהוא מדל בשלו כך הוא עם חלק העני:

רמ"א בשלו רשאי. ר"מ סבר דהעני דין לוקח יש לו וכשם שהמוכר לחבירו עשרה אשכולות אסור ליגע בהן כך אינו רשאי ליגע בשל עניים והלכה כר' יהודה:

גמ' הכל מודין וכו' כדפרישית במתני' ובהא פליגי דר' יהודה עביד ליה לעני כשותף ור"מ עביד ליה כלוקח:

הגע עצמך שאכלתן חיה לחלק. של העני מחמת שהדיל ונתגלה. ואם דינו כשותף ואתה מתירו לבעה"ב להדל בשל עני א"כ יהא חייב לשלם לו:

נראית מוחלפת שיטתו של ר' יהודה תמן הוא אומר. לעיל בפ"ה בהלכה ג' גבי המרבץ שדהו ומחמת כן לא יוכלו העניים לירד לתוכו אם הזיקו מרובה על של עני מותר וכו' רי"א בין כך ובין כך מניח הפאה או הלקט ע"ג הגדר והעני בא ונוטל את שלו אלמא דקסבר דאינו רשאי ליגע בשל עניים ואע"ג דהתם ג"כ לתקן שדהו הוא מרבץ אפ"ה אינו רשאי עד שיניח חלק העניים ע"ג הגדר.

והכא הוא אומר הכן. דמדל גם בשל עניים:

מתוך שהוא מעכן. שאני הכא דמתוך שהיא ממעך ומידל מביניהן הן עושות יותר לשנה הבאה וא"כ טוב הוא ג"כ לעניים שיהא מצוי בהן ביותר ונתרבה חלקן בפאה וכיוצא בו:

ואומר אוף הכא. וא"כ נימא דאף הכא במרבץ שדהו דמכיון שהוא מרביעה ומרביצה היא עושה יותר לשנה הבאה תתרבה גם חלק העניי' בפאה:

א"ל בשדה. האי לאו מילתא היא שכן מצוי הוא לזורעה ירק לשנה הבאה ולהבריחה מן העניים שהרי אין פאה לירק ודרך הוא שזורעין תבואה בשנה זו ולשנה האחרת זורע להשדה ירק כדי שלא תכחיש כל כך ואח"כ חוזרין וזורעין בה תבואה ובשדה איכא למיחש שאפשר לשנה הבאה יזרענה ירק אבל בכרם ליכא למיחש למידי:

הלכה ה

מתני' כרם רבעי. הנוטע כל עץ מאכל דינו ככרם ונוהג בו רבעי כדכתיב ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קודש הלולים וצריך שיעלה הפירות לירושלים ואוכל שם בקדושת מעשר שני או פודה אותם ומעל' הדמים לירושלי' דדרשינן הלולים כמו חלולים אמר רחמנא אחליה והדר אכליה:

בש"א אין לו חומש. אע"פ שטעון פדיון כמעשר שני אין הבעלים מוסיפין חומש דלא כתבה בו התורה חומש כמו במע"ש:

ואין לו ביעור. אינו חייב לבערו מן הבית כשמבער המעשרות כדכתי' בערתי הקודש מן הבית וזמן ביעור בערב פסח של רביעית ושל שביעית כדתנן בפ"ה דמע"ש:

ובה"א יש לו. ב"ה ילפי קודש קודש ממעשר דכתיב ביה נמי קודש וכל מעשר הארץ וגו' קודש לה' מה מעשר יש לו חומש ויש לו ביעור אף כרם רבעי וב"ש לית להו הך ג"ש:

בש"א יש לו פרט ויש לו עוללות. דכחולין חשבי ליה:

ובה"א כולו לגת. משום דילפי ממעשר וס"ל מעשר שני ממון גבוה הוא ואין לעניים חלק בו ודורכים הבעלים העוללו' עם שאר הענבים בגת ומעלין היין הכל לירושלם או נפדה ויעלו הדמים ויאכלו בירושלם כמעשר:

גמ' תני. בתוספתא דמעשר שני פ"ה וסוגיא זו גרסי' לה כולה לקמן במעשר שני שם בהלכה ג':

לא אמרו ב"ש. דאין לו חומש ואין לו ביעור אלא בשביעית עצמה אבל בשאר שני שבוע מודים שיש לו חומש ויש לו ביעור משנת השלישית שהוא בע"פ של רביעית כדמפרש טעמייהו לקמיה אליבא דרבי:

על דעתיה דהן תנייא. לדעתיה דרבי לא למדו נטע רבעי אלא ממעשר שני כלומר דאף ב"ש למדו נטע רבעי ממעשר שני ולקולא הוא דלמדו דכמה דתימר אין מעשר שני נוהג בשביעית ה"נ דכוותה אין נטע רבעי בשביעית והיינו דין חומש וביעור אין לו בשביעית כמו דלא אשכחן לחומש במעשר שני בשביעית שהרי אינו נוהג כלל וביעור שנוהג במעשר שני בשביעית אינו נוהג אלא במעשר של ששית ומיהו בשל שביעית עצמה לא אשכחן מעשר שני ולענין זה למדו דדינים אלו אינן נוהגין בנטע רבעי של שביעית אבל לענין קדושת נטע רבעי שיהא צריך פדיון ודאי אף הרבעי של שביעית עצמה צריך פדיון כדמסיק ואזיל:

מעתה אל יהי לו קדושה. כיון דאמרת דלענין שאינו נוהג בו חומש בשביעית ילפי ב"ש ממעשר שני שאינו נוהג בו בשביעית א"כ מעתה לא יהא לו לנטע רבעי קדושה כלל בשביעית שאם השנה הרביעית חלה בשביעית לא יהא צריך פדיון:

ומשני וקדושתו לענין פדיון מאליו למדו. דכתיב בגופיה קודש הלולים:
הרי הוא כקודש שקורין עליו את ההלל. כלומר דינו כשאר קודש שכן מצינו שקורין את ההלל על הקדש בשחיטת פסח ראשון ושני כדתנן בפ"ב דערכין והלכך צריך פדיון כקדש:
ויהא מותר לאונן. בנטע רבעי של שביעית דהא אמרת דילפי ב"ש לקולא ממעשר שני מזמן שאינו נוהג בו וא"כ אע"ג דמעשר שני אסור לאונן מ"מ בשל שביעית לא מצינו בו ויהא נטע רבעי שהיא של שביעית מותר לאונן:
תני. בברייתא. דדריש מקודש דכתיב בגופיה מגיד שיהא אסור לאונן כקודש והרי אמרנו דאף נטע רבעי דשביעית מיהת קודש הוא:
ויהא חייב בביעור. דהא מיהת קודש קרייה רחמנא ואמאי לא יהא חייב בביעור בשביעית כמו הבכורים דמצינו ג"כ דכתיב בהו קדשי בני ישראל גבי מתנות כהונה בפ' קרח ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומתי לכל קדשי בני ישראל וגו' וכתיב התם בכורי כל אשר בארצם ועיקר הביעור במעשר שני ובכורים הוא שצריך לבערם מן העולם כדתנן במעשר שם ואמאי לב"ש לא יהא נטע רבע חייב בביעור בשביעית:
ומשני בגין דר"ש פוטר מן הביעור לבכורים. כדתנן התם דס"ל שניתנים לכהן כתרומה וכן במתני' בפ"ב דבכורים ר"ש פוטר לבכורים מן הביעור ואע"ג דקדשי כתיב בפרשה וה"ה לנטע רבעי לב"ש:
ויפדה במחובר לקרקע. דתנינן בתוספתא שם גבי כרם רבעי בש"א אין פודין אותו ענבים אלא יין ובה"א יין וענבים הכל מודין שאין פודין במחובר לקרקע והשתא כיון דאמרת לב"ש דלא ילפי נטע רבעי ממעשר שני אלא לקולא א"כ ויפדה נטע רבעי במחובר לקרקע לב"ש ולא משני מידי בהא:
תני רשב"ג וכו'. בתוספתא שם דפליג ארבי ואליבא דב"ש דלדידיה לא למדו ב"ש נטע רבעי ממעשר שני כל עיקר כדמפרש הש"ס ופריך מעתה וכו' דהא לא ילפי ג"ש דקדש כלל וכל הני פרכות ושינויי כדלעיל:
מנין שהוא טעון פדיון. וכן הוא במעשר שני שם:
הלולים. ודרשי' קידש חלולים דלא מתמנעין רבנן לדקדק בין ה' לח' לפי שמתחלפין זע"ז ומכאן שהוא טעון חילול:
תני ר' אייבו קומי ר' אילא. הך ברייתא דר' ישמעאל דדריש אליבא דב"ש דאין חומש לנטע רבעי דכתיב גבי מעשר ואם גאל וגו' עליו דוקא עליו הוא מוסיף חומש פרט לנטע רבעי וכו':

וחזר ר' אייבו ותני קומי ברייתא אחריתא. דס"ל כב"ה ומכפל גאל יגאל דרשינן שתי גאולות הן ודינן שוה לחיובא דחומש:

תמן תנינן. בסוף פ"ג דתרומות.

כיני מתניתא אין לנכרי כרם רבעי כל עיקר. משום דלקמן קאמר דאיכא מאן דס"ל דבסוריא הוא דקאמר ר' יהודה אין לנכרי כרם רבעי דכל מצות התלוי' בקרקע אינם נוהגות בסוריא אלא מדרבנן דכיבוש יחיד הואי הלכך קאמר הכא דר"א מפרש דכיני מתניתא דלר' יהודה אין לנכרי כרם רבעי כל עיקר ואפי' בא"י מקרקע שלו:

ר' ביבי בעי קומי ר' זעירא בשם ר' לעזר. כלומר דר"ז אמר בשם ר' לעזר הא דלעיל אליבא דר' יהודה ור' ביבי הקשה לו על זה:

אתייא דר' יהודה כב"ש. כלומר הא אנן חזינן דר' יהודה דמיקל בנטע רבעי כשיטת ב"ש היא דאתיא דמקילי בנטע רבעי והשתא קשיא דהא ע"ד דרבי דקאמר לעיל דלא למדו ב"ש נ"ר אלא ממע"ש וכמה דב"ש אמרי דלא למדין אנחנו נ"ר אלא ממעשר שני ולקולא וכדאמרן לעיל דלענין זה למדו כמה דתימ' אין מעשר שני בשביעית כן ודכוותה אין נטע רבעי בשביעית ואם כן טמא נמי כן אליבא דר' יהודה דשיטתיה כב"ש היא ואיהו נמי ס"ל דלא למדו נטע רבעי אלא ממעשר שני ולקולא אי הכי נימא כמה דתימר אין מע"ש בסוריא ודכותיה אין נטע רבעי בסוריא מן התורה ותו לא ולנכרי נימא נמי דלא פליג ר' יהודה אלא בסוריא דהואיל ועיקרה אינה מן התורה בסוריא לא גזרו רבנן לנכרי בסוריא והשתא מנ"ל דר"י ס"ל אין לנכרי כרם רבעי כל עיקר ואפי' בא"י:

חמי מה אמר לא אמר אלא אין לו חומש ואין לו ביעור. כצ"ל וכן הוא במ"ש שם. כלומר הרי לא אמר רבי אליבא דב"ש דלמדו נטע רבעי ממע"ש אלא לענין זה בלבד דאין לו חומש ואין לו ביעור בשביעית הא שאר כל הדברים יש לו ואינו נלמד ממע"ש לענין שאר דברים ולפ"ז איכא למימר דר"י לאו כשיטת ב"ש הוא דאמר למילתיה וא"כ ס"ל כב"ש האי דין דנכרי לא נלמד ממעשר שני כלל ולעולם אין לנכרי כרם רבעי כל עיקר:

ר' יהודה אומר אין לעכו"ם כרם רבעי בסוריא. תוספתא היא בספ"ק דתרומות. וכלומר תניא כי קושיין דלא א"ר יהוד' אלא בסוריא בלבד:

שמואל בר אבא בעי. על עיקר מילתיה דרבי אליבא דב"ש הא ב"ש אמר כו' ודכוותה אין נטע רבעי בשביעית כדאמר ר' לעיל והשתא נימא נמי ודכוותה שלישית וששית של השמטה שאין מעשר שני נוהג בהם והואיל ואין בהן מע"ש לא יהא בהן נטע רבעי:

א"ר יוסי. לא דמיא דשלישית וששית אע"פ שאין בהם מע"ש הרי יש בהן מעשר עני אבל שביעית אין בה מעשר כל עיקר ולא אמרו ב"ש דלמדין נטע רבעי ממעשר שני

לקולא אלא בשביעי' בלבד הואיל ואין בה מעשרות כלל הלכך מקילין בה גם לענין נטע רבעי דאין לו חומש ולא ביעור.

חיפה שאל הא ר' יודה אמר וכו' כצ"ל וכן הוא במ"ש שם. כלומר דחיפה שאל לפי הברייתא דתוספתא דר' יהודה לא אמר אלא בסוריא וכשיטת ב"ש דלא למדו נטע רבעי אלא ממעשר שני וכמה דתימא אין מעשר שני בסוריא ודכוותה אין נטע רבעי בסוריא כדאמרי' לעיל והשתא אי נימא נמי בהא דכוותיה אשכחן בעלמא דלא למדו תרומת לחמי תודה אלא מתרומת מעשר והוא א' מעשרה כדתנן בפ' התודה ומכולן היה נוטל א' מעשרה מהן לתרומה ונימא דכמה דתימר אין תרומת מעשר במדבר שהרי לא נתחייבו בתרומות ומעשרות אלא לאחר שבע שכיבשו ושבע שחילקו וכך ודכוותה לא תהא תרומת תודה נוהגת במדבר ונפקא מינה להאומר הרי עלי לחמי תודה שבמדבר ואם לא היו נוהגין במדבר אין הנדר חל עליו כלל.

א"ר יוסי. דלא היא דלא למדו תודה מתרומת מעשר אלא לשיעורן א' מעשרה אבל לא ללמוד המקום והזמן שזה נוהג נוהג זה ושאני נטע רבעי ממעשר שני דהתם נלמד באיזה זמן היא נוהג ולפיכך נלמד ג"כ באיזה מקום הוא נוהג אבל תודה ולחמה היו קרבין במדבר:

אתיא דר' יוסי בר"י בשיטת דר' יודה אבוי. דכמה דר' יהודה אמר לעיל בברייתא דלא למדו נטע רבעי אלא ממעשר שני דאינו נוהג בסוריא כמו דאינו נוהג מעשר שני בסוריא וה"נ ודכוותה דאין נטע רבעי נוהג אלא לאחר י"ד שנה כמו מעשר שני והיינו נמי דר' יוסי בר' יודה:

א"ר יוסי והוא בשיטת בני. כמו בנו. בתמיה דמהיכן אתה למד לומר כן אליבא דר' יודה דסבירא ליה דנטע רבעי ג"כ לאחר י"ד שנה דאת אמרת דר' יוסי אזיל בשיטת אבוי:

סוריא למדה מי"ד שנה ואין י"ד שנה למדה מסוריא. כלומר דבשלמא איפכא הוה שייך שפיר לומר דכמו דס"ל דנטע רבעי לא היה נוהג אלא לאחר י"ד שנה אבל קודם שכיבשו ונתיישבו בארץ לא נתחייבו א"כ ה"ה לזמן שאח"כ בסוריא דכיבוש יחיד הוא ולאו שמיה כיבוש אבל היאך נלמד זמן הקודם שלא היה נוהג קודם י"ד ממה דא"ר יודה בזמן שאח"כ שאינו נוהג בסוריא דאימא לך דלא יליף ר' יהודה נטע רבעי ממעשר לענין זה אלא דס"ל כסתמא דמתני' דשלהי פ"ק דקידושין דערלה נוהגת בכל מקום ואפי' בחו"ל וכיון דערלה בכ"מ גם נטע רבעי בכ"מ:

כתיב ובשנה החמישית וגו'. ברייתא היא בת"כ פ' קדושים והכי תנינן התם מנין לשלשים יום לפני ר"ה הרי הן ככל השנה ת"ל ובשנה החמישית תאכלו את פריו להוסיף לכם תבואתו. ודריש מלהוסיף דל' יום לפני שנה החמישית הרי הן כחמישית:

ריה"ג אומר. להכי הוא דאתא ללמדנו ובשנה החמישית אדלעיל בשנה הרביעית קאי. הרי את כמוסיף וכו' כלומר דהוקשו זה לזה לענין דממון הבעלים הן כמו של שנה החמישית:

כמה דר' יודה עושה אותו כנכסיו. דהא אמרינן לעיל דר' יודה בשיטת בית שמאי קאי דסבירא להו דיש לו פרט ועוללות כמו שאר הכרם דלאו ממון גבוה הוא אלא ממון בעלים וכן ריה"ג עושה נטע רבעי כנכסיו:

מהו שיהא חייב במעשרות. כשאר תבואת הכרם שלו:

א"ל. בזה נימא כהאי דאמר ריב"ל לקמן בפ"ה דמעשר שני וכן בפ"ז דיבמות לא סוף דבר הלכה זו וכו' דקאמר התם אלא בכ"מ שהלכה רופפת בב"ד ומסופקת לידע מה טיבה צא וראה מה הציבו' נוהג ונהוג כן ואנן רואין להציבור דלא מפרשין מעשרות מנ"ר:

א"ר מנא אילו נאמר כב"ש. כלומר הלא השאלה היא למ"ד שעושה אותו כנכסיו וזהו כב"ש כדלעיל ואי להאי מ"ד חייב במעשרות או לא ואת אמרת לי ראה איך הציבור נוהג ויש צבור כב"ש בתמיה וכי הצבור אליבא דב"ש סברי הלא אין הלכה כב"ש ואנן אליבא דב"ש גופייהו ולמאן דס"ל כוותייהו מיבעיא לן:

א"ר אבון. דאף אליבא דב"ש נוכל לפשוט דכלום למדו נטע רבעי לקולא אלא ממעשר שני וא"כ כמעשר שני דלא שייך להפריש ממנו מעשר אחר וה"ה בנטע רבעי כן:

כר"מ. דס"ל ממון גבוה הוא פטורה מן החלה דלאו עריסותיכם מיקריא ולדר"י דפליג עליה ולאו ממון גבוה הוא חייבת בחלה:

לא אמר אלא בירושלם אבל בגבולין. וקודם שנפדה לא דד"ה ממון גבוה הוא:

כדברי מי שהוא מחייב. לנטע רבעי בפרט מהו שתהא חייבת בחלה:

א"ל ולא ר' יהודה היא. דהוא קאי בשיטתיה דב"ש דמתני' והלא סברין אנן מימר דכל הדא הלכתא דר' יודא כב"ש היא כדאמרינן לעיל והשתא לר יהודה הא אמרינן דעיסת מע"ש חייבת בחלה וה"ה נטע רבעי דבעי אליבא דר' יהודה דסובר דילפינן נטע רבעי לכל מילי ממעשר שני וממון בעלים הוא:

הלכה ו

מתני' כרם שכולו עוללות שאין בו אשכול שיש לו כתף ונטף:

אם אין בציר מנין עוללות. כשאין לבה"ב לבצור א"כ אין חיוב עוללות דכי תבצור כתיב:

וכרמך לא תעולל. משמע אפי' כולו עוללות לא תקח ולעניים הן:
קודם הבציר. קודם שיתחיל הבע"ה לבצור ומפרש בגמ' כמה יבצור שיהא חייב בעוללות והלכה כר"ע:
גמ' ודכוותה אם אין בציר אין פרט. והפרט שנופל מאליו קודם שיתחיל לבצור אין לעניים בהם כלום כדכתיב וכרמך לא תעולל ופרט כרמך לא תלקט הוקש הפרט לעוללות:
עד שיהא בציר בצד הבציר. כלומר עד שיתחיל הוא לבצור ויהיה שיעור הבציר כדלקמיה בצד הבציר שהתחיל הוא הא אכלתן חיה לא ראינו מצטרף עם מה שהבציר לשימור בציר:
וכמה הוא שיעור בציר. שיהא אח"כ חייב בעוללות:
שהן עושין רביע. שיכול לעשות מהן יין רביעית הלוג כדאשכחן בעלמא ששיערו ברביעית:
והא ר"ע מקיים תרי קראי. ניחא לר"ע דדריש ומקיים נמי קרא דר"א כדאמר במתני':
ומה דר' אליעזר. ומה מקיים ר"א בקרא וכרמך לא תעולל. שלא תאמר הואיל ואין לעניים בעוללות קודם לבציר כלומר דבהא וודאי ר"א נמי ס"ל דעוללות אחר כי תבצור נאמרו וה"א דהואיל ואכתי אין לעניים זכות בהם א"כ יזכה בהן בעה"ב אם הוא רוצה דלא נתחייב ליתן להעניים עד אחר שיבצור:
לפום כן צריך מימר וכרמך לא תעולל. ושם לא הוזכר בציר לומר לך דלעולם הבעה"ב אינו יכול לזכות בהן אלא יתקיימו עד שיתתיל לבצור שיעור בציר ואז יזכו בהן העניים:

הלכה ז

מתני' ומשנודעו העוללו'. שניכר מה הוא אשכול ומהו העוללות:
העוללות לעניים. שאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו:
יתנו שכר גידולן להקדש. מה שמשביחין בכל שעה בתוך קרקע של הקדש יתנו העניים כפי אותו השבח להקדש והלכה כר' יוסי:
בעריס. כרם שהגפנים שלה מודלות ע"ג כלונסות ועצים וכדתנן בריש פ"ו דכלאים ונקרא עריס מל' אף ערשנו רעננה:
כל שאינו יכול לפשוט את ידו וליטלה. כלומר לאחר שעבר ממנה אם במקום שנזכר אינו יכול לפשוט את ידו וליטול קרינן ביה לא תשוב לקחתו:
וברוגליות. הן הגפנים העומדים ע"ג הקרקע שדורסים עליהם ברגל:

משיעבור ממנה. הוי שכחה דכל גפן וגפן מן הרוגליות כאומן בפ"ע חשיבא וכשעבר ממנה אין לו לשוב:

גמ' תמן תנינן. ס"פ מקום שנהגו גבי ו' דברי' שעשו אנשי יריחו ושלשה מיחו בידם חכמים וא' מהם מתירין בגמזיות של הקדש ענפי האילן שצמחו לאחר שהקדישו האילן היו נוהגין בהן היתר. וגרסי' לכולה דהסוגיא שם:

אמרו להן חכמים וכו'. תוספתא בסוף פ"ג דפסחים:

מפני בעלי אגרוף. שהיו ביניהן והיו נוטלין זה מזה בזרוע עמדו והקדישו האילנות לשמים ולא הקדישו מתחלה אלא הקורות שאותן היו בעלי אגרוף נוטלין בזרוע וכך הוא בהדיא בתוספתא פ"ט דזבחים:

מה רבנן סברין מימר קורות ופירות הקדישו. כצ"ל וכן הוא בפסחים. כלומר דשואל הש"ס וכי מטעם זה מיחו בידם שהיו סוברין שהקורות וגם הפירות והן הגידולין שלאחר מיכן הקדישו בתמיה:

וקאמר דלא היא. ואפי' תימר קורות הקדישו פירות לא הקדישו צריכא לרבנן. וכן הוא שם. כלומר דלעולם לא הקדישו בפירוש הגידולין ואפ"ה מספקא להו לרבנן ומשום שגידולי הקדש הן וכדבעי לקמיה והלכך לא הסכימו עמהם על שנהגו בהן היתר בלי שום ספק:

המקדיש שדה אילן. דאיבעיא להו המקדיש שדה אילן מהו שיהא לו שיור בגידוליהן או דאסורין לו מפני שהן גידולי הקדש:

נשמעינה מן הדא. מהמתני' דקתני אם משנודעו העוללות הקדיש העוללות לעניים והרי הן גידולי הקדש ואעפ"כ הן לעניים אלמא דיש שיור לגידולין:

שנייא היא. הכא שאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו ולא חל עליהם הקדש כלל:

מעתה. א"ה דאין הקדש חל על חלק העניים מאי אריא משנודעו אפי' לא נודעו העוללות יהיו העוללות שאח"כ לעניים דאותן לא הוו הקדש:

שנייא היא שהיא כרם הקדש. דמאחר שלא נודעו בשעה שהקדיש הוו כעוללות מכרם הקדש ואין בהן לעניים:

כהדא דתני. בתוספתא פ"ג:

פטור מן הערלה. דלכם כתיב פרט לשל הקדש וכיון דאין ערלה אין רבעי:

ומן העוללות. דכרמך כתיב פרט לשל הקדש וכן דריש בספרי ובתוספתא חסר ומן העוללות:

וחייב בשביעית. כדדריש ר' יוחנן דכתיב ושבתה הארץ שבת לה' והא כתיב בתריה שבת לה' אלא ללמדך אפי' דבר שהוא לה' קדושת שביעית חלה עליו.

ר' חייא בר אבא בעא קומי ר' מנא. על הא דקתני וחייב בשביעית וקס"ד דעל בעל הכרם קאי. ופריך והיכי דמי:

לאוכלו בלא פדיון אי אפשר שא"א להקדש לצאת בלא פדיון. כצ"ל וכן הוא שם. כלומר דודאי בלא פדיון אי אפשר לצאת מיד הקדש ואם לפדותו מן ההקדש ולאוכלו בקדושת שביעית הא נמי לא מצית אמרת שהרי זה נמצא כלוקח לו קורדום מדמי שביעי' כלומר שנהנה הוא מדמי שביעית דהא שביעית אין לה פדיון כדתנן לקמן בפ"ח דשביעית ואחרון אחרון נתפס בשביעית והפרי עצמו אסור וכשזה פודה מן ההקדש הרי הדמים שנותן להגזבר הן דמי שביעי' מפני שאיסור שביעית שבו חל על הדמים דשביעית תופסת דמיה וכשאוכל מכרם הזה הרי נהנה הוא מחמת דמי שביעית שנתו עבורה:

א"ל משכחת לה. בלא פדיון הדמים וחייב בשביעית דקתני שחל חיוב שביעית עליו אע"פ שהוא ביד הקדש וכיצד הוא עושה הגזבר מחליפו ביד אחר שמחליף כרם זה עם כרם אחר והאחר נכנס להקדש תחתיו ואותו הכרם נשאר קדושת שביעית עליו וה"ה שיכול להחליף עם בעל הכרם עצמו על כרם אחר אלא אורחא דמילתא נקט דבעל הכרם כשהוא מוציא מן ההקדש בדמים הוא פודה וכאן א"א מפני איסור שביעי' שעליו וכדאמרן:

א"ר מתנייה ולמה לית אנן פתרין דברי הכל כהאי דא"ר יוחנן וכו'. כן הוא בפסחים. כלומר דר' מתנייה קאמר ומאי דוחקיה בהא דקתני וחייב בשביעית ומאי קשיא ליה הרי אנחנו יכולין לפרש לזה בפשיטות ודברי הכל היא ואפי' לר' יוסי. והך מילת' דר' יוסי בנדרים הוא דתנן בס"פ אין בין המודר גבי המודר הנאה מחבירו והיו מהלכין בדרך ואין לו מה יאכל נותן לאחרים לשום מתנה והלה נוטל ואוכל ואם אין עמהן אחר מניח על הסלע או ע"ג הגדר ואומר הרי הן מופקרין לכל מי שיחפוץ והלה נוטל ואוכל ור' יוסי אוסר ומפרש התם טעמיה דר' יוסי מפני שקדם נדרו להבקרו וכבר חל האיסור על זה מנכסיו והלכך אפי' הפקירן אח"כ אסורין לו אבל אם היה הבקירו קודם לנדרו מודה ר' יוסי דלא חל הנדר על מה שהפקיר:

וכא מפני שקדם הבקר נדרו להקדשו. כלומר והשתא הכא ה"ט דחייב בשביעית דשביעית אפקעתא דמלכא הוא וזה קודם להקדישו. והבקר נדרו דקאמר כלומר הפקר הנדר של שביעית שצותה התורה עליו הוא מקודם להקדשו שהקדיש מעצמו ונדר שהוא חיובא דשביעי' שהוא כמודר ומופרש מכח האיסור חל עליו מקודם ההקדש והלכך אין ההקדש שאח"כ חל עליו להפקיע ממנו איסור שביעית ואפי' ר' יוסי דהתם מודה הוא הכא:

מעשה היה והורו כר' יוסי. על ר' יוסי דמתני' קאי שהורו כן שיתנו העניי' שכר גידולן להקדש:

לית הדא פליגא על ר' יוחנן. הא דקתני במתני' דכל זמן שהוא יכול לפשוט את ידו וליטלו אין שכחה בעריס ואם לא קשיא מכאן על רבי יוחנן דקאמר לעיל בפ"ה בהלכה ב' דבזית מכיון שעבר עליו ושכחו ה"ז שכחה ואע"פ שלאחר שנזכר היה יכול לפשוט את ידו וליטלו:

שנייא הוא בעריס שדרכו לבחן. דמחמת שהוא מודלה ע"ג כלונסות וגבוה הוא דרכו לבחון ולנסות אם יכול להגיע אליו בהפשטת ידו והלכך אמרינן דלא שכחו כלל אלא רוצה היה לנסות עצמה וליטלו:

ואפי' על ר' הושעיא לית הא פליגא. אסיפא דמתני' קאי. דקתני וברוגליות משיעבור ממנה הוי שכחה ול"ק על ר' הושעיא דקאמר נמי שם ששמע מר' חייא הגדול בשעה שהיה רומס עמו זתים וא"ל הדין בשכחה דכל זית שאתה יכול לפשוט ידך ליטלו אינו שכחה ואע"פ שעבר ממנו דשניא היא ברוגליות דמתני'

שכל רוגליות ורוגליות אומן בפ"ע כשורה בפ"ע מן הגפנים הוא וכיון שעבר משורה זו אין לו לחזור ולשוב ליטלו:

הדרן עלך כל זית

פרק ח

הלכה א

מתני' מאימתי כל אדם מותרין בלקט. וה"ה בפרט ועוללות ושכחה כדחשיב לקמן במתני':

משילכו הנמשות. הן הזקנים ההולכים על משענתם או לקוטי בתר לקוטי ול' משושות הן כדמפרש בגמ' שממשמשין ובאין אלו אחר אלו לפי שאחר שהלכו בשדה לוקטים בתר לוקטי' אז הזקנים הללו שמאחרין ובאין אחר כולן כבר נתיאשו העניים מאותה השדה וכל הנמצא בה אח"כ הפקר הוא לכל אדם:

בפרט ועוללות משילכו העניים בכרם ויבאו. מפרש בגמ' ע"י שפירות הכרם הן חביבין באין הכל מיד וליטלן ולפיכך נתייאשו העניים אף מקודם לקוטי בתר לקוטי:

ובזתים מותרין כל האדם בהשכחה.

משתרד רביעה שניה. המטר נקרא רביעה מפני שהוא רובע את הארץ ומולידה ומצמיחה א"נ ל' הרבצה הוא שמרביץ ומשכיב את העפר וזמן רביעה שניה הבינונית היא בכ"ג מרחשוון והאפילה בר"ח כסליו:

שאינן מוסקין את זתיהן. מסיקה בזתים כמו קוצר בתבואה ובענבי' בוצר ובתאנים אורה ובתמרים גודר:

ולא יהא מביא בד' איסרות. שהן ב' פונדיוני' שהפונדיון שני איסרים ותנן אין פוחתין לעני העובר ממקום למקום מככר בפונדיון שהוא מזון שתי סעודות וכיון שאינו מביא זתים בשני פונדיון שהן מזון שתי סעודו' לו ושתי סעודות לאשתו אף הוא אינו יוצא ללקוט ואין הלכה כר' יהודה:

גמ' שהן באות בסוף. ומל' נמשך הוא לפי שהזקני' הולכין בנחת ובהמשך הזמן ובאין לבסוף:

שהן ממשמשין ובאין. והאי מ"ד מפרש לקוטי בתר לקוטי כדפרישי' במתני':

היה יוצא מן הנמושות. היה הולך ומלקט עם הנמושות ומביא פרנסתו של כל השנה וקמ"ל דאף הן מביאין הרבה ושוב מתייאשין העניים והנשאר אח"כ מותר לכל אדם:

תני. בתוספתא פ"ב:

שאין עניים מקפידין עליהן. שאנו רואין שאינן מחזרין אחריהם:

ויש אדם קורא שם פאה לעצמו. בתמיה וכי אחר שקרא הבעה"ב שם לפאה והפריש אותה לעניים יחזור ויזכה בה:

ולא לעורבים ולא לעטלפים. אינו מצווה לעזוב אותם לעופות וכיון שאין עניים מחזרין אחריה הרי הן שלו:

ולא תנינן נמושות. ואמאי הוא בכרם משילכו העניים פעם א' ויבאו.

ומשני ע"י שפירות הכרם הן חביבין הן באין כולן על אתר ומתייאשין העניים אח"כ כדפרישי' במתני':

ולא תנינן נמושו'. ואמאי בזתים לא אמרינן הכי.

ומשני מפני שהן צנה. בזמן מסיקת זתים כבר הקרירות מצויה ואין יוצאין הזקנים אלא בחורים:

וקודם לכן אינו אסור משום גזל. בתמיה ועל רבי יהודה פריך דקאמר כדי שיהא עני יוצא ולא יהא מביא בארבעה איסרות:

ואם הוא קודם לכן. כלומר קודם שיעור הזה של ד' איסרות ופחות ממנו אינו אסור משום גוזל את העניים דהא שיעור גזל מיהת איכא:

בשיטתו השיבוהו. לפי שיטת חכמים וטעמייהו השיב להם ר' יהודה.

לא אתם שאתם אומרים מפני שהוא צינה אינם יוצאים אלא בחורים והלכך לא נתנו הזמן לנמושות לפי שהזקנים אינם יוצאים.
אף אני אומר בזה שמתוך שהוא יודע שהוא אינו מביא פרנסתו. כצ"ל.
אף הוא אינו יוצא לחזר אחר פחות מד' איסרות שאין בהן כדי פרנסתו ופרנסת אשתו ליום אחד:

הלכה ב

מתני' נאמנים. העניים לומר חטים הללו של לקט שכחה ופאה הן ופטורין מן המעשרות:
בשעתן. בשעת זמן הגרנות:
בכל שנתו. בשנה שלישית ובשנה ששית שמעשר עני נוהג בהם:
ובן לוי נאמן לעולם. לומר של מעשר ראשון הוא לפי שנוהג בכל שנה ולא חיישינן שמא לא הפריש מהן תרומת מעשר דכי היכי דלא נחשדו ישראל על תרומה גדולה כך לא נחשד בן לוי על תרומת מעשר:
אלא על דבר שכן דרך בנ"א להיות נוהגין כן לתת להם ולא על דבר שאין דרך בנ"א לתת להם כיוצא בו כדמפרש במתני' דלקמן:
גמ' עד איכן. עד איזה מקום נאמנין לומר שמשם הביאו מתנותיהן.
עד מקום שדרכו לילך ולבא בו ביום. ויותר מכאן אין נאמנין שאין דרך לטרוח אחר זה אלא עד מקום שיכול לחזור ולבוא בו ביום:
ואיפשר כן. בתמיה ומי נתן להם כ"כ:
אלא מכא ציבחר. מעט מכאן ומעט מכאן עד שקבצו חמשה כורים:
כד הוא סלק ר' אליעזר דרומיה. כשעלה לכאן ר' אלעזר מדרום הקשה לפני ר' יוסי אם מתני' דר"א היא. הך מילתא דפלוגתא דר"א וחכמים שמיה בתוספתא דמעשר שני פ"ג: ראה אותו שהפריש מע"ש נאמן על הראשון דברי ר"א וחכ"א נאמן על הראשון נאמן על השני נאמן על השני אינו נאמן על הראשון. כך היא כתובה בתוספתא כ"י על הקלף ישן אשר לפני וכך הובאה לקמן בפ"ד דדמאי בהלכה ד'. ובתוספתא דפוס יש ט"ס וטעמייהו דרבנן משום דמעשר ראשון צריך ליתנו ללוי ומעשר שני יכול הוא בעצמו להעלותו לירושלם ולאוכלו הלכך הנאמן על הראשון הוא דנאמן על השני אבל הנאמן על השני אינו נאמן על הראשון ור"א סבר דכיון שראו אותו שהפריש מעשר שני כפי חשבון אחר שהופרש בתחלה המעשר ראשון אמרינן מסתמא כבר הפריש מעשר ראשון והשתא קאמר נימא מתני' דקתני בן לוי נאמן לאמר מעשר ראשון הוא ואע"פ שאין אנו יודעין אם הפריש ממנו תרומת מעשר כר' אליעזר מיתוקמא דס"ל אינו חשוד על הראשון ואע"פ

שצריך הוא להוציא מידו ואינו שלו כמעשר שני דאלו לרבנן הא אמרי דאינו נאמן על הראשון מפני שאינו שלו וה"נ לא יהא בן לוי נאמן על תרומת מעשר מכיון שצריך ליתנו לכהן:

א"ר יוסי ד"ה היא. מתני' דשנייא היא הכא שאין אדם עושה בדבר ערמה. כצ"ל כלומר שאין חושדין אותו שמערים הוא בדבר ולא יפריש ממנו תרומת מעשר וכן א"ר אלעזר בשם ר' הושעיא כשם שלא נחשדו ישראל על תרומה כך לא נחשד בן לוי על תרומת מעשר לפי שהוא בעון מיתה כמו תרומה גדולה:

מתני' אמרה כן. כלומר מלישנא דמתני' גופה דייקינן דלא שייכא הא לפלוגתא דר"א וחכמים דקתני ובן לוי נאמן לעולם בכל שנה ואפי' בשנה שאין בה מע"ש ולא ראינו שהפריש מע"ש משלו דנאמר כיון שהפריש לשני מאמינין לו גם על הראשון כדר"א אלא לעולם הוא נאמן ומטעמא דאמרן:

ואפי' בשביעית. מי אמרינן דאפי' בשביעית שאין בה מעשרות נאמן הוא לומר זהו מקודם שביעית היא או לא ולא איפשטא:

מעשר ברור הוא. יודע אני שזה הבעה"ב הפריש מעשרותיו כראוי וזהו ברור ואף לפוטרו ממעשר שני הוא נאמן:

אבל באומר ניתן לי. כלומר שאומר סתם ניתן לי זה מעשר הראשון או באומר משלו הן מתבואה שלו שאף הלוי צריך להפריש מעשרות משלו ובזה אין נאמנין לפוטרו ממעשר שני:

דו מתני'. כלומר דהוא ג"כ נלמד ממתני' אינן נאמנין אלא על דבר שבנ"א נוהגין כן ונוהגין ליתן מעשר ראשון בתחילה וא"כ אינו יכול להעיד על מעשר שני אם אינו ברור לו כן:

כיני מתני' וכו'. כלומר דאין נאמנין אנן תנינן במתני' וקאי על בן לוי וכדאמרן לענין מעשר שני וגם על רישא דמתני' והלכך קתני אין נאמנין לכלול את כולן:

הלכה ג

מתני' נאמנין על החטים. לומר של לקט ושכחה ופאה הן או של מעשר עני שניתן לי אבל אין נאמנין לומר קמח ופת זה הוא שנותן לי שאין דרך לחלק לעניים מתנות אלו קמח ופת:

נאמנים על השעורה של אורז. שבולת של אורז א"נ קודם שנכתש במכתש להסיר קליפתו נקרא שעורה ולאחר דישה בעודו בקליפתו דרך הוא לחלקו לעניים אבל אין נאמנין עליו בין חי בין מבושל לומר שכך ניתן להם.

נאמנים על הפול. שניתן להם קודם שנטחנו בריחים.
ואין נאמנין על הגריסין לאחר שטוחנו בריחים של גרוסות להסיר קליפתן נקראו גריסין ואין דרך ליתן להם כך:
נאמנים על השמן וכו'. שכן דרך לחלק מעשר עני בשמן:
ואין נאמנין עליו לומר של זתי ניקוף הוא. לאחר שמוסקין הזתים חובטין העניים להשיר את הנשאר וזהו שלהם וניקוף מל' כנוקף זית ואין דרך לעשות מהן שמן מפני שדבר מועט הוא ולפיכך אין נאמנין:
גמ' מהו שיהא נאמן לומר חטים ניתן לי ועשיתי אותן קמח וכו'. וקאמר דבהא פשיטא ליה להתנא שהוא נאמן ולא הוה צריך תו למיתני להא דהא קתני נאמנין על החטים:
היו הכל יודעים שרוב בנ"א מכנסו לקט. כלומר שהן מכניסין הלקט לעצמן ונותנין להעניים קמח או פת בשבילם אפי' כן אינו נאמן לומר קמח או פת ניתן לי לפי שלכתחילה אין זה מצות לקט אלא העניים מלקטין את השבלים:
תני בתוספתא. ריש פ"ד.
ודכוותיה. אם הוא מקום שנהגו להיות מוסקין זתי ניקוף לדורכן ולעשות שמן מפני שמצוי שם הרבה נאמן ג"כ לומר שמן זה של זתי ניקוף הוא שהכל הולך אחר מה שנוהגין כן:
מתני' נאמנים על ירק חי. שניתן להם מעשר עני דירק חייב במעשרות מדרבנן.
ואין נאמנין על המבושל. שאין דרך ליתן מעשר עני מן המבושל אא"כ אם היה דבר מועט ולפעמים ששכחה הבה"ב מלעשר ומעשר מן המבושל שבקדרה:
מלפסו. כמו האלפס שהיא מחבת גדולה:
גמ' אלין דבית אסי בשלון ירק אנשון מתקנתיה. שכחו מלתקנו מעשר עני ובא גמליאל זוגא ותיקן להם מתוך האלפס שבשלו ונתן לעניים. ומייתי ראיה דלפעמים אירע כך ולפיכך נאמנים על דבר מועט:

הלכה ד

מתני' אין פוחתין לעניים בגורן. כשמחלקין מעשר עני בגורן אין נותנין לכל עני ועני פחות משיעור זה דכתיב ואכלו בשעריך ושבעו תן לו כדי שבעו:
כוסמין. חטה מדברית ומחמשת המינין הוא:
גרוגרות. תאנים יבשים ולאחר שנדרסים בעיגול קרוין דבילה ושוב אין נמכרין במדה אלא במשקל להכי תני מנה ומנה הוא משקל מאה דינרין והדינר משקל ששה מעים ומשקל המעה ט"ז גרגרי שעורה בינונית:

פרס. חצי מנה והלכה כת"ק ובשאר כל הפירות כאבא שאול ולא נאמרו דברים הללו אלא למחלק מעשר עני בגורן אבל המחלק מעשר עני בתוך ביתו מחלק כפי רצונו ולא נתנו בו חכמי' שיעור והכי תנינן בתוספתא פ"ד:

גמ' תני. בברייתא:

כולה תבלין. כולה היא עוכלא הנזכרת בכל מקום.

אמר להן אהן צרדא סמך הדא ברתא. ברתא כמו ברדא באותיות המתחלפין והן מיני עופות כדאמרי' בא"ט דף ס"ב צרדא שרי ברדא אסיר וסימנך בר מיניה וכלומר שהשיב לו להן אהן וכו' ה"ז דומה למסורת העופות שנמסר לחכמים בקבלה דוגמא לאהן צרדא שהוא סמוך ודומה להדא ברדא ואפי' כן זה מותר וזה אסור שכך קבלו חכמים וה"נ כן שכך קבלו חכמים לשיעורין אלו ואין לך לשאול מנין להם:

והוא אמר טעמין. ר' אלי היה אומר טעמים לאלו השעורין ור' חנניה היה סותר הכל:

לא בלן. כמו בהלין ולישנא קלילא היא כדרך הש"ס הזה כלומר לא באלו הדברים לסתור הטעמים אלא מיבני לבנות ולקיים אותן דאף בטעם כל דהו סגי שהרי שיעורין אלו נמסרו לחכמי' כך:

א"ר מנא מנה ארבע ליטרין. כצ"ל וכן הוא בכתובות פ"ה בהלכה י'.

וכן לעירוב. כל אלו השיעורין מערבין בהן כפי שמנו חכמים לשיעור מעשר עני בכולן.

הדא דתימר ביין. שיעורו לעירוב בחצי לוג כשיעורו במעשר עני.

אבל בשמן צריך שיהא בו כדי לאכול מזון שתי סעודות וכדתני בתוספתא דעירובין פ"ו מערבין בחומץ וכו' והכי תני התם היין כדי לשתות בו מזון ב' סעודות והשמן כדי לוכל בו מזון ב' סעודות והחומץ כדי לטבל בו מזון ב' סעודות וחצי לוג יין היינו כדי לשתות בו מזון ב' סעודות רביעית לכל סעודה:

אפונין חיין. שלפעמים דרך לאכלן חיין:

למי נצרכה לר"מ. דברי ר"מ שנויין בתוספתא שם ארשב"א פעם אחת היינו יושבין לפני ר"מ בערדסקיס ואמר אחד עירבתי בבצלים והושיבו ר"מ בד"א. שאסור לו לצאת ולזוז מד' אמותיו לפי שאינו עירוב דקסבר ר"מ אין מערבין בבצלים מפני שהאוכלן יוצא ריח רע מפיו ואינן בכלל האוכלין שמערבין בהן ולהכי קאמר דלא נצרכה לדבי ר' ינאי לומר שמערבין באפונין חיין אלא לר"מ שלא תאמר הואיל והן מסריחין את הפה כשאוכלן חיין אין מערבין בהן כדרך שאין מערבין בבצלים קמ"ל דבהני אף ר"מ מודה בהו דמ"מ מזון איקרו:

בשר חי. נמי מערבין בו כהא דתנינן בפ' שתי הלחם חל יוה"כ להיות ע"ש שעיר של יו"כ והוא של מוסף שנאכל לכהנים נאכל לערב ואע"פ שאין יכולין לבשלו בשבת ולא ביה"כ הבבליים אוכלים איתו כשהוא חי מפני שדעתן מקולקלת והתם גריס מפני שדעתן יפה שאינם קצים לאכול הבשר כשהוא חי ומיהת אשכחן דאיכא דאכלי חי ולפיכך מערבין בו.

הדא בלקירא. מין עשב והוא איבלא דדנא. בריש פ"ז דבכורות הבליון והלפתן: כך היא גי' הערוך: ואין דרכו להאכל חי ולפיכך בעי הואיל דאמרת מערבין בבשר חי מכיון דאיכא דאכלו חי וא"כ הדא אובלא דדנא כיון דהאלין כותאי אכלין חיה מינה יהא מותר נערב בה.

פעפועין וכו'. כדמפרש ואזיל.

היידון אינון. מה הם.

קקולי **בל' ארמי לפעפיעין**. והנדקוקי לגודגדניות ופרפחיניה לחלגלוגות:

הלכה ה

מתני' מדה זו. השיעור שאמרנו אין פוחתין לעני:

אמורה בכהנים ובלוים ובישראל. כל אחד מהם שיש לו מעשר עני לחלק בגורן לא יפחית מזה השיעור:

היה מציל. היה רוצה להציל מהמעשר עני קודם שיחלק כדי ליתן לקרובו עני:

נוטל מחצה ונותן מחצה. יש לו רשות ליטול המחצה ולהצניע בשביל קרובו העני ונותן מחצה הנשאר לשאר עניים כפי השיעור הנזכר במתני' דלעיל:

היה לו דבר מועט. מילתא באנפי נפשה היא. שאם העניים מרובין הן ואין לו ליתן לכאו"א כפי שיעור האמור שהמעשר עני שלו הוא דבר מועט לפי אותן העניים נותן את הכל לפניהם והן מחלקין ביניהן.

גמ' ר' יונה פתר מתני'. להא דקתני היה מציל נוטל מחצה פתר לה דמיירי שהיה לו מעשר עני הרבה ביותר מכשיעור לפי העניים דשכיחי שם לבוא אל הגורן דבהא הוא דהתירו להיות מציל מחצה לקרוביו העניים ונותן מחצה הנשאר ויש בה עוד כשיעור לחלק לכאו"א להענייי' אחרים כדפרישית במתני':

אבל בכשיעור. שאין לו אלא כשיעור לחלק להעניים דשכיחי בזה לא התירו להיות מציל לקרוביו אלא הוא נותן לפניהם לכל העניים:

והן מחלקין ביניהן. כלומר דניתן חלק לכאו"א כשיעור שאמרו והאי מחלקין ביניהן לאו דוקא היא אלא איידי דקתני הכי באידך מ"ד נקט נמי הכא בהאי לישנא דכשיש

כשיעור מחלק הוא בעצמו לכאו"א ואגב שיטפא דלקמן היא והשתא לפי האי פתרא מתפרשא סיפא דמתני' למילתא באנפי נפשה כדפרישי' במתני':

ר' חזקיה פתר מתניתא בכשיעור. ולדידיה סיפא דמתני' היה לו דבר מועט אהיה מציל קאי וה"ק שאם בקש להציל ואע"פ שאין כאן אלא כשיעור לכל העניים דשכיחי לבא אפ"ה יש לו רשות להציל קודם שיבואו ונוטל מחצה להצניע לקרוביו ונותן מחצה להאחרים ואם שמתוך כך שנטל מחצה נעשה בהמחצה הנשאר דבר מועט שאין בו כשיעור ליתן לכאו"א הוא נותן לפניהם והן מחלקין בעצמן ביניהן דהואיל ואין יכול לקיים השיעור שאמרו חכמים אינו יכול לחלק להם אלא הן מחלקין ביניהן בשוה.

תני. בתוספתא פ"ד.

אין נזקקין להן לכל דבר. לא לחילוק מעשר עני ולא להא דתנן לקמן אין פוחתין לעני העובר ממקום למקום וכו' שהרי מסבבין על הפתחים ומקבלין מכאו"א.

ובלחוד דלא יפחות ליה מן ארגדון שלו. ובלבד שלא יפחתו לזה העני מן הרגליות שלו כפי אשר מורגל כדדרשינן מדי מחסורו אשר יחסר לו:

הכא את אמר וכו'. מה שכתוב כאן בספרי הדפוס לא שייך עד לבתר מתני' דלקמן:

גמ' הכא את אמר אין פוחתין לעניים בגורן. מחצי קב:

והכא את אמר אין פוחתין לעני העובר ממקום למקום מככר בפונדיון ואם דחד שיעורא הוא דככר בפונדיון הוא חצי קב אמאי שני התנא הכא בלישנא מהאי מתני' דלעיל:

צא מהן שליש ליציאה. כלומר ודאי חד שיעורא היא לפי ערך התבואה הנמכרת בשוק אלא שבככר הרי צריך לנכות השליש והיא רובע הקב שהוא שליש מלבר לחצי הקב וזהו כדי להוציא לשכר הטחינה והאפייה והלכך קתני הכא ככר בפונדיון לפי שזה הככר הנקח מן החנווני אינו אלא רובע הקב וכדפרישית במתני':

ר' יוסי בר בון מפקד לאילן נחתומייא. שיעשה הככר כהדא דרב הונא ובלבד שלא יפחתו אותו מרובע הקב אם התבואה נמכרת בשוק ד' סאין בסלע:

ראו אותו יוצא מן העיר. ונכנס ליה. משום דבמתני' קתני העובר ממקום למקום ומבעיא ליה אם הן ראו להעני שיצא מן העיר אחר שקיבל מה שנתנו לו וחזר ונכנס אם צריך לחזור וליתן לו דהוי כעובר ממקום למקום או לא:

הנותן נותן. כלומר מי שנותן אין צריך לחוש אם זה העני הוא שכבר לקח את שלו או אחר הוא אבל זה העני שחוזר ולוקח יחוש לעצמו שהוא גוזל לעניים אחרים:

הלכה ו

מתני' **מכר בפונדיון מד' סאין בסלע**. כשהחטים נמכרים ארבעה סאים לסלע וד' סאין הן כ"ד קבין שכל סאה היא ששה קבין והסלע היא ד' דינרין והדינר שש מעה והמעה שני פונדיון נמצא כ"ד קבין לכ"ד מעין והרי הכסר הנמכר בפונדיון הוא חצי קב שהפונדיון חצי מעה אלא מפני שהחנווני רוצה להשתכר ליציאת הטחינה והאפייה אי אפשר שימכור הכסר שהוא חצי הקב בפונדיון שהוא לפי הערך שמוכרים התבואה בשוק ד' סאים בסלע ולפיכך לא יהא כסר הנמכר בפונדיון אלא רובע הקב בלבד וכשמחלקין תבואה לעני בגורן ועליו לטחון ולאפות אין פוחתין מחצי קב אבל כשנותנין לו כסר אפוי לא יהיה אלא רובע הקב שהוא ששה בצים:

פרנסת לינה. מטה וכרים וכסתות:

שבת. שם נותנין לו מזון ג' סעודות שחייב אדם לאכול בשבת:

לא יטול מן התמחוי. לפי שהתמחוי מתחלק בכל יום כדקאמר בגמרא שהגבאים מחזירים על פתחי בעלי הבתים בכל יום ולוקחים מהם תבשיל לצורך העניים והכלי שמשימים בו את התבשיל נקרא תמחוי:

מזון י"ד סעודות לא יטול מן הקופה. לפי שהקופה מתחלקת מע"ש לע"ש:

והקופה נגבית בשנים. לפי שממשכנים על הצדקה ואין עושין שררה על הצבור בממון פחות משנים:

ומתחלקת בג'. לפי שהיא כדיני ממונות ודיני ממונות בג':

תמחוי בכל יום. נגבה ומתחלק לערב לפיכך מי שיש לו מזון ב' סעודות לא יטול מן התמחוי וקופה נגבית ומתחלקת מע"ש לע"ש ומי שיש לו מזון י"ד סעודות שדי הוא לו עד ע"ש הבא לא יטול מן הקופה ותוספתא היא בפ"ד:

תמחוי לכל אדם. לעניי עולם:

תמחוי בג'. נגבית לפי שהוא על אתר מיד שנגבה הוא מתחלק וכיון דאינו מתחלק אלא בג' נגבה ג"כ בג':

אין מעמידין פרנסין. על כל צרכי צבור פחות מג' כדמפרש טעמא שלמדין מד"מ שאני רואה שהן בג' דיני נפשות לא כ"ש שהפרנסים מעיינין על כל דבר ואף שהוא נוגע לכעין דיני נפשות:

ויהיו עשרים ושלשה לדבריך דהא ד"נ בכ"ג:

עד דהוא מצמית לון הוא מסכן. אם יהיו כל כך עד שהוא מאסף את כולם מי שהוא צריך להם יכול להסתכן ולהפסיד בין כך ולפיכך לא תקנו אלא שלשה שבקל יכול הוא לאסוף אותם:

עבד. עשה א' משני אחים שהיו שניהם ראוים לכך ולא עשה להשני ונכנס לפני הצבור ואמר להם לא מפני שנמצא לפלוני לאח השני איזה דבר עבירה שלא עשיתי גם אותו לפרנס אלא מפני שאין מעמידין ב' אחים פרנסין לפי שהן נחשבין כא' ולא יהי' עם השלישי כ"א שנים ואנן ג' בעינן:

לכפרה. שם מקום והיה רוצה להקים להם פרנסים שישגיחו על עסקי צבור ולא היה שם מי שיקבל עליו להתמנות עליהם ונכנס ואמר להם שנינו בפ"ה דשקלים בן בבי היה ממונה על הפקיע והן הפתילות של המנורה ושל בית השואבה וגרסי' התם נמי להא:

זכה להימנות עם גדולי הדור. שנמנו שם יוחנן בן פינחס וכו' פתחיה זה מרדכי וכו' אתם וכו' לכ"ש שיהיה לכם זכות גדול:

הוה מטעין לון. היה מטעים ומלמד אותם ד"ת לומר שכל שררה שניתנה מזכות התורה ניתנה כמ"ש בי מלכים וגו' בי שרים ישורו ונדיבים כל שפטי ארץ וכדפירש ר' חייא בר בא מקום ארכונין שזכות התורה מקום הדיינין וכל השררות וכן תרגומו מטול דוכרני מתדורכין וסרכי וכולהון דייני דתריצותא:

מאי עבידתון. מה היה המעשה בשעה שלא הייתי בבית ואמרו לו באה חבורה אחת של אנשים ואכלו ושתו והתפללו עליך ואמר להם אין כאן שכר טוב אצלי ובפעם אחרת שאמרו לו באה חבורה אחת ולאחר שאכלו ושתו קללוך וביזו אותך והשיב להם הרי עכשיו יש לי שכר טוב וזה ללמד שאל יקפיד הפרנס והגבאי אם יתבזה ע"י כך מאיזה בני אדם כי אדרבה זהו לו לנחת ויקבל שכר הטוב בשביל כך ולהכי מייתי נמי עובדא דר"ע שלא היה רוצה לקבל ההתמנות עד שיתיעץ עם אשתו וב"ב והלכו אחריו לשמוע מה יאמרו ושמעו קול באמרו לו תקבל על עצמך על מנת שיקללוך וע"מ שיבזוך ואל תקפיד:

מדקדקין בכסות. אם בא עני ערום ומבקש כסות מדקדקין אחריו ובודקין אותו אם אינו רמאי:

אבל אין מדקדקין במזונות. שהוא חיי נפשות ונותנין לו מיד:

ואידך אמר אף לכסות אין מדקדקין. שלא יתבזה ויתגלה בריתי וזהו כבודו של אברהם אבינו:

מתניתא. ברייתא דלקמן פליגא על מ"ד אף בכסות אין מדקדקין דתנינן בתוספתא שם על מתני' אין פוחתין לעני העובר ממקום למקום וכו' בד"א בזמן שאין מכירין אותו. דאז אין נותנין לו אלא מזונות אבל בזמן שמכירין אותו אף מכסין אותו אלמא דלכסות בעינן שיהו מכירין אותו:

פתר לה. האי מ"ד לפי כבודו לכסותו בעינן שיהו מכירין אותו אבל לכסות בעלמא שלא יהא ערום מכסין אותו ואפי' אין מכירין אותו:
ותני כן. ותניא בברייתא אחריתא דגריס בהדיא כן בד"א וכו'. אף מכסין אותו והכל לפי כבודו ובהא הוא דבעינן מכירין אותו:
והתני. בתוספתא שם:
למזונות ל' יום ולכסות ו' חדשים. וקס"ד דליטול מזונות וכסות קאמר אלמא דבעינן שיהא כ"כ זמן עד שיכירו אותו וקשיא למ"ד אין מדקדקין לכסות.
פתר לה ליתן. כצ"ל וכדמוכח מדלקמן כלומר לא לענין ליטול מיירי אלא שיהא כאנשי העיר ליתן לעניים מזונות וכסות ואם שהה בעיר ל' יום צריך ליתן למזונות ואם ששה חדשים צריך ליתן לכסות:
והתני'. בברייתא אחריתא:
לפסין. לפסי העיר שעושין לה פסין סביבותיה לחזק אותה:
ולצדקות. לכופו ליתן לעניים י"ב חודש ומדהאי ברייתא ליתן מיירי ש"מ הא ברייתא קדמייתא ליטול מיירי דאלת"ה קשיא דקתני הכא יב"ח והתם קתני ששה חדשים:
עוד היא ליתן. לעולם כדשנינן דברייתא קמייתא ג"כ בליתן מיירי ודקשיא לך הא דקתני הכא וצדקות י"ב חודש מי סברת דלצדקות דקאמר לצדקה לעניים הוא לא היא אלא מהו צדקות דקתני הכא לפסין ולצדקות י"ב חודש היינו בשכר סופרים ומשנים שהן מלמדי תינוקות המתפרנסים מן הצבור דבהא עד שישהא שם י"ב חודש ואז צריך ליתן לזה ככל אנשי העיר ובברייתא קמייתא ליתן לכסות בו' חדשים סגי:

הלכה ז

מתני' מי שיש לו מאתים זוז. קים להו לרבנן שאלו מספיקין לשנה אחת למזונות ולכסות:
היו ממושכנין בכתובת אשתו. שכתב לה להיות לה למשכון עליהם או לב"ח:
ואת כלי תשמישו. כלים של אכילה ושתיה אפי' הן של כסף ושל זהב והני מילי כשבא ליטול שכחה ופאה ומעשר עני ואינו נוטל מקופה של צדקה אבל אם בא ליד גבאי שכבר הוא נוטל מקופה של צדקה אז לא יטול אפי' לקט שכחה ופאה ומעשר עני עד שימכור כליו היפים ויקח אחרים פחותין מהן ואז יטול:
גמ' חד תלמיד וכו'. גרסי' להא בפ"ג דסוטה בהלכה ד': והוה רבי רגיל לזכות עמו וליתן לו בשנה השלישית מעשר עני והכניסו בו התלמידים עין הרע ומלאו לו עד מאתים דינר שיהא אסור לקבל וכשבא רבי לזכות אותו:
א"ל רבי אית לי שיעורא. ומעתה אין לי לקבל:

אמר. רבי זה מכת פרושין נגעו בו. מן העושים עצמן כפרושים ונותנין צדקה ומתכוונין להרע ורמז לתלמידיו והכניסוהו לקפילין והוא חנות שמוכרין שם מיני מאכל וחסרו ממנו ע"י הוצאה חד קרט הוא רובע דינר וחזר ונתן לו מעשר עני כמו שהיה רגיל עמו:

משפחת אנטבילא היתה בירושלם וכו'. בתוספתא שם והתם גריס ג' מאות שקלי זהב והגי' דהכא כך היא בספרי פ' כי תבא:

דהוון דרשין בשעריך בשעריך לרבות ירושלם. שהיו החכמים דורשין לתרי בשעריך דכתיבי אצל הגר ושמחת לפני ה' אלהיך וגו' והלוי אשר בשעריך והגר ולמטה כתוב ושמחת בחגך וגו' והגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך ולרבות ירושלם שאותן היושבין בתוכה שלא להוציאם לחוץ ושם יתנו להם פרנסתם שישמחו בה בזמן שמחה:

והתני. בניחותא כלומר וכן תני נמי שם.

מעשה וכו' לפי שהיה רגיל כך וכמו שפסקו להמשפחה כל כך הרבה שיהיו יכולין להתפרנס כפי שהיו רגילין:

ואפשר כן. בתמיה וכי מצווין הן ליתן כמו מעדנים אלו.

אלא דלא הוה אכיל עם חורנין. כלומר מפני שהיה רגיל שלא לאכול שום תבשיל הנעשה עם מאכלים אחרים. א"נ שהיה רגיל לאכול בלבדו תמיד ומתנהג בחשיבות הרבה ובמעדנים כאלו וכפי שהיא רגיל כך היו מעלין לו:

תני. בתוספתא שם:

א"ר מנא כלי כסף. שנותנין לו תחת שהיה רגיל בכלי זהב וכן כלי זכוכית שנותנין תחת של נחושת:

בגופיהן. כלומר אפילו בגופיהן שהן כלים שמשתמשין בגופן כגון כלי מאכל ומשתה מוכרין את של זהב ונותנין לו תחתיהן של כסף וכן כולם:

והתני. שם לעיל היה משתמש בכלי מילת נותנין לו כלי מילת וא"כ קשיין אהדדי דהכא תני שאין נותנין לו הכלים כפי שהיה רגיל:

כאן בגופו וכאן בשאינו גופו. סיומא דקושיא היא כלומר מאי לאו דהא דקתני נותנין לו כמו שהיה רגיל היינו בכלים שהשתמש בהן בגופו כמו כלי מילת למלבושיו וכיוצא בזה והא דקתני מוכרין את המשובח ונותנין לו אחרים הפחותין מהן בשאינן כלים של גופו כגון כלי מלאכה וכיוצא בהן וקשיא לר' מנא דאמר דאפי' בדבר שבגופו נותנין אחרים תחתיהן:

מן אלין דנשיותה. מבית הנשייא שירד מנכסיו ומכר כליו החשובים והיו לוקחים לו מאכלים בכלי חרס:

והוא אכל ומותיב. וכשהיה אוכל מהן היה משיב ממנו האכילה ומקיא אותה לחוץ לפי שהיה אסתניס ולא היה רגיל לאכול בכלים כאלו ואמר לו הרופא וכי עיקר התבשיל לא נתבשל בתוך הקדירה של חרס יהי' בעיניך כאילו אתה אוכל מתוך הקדירה בעצמה ואז לא תקוץ ולא תמאס לכלי חרס ומייתי הך עובדא ללמד מה הרגילות עושה.

עד כדון בב"ח שהוא דוחק. הא דקתני במתני' היו ממושכנין לבעל חובו ה"ז יטול מפני שאינם שלו עד כאן בבע"ת שהיה דוחק אותו לשלם:

אפי' בב"ח שאינו דוחק. אי נימא דאפי' אינו דוחק אותו לשלם או דילמא כיון שאינו דוחק אותו כדידי' דמיא:

נשמעינה מן הדא. דקתני נמי לכתובת אשתו בהדיא ודא אשה לאו כבעל חוב שאינו דוחק הוא שהרי אין כתובה נגבית מחיים ואפ"ה קתני ה"ז יטול וש"מ דגם בב"ח שאינו דוחק לאו כדידיה דמי ונוטל.

אין מחייבין אותו למכור וכו' ואת כלי תשמישו. ומפרש ר' חנינא הן החשובים של שבת כדאמר צריך אדם שיהו לו שני עטופין להתעטף ולהתלבש בהן אחד לחול וא' לשבת:

וכי ערומה היתה. מה הי' צריכא לומר לה ושמת שמלותיך וכי ערומה תלך אלא אלו בגדי שבת שלה ושמלותיך המיוחדים לך קאמרה:

בכון חברייא לקבליה. שלא היה לאל ידם לקיים זה וא"ל רבי מה נעשה כעטיפתנו בחול כן עטיפתנו בשבת שאין לנו אחרים.

צריכין אתם לשנות. באיזה ענין ולשלשלן למטה ולא כמו שאתם רגילים לילך בחול:

מן הדא. שהרי למדנו זה מן המקרא ורחצת וכו' כדלעיל ואגב דורש יוד יתירה בכתיב וירדתי שאמרה לה זכותי תרד עמך ותצליח דרכך:

הלכה ח

מתני' מי שיש לו חמשים זוז וכו'. כדקאמר בגמרא חמשין עבדין טבין מן מאתים דלא עבדין. מן מאתים כלומר מעין מאתים שהחמשים שעושין פירות הם כמו המאתים שאין עושין פירות:

וכל מי שהוא צריך ליטול ואינו נוטל. כגון שדוחק עצמו במלאכה ומסתפק במעשה ידיו כדי שלא יתפרנס מאחרים אבל אם אין מעשה ידיו מספיקין לו ומסגף עצמו בחיי צער ומגיס דעתו ואינו נוטל על זה אמרו בגמ' כל הצריך ליטול ואינו נוטל ה"ז שופך דמים ואסור להתרחם עליו על נפשיה לא חייס על אחרים לא כש"כ ועל מי שיכול להסתפק במעשה ידיו אף שהיא בדוחק אמרו כל הצריך ליטול ואינו נוטל אינו מת מן הזקנה עד שיפרנס אחרים משלו ועליו הכתוב אומר ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו:

גמ' הדא אמרה וכו' מן מאתים דלא עבדון. האי מן לאו מן יותר הוא מתפרש אלא מעין הוא וכמו המאתים כדפרישית במתני':
המסמא את עינו וכו'. תוספתא היא בפ"ד. ועושה כן לרמאות את בנ"א שיתנו לו יותר:
שמואל ערק מן אבוי. פעם אחת כשברח מאביו מחמת איזה כעס שכעס עליו והלך ועמד לו בין שני צריפין של עניים ושמע שהיו אומרים באיזה אגרנטורין אנו אוכלין היום בשל זהב או בשל כסף. אגרנטורין מלה ארמית היא גארניטירו בלע"ז על סידור הכלים של השלחן א"נ על המופת שאוכלין עליהן והלבנים מכונים בשל כסף והצבועים במיני רקמה מכונים בשל זהב וכשנכנס וסיפר לאביו:
א"ל צריכין אנו להחזיק טובה לרמאין כדאמר לקמן שאלמלא הן היה נענש האדם מיד כשתובעין ממנו צדקה ואינו נותן ועל ידיהן יש להתנצל ולומר המצויין הרמאין כמו אלו וכיוצא בהן:
דלמא. מעשה בר"י ור"ל שהלכו לרחוץ במרחץ חמי טבריא ופגע בהן עני אחד ובקש שיזכו עמו ואמרו לו לאחר שנחזור מן המרחץ נזכר עמך וכשחזרו מצאוהו מת ואמרו נטפל בו עכשיו לקוברו וכשהיו מטפלין עמו מצאו כיס של דינרין תלוי עליו תחת בגדיו ואמרו היינו דר' אבהו וכו':
פריטין. נתן לו פרוטות לחלק לעניים יצא ומצא עני אחד שאוכל. בשר ושותה יין ונכנס ואמר לאביו לזה איני רוצה ליתן וא"ל תן יותר לזה דנפשיה מדתיה שנפשו היא מדתו ורגילות שלו כך הוא וצריך ליתן לכ"א כפי המדה והמנהג שלו:
ר' יעקב וכו' גרסי' להא לקמן בסוף פ"ה דשקלים:
והוון יהבין וכו'. היו רגילין ליתן לו דינר א' מן הצדקה ואח"כ נודע להם שהיה מחלקן לעניים אחרים.
וכהאי עובדא דר' זכריה וכו'. שהיו מרננים עליו על שהוא מקבל צדקה ואינו צריך לזה ולאחר שנפטר מצאו בחשבונות שלו שהיה מחלקן תמיד:
(**בכאן חסר מהכתב יד עד סוף המסכת והצגנו הפי' מהר"א פולדא**) **כד דמך**. כשמת:
מפליג. מחלק:
מפליג מצוה. מחלק צדקה בלילה:
רבהון דרוחיי'. שר של הרוחות:
לא כך אולפן. לא כך למדתנו:
אל תסיג וגו'. ולילה הוא גבול רוחות ושדים ולא של בני אדם:
מתכפי. מכפי ממנו וברח השד מפניו:
טול ואתה פורע. ובכך לא יתבייש ליטול והיינו השכלה היאך ליתן לו שלא יתבייש:

מן דהוה נסב. לאחר שלקח העני א"ל ר' יונה הרי הן לך במתנה:
איתהוו. זקנים היו בימינו מי שהיה נותן להם צדקה בין ר"ה ליה"כ היו נוטלין אמרו מנהג הוא עמנו הכי:
טומיתי'. הא לך מעות שווי' ליקח בהן בשר ולא תרנגול':
עייני. עינים שראו אותך ולא נתנו לך יהיו סומין.
ומטיתי' כן. ונעשה לו כן כמי שקילל עצמו:
אי. אוי:
רבי הושעיא רבה. אדם גדול:
הוות רבי' מלמד. שהיה לומד לברי' דר' הושעיא היה סגיא נהור והיה רגיל שאכל המלמד בכל יום עם רבי הושעיא פ"א היה לרבי הושעיא אורחים ולא אכל המלמד עמי' שלא קראו אותו לערב עלה לגבי' א"ל לא יכעוס מורי עלי על שלא קראו לך היום לאכול עמי כי היו לי אורחים ואמרתי שלא לבזו' כבודך להושיבך בין האורחים א"ל המלמד אתה פייס' מי שנראה ואינו רואה והוא סומא זה שרואה ואינו נראה והוא הקב"ה יקבל פיוסך ויגמלך על כך:
הדא מנלך. מנין לך זה שהוא כ"כ דבר גדול הפיוס לסגיא נהור שאתה נותן לי כנגדה ברכה גדולה כ"כ:
יתב. ישב:
לרע מיני'. למטה הימנו:
פרנסה דאיקר. פרנסת כבוד.
אילולי דהוא בר נש רבא. אילו לא היה זה אדם גדול לא היה ראב"י מושיבו למעלה ממנו:
מהו הכין. למה נעשה לי כל הכבוד הזה:
שיקעו אבותי כאן. עד שבנו בית הכנסת הזה:
כמה נפשות שקעו בזה. דטוב היה להם ליתן אותן המעות ללומדי התורה וכי אין בני אדם שיתעסקו בתורה אלא שאין להם פרנס' ואין להם פנאי לעסוק בתורה:
הרי זה שופך דמים. ואסור לרחם עליו שעל עצמו לא חייס כו' וכל מי שאינו מרחם על אחרים אין מרחמים עליו והיינו שאינו יכול לפרנס עצמו אפי' בדוחק מיירי משא"כ מתני' דיכול לפרנס עצמו בדוחק לפיכך לא יטול מן הצדקה הר"ש:
ברוך הגבר אשר יבטח בה' ולא שם מבטחו בבני אדם לסוף והיה ה' מבטחו:
סליק פירקא וכולא מסכת ברחמי ובסייעתא דשמיא